

TÜRKİYE VE ORTA DOĞU AMME İDARESİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE’DE ÇEVRE EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sinan GÜRCÜOĞLU

Ankara
2012- Mayıs

TÜRKİYE VE ORTA DOĞU AMME İDARESİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE’DE ÇEVRE EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sinan GÜRCÜOĞLU

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Kıvılcım ERTAN

Ankara
2012-Mayıs

Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Genel Müdürlüğü'ne,

Sinan GÜRCÜOĞLU'na ait “Türkiye’de Çevre Eğitimi” adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından KAMU YÖNETİMİ YÜKSEK LİSANS programı tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Tez Kurulu Başkanı :.....

Danışman Üye :.....

Üye :.....

Üye :.....

Tez Sınav Tarihi :.....

TÜRKİYE VE ORTA DOĞU AMME İDARESİ ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

...../...../2012

Sinan GÜRCÜOĞLU

ÖNSÖZ

Çevre sorunlarının olumsuz etkilerinin ilk ortaya çıkışından günümüze, nitelik ve niceliğinde önemli değişiklikler yaşanmış ve günümüzde insan yaşamını küresel boyutta tehdit eder hale gelmiştir. Çevre sorunlarının önlenmesine dair, 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ülkeler uluslararası alanda çözüm arayışına girmişler ve çözümü de büyük oranda çevre bilincini artırmakta bulmuşlar. Çevre bilincinin artırılmasında en etkili araçlardan birinin çevre eğitimi olduğu da ülkelerin hemfikir olduğu bir konu olmuştur.

Çevre eğitiminde, topluma yön veren aktörlerin önemli roller üstlenebilecekleri bilinmektedir. Bu aktörlerin başlıcaları kamu örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve medya olarak sıralanabilir. Ülkemizde eğitim sisteminin yapısını belirleyen ve yön verenin neredeyse tamamen kamu örgütleri olduğu görülmektedir. Bu bilgiden hareketle kamu örgütlerinin çevre eğitimi konusunda büyük potansiyelleri bulunduğu ve onlardan konuya dair çok şey beklendiği söylenebilir. Ayrıca çevre sorunlarına yönelik olarak toplumda farkındalık oluşturma ve sivil inisiyatifi harekete geçirme işlevleri olan sivil toplum örgütlerinin de çevre eğitimine büyük katkılarda bulunabileceği açıktır. Günümüzde önemli bir güç haline gelen medya ise toplumu etkileyen ve çevre eğitime destek verebilecek bir başka aktördür. Bu nedenle çevre eğitiminde önemli potansiyele sahip olan kamu örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve medyanın çevre eğitimindeki rolleri araştırmaya değer bulunmuş, bu çalışma ile bu potansiyellerini ne derece kullandıkları ve çevre eğitime katkıları incelenmiş ve eksik bulunan yönlerine dair önerilerde bulunulmuştur.

Tez konumun seçiminde ve çalışmalarım sürecinde titiz değerlendirmeleri ile beni yönlendiren Sayın Hocam Doç. Dr. Kıvılcım ERTAN'a teşekkürü bir borç bilir, ayrıca verdikleri destekten ötürü eşim Özlem ve oğlum Göktuğ'a da teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TÜRKÇE ÖZET.....	i
İNGİLİZCE ÖZET.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	xi
TABLOLAR LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEVRE SORUNLARI VE EĞİTİM

1.1. ÇEVRE VE ÇEVRE SORUNLARI.....	7
1.1.1. Kavramlar.....	7
1.1.1.1. Çevre.....	8
1.1.1.2. Doğal, Yapay ve Kültürel Çevre.....	11
1.1.1.3. Çevre ve İnsan İlişkisi.....	12
1.1.1.4. Çevre ve Eğitim İlişkisi.....	15
1.1.1.5. Çevre, Ekonomi ve Sanayileşme İlişkileri.....	15
1.1.2. Çevre Sorunları ve Nedenleri.....	17
1.1.2.1. Çevre Sorunları ve Türleri.....	18
1.1.2.1.1. Hava Kirliliği.....	18
1.1.2.1.2. Su Kirliliği.....	21
1.1.2.1.3. Toprak Kirliliği.....	23

1.1.2.1.4. Ormansızlaşma, Bitki ve Hayvan Türlerinin Azalması.....	25
1.1.2.1.5. Gürültü Kirliliği.....	27
1.1.2.1.6. Görüntü Kirliliği.....	29
1.1.2.1.7. Katı Atıklar.....	30
1.1.2.1.8. Nükleer Tehdit.....	31
1.1.2.2. Çevre Sorunlarının Nedenleri.....	32
1.1.2.2.1. Nüfus Artışı ve Göçler.....	32
1.1.2.2.2. Kentleşme.....	34
1.1.2.2.3. Sanayileşme.....	36
1.1.2.2.4. Turizm.....	37
1.1.2.2.5. Enerji Tüketiminin Artması.....	39
1.1.2.2.6. Çevre Bilinci Eksikliği ve Duyarsızlık.....	41
1.2. EĞİTİM VE ÇEVRE EĞİTİMİ.....	43
1.2.1. Eğitim Kavramı.....	43
1.2.1.1. Eğitim ve Önemi.....	43
1.2.1.2. Eğitimin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal İşlevleri.....	45
1.2.1.3. Eğitim Türleri.....	47
1.2.1.3.1. Formal (Örgün) Eğitim.....	48
1.2.1.3.2. Non-formal (Yaygın) Eğitim.....	48
1.2.1.3.3. İnfomal (Bireysel) Eğitim	49
1.2.2. Çevre Eğitimi.....	50
1.2.2.1. Çevre Eğitimi ve Çevre İçin Eğitim.....	51
1.2.2.2. Çevre Eğitiminin Amaç, Hedef ve İlkeleri.....	52
1.2.2.3. Çevre için eğitimin rolü ve önemi.....	54
1.3. ARA SONUÇ.....	56

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÇEVRE EĞİTİMİ VE ÇEVRE EĞİTİMİNİN ULUSLARARASI BOYUTU

2.1. ÇEVRE BİLİNCİ.....	58
2.1.1. Çevreye Dair Farkındalığın Oluşumu.....	58

2.1.2. Çevre Bilinci Kavramı.....	59
2.1.3. Çevre Duyarlılığı ve Çevre Eğitimi İlişkisi.....	61
2.1.4. Çevre Koruma Düşüncesi.....	62
2.1.5. Türkiye’de Çevre Bilincinin Kökeni.....	63
2.2. ÖRGÜN EĞİTİMDE ÇEVRE EĞİTİMİ.....	64
2.2.1. Okul Öncesi Dönemde (36–72 Aylık Çocuklara Yönelik) Çevre Eğitimi.....	64
2.2.1.1. Okul Öncesi Eğitimin ve Öğrencisinin Ayırt Edici Özellikleri.....	65
2.2.1.2. Okul Öncesi Eğitim Müfredat Programında Çevre Eğitimi.....	66
2.2.2. İlköğretim Programında Çevre Eğitimi.....	68
2.2.2.1. İlköğretim Öğrencisinin Özellikleri.....	69
2.2.2.2. İlköğretim Müfredat Programında Çevre Eğitimi.....	70
2.2.3. Ortaöğretim (Lise) Müfredat Programında Çevre Eğitimi.....	74
2.2.3.1. Ortaöğretim Öğrencisinin Özellikleri.....	74
2.2.3.2. Ortaöğretim Müfredat Programında Çevre Eğitimi.....	75
2.2.4. Yüksek Öğretimde Çevre Eğitimi.....	78
2.3. YAYGIN EĞİTİMDE ÇEVRE EĞİTİMİ.....	81
2.4. ÇEVRE KORUMAYA HALK KATILIMI.....	83
2.5. ÇEVRE EĞİTİMİNİN ULUSLARARASI BOYUTU.....	84
2.5.1. Birleşmiş Milletler ve Çevre Eğitimi.....	85
2.5.1.2. Birleşmiş Milletler Birinci Çevre Konferansı (1972).....	85
2.5.1.3. Habitat I (1976).....	86
2.5.1.4. Birleşmiş Milletler Brundtland Raporu (1987).....	86
2.5.1.5. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (1992).....	86
2.5.1.6. Birleşmiş Milletler Nüfus ve Kalkınma Konferansı (1994).....	87
2.5.1.7. Habitat II (1996).....	87
2.5.1.8. Stockholm Sözleşmesi (2001).....	87
2.5.1.9. Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (2002).....	87
2.5.2. Türkiye’nin Taraf Olduğu Uluslararası Çevre Sözleşmeleri.....	88
2.5.3. Türkiye’nin Avrupa Birliği Uyum Çalışmalarında Çevre.....	89
2.6. ARA SONUÇ.....	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE’DE ÇEVRE EĞİTİMİNDE KAMU ÖRGÜTLERİ,
SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ VE MEDYANIN ROLÜ

3.1. KAMU ÖRGÜTLERİNİN ÇEVRE EĞİTİMİNDEKİ ROLÜ VE ULUSAL BELGELERDE ÇEVRE EĞİTİMİ.....	93
3.1.1. Çevre Eğitimi İle İlişkili Bakanlıklar ve Faaliyetleri.....	93
3.1.1.1. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.....	94
3.1.1.2. Milli Eğitim Bakanlığı.....	97
3.1.1.3. Sağlık Bakanlığı.....	101
3.1.1.4. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.....	103
3.1.1.5. Kültür ve Turizm Bakanlığı.....	105
3.1.1.6. Orman ve Su İşleri Bakanlığı.....	109
3.1.1.7. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.....	112
3.1.2. Ulusal Belgelerde Çevre ve Çevre Eğitimi.....	114
3.1.2.1. Kalkınma Planlarında Çevre Eğitimi.....	114
3.1.2.1.1. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).....	115
3.1.2.1.2. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983).....	116
3.1.2.1.3. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).....	118
3.1.2.1.4. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).....	119
3.1.2.1.5. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).....	119
3.1.2.1.6. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005).....	121
3.1.2.1.7. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013).....	122
3.1.2.2. Hükümet Programlarında Çevre Eğitimi (1991-2011 arası 20 yıl).....	122
3.1.2.2.1. 49. Hükümet Programı (VII. Demirel Hükümeti, 21.11.1991-25.06.1993).....	123
3.1.2.2.2. 50. Hükümet Programı (I. Çiller Hükümeti, 25.06.1993-05.10.1995).....	124
3.1.2.2.3. 53. Hükümet Programı (II. Yılmaz Hükümeti, 06.03.1996-28.06.1996).....	124

3.1.2.2.4. 54. Hükümet Programı (Erbakan Hükümeti, 28.06.1996-30.06.1997).....	125
3.1.2.2.5. 55. Hükümet Programı (III. Yılmaz Hükümeti, 30.06.1997-11.01.1999).....	126
3.1.2.2.6. 57. Hükümet Programı (V. Ecevit Hükümeti, 28.05.1999-18.11.2002).....	126
3.1.2.2.7. 58. Hükümet Programı (Gül Hükümeti, 18.11.2002-14.03.2003).....	127
3.1.2.2.8. 59. Hükümet Programı (Erdoğan Hükümeti, 14.03.2003-29.08.2007).....	128
3.1.2.2.9. 60. Hükümet Programı (II. Erdoğan Hükümeti, 29.08.2007-13.07.2011).....	128
3.1.2.2.10. 61. Hükümet Programı (III. Erdoğan Hükümeti, 13.07.2011-.....).....	129
3.1.2.3. Türkiye’de Çevrenin Yasal Boyutu.....	130
3.1.2.4. Ulusal Çevre Eylem Planı.....	132
3.1.2.5. Gündem 21.....	134
3.2. ÇEVRE EĞİTİMİNDE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN RÖLÜ.....	135
3.2.1. Dernekler.....	136
3.2.1.1. Türkiye Tabiatını Koruma Derneği.....	136
3.2.1.2. Greenpeace Türkiye.....	137
3.2.1.3. Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD).....	138
3.2.1.4. Doğa İle Barış Derneği.....	139
3.2.1.5. DenizTemiz (Turmepa).....	139
3.2.1.6. Doğa Derneği.....	141
3.2.2. Vakıflar.....	141
3.2.2.1. Türkiye Çevre Vakfı (TÇV).....	141
3.2.2.2. Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL).....	142
3.2.2.3. Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO).....	143

3.2.2.4. Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı (ÇEVKOR).....	144
3.2.2.5. Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA).....	145
3.2.2.6. Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV).....	146
3.3. ÇEVRE EĞİTİMİNDE MEDYANIN ROLÜ.....	147
3.4. ARA SONUÇ.....	150
 SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	 152
KAYNAKÇA.....	159



KISALTMALAR

A.Ş.	: Anonim Şirketi
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BTTÇ	: Bilim-Teknoloji-Toplum-Çevre
BTU	: British Thermal Unit (İngiliz Isı Brimi)
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇEKÜL	: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
ÇEVKO	: Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı
ÇEVKOR	: Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı
DHKD	: Doğal Hayatı Koruma Derneği
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
FEE	: Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı
FTTÇ	: Fen-Teknoloji-Toplum-Çevre
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
ICPD	: Birleşmiş Milletler Nüfus ve Kalkınma Konferansı
INEPO	: Uluslararası Çevre Proje Olimpiyatı
IULA	: Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği
İÖGM	: İlköğretim Genel Müdürlüğü
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletmeler
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OGM	: Orman Genel Müdürlüğü
ÖE	: Örgün Eğitim
SEMEP	: Güneydoğu Akdeniz Çevre Projesi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları

T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÇSV	: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı
TÇV	: Türkiye Çevre Vakfı
TEMA	: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TTKD	: Türkiye Tabiatını Koruma Derneği
TURMEPA	: Turkish Marine Environment Protection Association (Türkiye’de Deniz Temiz Derneği olarak anılmaktadır)
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRÇEV	: Türkiye Çevre Eğitim Vakfı
TV	: Televizyon
UÇÇSEP	: Ulusal Çocuk Çevre Sağlığı Eylem Planı
UÇEP	: Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı
UÇSEP	: Ulusal Çevre Sağlığı Programı
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
UNFPA	: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
WWF	: World Wildlife Fund (Doğal Hayatı Koruma Derneği)
YAYÇEP	: Yaygın Çiftçi Eğitimi Projesi

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Dünya Enerji Tüketim Miktarları (2005-2030 arası).....	40
Tablo 2. Türkiye’de Yıllara Göre Okul Öncesi Eğitime İlişkin İstatistiki Bilgiler.....	65
Tablo 3. “Uygulamalı Çevre Eğitimi Projesinde” Yer Alan Okul ve Eğitime Katılan Öğrenci Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı.....	110
Tablo 4. “5 Haziran Dünya Çevre Günü” Etkinliklerine Katılım.....	111

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. İnsanların Etkisi İle Çevre Değişimi.....	14
Şekil 2. Hava Kirliliğinin Sonuçları.....	20



GİRİŞ

İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze çevre sorunlarının, insanı ve doğayı olumsuz yönde etkileyen bir sorun olarak varlığından söz etmek mümkündür. Çevre sorunları özellikle sanayi devrimi sonrası, insan sağlığını, hatta insan neslinin devamını tehdit eder boyutlara ulaşmış, yeryüzünden birçok canlı türünün tamamen yok olmasına veya yaşam alanlarının daralmasına neden olmuştur.

Değişen dünya düzeni ile birlikte çevre sorunlarının da yapısı ve etkileri değişmektedir. Eskiye nazaran insanlığın tüketim arzusu aşırı denilebilecek ölçüde artmış ve lüks yaşam isteği bir tutku haline dönüşmüştür. Artan tüketim talebini karşılamaya yetmeyen, günümüze kıyasla çevreye zararı olmadığını söyleyebileceğimiz emek yoğun üretimler yerini, makinelerin hüküm sürdüğü, çevreye yüksek miktarda zararlı atıklar bırakan ve gece gündüz durmadan çalışarak seri üretim yapan fabrikalara bırakmıştır. Ürünün nakil ve saklama yöntemlerinin eskiden olduğu kadar doğal ve doğa dostu olmayışı, bilhassa, hammaddesi petrol ve türevleri olan ve karada 2000 yılda, denizde 450 yılda ancak yok olan plastik atık malzemeleri (Ay, 2011) , uzun vadeli etkileri de olan önemli güncel çevre sorunlarından birisidir. Çevrenin kendi kendini yenileyebilme kabiliyeti giderek azalmakta ve doğanın kendini temizlemesi için gerekli süre verilmemektedir.

Çevre sorunları birdenbire ortaya çıkmamış, zaman içinde birikerek varlığını duyurmuştur. Çevrenin kirlenmesi ya da bozulması, çevreyi oluşturan öğelerin bu süreç içinde giderek niteliğinin değişmesi, değerinin yitmesidir. İnsan faaliyetleri sonucunda çevreye verilen zararlar, doğanın kendini yenileyebilme yeteneği sayesinde başlangıçta fark edilmemiş, hatta çevrenin zamanla bu kirliliği yok edeceği kanısı yaygınlaşmıştır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 25).

Ekosistemin dengesini bozan sebeplerden biri ve en önemlisinin sanayileşme ve sonucunda ortaya çıkan sanayi toplumu olduğu iddia edilir. “Önceleri sınırsız ve

bedelsiz” kabul edilen tabiatın sürekli kar amacıyla kullanımı, çevre sorunlarının en büyük göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Görmez, 2007: 11)

Dünyanın doğal kaynakları sınırlı olup, aşırı ve bilinçsizce kullanıldığı takdirde zamanla azalacak ve mutlaka bir gün tükenecektir. Doğal kaynakların sürekli bir biçimde kullanılabilmesi için ondan alınan karşılığında, onun da özelliğini koruyabilmesi, varlığını sürdürebilmesi için gerekli önlemleri almak gerekir (Yıldız, Sipahioğlu ve Yılmaz, 2000: 150).

Bilimin üretim sürecine olan etkisinin daha iyi anlaşılmasıyla başlayan insanların daha çok sayıda üretme ve zengin olma isteği, kaynakların hiç tükenmeyecekmiş gibi kullanılmasına sebep olurken, üretim atıkları ve tüketim atıkları atmosferi, denizleri, nehirleri ve kara parçalarını uluslararası boyutlarda kirletmeye başlamıştır. Bir ülkenin sanayi bacasından çıkan asit gazları stratosferde hareketle yüzlerce kilometre uzaklarda bir başka ülkenin tarımsal üretim alanlarını asit yağmuru altına alarak zarar vermektedir (Yücel, 1997: 106).

Çevre sorunları günümüzde etkileri boyutuyla bölgesel ve ulusal sınırları da aşarak uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Meksika körfezinde yaşanan petrol sızıntısı ya da Japonya’da yaşanan depremde sonra nükleer santralden sızan gazlar, çok uzakta gerçekleşmelerine rağmen Türkiye’yi de etkilemektedir. Çevre sorunları günümüzde bazı bitki veya hayvan türlerinin neslinin yok olmasına neden olmaktadır. Bir hayvan ya da bitki türünün yok olması, adeta kelebek etkisi yaparak az ya da çok dünyadaki ekosistemi olumsuz etkilemektedir.

Çevresel sorunların küreselleşmesinin en önemli göstergesi küresel ısınmadır. Küresel ısınmanın en önemli küresel çevresel sorun olmasının nedeni, küresel ısınma sonucu buzulların erimesi, denizler genel seviyesinin yükselmesi ve bunun sonucunda kıyı kentlerinde yaşayan birçok toplumun yok olma ve bu toplumların kültürel mirasının sular altında kalması riski altında olmasıdır. Bununla birlikte sera etkisi sonucu oluşan küresel ısınma küresel iklim değişikliklerine yol açmakta, dünyanın iklim, atmosfer ve toprak yapısı telafi edilemeyecek şekilde olumsuz olarak değişmektedir (Tuna, 2006: 32).

Çevre kirliliği ve sorunlarına, insanın aşırı bencilce davranışları ve çevreye karşı duyarsız oluşu neden olmaktadır. İnsanın bu davranışlarının altında yatansa, eğitimsizlik ve çevre bilincinin oluşmamasıdır. Ancak buna engel olabilecek ya da

zararlı etkilerini azaltarak, kendisinin ve aynı çevrede birlikte yaşadığı diğer canlıların zarar görmesini önleyebilecek ana faktör de insandır. Bunun için en etkili ve kalıcı yöntem çevre eğitimidir. Çevre sorunları bugünden yarına ve birdenbire ortaya çıkmadığı gibi, çevre eğitimi de uzun soluklu ve ömür boyu sürmesi gereken bir eğitimidir.

Eğitim bitimsiz (sonu olmayan) bir süreç olduğuna göre, çevre eğitimi de benzer nitelikler taşır. Canlılar dünyasının en zeki yarattığı olan insan, yaşamı boyunca öğrenmeyi sürdürebilir. Öğrenmeye bağlı olarak da çevre koruma bilinci her yaşta kazanılabilir. Örgün eğitimle olduğu gibi, yaygın eğitimle de geniş toplum katlarına çevre koruma düşüncesi yerleştirilebilir. Görsel ve işitsel basın (audiovisual massmedia), yazılı basın (gazeteler, dergiler, broşürler) etkin bir görev üstlenebilirler. Günümüzde çevre eğitimi yalnız okullara bırakılmamaktadır. Sivil toplum örgütleri de düzenledikleri panelleri, açık oturumları, konferansları radyo ve televizyon ile milyonlara iletebilmekte; yayınladıkları basılı yayınları yüzbinlere ulaştırabilmektedir (Güney, 2003: 219)

Çevreyi korumaya dair kanunların, kişisel ve toplumsal bilinç oluşmadan tek başına yeterli olmayacağı söylenebilir. Çünkü kapsamı itibariyle çok geniş bir alanı ihtiva eden çevreyi, kişisel ve toplumsal duyarlılık olmadan korumak için, toplumdaki her bireye özel ve her an gözetim altında tutacak kolluk kuvvetine ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun da uygulanabilecek bir çözüm olmadığı aşikârdır. Bu nedenle çevre konusunda bireylerde otokontrolü sağlayacak bilinç yerleştirilmelidir. Bunun da en önemli aracı, geniş kitlelere çevreye dair normları eğitim yoluyla aktarmak ve içselleştirmelerini sağlamaktır.

Bu çalışma ile çevre eğitimi, çevre kirliliği ve güncel çevre sorunlarının neler olduğu, Türkiye'nin eğitim sisteminde çevre eğitiminin yeri ve önemi, çevre eğitimi ile ilgili faaliyetleri bulunan kamu örgütleri, sivil toplum kuruluşlarının uygulamaları ve medyanın rolü ele alınacaktır. “Çevre Kavramı, Çevre Sorunları, Eğitim ve Çevre Eğitimi” çalışmanın 1. bölümünde, “Çevre bilinci, Türkiye’de Örgün, Yaygın Eğitimde Çevre Eğitimi ve Halk Katılımı ile Çevre Eğitiminin Uluslararası Boyutu ” 2. bölümde ele alınacaktır. “Türkiye’de Çevre Eğitiminde Kamu Örgütleri, Sivil Toplum Kuruluşları ve Medyanın Rolü” ise 3. bölümde yer alacaktır.

Problem

Günümüzde dünyanın çeşitli bölgelerinde farklı nedenlerle geniş çaplı çevre sorunları yaşanmakta, yer yer birer felaket boyutuna ulaşmaktadır. Bu sorunlar kimi insanlar tarafından yaşam alanlarının rutin olayları gibi algılanmakta ve olağan karşılanmaktadır. Bu sorunların başlıca nedeni olan insanın, bu sorunları yaşamın doğal bir parçası olarak görmesi, duyarsızlığı ve dolayısıyla önlem almama sonucunu doğurmaktadır.

Bugün kelimenin tam anlamıyla yeryüzünde yaşam tehdit altındadır. Sadece insanların değil bütün içindekilerle birlikte dünyanın kendisi tehdit altındadır. Yaşamı tehdit eden pek çok faktör söz konusudur. Günümüzde çevre sorunlarının etkileri itibariyle globalleştiği, bu nedenle insanlığın ortak sorunu haline geldiği göz önünde bulundurulduğunda, hiçbir insanın bu sorunlara duyarsız kalması düşünülemez. Duyarlı olmak elbette tek başına yeterli olmayıp, ehil kişilerce insanlara çevre eğitimi verilerek bilinçlendirilmesi ve davranışlarında pozitif bir değişikliğin tesis edilmesi gerekmektedir.

Çevre sorunlarının çözümünde önemli bir araç olarak görülmesi nedeniyle bu araştırmanın problemini “Türkiye’de çevre eğitiminin durumu nedir ?” sorusu oluşturmaktadır. Bu amaçla çalışmada çevre eğitiminde önemli görevler üstlenebilen kamu örgütlerinin, sivil toplum kuruluşlarının ve medyanın rolü incelenmektedir

Amaç

Çalışmada öncelikle çevre eğitiminin ülkemizdeki bugünkü durumunu çeşitli boyutlarıyla tespit etmek amaçlanmaktadır. Ardından çevre eğitimi konusunda çok önemli görülen kamu örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve medyanın faaliyetleri araştırılacaktır. Bu sayede ilgililere, ülkemizdeki çevre eğitiminin güncel bir fotoğrafı sunulmak istenmekte, ayrıca kamu örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve medyanın bu fotoğrafın oluşumundaki katkıları, yeterli veya eksik yönlerinin irdelenebileceği beklenmektedir.

Alt Problemler

Araştırmanın alt problemleri ise şunlardır;

- 1) Türkiye’de kamu örgütlerinin çevre eğitimi konusunda üstlendikleri görevler ve bu görevlerin yasal dayanakları nelerdir?
- 2) Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin çevre eğitimi konusunda üstlendikleri görevler ve bu görevlerin yasal dayanakları nelerdir?
- 3) Türkiye’de medyanın çevre eğitimi konusunda üstlendikleri görevler ve bu görevlerin yasal dayanakları nelerdir?

Tezin Önemi

Çevre sorunları yalnızca bizleri ve bugünü değil gelecek nesilleri de etkilemektedir. Geçmişte yaşananlardan ders çıkarılması ve bu deneyimlerin gelecek nesillere aktarılması bir daha yaşanmaması bakımından çok önemlidir. Bunu sağlayacak en etkili araç ise çevre eğitimidir. Bu çalışma çevre eğitiminin önemine dikkat çekmesi, Türkiye’de çevre eğitiminin ne durumda olduğunu kamu örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve medyanın konuya yaklaşımını ortaya koyması nedeniyle önemlidir.

Kapsam ve Sınırlamalar

Bu çalışma, Türkiye’de çevre eğitiminde rolü bulunan kamu örgütlerinin, sivil toplum kuruluşlarının ve medyanın konuya ilişkin faaliyetlerini kapsamaktadır. Çalışmanın kavramsal betimlemesi, mevcut literatürle sınırlı kalınarak yapılmıştır. Kamu örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve medyanın konuya ilişkin faaliyetleri, kamuya açıklanan bilgiler temel alınarak çalışmada yer almıştır.

Yöntem

Ağırlıklı olarak kütüphane araştırması yapılmak suretiyle araştırmanın amacına yönelik kaynaklar incelenmiştir. Ayrıca önemli kaynak olarak görülen konuyla ilgili kurumların resmi web siteleri de taranmıştır.

Araştırma nitel bir araştırma olup, veri toplama tekniklerinden doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Bulunan veriler ise betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir.



BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEVRE SORUNLARI VE EĞİTİM

1.1. ÇEVRE VE ÇEVRE SORUNLARI

1.1.1. Kavramlar

Çevre kavramı kelime olarak gayet basit, anlaşılır ve açık bir ifadeye sahip gibi görünse de, içeriği ve kavramın kapsamı irdelendikçe o kadar da kolay tanımlanamayacağı, farklı birçok tanımının yapılabileceği görülmektedir.

Sözlük anlamı itibariyle çevre; bir şeyin yakını, dolayı, etraf; kişinin içinde bulunduğu toplumu oluşturan ortam; bir birimden önce veya sonra gelen aynı türden birimlerin tümü, bunların oluşturduğu küçük grup, bağlam; hayatın gelişmesinde etkili olan doğal, toplumsal, kültürel dış faktörlerin bütünlüğü olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011).

Çevre Kanunu'na göre Çevre: Canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamı ifade eder (Çevre Kanunu, 2006).

Kavramlaştırma çabaları her ne kadar karmaşık görünse de - çünkü çevrenin sayılmayacak kadar çok tanımı yapılmıştır - ana öğeleri kapsayan bütüncül bir yaklaşımla, çevre kavramı için fonksiyonel bir tanımlama yapılabilir : “Çevre”, en kısa anlatımıyla, biyotik (canlı) ve abiyotik (cansız) varlıklar ve bunların karşılıklı etkileşimlerinin bütünüdür (Marın ve Yıldırım, 2004: 18).

Genel bir tanımla çevre, insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da belli bir süre içinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamıdır (Keleş ve Hamamcı, 2002: 25).

Bu tanım çevrenin kapsamının çok geniş olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre çevre tüm canlı-cansız varlıkları etkileyen ya da etkilemesi muhtemel fiziksel, kimyasal, biyolojik, toplumsal nitelikteki tüm etkenleri kapsamaktadır. Ancak insanın

etkileme, değiştirme ve yön verme kabiliyetinin diğer canlılara göre bariz biçimde yüksek olması, insan açısından çevrenin tanımını diğerlerine göre daha da önemli kılmaktadır.

Görmez (2007: 8) 'e göre son zamanlarda evre; fiziki ve kültürel özellikleri ile algılanmakta ve tanımlanmaktadır. İnsan merkezli çevrede insanın biyolojik ve kültürel ihtiyaçları karşılanmaktadır. Onun için evre ile ilgili, "Canlıları, özellikle de insanı etkileyen ve ondan etkilenen dış şartların tamamı" şeklinde bir tanım yapmak daha anlamlı olacaktır

İnsan açısından evre, insanoğlunun ihtiyaçlarını karşılamak, neslini devam ettirmek için, sürekli üretim ve tüketim faaliyetlerinde bulunduğu, dinlendiği doğal, kültürel ve yapay ortam olarak tanımlanabilir (nl, 1995: 5).

Ayrıca evre (Keleş ve Hamamcı, 2002: 28);

"İnsanın diğer insanlarla olan karşılıklı ilişkilerini, insanların bu ilişkiler sürecinde birbirlerini etkilemesini;

İnsanın kendi dışında kalan tüm canlı varlıklarla, yani bitki ve hayvan türleriyle olan karşılıklı ilişkilerini ve etkileşimini;

İnsanın canlılar dünyası dışında kalan, ama canlıların yaşamlarını sürdürdükleri ortamdaki tüm cansızlarla, yani, hava, su, toprak, yeraltı zenginlikleri ve iklimle olan karşılıklı ilişkilerini ve bu ilişkiler çerçevesindeki etkileşimini anlatır."

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak evre'nin, bir canlının yaşam seyri boyunca etkilendiği ve etkilediği canlı ve cansız tüm unsurları, etrafını saran doğal ve yapay ortamı, diğer canlılarla olan ilişkilerini kapsadığını söyleyebiliriz.

1.1.1.1. evre

İnsan ortaya çıktığından bu yana, yaşamını sürdürdüğü ortamı oluşturan öğelerden yararlanmaktadır. Pek çok canlı türü gibi insanın da hava, su, toprak olmaksızın yaşamını sürdürmesi söz konusu değildir. Ayrıca kendisi gibi yaşamını bu temel öğelere borçlu olan diğer canlı türlerini de kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. İnsan-doğa, insan evre ilişkileri denildiğinde, insanın hava, su, toprak ve bu ortamlarda yaşayan diğer canlı türleriyle, ortamı oluşturan ya da toprak

ve su altında bulunan cansız varlıklarla olan ilişkilerinin tümü anlaşılmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 24).

İnsan, etrafındaki canlılara kıyasla, çevrenin unsurlarından en fazla yararlanan canlıdır. Örneğin havayı, suyu ve toprağı her canlıdan daha fazla kullanmakta ve üstelik kullandıktan sonra doğaya zarar verecek ölçüde kirli atık bırakmaktadır. Örneğin fosil yakıtlarla çalışan motorlar temiz havayı kullanıp kirli hava olarak tekrar doğaya bırakmaktadır. Evlerde ve sanayide temizlik amaçlı kullanılan temiz sular, zararlı kimyasallar karışmış ve kirlenmiş bir halde doğaya bırakılmakta, verim artışı sağlamak için toprağı atılan gübreler ya da zirai mücadele ilaçları, temiz toprağı kirli hale dönüştürmektedir.

Çevreye yakından göz atıldığında, iki ana büyük bileşeni bulunduğu görülmektedir. Bunlar; 1) Cansız bileşenler, 2) Canlı bileşenlerdir. Cansız bileşenler; enerji, kimyasal ve fiziksel maddelerden oluşur. Canlı bileşenler; üreticiler ve tüketiciler olmak üzere iki ana grupta toplanırlar (Özey, 2009: 7).

Çevreyi meydana getiren unsurlardan birincisi insan ve diğer canlılar, ikincisi ise bunların dışında kalan cansız ortamlardır. Eğer buradaki ifade etkileyen veya etkilenen şeklinde ele alınacak olursa, çevreyi etkileyen unsurun insan, etkilenen unsurunsa diğer canlı ve cansız varlıklar olduğu görülmektedir. (Gürel, 2008: 7)

Özey (2009: 8)'e göre çevre üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar doğal çevre, beşeri çevre ve ekonomik çevredir. Doğal çevre, yeryüzünün fiziki özelliklerini oluşturur. Bunlar, yeryüzü şekilleri, iklim, hidrografiya, toprak ve bitki örtüsüdür. Beşeri çevre, insanın yaşadığı çevredir. İnsan ile ilgili olan tüm mekânı içerir. Nüfus ve nüfus ile ilgili tüm özellikler, yerleşme ve yerleşme tiplerinin bulunduğu ortam, beşeri çevreyi oluşturmaktadır. Ekonomik çevre ise, insan faaliyetlerini içerir. Bunlar, tarım, hayvancılık, balıkçılık, madencilik, ormancılık, sanayi, turizm, ulaşım, ticaret gibi çok çeşitli faaliyetlerin yapıldığı mekândır.

Çevre sözcüğü zaman zaman ekoloji, ekosistem, ekolojik denge veya doğa sözcükleriyle karıştırılmakta ve birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Bu nedenle bunların, çevre sözcüğünden ayrı birer tanımlarını ortaya koymakta yarar vardır.

Ekoloji: İnsan ve diğer canlılar ile bunların canlı ve cansız çevreleri arasındaki ilişki ve etkileşimleri ile yaşamın devamını sağlayan madde ve enerji döngülerini,

kendilerini yenileyebilen mekân birimleri içinde inceleyen bilim dalı, olarak tanımlanmaktadır (Yıldız, Sipahioğlu ve Yılmaz,2000: 16).

Ekosistem: Canlı varlıkları birbirine ve bulundukları ortama bağlayan, görelî olarak türdeş (homojen) ve örgütlenmiş karşılıklı ilişkilerin tümü olarak tanımlanır. Ekosistem yüzölçümü ne olursa olsun topografik bir birimdir. Bir göl, bir orman ekosistem örneği olarak gösterilebilir (Keleş ve Hamamcı, 2005: 39-40).

Tüm ekosistemlerde enerji akımı, kimyasal madde döngüleri ve popülasyon denetimleri olmak üzere birbirine bağlı üç ayrı işlev bulunur. Tüm öğelerin birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen bu üç işlev, çağdaş ekolojinin konusu olarak ele alınmaktadır (Kışlalıoğlu ve Berkes,1993: 29-31).

(Bazı bilim adamlarınca ekosistem, çevre-sistem ya da çevre-dizge olarak da adlandırılmaktadır.)

Ekolojik denge: Çevre Kanunu'na göre; insan ve diğer canlıların varlık ve gelişmelerini doğal yapılarına uygun bir şekilde sürdürebilmeleri için gerekli olan şartların bütününe ifade etmektedir (Çevre Kanunu, 2006).

Doğa: Çevre ile birlikte anılan sözcüklerden biri de doğadır. İnsanın dışında oluşan, herhangi bir insan müdahalesi olmaksızın ortaya çıkan, gelişen her şey, örneğin toprak, toprak altı zenginlikler, su, hava, bitkiler, hayvanlar, doğayı oluşturmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 40).

Ortak Mal: Ortak mal ya da miras terimi ki çevresel öğelerin tümünü kapsar, çevre korumaya moral ve tüzel bir öğe kazandırmak amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır. Toplumun ortak malı (ya da mirası) daha önceki kuşaklardan kalmıştır bugün yaşayanların görevi, bu malı gelecek kuşaklara aktarmaktır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 41).

Ortak Mal kavramının, çevre eğitimi içerisinde hedef kitle tarafından gerçekten anlaşılmasına ve içeriğinin özümsemesine azami ölçüde gayret gösterilmelidir. Çünkü yaşadığımız dünyanın bize ait olmadığını, gelecek nesillere temiz bırakılması gereken bir emanet olduğunu kavrayacak kişi, neden çevreyi koruyacağı ve çevreye karşı neden duyarlı olacağı sorularına daha kolay cevap bulabilecektir.

1.1.1.2. Doğal, Yapay ve Kültürel Çevre

İnsan, doğal çevre ve kültürel çevreden oluşmaktadır. Doğal çevre; insanın etkilemediği ve oluşumuna katkıda bulunmadığı, biotik ve abiotik varlık ve süreçlerin meydana getirdiği, kendi kendine yeten bir “sistem”dir (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1994: 350).

Doğal çevre kavramı iki farklı anlamda kullanılabilir. Birinci anlamıyla doğal çevre, hava, su, topraktan oluşan fiziki çevreyi içermektedir. Nitekim fiziki çevrenin bu unsurları sundukları canlı ve cansız kaynaklarla insan yaşamının temelini oluşturmaktadır. Diğer bir anlamda ise doğal çevre kavramı, insan etkilerine maruz kalıp kalmama açısından tanımlanabilir.

Bu anlamıyla doğal çevre, az veya çok kendi doğal durumunu koruyabilmiş çevre sistemleridir. Bu ikinci anlamıyla “Olgun Doğal Çevre Sistemleri” olarak da tanımlanan doğal çevre kısaca, doğa etki ve güçlerinin oluşturduğu ancak insan etkisinin değiştiremediği çevre olarak tanımlanabilir (Ertürk, 1998: 46).

İnsanın geçmişten gelen kültürel mirasının üzerine, kendi çevresinde oluşan kültürel mirası da eklediği ve böylece kültürel çevresinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu nedenle kültürel çevre, doğal çevreden çok farklı ve hızlı değişebilir. Örneğin bin yıl önce yaşayan bir insan ile günümüz insanın kültürel çevreleri çok farklıdır. Bunun da kültürel birikimin zaman içinde giderek artmasından kaynaklandığı söylenebilir. Kültürel çevrenin değişimi ile doğal çevrenin de değiştiği görülür.

İnsan doğal çevrenin mekânsal boyutları içinde, doğadan kopuşuyla psiko-sosyal evrimi sürecinde, duyguları, algılayışı, düşünce ve kabulleriyle ve toplumsal, ekonomik ve siyasal gereksinimleri sonucu yarattığı, zihinsel-kavramsal mekân ise kültürel çevreyi oluşturmaktadır. Bu kültürel yapı temel olarak doğal çevre kaynaklarına bağlıdır ve kültürel çevredeki değişimlere bağlı olarak, doğal çevrenin yapısı ve süreçleri de etkilenmektedir (Baylan ve Karadeniz, 2006: 152).

Çevre, canlıların yaşadığı mekânı ve hemen civarını, bölge, ülke ve hatta biyosferi kapsadığı gibi, sosyal yaklaşımda hemşerilik, vatandaşlık gibi çeşitli düzeylerdeki sosyal ve kültürel ilişkileri de kapsamaktadır (Yıldız, Sipahioğlu ve Yılmaz, 2000: 13).

Doğal çevre, içinde doğa etkinliklerinin ve doğa güçlerinin oluşturduğu, insan etkisinin görülmediği veya önemli ölçüde değiştirilemeyen çevredir. İnsanlar toplumsal yaşamlarında doğal çevredeki kaynakları kullanarak, teknolojiyi

geliştirerek, ekonomik etkinliklerde bulunarak doğal çevreden farklı olan yapay çevreyi oluştururlar ve yapay çevre içindeki yaşam koşullarını geliştirmeye çalışırken doğa ile sürekli bir etkileşim halindedirler. İnsan ve doğa arasındaki bu etkileşim, insanın yeryüzünde yaşamaya ve kendisine ait yapay çevre oluşturmaya başlamasından bu yana sürekli doğa aleyhine gelişmektedir. Doğal çevre ve yapay çevre arasında adeta bir savaş yaşanmaktadır. Bir yandan doğal çevre daralmakta, diğer yandan yapay çevre büyümektedir (Ertan, 1991, 66-68).

Doğal çevre, insan eli ile değil, kendiliğinden oluşan fakat insan müdahalesi ile yapısı ve süreçleri etkilenen çevreyi ifade etmektedir. İnsanın yaşam alanını belirleyen fiziksel, kimyasal ve biyolojik ortamlar, insanın doğal çevresini oluşturmaktadır. Kültürel çevre insan müdahalesi ile meydana gelmiş ve insan elinin uzanabildiği ortamlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel çevre kendiliğinden oluşmaması nedeniyle suni-yapay çevre olarak da adlandırılır. Bu çevre kapsamı itibarıyla binalar, yollar, köprüler, kanallar kısaca insan tarafından oluşturulmuş aklımıza gelebilecek her türlü somut yapıları ifade ettiği gibi, insanlar ve toplumlar arası soyut ilişkileri de ifade etmektedir.

1.1.1.3. Çevre ve İnsan İlişkisi

İnsanın, bulunduğu ortamı en çok etkileyen canlı olduğu bilinmekle birlikte, zekâsı ve yaratıcılığı sayesinde kendi yaşam alanının sınırlarını genişletirken, aynı çevreyi paylaştığı diğer canlıların yaşam alanlarını da doğrudan veya dolaylı olarak daralttığı görülmektedir. İnsandan başka hiçbir canlının tarım alanlarının üzerine büyük binalar inşa edemediğini, tarla yapmak veya fabrika kurmak için ormanlardaki ağaçları kesemediğini dikkate aldığımızda, bunu daha iyi anlayabiliriz. İnsanın çevreye olan bu etkileri dolayısıyla, canlı ve cansız çevrenin çok hızla ve düzensiz biçimde değişmesinin tek sorumlusu olduğu da söylenebilir. Buna karşın insan tüm gereksinimlerini doğadan karşılamakta ve doğaya kesintisiz ihtiyacı bulunmaktadır.

İnsan hem çevresi tarafından oluşturulur hem de çevresini biçimlendirir. Bu çevre, insanoğlunun fiziksel gereksinimlerini karşıladığı gibi, entelektüel, ahlaki, sosyal ve manevi gelişmesi için de insana olanak sağlar. Bilim ve teknolojinin hızla gelişmesi de eklenince, insanın gezegenimizdeki uzun ve dağdağalı evrimi öyle bir

noktaya gelmiştir ki artık insan çevresini, sayısız biçimlerde ve tarihte rastlanmamış bir boyutta değiştirme gücüne erişmiştir (İnsan Çevresi Bildirgesi,1972).

İlk insandan günümüze kadar olan yaşam seyrinde insanın, doğa ile bir mücadele içinde olduğu ve doğanın dizginlerini daima elinde tutmak istediği görülmektedir.

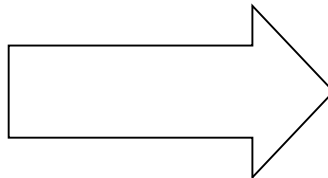
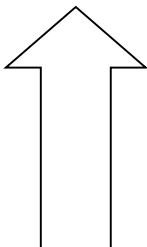
İnsan, doğanın sunduğu olanakların sınırsız oluşuna ve doğal kaynakların bitmeyeceğine inancı nedeniyle, yüzyıllarca çevresini gelecek endişesi duymadan işlemiş, doğanın sunduğu zenginlikleri ve sağladığı kaynakları sömürmüştür. Zamanla insan-çevre ilişkileri, insanın çevreden yaşaması için gereken yararlanma düzeyini aşarak çevrenin olanaklarını zorlamaya, insafsızca kullanmaya ve hatta çevreye zarar verici, bozucu kullanmaya dönüşmüştür (Özerkmen,2002: 170).

İktisatta yer alan insan ihtiyaçlarının sınırsız oluşu anlayışı ve İşletme Bilimi'nde üretimin en çok düzeye ulaştırılması ve maksimum kar hedefi, insanın çevreye duyarlılığı ve doğayı göz ardı etmesine neden olmaktadır. Kendi doğası ile sınırlı olan ve aynı zamanda kendisi de doğanın bir parçası olan insanın, sınırsız ihtiyaçları olduğu anlayışı çelişkili görünmektedir.

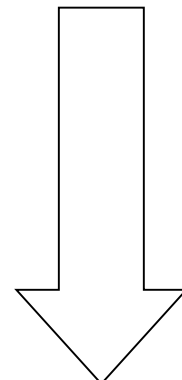
İnsanlık dünya ile tanışmasıyla çevresiyle sürekli etkileşim halinde olmuştur. İnsanın tarımsal faaliyetler ve hayvanların evcilleştirilmesiyle başlayan çevre ile ilişkisi sanayi devrinde hız kazanmış ve yeni bir çevresel dönüşüm başlamıştır (Özey, 2009: 9).

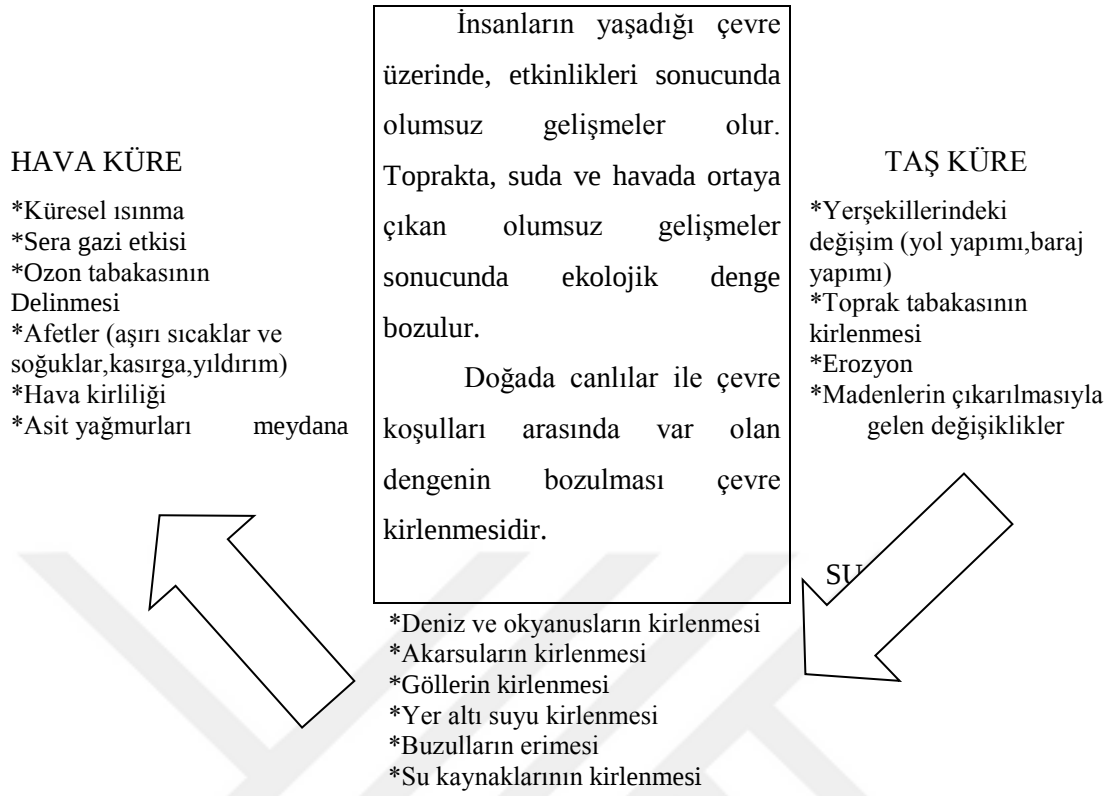
BİYOSFER

- *Biyçeşitlilik kaybı
- *Biyolojik istila
- *Bitki türlerinin değişimi
- *Ormanların tahrip edilmesi
- *Hayvan türlerinin değişimi ve yok olması



İNSANLARIN ETKİSİ İLE ÇEVRE DEĞİŞİMİ





Şekil 1. İnsanların Etkisi İle Çevre Değişimi (Kaynak : Özey, R. (2009) Çevre Sorunları, İstanbul: Aktif Yayıncılık)

Sanayi devriminden bu yana çevre sorunları ihmal edilmiştir. Doğal estetiğin bozulması, tarihi varlıklara zarar verilmesi, hayvan ve bitki türlerinin zarar görmesi ve yok olması sonucunda, sağlık sorunları gündeme gelmeye başlamıştır. Bu nedenlerden dolayı insanlarda çevreye karşı duyarlılık artmaya başlamış, yaşanabilir bir çevrenin nasıl oluşturulacağı ve nasıl korunacağı gündeme gelmiştir (Avanoğlu, 1998: 59).

Bütün bu gelişmelerin sonucu insan çevresi ile ilgilenmeye, çevreyi korumaya ve iyileştirmeye başlamıştır. Diğer bir deyişle, insanın bozulmasına kendisinin neden olduğu insan-doğa ilişkilerindeki dengenin yeniden kurulmasına çalışmaktadır. Ancak, insanın çevresi ile uyum sağlama girişimi, başta sürekli artan insan nüfusu, nüfusun biyolojik gereksinimlerinin karşılanması ve ekonomik etkinliklerinin sürdürülebilmesi gibi nedenlerle başarıya ulaşmamakta, sorunun boyutu ve ağırlığı artmaktadır (Özerkmen,2002: 172).

1.1.1.4. Çevre ve Eğitim İlişkisi

Son yıllara kadar pek çok doğal kaynak tükenmeyen kaynaklar olarak düşünülürken, 20. yüzyılda çevremizin büyük tehditler altında olduğu fark edilmeye başlanmıştır. Çevre bilinci çevreyi koruyucu, çevre kirliliğini önleyici çalışmalar için önemli bir koşul olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Buna tüm toplumun katılımı gerekir. Birey ve ailenin tek tek katılımı olmadıkça, yanlış alışkanlıklar değiştirilmedikçe sorunların çözülmesinin güçlüğü ortadadır.

Çevresine sorumluluk duyan kişi günlük yaşantısında üretirken veya tüketirken çevreye en az olumsuz yol ve yöntemi seçen kişidir. Çevrenin bazı ihtiyaçları karşılamak için akılcı kullanılması, yanlış kullanmanın doğurduğu tüketim ve kirliliğin önlenmesi için çevre eğitimi gereklidir (Nazlıoğlu, 1991:8).

Sağlık ve gelecek için etkileşim içinde bulunan çevrenin korunması, tüm insanların kendini sorumlu hissetmesi gereken bir konudur. Bu sorumluluğu taşıyan, bilinçli ve nitelikli insan yetiştirme görevini üstlenen okula, dolayısıyla da okulun iş görenleri olan eğitimcilere bu konuda daha fazla sorumluluk düşmektedir. Çünkü bireylerin çevreye karşı olan bu sorumluluğu geliştirebilmesinin en etkili yolunun eğitim olduğu düşünülebilir (Çabuk ve Karacaoğlu,2003:190).

Öğrenmenin aracı olan eğitimin, birey ya da toplum için çevresinde olup bitenlere karşı farkındalık yaratması nedeniyle de önemli olduğu söylenebilir. Çevre bilincinin sağlanması konusunda yapılacak en etkili eylemin çevre eğitimi vermek olduğu söylenebilir.

1.1.1.5. Çevre, Ekonomi ve Sanayileşme İlişkileri

İnsanlar varoluşundan bu yana yaşamlarını çevrelerini değiştirerek sürdürmüşlerdir. Uzun yıllar çevre ile uyumlu bir yaşam sürdüren insanlar, hızlı sanayileşme ile birlikte çevrenin hızla kirlenmesine ve doğal kaynakların bozulmasına sebep olmuşlar, hala da olmaktadırlar (Özel, 2004: 28).

Gelişmiş ülkelerdeki hızlı teknolojik ve ekonomik gelişmeler sonucunda ailelerin kullan-at yöntemini tercih etmeleri, gelişmekte olan ülkelerde ise toplumun doğayı ve doğal kaynakları ekonomik gelir getiren varlıklar olarak görmeleri sonucunda çevreyi bilinçsiz bir şekilde kullanmaları da, çevre kirliliğinin büyük boyutlara ulaşmasının nedenleri arasında sayılmaktadır. (Güven, 1999: 7-8).

Çevre değerlerine önem vermeden sanayi devrimini yaşayan ülkeler, bugün bir yandan sanayinin neden olduğu kirliliği ortadan kaldırmak için büyük kaynaklar harcarken bir yandan da azalan doğal kaynaklar için önceden sanayileşenlerle, sanayileşemeyenler birlikte çözüm aramaktadırlar (Yücel,1997: 106)

Ekonomik büyüme ve salt toplumsal refahını artırmak üzere, çevresel duyarlılıklar göz ardı edilerek gerçekleştirilecek sanayi faaliyetleri, uzun vadede düşünüldüğünde ortaya konan ekonomik değerin çok daha üstünde kayıplara neden olabilmektedir. Bir nükleer santralin patlaması sonrası insanlığa verdiği zararlar ve bu nedenle yapılan harcamalarda olduğu gibi.

İnsan faaliyetleri ve ekonomik büyüme olduğu sürece ve faaliyetler refahın artırılmasını amaçladıkça bir “çevre sorunu” olacaktır. Çevre ile ekonomik büyüme arasında bir denge kurulabilir ve bu dengede teknoloji insanlığın en büyük yardımcısıdır. Eğer bir yerde çevre kirliliği oluyorsa, gerekli teknolojiler geliştirilerek kirliliği kontrol etmek mümkündür (Yalçın, 1993: 9)

Son yıllarda ülkeler, ekonomik anlamda sürekli kalkınma hedefinden ziyade sürdürülebilir kalkınma hedefini yeğlemektedirler. Bunun temel olarak çevreye duyarlılığı gerektirdiği, uzmanlarca vurgulanmaktadır. Uzmanların bu tespitinin büyük oranda tecrübeye dayalı olduğu, geçmişte yaşanan acı tecrübelerden böyle bir sonuca ulaştıkları açıktır. Çevreye duyarlılıktan yoksun, her ne pahasına olursa olsun sanayileşme ve sürekli kalkınma hedefi, bindiği dalı kesmekle aynı anlama gelmektedir. Örneğin ekonomisi tarıma ve ihracatı büyük oranda işlenmiş tarım ürünlerine dayalı olan bir ülkenin sanayisi, eğer çevreye duyarlı bir ülke değilse, uzun vadede tarım ürünleri üretimini sağlıklı bir şekilde sürdüremeyeceğini söyleyebiliriz.

1.1.2. Çevre Sorunları ve Nedenleri

Bir bilginin “ Tabiatın insanoğlundan intikamı” diye tanımladığı ekolojik sorunlar, bugün insanoğlunun karşılaştığı temel sorunlar arasındadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren insanlığı tehdit eden sorunlardan biri haline gelen çevre sorunları, kökü çok eskilere uzanmasına rağmen, genelde sanayi devriminin sonucunda hissedilir hale gelmiştir. (Görmez, 2003: 12).

Hava, su, toprak kirlenmesiyle başlayıp, bitki örtüsü ve hayvan topluluklarının yok olmasına kadar uzanan çevre sorunları, en azından sorunlarla karşılaşanlarda belli bir gelecek kaygısı uyandırmıştır (Keleş ve Hamamcı, 2002: 17).

Çevre sorunları; çevreyi oluşturan canlı ve cansız unsurlar üzerinde, insanın çeşitli faaliyetlerine bağlı olarak ortaya çıkan ve yaşamı olumsuz yönde etkileyen, bozulmaların ve sorunların tümüdür diye tanımlanabilir. İnsan yaşamı çeşitli dengeler üzerine kurulmuştur. İnsanın çevresiyle oluşturduğu doğal dengeyi meydana getiren zincirin halkalarında meydana gelen kopmalar, zincirin tümünü etkileyip, bu dengenin bozulmasına sebep olmakta ve çevre sorunlarını oluşturmaktadır (Yıldız, Sipahioğlu ve Yılmaz, 2000: 92).

Hızlı nüfus artışı, sanayileşme, kentleşme, turizm, doğal kaynakların bilinçsizce kullanımı gibi daha birçok faaliyetler, doğal denge üzerinde olumsuz etkiler yapmakta ve bu ekolojik olumsuzluklara bağlı olarak da çevre sorunları ortaya çıkmaktadır (Yıldız, Sipahioğlu ve Yılmaz, 2000: 92-93).

Çevre sorunları, çevrenin doğal dengesini bozan, canlılar üzerinde yıkıcı etkilenmeler oluşturan bozulmalardır (Hiçyılmaz ve Türkkuşu, 1987:112).

Ekolojik dünya görüşüne yakın düşünürler, sorunu genellikle Batı düşüncesindeki zihni-entelektüel dönüşümün sebep olduğu gelişmeler olarak açıklarken, bazıları sorunun sebebini, sadece sanayileşme ve kentleşme süreci olarak görmektedirler (Görmez, 2003: 17).

Keleş ve Hamamcı (1997: 77)'ya göre çevre sorunlarının özelliklerini, nedenlerini, boyutlarını ortaya koyabilmek için, her bir çevresel değerin ayrı ayrı incelenmesi, bir bakıma dökümünün yapılması gerekmektedir.

Yıldız, Sipahioğlu ve Yılmaz (2000: 94) 'a göre ise bu sorunlar; hava, su ve toprak kirliliği, radyoaktif kirlilik, toprak erozyonu, ozon tabakasının incelmesi, asit yağmurları ve iklim değişikliği gibi insanın geleceğini ilgilendiren ve 21. Yüzyıla taşınacak olan çevre sorunlarıdır

Çevre sorunlarının birbirlerinin tetikleyicisi ve birinin sonucunun diğerinin nedeni olduğu görülmektedir. Bu nedenle bir çevre sorununu irdelerken nedenlerine inmek, bir diğer çevre sorununu daha iyi anlamamızda yardımcı olacaktır.

1.1.2.1. Çevre Sorunları ve Türleri

Günümüzde yeryüzünde yaşanan ve canlı yaşamını olumsuz etkileyen çevre sorunlarının çok çeşitli olduğu bilinmekle birlikte, genel olarak bu sorunların en önemlileri diyebileceğimiz bazıları, aşağıda ele alınmıştır.

1.1.2.1.1. Hava Kirliliği

Çevre sorunları arasında hava kirliliği, kirleticilere maruz kalmamak için o yöreyi terk etmekten başka çıkar yol bırakmayışı ve kaçınılmasının mümkün olmayışı nedeniyle diğer ortamların kirliliklerinden farklı bir özellik göstermekte ve daha büyük bir potansiyel tehlike oluşturmaktadır.

Hava kirliliğini oluşturan en önemli kaynaklar yakma, ulaşım, endüstriyel üretim, katı atık biriktirme yerleri ve doğal süreçlerdir. Bütün bu olaylar nedeniyle havaya karışan uçucu kül, kurşun bileşikler, kükürt oksitleri, azot oksitleri, karbon monoksit, hidrokarbonlar, hidrojen sülfür, ozon, organik asitler, aldehitler, amonyak ve karbondioksit gibi maddeler; başta insan olmak üzere tüm canlılar için bir sağlık riski oluşturmakta, eşyalara ve binalara da zarar vermektedir (Türkman, 2000: 96).

Havanın, insan ve canlıların yaşaması için hayati öneme sahip olduğu tartışmasız bir gerçektir. Yerküreyi saran gaz kütleyle atmosfer adı verilmektedir. Atmosferdeki hava tabakasının kalınlığı 150 km'dir. Bunun sadece yeryüzüne yakın 5 km.'si canlıların yaşamasına elverişlidir. Yeryüzünden uzaklaştıkça hava tabakasının yoğunluğu azalır. Hava, atmosferi oluşturan gazların bir karışımıdır. Hacim olarak havanın %78'i azot, % 21'i oksijen ve geriye kalan %1'i de karbondioksit ve asal gazlardır. Havada her zaman bulunan ve genellikle miktarları değişmeyen gazlar azot, oksijen ve diğer asal gazlardır. Karbondioksit, su buharı ve ozonunun ise miktarları azalıp çoğalmaktadır. Ayrıca havada her zaman bulunmayan kirleticiler de vardır (Efendi, 2005: 18).

Hava kirliliği, canlıların sağlığını olumsuz yönde etkileyen veya maddi zarar meydana getiren havadaki yabancı maddelerin normalin üzerindeki miktar ve yoğunluğa ulaşmasıdır. Bir başka deyişle hava kirliliği, havada katı, sıvı ve gaz şeklindeki yabancı maddelerin insan sağlığına, canlı hayatına ve ekolojik dengeye zarar verecek miktar, yoğunluk ve sürede atmosferde bulunmasıdır. İnsanların çeşitli

faaliyetleri sonucu oluşan üretim ve tüketim aktiviteleri sırasında ortaya çıkan atıklarla hava tabakasını kirletmesi, yeryüzündeki canlı hayatını olumsuz etkilemesidir. Yani çevre insan eliyle kirletilmekte, insanoğlu bir bakıma kendi geleceğini karartmaktadır. Hava kirliliği, ısınma, motorlu taşıtlar ve sanayi atıklarından oluşmakta ve insan yaşamını çok büyük ölçüde etkilemektedir (Kuzu, 2008: 332).

Ökmen (2003: 41)'e göre hava kirliliğinin iki ana nedeni sanayileşme ve kentleşmedir. Kentleşme, nüfus yoğunluğunu birlikte getiren ve artıran bir olgudur. Kentleşmenin neden olduğu hava kirliliği, nüfus yoğunluğunun yanı sıra kentin topoğrafik ve meteorolojik koşullara uygun olmayan biçimde yerleşmesinden de kaynaklanmaktadır.

Kentlerde ısınmada kullanılan yakıtların türü ve kalitesinin de hava kirliliğinde önemli bir etken olduğu söylenebilir. Günümüzde kentlere kaçak yollarla sokulan kalitesiz kömürlerin hava kirliliğinin önemli nedenlerinden olduğu bilinmektedir. Kullanılan yakıtın hava kirliliğindeki etkisine örnek olarak, yakın tarihe kadar doğalgaz kullanımı öncesi kış aylarında Ankara'da yaşanan hava kirliliğinin, doğalgaz kullanımının yaygınlaşmasıyla büyük oranda azalması gösterilebilir.

Kent nüfusu arttıkça, ısınma amacıyla kullanılan yakıtların miktarı da hızlı bir şekilde artış göstermekte, uygun bir kaynak bulunamayışı halinde, uygun olmayan yakıtların kullanılması sonucu hava kirliliği sorunu kaçınılmaz bir çevre sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Kent nüfusunun artışına bağlı olarak trafik yoğunluğu da önemli ölçüde artış göstermektedir. Bunun sonucunda da motorlu kara taşıtlarının egzozları önemli ölçüde hava kirliliği meydana getirmektedir (Kırımhan, 2005: 103).

İnsanlar seçme şansı olmadan çevrelerindeki havayı solurlar. Eğer hava kirli ise hava içinde bulunan partiküller ve kirletici gazlar da solunur. Bu kirleticiler insanların akciğerine, kalbine ve diğer organlarına zarar verir. Öksürük, gözlerde yanma, solunum problemi, kanser gibi pek çok hastalığa neden olmaktadır. Geçmişte meydana gelmiş hava kirliliği olaylarında örneğin 1930 yılında Belçika'da 63 kişi, 1948 yılında Pensilvanya'da 20 kişi ve 1952 yılında Londra'da 4000'den fazla kişi hayatını kaybetmiştir. Düşük konsantrasyonlu hava kirleticilerinin de uzun yıllar solunmasının insan sağlığı açısından tehlikeli olduğu düşünülmektedir. Çocuklar daha aktif oldukları; karaciğer, akciğer ve diğer organları gelişim aşamasında olduğu için daha fazla risk taşımaktadır (Varınca, Güneş ve Ertürk, 2011: 1).

Hava kirleticileri; gaz kirleticiler, kalıcı organik kirleticiler, ağır metaller, partiküler madde olmak üzere dört grupta sınıflandırılabilir. Hava kirleticileri genel anlamı ile hava kirliliğine sebep olmakla birlikte, zincirleme şekilde birçok probleme de sebep olmaktadır. Bunların en genel ve basit gösterimi Şekil 2’de verilmiştir



Şekil 2. Hava Kirliliğinin Sonuçları, (Kaynak : Varınca, B.K., Güneş, G. ve F. Ertürk, (2011) “Hava Kirleticilerinin İnsan Sağlığı ve İklim Değişikliği Üzerine Etkileri”).

1.1.2.1.2. Su Kirliliği

Canlılar için yaşamsal öneme sahip olan suyun, aynı zamanda tüm canlı varlıkların kütesel ağırlığının %75’ini oluşturduğu, dünya yüzeyinin de 3/4’ünü kapladığı bilinmektedir. Buna rağmen yeryüzündeki su kaynaklarının yaklaşık %0,3’ü kullanılabilir ve içilebilir özellikte olup, canlı yaşamın devamı için temel bir unsur olan suyun dünyada o kadar da çok bulunmadığı, bu nedenle zayı olmasına sebep olacak her türlü etkiye müdahale edilmesinin gerekliliği açıkça görülmektedir.

Nüfusun hızla artması, buna karşılık su kaynaklarının sabit kalması ve hızla kirlenmesi nedeniyle, kullanılabilir su gereksinmesi her geçen gün artmaktadır. İnsanoğlu, su gereksinmesini yüzeysel sular ve yeraltı su kaynaklarından karşılamaktadır (Efendi, 2005: 20).

Tahminler, artan su ihtiyacı ile giderek azalan temiz su kaynağı eğrilerinin 2030 yılında kesişeceğini göstermektedir. Bu durum doğal olarak evrensel bir kriz olacağı anlamına gelmektedir (Özgüler, 1997: 58).

Su kirliliği terimi en geniş anlamıyla ekolojik yapının bozulmasını ifade eder. Bir başka anlatımla su kaynaklarının kullanılmasını etkileyecek ve bozacak ölçüde organik, inorganik, biyolojik ve radyoaktif maddelerin suya karışmasına su kirliliği denir. IULA (Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği) çevre terimleri sözlüğü su kirliliğini “ suyun yararlı kullanımını etkileyecek miktarlarda kimyasal, fiziksel ve biyolojik maddeleri katılmasıyla kalitenin bozulması” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım göstermektedir ki; en uygun su kirliliği tanımı, suyun kullanma amacına göre yapılırsa daha doğru olur. Kullanma amacına göre su kirliliği; suyun doğal yapısının kullanma amacının dışına çıkacak şekilde bozulmasıdır. Örneğin, içme suyu için kirli sayılan herhangi bir su kaynağı, tarımsal bir faaliyette sulama suyu için kirli sayılmayabilir (Keleş ve Hamamcı, 2002: 112).

Su kirliliği evsel ve endüstriyel atıkların su ortamına arıtılmaksızın boşaltılmaları, tarımda verimi artırma amacıyla doğal ve yapay maddelerin su ortamlarına taşınmaları gibi sebeplerden ortaya çıkar. Su ihtiyaçlarının karşılanması için atıkları uzaklaştırmak, ürünleri sulamak ve daha da önemlisi endüstrilere güç sağlamak için nehirlerle, göllere ve kaynak sularına bağlı olmaktayız. Çünkü dünyadaki su kapasitesinin çok düşük bir miktarı insanların kullanımındadır. Suların %97’si tuzlu deniz ve okyanus suları, %3’lük kalan kısmının ise %99’unu buzullarda donmuş veya yeraltının derinliklerinde ulaşılamaz durumda olanlar oluşturmaktadır (Başaran,1991: 7).

Su kirliliğinin nedenleri genel olarak: Tarımsal faaliyetler sonucu meydana gelen kirlenmeler, sanayi kuruluşlarının çevreye etkileri ile oluşan kirlenmeler ve yerleşim yerlerinin yarattığı kirlenmeler olarak üç başlık altında ele alınabilir.

Tarımsal faaliyetlerin neden olduğu su kirliliğini şu başlıklar altında belirtebiliriz (Efendi, 2005: 21) ;

- “a) Toprak aşınmasından kaynaklanan kirlilik,
- b) Gübrelemenin yol açtığı kirlilik,
- c) Hayvan atıklarının oluşturduğu kirlilik,
- d) Tarımsal mücadele ilaçlarından kaynaklanan kirlilik.

Sanayi faaliyetlerinin neden olduğu kirliliği de;

- a) Kimyasal,
- b) Fiziksel,
- c) Fizyolojik,
- d) Biyolojik,
- e) Radyolojik kirlilik olarak sınıflandırabiliriz.”

Evsel atıklar, çöp, kanalizasyon atıkları gibi kirleticiler de yerleşim yerlerinden kaynaklı atıklar olup, sularda kimyasal, fizyolojik ve biyolojik kirlenmelere neden olmaktadır. Yerleşim yerlerinden kaynaklanan kirlilik, kentsel bölgelerde yoğunluk gösterir. Nüfusun fazla olduğu bölgelerde kirletici etkiler daha fazladır. Büyük miktarlarda çöpün ortaya çıkması, kanalizasyon atıkları, evsel atıklar denizleri, gölleri veya akarsuları kirletmektedir. Bu atıklardan bir kısmı doğrudan denizlere göllere veya akarsularda bırakılmayıp toprakta kalsa bile, doğada var olan hava, su ve toprağın dengesel etkileşimi sonucu suların kirlenmesi kaçınılmaz olacaktır (Boztaş,2006: 23).

Sanayi kaynaklı kirleticilerin doğada nasıl bir etkiye sahip olacağı kirlenen ortamın ekolojik dengesiyle ilişkilidir. Renk, koku, sıcaklık, toksit etkiler, oksijensiz kalma gibi alıcı ortamın fiziksel ve kimyasal özellikleri değişmektedir. Petrol rafineleri, kâğıt sanayi, tekstil sanayi, ilaç sanayi gibi sanayi kolları kirletici özelliği en fazla olan sanayi kollarıdır (Keleş ve Hamamcı, 1997: 96).

Benzer maddeler arasında su, yüksek bir buharlaşma ve düşük bir donma derecesine sahip olması nedeniyle, endüstriyel proseslerde en çok tercih edilen hammaddedir. Bu bakımdan suyun endüstriyel işlemlerde kullanılmasından sonra kirletilmiş halde doğal ortama verilmesi sıkça rastlanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Marın ve Yıldırım, 2004: 86).

Su, canlı yaşamı için oldukça önemlidir. Hem tarımda hem de saf olarak tüketilen su içinde barındırdığı tüm kirliliği insan ve diğer canlılara verir. Nükleer santrallerden veya fabrikalardan dolayı kirlenen akarsu yataklarının etrafına bakıldığında tüm canlı yaşamının ne kadar olumsuz etkilendiği görülür. Zaman zaman içme sularına kirli suların karışmasıyla çok ciddi salgın hastalıklar yaşanmakta ve ölüm oranları artmaktadır. Suların aşırı kirliliği nehirlerdeki ve denizlerdeki canlı türlerinin yaşamını da tehlikeye sokmaktadır. Kirlilik nedeniyle günümüzde birçok deniz canlısının nesli tükenmiş durumdadır (Boztaş,2006: 25).

Günümüz Afrika ülkelerinde su kaynaklarının yetersizliğinden kaynaklı birçok salgın hastalığın ortaya çıktığı ve temizlik için yeterince su kullanılamadığından hastalıkların hızla yayıldığı bilinmektedir. Bu ise halk sağlığını tehdit eden büyük bir çevre sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle su kaynaklarının sınırsız olmadığını, mevcut kaynakların da kirletilmemesinin önemini insanlara eğitim yoluyla anlatmak gereklidir.

1.1.2.1.3. Toprak Kirliliği

Toprak; insan, bitki ve hayvanların üzerinde durdukları, insanların yaşamlarını devam ettirecekleri tek yerdir. Topraklar alan olarak arttırılamayan ve ikamesi mümkün olmayan kaynaklardır. Yine kirlenmiş bir toprağın pratik olarak temizlenmesi mümkün olmayıp, bu alanları terk etmekten öteye bir şey yapılamamaktadır. Çevrenin diğer unsurlarından su ve havanın kirliliği de doğrudan toprak kirliliğine neden olabilmektedirler. Buna karşılık yeryüzünün sadece 1/4'ünün karalarla kaplı olduğu, bu alanların dağlık, çöl, çoraklık gibi birçok doğal kısıtlılığı bulunduğu, bu nedenle az bir miktarının tarımsal üretime, başka bir deyişle insanların kullanımına uygun olduğu bilinmektedir. Günümüzde toprak alanları, bir yandan kentleşme ve altyapı (endüstriyel yapılar, yollar, havaalanları, konutlar vb.) alanları olarak kullanıma açılırken, diğer yandan kirlilik gibi çok ciddi bir çevre sorunu ile karşı karşıya kalınmaktadır.

Toprak kirliliği 1980 yılından itibaren, 1950 ve 1970'lerde su ve hava kirliliğinin gördüğü ilgiyi görmeye başlamıştır. Amerika'da "Love Canal" 1976 ve Hollanda'da "Lekkerkerk" 1980'de eski kimyasal depolama alanları üzerinde inşa edilen evlerde ortaya çıkan sorunlarla dünya gündemindeki yerini almıştır (Taşatar,1995: 72).

Toprak kirlenmesi; çevrenin bir bileşeni olan toprağın özellikle insan etkinlikleri sonucu oluşan çeşitli bileşikler tarafından bulaştırılmasını takiben anormal işlevde bulunması şeklinde tanımlanmaktadır. Toprak kirlenmesinin yakın zamana kadar önemli bir sorun olarak kabul edilmemesinin nedeni, toprakların çok yüksek olan tamponlama özellikleridir (Apaydın,2005: 3).

Hava ve su kirliliğinden ayrı düşünölmeyecek toprak kirliliğı de canlı yaşamı için birçok olumsuz etkiye sahiptir. Toprak kirliliğı genel bir tanımla, insan etkinlikleri sonucunda toprağın fiziksel, kimyasal, biyolojik ve jeolojik yapısının bozulmasıdır (Keleş, Hamamcı, 1997: 100).

Tarımsal üretimin miktar ve kalitesini arttırmak amacıyla ticari gübreler, pestisidler, toprak düzenleyiciler ve hormonların kullanılması katı ve sıvı atıkların deşarjı, atık çamur uygulamaları, kirlı suların tarımsal sulamada kullanılması, atmosferik çökelmeler ve radyoaktif serpintiler gibi girişimler sonucu topraklar kirlenmektedir. Bunun sonucu toprakların verimli ve sorunsuz kullanılabilme yeteneklerinin limitleri daralmakta ve her geçen gün sorun artarak devam etmektedir. Diğer taraftan toprakların doğal yapıları içinde bulunan asbest vb. serbest kirleticiler, toprak kirliliğinin başka bir sorunudur (Bilinç, 2006: 3).

Toprak kirliliğinin nedenlerinden bir diğeri kentleşmedir. Kentsel alanların giderek büyümesi tarım toprakları için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Çünkü tarım toprakları kentsel topraklara göre daha az rant getirmekte, artan nüfusa paralel olarak toprak kaynakları amaç dışı kullanılmakta ve kirletilmektedir (Marın ve Yıldırım,2004: 91).

Sanayileşme de toprak kirliliğinde büyük bir role sahiptir. Hızla gelişen sanayi kuruluşları, tıpkı kent arazileri gibi, tarım arazilerine oranla daha fazla rant getirir. Bu nedenle geniş topraklar sanayi sektörünün hizmetine sunulmuştur. Kentleşme ve sanayileşme bu şekilde hızlı bir betonlaşma sürecini ortaya çıkarmışlardır. Sanayi kuruluşlarının bir diğeri olumsuz etkisi de atıklarla olmaktadır. Toprağı bırakılan atıklar toprak üzerinde fiziksel, kimyasal birçok değışiklik yaratmaktadır. Sanayi kuruluşları için gerekli olan hammaddelerin büyük kısmının toprakta bulunuyor olması da yine toprak kirliliğini doğurmaktadır. Bu hammaddelerin topraktan çıkarılması bir dizi işlemleri gerektirir ve bazı kimyasal maddeler kullanılır. Tüm bu çalışmalar ise toprağın yapısında olumsuz etkilere sahiptir. Nükleer atıklar da toprağı ciddi zararlar vermektedir. Bu atıklar toprağı açılan ve belli bir biçimde izole edilen çukurlara boşaltılıp, çukurlar kapatılmaktadır. Ancak bu çözüm uzun vadede geçerli değildir. Atıklar zamanla dışarı sızmaktadır (Boztaş,2006: 26-27).

Hava kirliliğı de asit yağmurları şeklinde toprağı etkilemektedir. Bu şekilde toprak zarar görmekte ve içinde zararlı maddeler birikmeye başlamaktadır. Toprakta

biriken bu maddeler hava kirliliği ve su kirliliği ile birleşince bitki örtüsü zarar görmekte ve erozyon ortaya çıkmaktadır. Toprak, hava kirliliğinden olduğu kadar su kirliliğinden de etkilenir. Kentsel ve endüstriyel atık sular arıtılmadan su kaynaklarına boşaltılmakta, dere, ırmak, göl gibi yüzeysel suları kirletmektedir. Su kaynaklarının kıt olması nedeniyle bu sular tarımsal sulamada kullanılmaktadır. Böylece kirli sular içindeki kirletici ve zararlı maddeler toprağa karışıp birikmekte, toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik yapısını bozmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 1997: 101).

Üzerinde yaşadığımız toprağın kirlenmesinin ardından, yediğimiz ekmeğin ve suyun da kirleneceğinin bilinmesi gereklidir. Canlı yaşamı için gerekli üç unsurdan biri olan toprağın kirlenmesinin canlılar için nelere mal olacağı bilgisi, tüm insanlığa öğretilmelidir.

1.1.2.1.4. Ormansızlaşma, Bitki ve Hayvan Türlerinin Azalması

Doğal denge, evrende canlı cansız varlıkların bir arada birbirleri ile ilişkili bir şekilde bulunmaları fikrine dayanır. Doğada var olan her şey birbirleri ile ilişkilidir ve birinin diğerine göre önemleri ve fonksiyonları aynıdır. Ormanlar, bitkiler, dağlar, ovalar, atmosfer, gezegenler, hayvanlar ve bu arada insan bir bütünlük içinde ve birbirleri ile uyumlu bir şekilde varlıklarını sürdürürler. Bu varlıklardan birisinin yok olması genel dengeyi etkiler (Görmez, 2003: 40-41).

Doğada var olan canlı-cansız her türlü madde insan ihtiyacı için gerekli görüldüğü takdirde kullanılmaktadır. Bu kullanımda insanoğlunun zaman zaman aşırılığa kaçması ya da iyi niyetli dahi olsa neticesini hesap edemeyeceği davranışları sonucunda, tabiattaki bazı türlerin yok olmasına ve kaynakların tükenmesine neden olmaktadır. Herhangi bir ekosistem unsurunun yeryüzünden yok olması, önce bağlı bulunduğu ekosistemi, ardından diğer ekosistemleri zincirleme olarak olumsuz etkilemektedir (TÇSV, 1989: 204-205).

Bazı türlerin hızla yok edildiği bunun da yaşadığımız dünyada bazı olumsuzluklara yol açmaya başladığı bilinmektedir. Madagaskar'da son yarım yüzyılda 12 bin bitki türü ve 190 bin hayvan türünün %90'dan fazlası, Ekvator'daki 190 bin civarında bitki türü ile 200 bin dolayındaki hayvan türünün yarısına yakını yok edilmiştir (TÇSV, 1989: 205).

Çayır, mera ve yaylaların aşırı otlatma sonucu bitki örtüsünün yok edilmesine bağlı olarak doğal yapıda bozulmalar meydana gelmektedir. Aşırı otlatma özellikle kurak ve yarı kurak iklim bölgelerinde tabii bitki örtüsünü azaltan en önemli faktördür. Aşırı otlatmanın zararlarından ülkemizde nasibini almış, ülkemizde Palandöken ve Kargapazarı dağlarında bitki örtüsü tahrip edilmiş, buna bağlı olarak da böcek türleri azalmıştır (Özbek, 1990: 154).

Bitki ve hayvan türlerinin doğal yaşam alanı olan ormanlar, karbon biriktirme, karbon ikamesi ve karbon muhafazası yoluyla iklim değişikliği azaltımına katkıda bulunurlar. Ormanlar, aslında yeryüzünün biyolojik çeşitliliğinin büyük bir kısmına ev sahipliği yapması, su ve diğer ekosistem hizmetleri sağlamada önemli bir rol oynaması, pek çok yerel kültürün devamını sağlaması ve milyonlarca insana geçim kaynağı yaratması ile salt karbon havuzlarından daha fazlasıdır. Bu nedenle ormansızlaşma ve orman bozulması ile mücadele edecek ve ormanların karbon yutakları olma işlevini geliştirecek kapsamlı ve entegre bir sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarına ihtiyaç duyulmaktadır (O.G.M.,2011: 6-7).

Kirlilikten önemli ölçüde olumsuz etkilenen ve dünya genelinde korunması gereken önemli alanlardan birisi de flora-fauna alanlarıdır. Belli bir ülkeye, bölgeye ya da yöreye özgü bitki örtüsü flora, yabanıl hayvan topluluğu da fauna olarak adlandırılmaktadır. Flora ve fauna mikroorganizmalarla birlikte çevrenin insan dışında yer alan ve biyolojik zenginlik de denilen canlı öğelerini oluştururlar. Çevrenin kendi kendini yenilemesinde ve süregitmesinde temel öge biyolojik zenginliktir (Keleş ve Hamamcı, 2002: 114).

Ormanlar, milli parklar, çayır ve meralar, sulak alanlar, endemik bitkiler (yeryüzünün yalnızca belli bir bölgesinde yetişebilen bitkiler) flora bakımından önemli alanlardır. Endemik bitkiler gibi endemik hayvanlar da bulunmaktadır ve bunlar da faunanın nadir varlıklarıdır (Keleş ve Hamamcı, 2002: 114).

Ülkemizin de endemik bitkiler ve flora yönünden zengin bir ülke olduğu bilinmektedir.

1.1.2.1.5. Gürültü Kirliliği

Günümüzde yaşadığımız çevrenin kalitesini hoş görüntüsünü ve insan sağlığını olumsuz yönde etkileyen önemli faktörlerden biri de gürültüdür. “ Gürültü; insanların fizyolojik ve psikolojik dengesini bozan, iş başarısını azaltan, çevrenin sessizliğini azaltarak ya da yok ederek niteliğini değiştiren hoşla gitmeyen seslerden oluşan önemli bir çevre kirleticisi olarak tanımlanabilmektedir”. Plansız kentleşme, altyapısız ve düzensiz yerleşme, aşırı trafik yoğunluğu, mekanik araçlar ve donanımlar, gürültü sorunu artıran ve giderek insanların dinlenebilecekleri, çalışabilecekleri, kısaca huzurlu şekilde yaşayabilecekleri mekânların azalmasına sebep olan etkenlerdir. İnsanın yaşamını kolaylaştıran birçok teknolojik donanımların aynı zamanda bu gibi yan etkileri ile yaşam kalitesini de düşürdüğünü de göz ardı edemeyiz (Çevre ve Orman Bak.,2009: 2).

Çevre sorunları içinde bulunan gürültü kirliliği (akustik kirlilik) gelişmiş ülkelerde sanayileşme sürecinin sonuçlarından biri olarak ve teknoloji artışı biçiminde ortaya çıkmış ve başta ulaşım gürültüleri olmak üzere 1960’lı yıllardan sonra toplumun çeşitli kesimleri için büyük bir ilgi alanı durumuna gelmiştir. Yapılan bilimsel araştırmalar, gürültünün çevre faktörüne bağlı olarak insan ve toplum sağlığı üzerinde, büyük bir risk oluşturduğunu ve kentlerde gürültüden doğrudan etkilenen kişi sayısının giderek arttığını ortaya koymaktadır (Çevre ve Orman Bak., 2009: 4).

Gürültü doğrudan bir çevresel değerin bozulması sonucu ortaya çıkmamakta ancak, diğer çevresel değerleri algılamayı etkileyen sağlık bozucu bir durum olmaktadır. Gürültü, sağlıklı yaşam koşullarını tehdit eden bir çevre sorunu olup, insan sağlığı üzerinde olumsuz fizyolojik ve psikolojik etkilerde bulunmaktadır. Keleş ve Hamamcı (1997: 90)’ ya göre bu olumsuz etkiler şu şekilde sınıflandırılmaktadır.

“a) İşitme dizgesi öğelerinin kulak çınlaması ve sağırılık gibi fiziksel hasar görmesi,

- b) Kaslarda yorgunluk sonucunda iş verimliliği ve üretkenliğinin azalması,
- c) Yorgunluk ve sinirlilik durumu,
- d) Dikkatin dağılması,
- e) Uyku düzeninin bozulması,
- f) Vücudun fizyolojik davranışında oluşturduğu değişiklikler,
- g) Toplumsal davranışlardaki değişiklikler.”

Gürültü, insan sağılığı için en azından bir risk oluşturmamasının yanı sıra, insanın hareketlerini engellemesi, insanların ilgilerini azaltması, ciddi gerginlik ve açık bir rahatsızlık kaynağı olması itibariyle, kısaca "istenmeyen ses" olarak tarif edilmektedir. Ancak istenmeme özelliğı; gürültünün akustik özelliklerinin yanı sıra, kişilerin sağılık ve sosyoekonomik durumları, hayat tarzı, kültür ve eğitim düzeyi, gürültüye alışkanlığı, gürültü kaynaklarına ekonomik bağımlılığı, gürültü yapıcılara karşı tutum ve davranışı gibi çeşitli yan faktörlere göre değişmektedir. Sosyal ve ekonomik sıkıntılar içinde bunalmış günümüz insanın bozulan fizikî ve ruhî sağılığı, gürültünün de etkisiyle daha da kötüleşmiş, gürültüye karşı hoşgörü ve dayanıklılığı azaltmıştır. Ayrıca, kaynağını bilememe ve yok edilemeyeceğı inancı psikolojik yıpranmayı artırmaktadır (Hasgür,2011: 32).

Günümüzde özellikle büyük kentlerdeki aşırı trafik yoğunluğunun neden olduğu gürültü, zaman zaman tahammül edilemez boyutlara ulaşmaktadır. Bu nedenle bazı ana caddelerde gürültüyü azaltmak için korna yasağı uygulaması getirilmektedir. Şehrin içindeki gürültüden uzaklaşmak, huzurlu ve sakin bir yaşama kavuşmak için maddi imkânları bulunan kişilerin şehrin merkezinden uzak yerlerdeki bölgelere taşındığı da görülmektedir.

1.1.2.1.6. Görüntü Kirliliğı

Görüntü kirliliğı: Doğayı aşırı tahrip eden, insanların estetik standartlarını ve göz zevkini etkileyecek çirkin ve kötü yapılaşma, elverişsiz mimari, uyumsuz renk harmonisi gibi bir kapsamı ifade eder. Örneğın; toprak, taş, maden endüstrisi kuruluşlarının, doğayı, dağları çok çirkin bir şekilde oymaları gibi uygulamaları, yine birçok gecekondu türü civarı yapılaşmalar (Karacan, 2002: 2).

Bu yeni çevre kirliliğı türü basitçe tabiatın ve çevrenin insan eliyle oluşturulan değişikliklerinin göz zevkimizi bozması ve bundan bir takım ruhsal sıkıntılar duymamız şeklinde tanımlanabilir. Görüntü kirliliğı çoğı zaman gelip geçici bir rahatsızlık veya mutsuzluk duygusuna sebep olsa da bunun bazen ciddi ve kalıcı ruhsal rahatsızlıklara yol açabileceğini ileri sürenler de bulunmaktadır. En başta gelen ve düzeltilmesi de zor olan görüntü kirliliğı sebebi tabiatın tahribatıdır. Bu ise ormanların yakılması, ağaçların kesilerek bu alanların yapılarla doldurulması, dere yataklarının

işgali ve yerinin değiştirilmesi, sahillerin yağmalanması, denizin doldurulması, kirli akarsu ve denizler olarak karşımıza çıkmaktadır (Küçükusta, 2009: 1).

Özellikle büyük şehirlerde plânsız şehirleşme ve çirkin yapılaşmanın sebep olduğu görüntü kirliliği adım başı karşımıza çıkmaktadır. Kale surlarına benzeyen bitişik apartmanlar, birbirleriyle uyumsuz binalar, camileri, çeşmeleri ve diğer tarihi eserleri kapatan yapılar, güneş görmeyen ve ne bir ağacın ne bir bitkinin olmadığı dar sokaklar, insanlara yürüyecek yer kalmayan arabalarla dolu kaldırımlar, boyasız ve hatta sıvasız binalar, dış cephelere gösterilen özensizlik, yoğun ve düzensiz trafik, hava kirliliği, park ve yeşil alan azlığı, bakımsız çimler, bakımsız cadde ve sokaklar, tabela ve levhaların çokluğu, orantısızlığı ve çirkinliği, dolup taşmış çöp tenekeleri ve etrafa saçılmış çöpler ve diğer atıklar başlıca görüntü kirliliği nedenleridir (Küçükusta, 2009: 1).

Günümüzde özellikle büyük kentlerde reklam amaçlı kullanılan panolar ve billboardların en işlek cadde kenarlarında bile ulu orta boy gösterdiği ve büyük oranda görüntü kirliliği yarattığı görülmektedir. Ayrıca bu pano ve billboardların kazalara da neden olabileceği bilinmektedir. Bunların zorunlu olmadıkça kullanılmaması, kullanıldığında da görüntü kirliliği oluşturmeyen sistemlerin tercih edilmesi (dijital pano gibi), ayrıca belirli sürelerde de çevreye yönelik toplumu bilgilendirici konulara yer verilmesi gereklidir.

1.1.2.1.7. Katı Atıklar

Katı atık; üreticisi tarafından atılmak istenen ancak çevrenin korunması bakımından düzenli bir şekilde uzaklaştırılması gereken katı maddeler ve arıtma çamurudur. Evsel atıklar, tıbbi atıklar, endüstriyel atıklar, ticari ve kurumsal atıklar, özel atıklar, tehlikeli atıklar, tarım ve bahçe atıkları katı atık türleridir. Artan nüfus, yaşam standartlarının yükselmesi, teknolojik gelişmeler, sanayileşme, kentleşme gibi olguların sonucunda ambalajlanmış gıda maddelerine duyulan ihtiyaç artmaktadır. Bu ihtiyaçlarla doğru orantılı olarak çevresel sorunlarda da hızla artış görülmektedir. Katı atık sorunu; su ve hava kirliliğinden sonra üçüncü tür kirliliktir. Katı atıklar; çevre, çevre sorunları ve yaşanabilirlik kavramlarının ilişkilendirilmesine uygun anlayışla yerel, ulusal ve uluslararası gündemlere konu olmaktadır (Resmi Gazete, 1991).

Katı atıkların toprak, su, hava ve en önemlisi sağlık üzerinde oluşturdıkları sorunlar, bunların gelişi güzel açık arazide yığılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Çevreye biyolojik, kimyasal ve fiziksel nitelikte etkileri olmaktadır. Katı atıkların depolanırken belirli bir düzen içerisinde toplanması ve buna göre depolanması ya da bertaraf edilmesi gerekmektedir. Örneğin; tıbbi atıkların ayrı toplanıp imha edilmesi gereklidir. Aksi takdirde, hepatit başta olmak üzere veba, kolera, dizanteri, tüberküloz, kuduz, sıtma gibi birçok hastalığın ortaya çıkması kaçınılmazdır (Kuzu ve Diğerleri, 2008: 1).

Günümüzde katı atıkların ayrıştırılarak yeniden değerlendirilebilmesi için yeterli teknolojiler mevcuttur. Ülkeler bu teknolojileri kullanarak yeni kaynakları tüketmek ve çevreye yeniden atık bırakmak yerine, eski atıkları dönüştürerek ihtiyaçları olan hammaddeyi üretebilmektedirler. Bu süreçte katı atıkların kaynaktan ayrıştırılması ekonomik anlamda büyük önem taşımakta ve tüketicilere büyük görevler düşmektedir. Bu nedenle tüketiciler, çevreye olan etkileri bakımından katı atıklar konusunda eğitilmeli ve bilinçlendirilmelidirler.

1.1.2.1.8. Nükleer Tehdit

Günümüzde enerji, başta endüstriyel faaliyetler ve yerleşim yerleri olmak üzere insanın yaşamsal etkinliklerinin mevcut olduğu tüm alanlarda büyük öneme sahiptir. Isınma, aydınlanma, taşınma, yiyecek pişirme ve benzeri ihtiyaçların giderilebilmesi büyük oranda enerjiye bağlıdır.

Enerji, ülkelerin ekonomisi ve sürdürülebilir kalkınma için olduğu kadar uluslararası ilişkilerde de stratejik bir önem arz etmektedir. Enerji kaynakları bakımından dışa bağımlı ülkeler, bağımlılıklarını azaltmak ve ucuz enerji kaynakları bulmak adına enerji kaynaklarını çeşitlendirmek istemektedirler. Bu nedenle nükleer enerji günümüzde birçok ülke tarafından tercih edilmektedir.

Nükleer enerji, nükleer enerji santrali adı verilen santrallerden karşılanmaktadır. Ancak nükleer santrallerden çıkan atıklar çok fazla radyoaktiviteye sahiptir ve atık sorunu yanı sıra nükleer santrallerin herhangi bir kaza veya tedbirsizlik sonucu çevreye aşırı derecede radyasyon yayma ihtimalleri de bulunmaktadır. Kaza

olmaksızın normal işletim sırasında da, nükleer santrallerin, çevreye radyasyon yaydığı bilinmektedir (Ersan, 1993: 12).

Genel anlamda, nükleer enerji santrallerinden çıkan atıklar üç ana başlık altında şu şekilde toplanır (Duran,1993: 9):

- “a) Reaktörde kullanılacak yakıtın (en uygun yakıt uranyum) çıkarılması, işlenmesi, taşınması ve kullanıma hazır hale getirilmesi sırasında ortaya çıkan atıklar,
- b) Günlük işletim sırasında önlenemeyen sızıntılar,
- c) Reaktörden çıkan atık yakıtın içerdiği radyoaktif maddeler.”

Yüksek dozda veya uzun süreli radyasyon ışınlarına maruz kalmak, çevre kirlenmesi ve insan sağlığı açısından son derece ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Nükleer santrallerin çevreye yaydığı radyasyon nedeniyle basta kanser olmak üzere birçok hastalığın yaygınlaştığı belirtilmektedir. Nükleer santrallerin civarında yaşayanlarda görülen kanser vakalarındaki yüzde 400’lük artış, genetik mutasyonlar sonucu normal olmayan doğumlar, yaygın lösemi hastalıkları bunun bir bilimsel kanıtı olarak gösterilmiştir (Keskin, 1993: 23).

Ülkemiz nükleer tehditle, 1986 yılındaki Çernobil kazasıyla yüzyüze gelmiştir. Çernobil nükleer santralinden kaza sonrası atmosfere yayılan zehirli gazlar hava yoluyla Karadeniz Bölgesi’ne ulaşmış, tüm doğal çevreyi ve bölge insanının sağlığını olumsuz etkilemiştir. Öyle ki, o yıl üretilen tarım ürünlerinin tüketilmesinin sakıncalı olup olmadığı konusunda otoriteler arasındaki tartışmalar uzun süre devam etmiştir. Bu nedenle, şu sıralar ülkemiz gündeminde önemli bir yer teşkil eden nükleer enerji santrali kurulumu için, karar vericilerin geçmişte yaşanan tecrübeleri mutlaka gözden geçirmelerinin gerekliliği ortadadır.

1.1.2.2. Çevre Sorunlarının Nedenleri

Çevre sorunlarının ortaya çıkmasında çok çeşitli nedenler bulunmakla birlikte bu sorunlara çoğunlukla insan faaliyetlerinin yol açtığı bilinmektedir. Günümüzde hangi faaliyetlerin hangi çevre sorunlarına neden olabileceğini önceden kestirmek güç olsa da genel olarak çevre sorunlarının nedenlerinin aşağıda incelenenlerden oluştuğunu söyleyebiliriz.

1.1.2.2.1. Nüfus Artışı ve Göçler

İnsan nüfusunun artışı çevre sorunlarıyla yakından ilişkilidir. Ekolojik toplumların nüfusu çeşitli faktörlerle kontrol edilmektedir. Nüfus; rekabet, avlanma, parazitlik, gibi faktörlerle kontrol altında tutulmakta, böylece aşırı nüfus artışları engellenmektedir. Ancak zekâsı nedeniyle insan, bu doğal nüfus kontrol mekanizmalarıyla baş etmenin yollarını bulmuş, sonuçta da diğer toplulukların aleyhine olmak üzere kendi nüfusunu aşırı oranda artırmıştır (Türkman, 2000: 93).

Nüfus artış hızı, özellikle son 20 yıllık dönemde, gerek ekolojik sorunların gerekse kalkınma ve gelişmişlik düzeyleriyle ilgili olumsuzlukların baş sorumlusu ilan edilmiştir. Gerçekten de, 1850’de 1. 3 milyar olan dünya nüfusu, 1950’de 2.5 milyar, 1980’de 4.5 milyar, 2005’te ise 6.5 milyar düzeyine ulaşmıştır. 1950 ile 1980 arasında dünya nüfusuna eklenen 2 milyar insanın %82’si gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır (Keleş ve Hamamcı,2002: 51). Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu verilerine göre dünya nüfusu, 2010 yılında 6.9 milyara ulaştı ve 2050 yılında 9 milyar 150 milyon olacağı tahmin edilmektedir (UNFPA,2011).

Dünya nüfusunun hızla artışına karşılık doğal kaynaklar sınırlı kalmakta, hatta giderek azalmaktadır. Son yıllarda bilim ve teknolojideki gelişmeler bazı yeni kaynaklar üretilmesini sağlamaktadır. Ama bu dahi nüfus baskısının sorunlarını azaltmaya yetmemektedir (Görmez,2003: 19).

Dünya nüfusu artışının yanında göç nedeniyle bölgesel nüfus artışlarının da çevre sorunlarına neden olduğu görülmektedir. Nüfusun kırsal yöreleri terk ederek kente göçmesi ve giderek kentsel karakterli yerleşim merkezlerinde toplanması nüfus oranları yönünden büyük dengesizliklere neden olmaktadır. (Dinler, 2000:115).

Kırsal nüfusun azalmasına bağlı olarak, bir taraftan kırsal yerleşim merkezlerinin boşalması önemli sorunlar ortaya çıkarırken, diğer taraftan da kente göçen nüfusun bölgeler arasında dengeli dağılmaması, büyük kentlerin küçük kentlerden daha hızlı büyümesine neden olmaktadır. Sanayileşmenin bir sonucu olarak, gelişen bölgelerin başta işgücü olmak üzere, ülkedeki tüm üretim faktörleri açısından cazibe merkezleri haline gelmesi önemli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu süreçte özellikle kentleşme olgusu büyük kentlerin giderek kalabalıklaşmasına neden

olmakta, aşırı kalabalıklaşan bölgelerin sorunları çözümü olanaksız boyutlara ulaşmaktadır (Öztürk, 2011: 34).

Kentlerdeki aşırı nüfus birikimi, artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kaynak kullanımında çevre faktörlerinin dikkate alınmayışı veya ihmal edilmesi, bugün çevre adı altında toplamakta olduğumuz; su, toprak ve hava kirliliği, katı atıkların zararlı etkileri, tarımsal arazilerin amaç dışı kullanımı, yeşil alanların daralması, enerji yetersizliği, kanalizasyon sorunu, konut, ulaştırma ve trafik sorunu, gürültü gibi sorunların belirmesine ve artmasına neden olmuştur (Kırımhan, 2005: 98-99).

Gerek bitkisel gerekse hayvansal üretimden arzu edilen fayda sağlanamayınca insanlar, sosyal ve ekonomik olarak bir getirisi olmayan köy, ilçe ve hatta küçük kentlerden daha refah bir yaşama kavuşmak ümidiyle büyük kentlere hızla göç etmektedirler. Büyük kentlerde çoğunluğu işsiz olan artan nüfus, çarpık kentleşmeyi ortaya çıkardığı gibi insanlara sunulan sağlık, eğitim, su, enerji, temizlik, trafik, güvenlik ve konut bulma gibi hizmetleri sağlayan yerel yönetimlerin yetersiz kalmalarına neden olmaktadır. Ekonomik ve sosyal beklentilerini gerçekleştiremeyen insanlar ve onların atıkları büyük kentlerin önemli çevre sorunu haline gelmiştir (Algan ve Bilen, 2005: 86).

Sanayileşme sonrası kentlere yönelik nüfus akını bir süre sonra kentleri çevre sorunlarının merkezi, buraların yöneticilerini de birincil muhatap durumuna getirmiştir (Ökmen, 2003: 39).

Günümüzde dünya genelinde nüfusun aşırı artışının çevre sorunlarının artışı yanında, kaynakların dağılımında mevcut olan adaletsizliği daha da artırdığı görülmektedir. Bu ise yaşam standartlarını birçok insan için, hayatta kalacak kadar yaşamak derecesinde aşağıya çekmektedir.

Gelişmiş ülkelerde insanların tamamı temiz suya ulaşabilirken, Asya ve Afrika'nın çoğu ülkesinde bu oran %40'lara kadar düşebilmektedir (TMMOB, 2012). Sağlık, beslenme ve temiz su kaynağı imkânlarına yeterince sahip olamayan toplumlarda ortaya çıkan salgın hastalıklar, yine bir çevre sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.2.2.2. Kentleşme

Kentleşme ilk olarak 9-10 bin yıl önce Ortadoğu'da başlamış ve tarımsal üretimin artmasına paralel olarak bütün dünyaya yayılmıştır. Endüstrileşmeyle birlikte kentlerde yapısal olarak köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Tarım devriminden sonra yerleşik düzene geçen insan, sanayi devriminden sonra özellikle doğal kaynaklar yönünden zengin yerlerde yoğun bir şekilde yerleşmeye başlamış, hızlı bir kentleşme sürecine geçilmiştir. Kentleşmenin hızlı ve düzensiz gelişmesi, insan sağlığını bozucu ve toplum yaşamını güçleştirici ortamları hazırlamıştır (Türkman, 2000: 140).

Son iki yüzyılda teknolojik, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel boyutlu gerçekleşen çok önemli gelişmeler, önemli sonuçları da beraberinde getirmiş, üretimi ekonomik büyümeyi artırmış, insanın taşınım ve hızlı hareket ettirilmesini mümkün kılmıştır. Bunun sonucu ortaya çıkan kentleşme olgusu giderek hızlanmış ve bugün bütün dünyayı sarmıştır. Daha çok sorunlar bağlamında kendini gösteren kentleşme, bu niteliği gereği çarpık, düzensiz ve sağlıksız gibi adlarla anılmaya başlanmıştır (Ökmen, 2003: 38).

Endüstrileşme devrimi aynı zamanda kentler için de 2. bir devrim olarak nitelenmekte, günümüzde daha çok ikinci kent devrimi, yani Endüstri Devrimi sonunda meydana gelen kentleşme süreci üzerinde durulmaktadır (Güvenç, 1994: 175).

Gelişmekte olan ülkelerde kentler, genellikle endüstrileşme, kentleşme olguları ve bunların getirdiği nüfus yoğunluğu, hava, su, toprak kirlilikleri ile plansız olarak gerçekleşmektedir. Kentlerdeki kirlenme ve çevre sorunları, nüfus artışı, endüstrileşme, gecekondulaşma ile artarken, kültür ve eğitim eksiklikleri ile yoğunlaşmaktadır (Çetiner, 1997: 142).

Günümüz kentlerinin yapısı, büyük oranda sanayileşme ve teknolojik gelişmeye paralel olarak oluşmuş, sanayileşme ve teknolojinin artışı, kentlerde aşırı nüfus artışı da beraberinde getirmiştir. Yoğun nüfus artışları, kentlerin ekolojik bir yaşama uygun olmayan alanlar haline gelmesine ve kentleşmenin de çevre sorunlarının temel sebeplerinden biri olmasına neden olmuştur. (Görmez, 2003: 24).

Genel olarak kentleşme olayı iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi, kentlerde oluşan ve gelişen sanayinin kırsal alanlardaki nüfus fazlasını çekmesi, ikincisi ise nüfus fazlasının sosyoekonomik sorunlar nedeniyle kırsal alanlardan

kentlere doğru itilmesidir. Kentlerdeki sanayileşmenin çekimi ile görülen kentleşme olayı sağlıklı bir olaydır. Nitekim Batı Avrupa kentlerinin oluşumu bu şekilde gerçekleşmiştir. Önce belirli merkezlerde istihdam imkânları belirmiş, daha sonra kırsal kesimdeki işgücü bu merkezlerde toplanmıştır. İkinci durumdaki kentleşme sosyal ve ekonomik yönden uygun görülmeyen kentleşme olayıdır (Kırımhan, 2005: 98).

Hızlı kentleşme, kentlerde ulaşım, hava kirliliği, trafik sıkışıklığı, gecekondulaşma, mesken buhranı, tarihi ve artistik sanat eserlerinin yıpranması, suçların artması gibi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle kötümser görüşler gerekli tedbirler alınmadığı takdirde, yirmibirinci asrın kentleşmesinin Nekropolis'e dönüşeceğini ileri sürmektedirler. (Tortop, 1991: 176).

Kentlerin bu denli hızlı büyümesinin, ortak yaşam kültürünü ve birçok konuda paylaşımcılığı da zorunlu kıldığı söylenebilir. Konutlarda site yerleşimlerinden, ulaşımında kullanılan toplu taşıma araçlarına kadar kitlesel yaşamlar, kentlerde sorunların önlenmesi adına zorunlu hale gelmiştir. Bu nedenle çevre sorunlarının önlenmesi için kentlerde yaşayanlara, toplu yaşam kültürünü içselleştirmelerine yönelik olarak, çevre eğitimi verilmesinin gerekli olduğu görülmektedir.

1.1.2.2.3. Sanayileşme

İlk insandan bu yana avcılık, tarım, savaşlar, kızıl derili ateşleri çevreyi şu ya da bu şekilde kirletmiştir. Ancak çevrenin insan ve diğer canlılar için tehlikeli hale gelmesi 17. Yüzyıl sonu ile başlamıştır. Bunda sanayi devrimi çok önemli bir faktördür (Görmez, 2003: 20).

Günümüzde anlaşıldığı anlamda çevre sorunlarının başlangıcı sanayi devrimi olarak gösterilmekte ve çevre sorunlarının sanayileşmeye paralel olarak arttığı belirtilmektedir.

İnsanlık, tarihsel süreç içinde insan özgürlüğünün bir aracı olarak geliştirdiği teknolojiye tarihin bir döneminden itibaren tutsak olmaya başlamıştır. Sanayileşme ve kitle üretimi, günümüzde her alanda ciddi bir tahribata da sebep olmuştur. Tarihsel süreçte, insan makineyi dizginleyemez duruma gelmiş ve kurumsal tekniğin ortaya

çıkması aynı zamanda otoriter bir toplum yapısının oluşması sürecini de gündeme getirmiştir (Görmez, 2003: 20).

Avrupa’da sanayileşmenin başlangıcı ve feodal toplum düzeninden endüstrileşmiş burjuva yapılanmasına geçişle çevre sorunlarının ilk belirtileri ortaya çıkmıştır. Buhar makinesinin icadı sonrası tekstil üretiminin el tezgâhlarından makineli imalâta geçmesi üretimde getirdiği yoğunluğa koşut, insan yerleşmelerinde yığınsal birikimleri doğururken hem üretimin hem de etnografik yığınlaşmanın yaydığı kirlilik çevre sorunlarının ilk alâmlarını insanlığın önüne koymuştur. Bu arada çimentonun icadı, betonarmede kullanılması gibi etkenler de doğanın tahribinde önemli yer tutan unsurlar olmaktadır (Akçay, 2006: 8).

İnsanlığın biçimsel yapılanmasında önemli yer tutan bu değişim, toplumlar arasında özellikle enerji kaynaklarının paylaşımına yönelik önemli zıtlaşmaları oluşturmuş ve insanlık, 20. Yüzyıl başlarından başlayarak büyük savaşlar sürecine girmiş ve bu süreç çevrenin bozulmasında önemli rol oynamıştır. Geliştirilen kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlar ile diğer teknolojik araç ve gereçlerin üretilmesi, temizlenmesi olanaksız çevre sorunlarının birinci kaynakları olarak karşımıza çıkmıştır (Akçay, 2006: 8-9).

Çevre sorunları, son 50 yılda ve özellikle 1960’lardan sonra başta ABD ve Japonya olmak üzere gelişmiş ülkelerde önemli boyutlara ulaşırken, gelişmekte olan ülkelere de aynı hızda olmasa da sanayileşmenin bir işlevi olarak ortaya çıkmıştır. Teknolojik ilerlemeyle birlikte plastik, naylon, alüminyum, v.b. fiziksel olarak tamamen yok edilmeleri olanaksız olan maddelerin büyük ölçülerde üretimi ve tüketimi önemli bir çevre kirliliğine neden olmuştur (İlkin ve Alkin, 1991: 2).

Günümüzde sanayileşme, ülkelerin kalkınması için en önemli araç olarak görülmektedir. Buna karşın çevre sorunlarının da en önemli nedenleri arasında sayılmakta, önlem alınmadığı ve çevreye duyarlı olunmadığı takdirde ülkeler için ağır maliyetler doğurmaktadır. Bunun bilinciyle, son yıllarda ülkeler sürekli ekonomik büyüme yerine, sürdürülebilir gelişme hedeflemektedirler.

1.1.2.2.4. Turizm

Turizm; insanların geçici veya devamlı, asli kazanç elde etme faaliyeti için yerleşmeye dönüşmemek şartıyla konaklamaları, tatil, dinlenme, sağlık, kültür, spor, avlanma, diğer toplumları tanıma ve benzeri amaçlarla yurtiçi ve yurtdışı bölgelere gitmelerinden doğan ekonomik, sosyal, kültürel iletişimlerin doğal ve yapay çevre ortamında paylaşılmasıdır diye tanımlanabilir (Türkiye Çevre Atlası, 2004: 143).

Aytuğ (1990: 3)’a göre çok boyutlu bir kavram olan turizm, insanların günlük yaşamlarını sürdürdükleri çevrelerden ayrılarak sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri içeren bir süreci değişik çevrelerde yaşamalarını ve kısa-orta-uzun süreli olarak konaklamalarını ifade etmektedir. Ziyaret ettiği ülkede 24 saatten fazla zaman geçirerek, bir tesiste konaklayan ve kişisel amacına uygun eylemleri gerçekleştiren kişiye de turist denmektedir.

Turist kitlelerinin gelişen koşullarına bağlı istemleri tarih boyunca turizm sektörüne yön vermiş; ulaşım, pazar, planlama ve tasarım çalışmaları bu istemler doğrultusunda gerçekleşmiştir. Örneğin: Aristokratik turizm lüks ve pahalı otelleri, sosyal turizm vasat konforlu ve ucuz konaklama tesislerini, kitle turizmi tatil köylerini ve kampingleri geliştirmiştir (Aytuğ, 1990: 3).

Turizmciler, çevrenin ve belirli çevre varlıklarının sunduğu olanakları kullanarak turizm amaçlı etkinlikler yürütmekte, turistler ise bu etkinliklerden yararlanan tarafta yer almaktadırlar. Turizmcilerin maksimum kar elde etme amacı güderek zaman zaman kapasite üstü kullanımlarla çevre için geri dönülmez ve telafisi zor sorunlara yol açtığı bilinen bir gerçektir. Esasen çevre konusunda en duyarlı olması gereken sektörlerden birisinin de turizm sektörü olduğu söylenebilir. Doğal, kültürel ve tarihi güzelliklerin göz önüne serildiği ve bununla sağlanan getiri ile ayakta duran turizm sektörü için çevreye karşı duyarsızlık, bindiği dalı kesmekle eşanlama gelmektedir.

Kitle turizminin, yoğun turist nüfusunu aynı kısa sezonda genellikle kıyı mekânı üzerinde inşa edilen tatil köyü, otel veya temalı otellerde konaklatma, yedirme-içirme, eğlendirme, gezdirme ve para harcatmaya dayanan pazar politikası, bu alanlar üzerinde taşıma kapasitelerini zorlayan ve bazen aşan kullanımları ortaya çıkarmıştır. Tüketim ağırlıklı bu turistik süreç şu şekilde kendini göstermiştir (Ovalı, 2007: 65) ;
“a) Yapılaşma bakımından betonlaşmaya bağlı görsel kirlilik,
b) Ekolojik çevreye dağılım, yoğunluk, kaynak kullanımı bakımından çevresel kirlilik,

- c) Kirliliğe bağılı tür kayıpları ve ekolojik dengenin bozulması,
- d) Sosyo-kültürel farklılıklar ve beklentilerin uyuşmaması bakımından kültürel bozulma.”

Kitle turizmi yaygın karakteri, yoğun yapılaşması, ağır alt yapı hizmetleri, büyük ölçekli tüketim eylemi ve atıkları sebebiyle Çevrenin taşıma kapasitelerini zorlayan ve zaman zaman aşan, doğal çevre üzerindeki olumsuz etkileri çoğunlukta olan bir turizm hareketi olmuştur. İyi planlanamaması ya da planlamaya cevap verebilecek nitelikli alt ve üst yapı yanında, pazar ve eğitimli iş gücü sağlanamaması da çevre sorunlarının boyutunu arttırmaktadır (Ovalı, 2007: 74).

Genel olarak turizm, deniz ve göl kıyılarının yeşil alanların tahribi, su kaynaklarının kirlenmesi, yaşamın tehdidi, yığılma ve aşırı kalabalıklaşma, tarım arazisi ve ormanların tahribi, yerel kültürlerin tahribi gibi ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır (Türkman, 2000: 153).

Denize atılan bir sayfa kâğıt 2-3 hafta, bir teneke kutu 100 yıl, plastik şişe 400 yıl yok olmadan dayanabilmektedir. Her yıl Akdeniz sularına 550 ton böcek öldürücü ilaç karışmaktadır. Akdeniz’den gelip geçen tankerlerin sintine temizlenmesi sonucu, yaklaşık 650 bin ton petrol bu denize karışmaktadır. Bütün bu verilen rakamlar turizmde çevresel değerlerin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Türkman, 2000: 153).

Günümüzde turizm, ülkelere döviz girdisi sağlayan bacasız fabrika olarak görülmekte ve maksimum gelir sağlamak adına doğal güzelliğe sahip alanlar ve kültürel miras olarak kabul edilen tarihi yerler turizme açılmaktadır. Bu da, atalarımızdan bozulmadan devraldığımız bu yerlerin yıpranması ve uzun vadede yok olması tehlikesini akla getirmektedir.

1.1.2.2.5. Enerji Tüketiminin Artması

Günümüzde tüketimi durmadan artan ve gelecekte de artmaya devam edecek olan, en önemli ihtiyaçlarımızdan birinin enerji olduğu söylenebilir. Atmosfere verilen kirleticilerin ve sera gazlarının büyük bir bölümü, enerji sektöründe yani enerji üretimi ve tüketimi, ya da çevriminden kaynaklandığı, bunun da artan enerji ihtiyacına paralel çevre sorunlarının da artışına neden olduğu bilinmektedir.

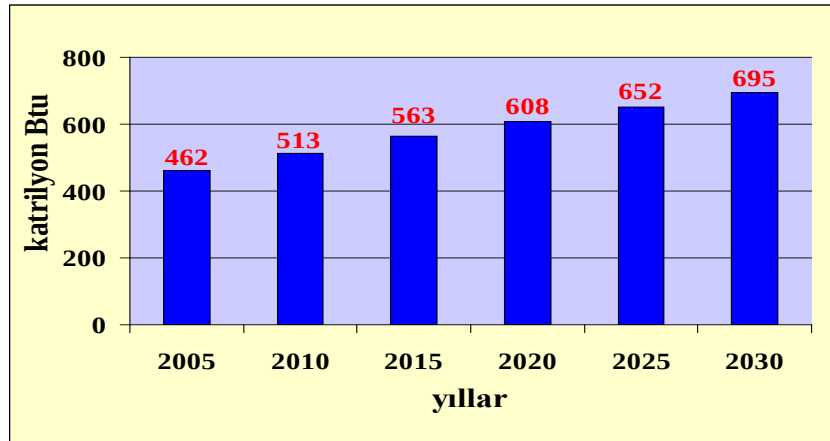
Nüfus artışı, lüks yaşantı arzusu, maddi kazanç, hareketlilik ve iletişim ile giderek artan sayıda insanın bu arzulara kavuşmak için malzemelere, süreçlere ve teknolojilere ulaşması beraberinde, diğerlerinin yanı sıra, çoğalan enerji talebini ve bu talebi karşılamak için de yoğun çabaları getirmiştir. Bunun kaçınılmaz bir sonucu olarak üreticiler, en kolay elde edilebilir ve daha ucuz kaynak arayışı içine düşmüşlerdir. Tüketiciler de, daha düşük fiyatlara ve daha kolay elde etmeye yönelmişlerdir. Bu durum, ticari enerji kullanımında verimliliğin öneminin gözardı edilmesine ve çevre etkilerinin de azalacağı yerde çoğalmasına neden olmuştur (Kadioğlu ve Tellioğlu,1996: 55).

Dünyadaki enerji üretimi daha çok fosil yakıtlı termik santraller, hidroelektrik ve nükleer enerji santrallerinden karşılanmaktadır. Endüstriyel faaliyetler sonucunda, her yıl atmosfere yaklaşık 20 milyar ton karbondioksit, 100 milyon ton kükürt bileşikler, 2 milyon ton kurşun ve diğer zehirli kimyasal bileşikler salınmaktadır. Tüm bu faaliyetlerin insan ve çevre için büyük bir tehlike oluşturabileceği bilinmesine karşın dünyanın bol ve ucuz enerjiye olan ihtiyacının arttığı da bilinen bir gerçektir (Kadioğlu ve Tellioğlu,1996: 55).

Dünya enerji tüketimi; nüfus artışı ve sanayileşmede yaşanan gelişmelerle orantılı olarak hızla artmakta ve 2005 yılında 462 katrilyon Btu olan dünya enerji tüketiminin, %50'lik bir artışla 2030 yılında 695 katrilyon Btu'ya ulaşacağı öngörülmektedir.(Bkz Tablo.1)

Tablo 1. Dünya Enerji Tüketim Miktarları (2005–2030 arası),

Kaynak: (Güreren, H. (2008) “Yeni Nesil Yalıtım Camları ve Binalarda Enerji Verimliliği”).



Tablo 1’den de görüleceği üzere dünyada enerji tüketimi düzenli olarak artmaktadır. Dünyada tüketilen enerjinin büyük bölümü fosil yakıtlar kullanılarak sağlanmakta olup, 2030 yılına yönelik yapılan tahminlerde de enerji tüketiminin büyük bölümünün fosil yakıtlar tarafından sağlanmaya devam edeceği öngörülmektedir. 2005 yılı dünya enerji tüketimine yönelik kullanılan kaynaklar arasında petrolün payı % 38 ile önde gelmektedir. Petrolü % 26’lık pay ile kömür, % 23’lük pay ile doğal gaz izlemektedir (Güreren,2008:1).

Fosil kökenli yakıtların kullanılması ile atmosfere her yılaşırı miktarda karbondioksit gazı yayılmakta, bunun sonucu olarak iklimlerde belirgin değişmelerin meydana gelmesi beklenmektedir. Bir kısım araştırmacı tarafından yapılan tahminlere göre, genellikle atmosferde ısınmalara neden olacak bu olay nedeniyle, çölleşme olayı hızlanacak, sulama suyu ihtiyacı artacak, tarımsal üretimde belirgin bir azalma meydana gelecek, doğal bitki ve hayvan türlerinde önemli miktarda etkilenme görülecektir (Kırımhan, 2005: 101).

Enerjide yenilenebilir kaynakların kullanılması, çevre için olduğu kadar ülke ekonomileri için de önem taşımaktadır. Özellikle ülkemiz gibi enerjide dışa bağımlı ülkelerin, yenilenebilir kaynaklara yönelmesinin gerekliliği ortadadır. Fosil yakıtların bir gün biteceği de ayrıca bilinen bir gerçektir.

1.1.2.2.6. Çevre Bilinci Eksikliği ve Duyarsızlık

Çevre problemlerinin oluşmasında değişik nedenler olduğu ve bunların farklı uzmanlarca, farklı şekillerde ortaya konulduğu bilinmektedir. Konuya genel olarak bakıldığında asıl nedenler: İnsanların çevre üzerinde gerçekleştirdiği tahribatın kendisine ne şekilde yansıtacağı konusundaki bilinçsizliği, insanın çevreye ne yapılırsa yapılsın çevrenin kendini tamir edebileceği gibi yanlış bir varsayımla hareketi, dünya nüfusunun günümüzde astronomik rakamlara ulaşması olarak sıralanabilir (Doğan, 1988).

Çevre sorunlarına yol açan nedenler insan kaynaklı olduğundan, çözümü de yine insan eliyle gerçekleşecektir. Örneğin nüfus artışı, bilinçli bir toplum sayesinde başarılı bir aile planlaması sağlanarak büyük ölçüde kontrol altına alınabilmektedir.

Nitekim nüfus artış oranlarının gelişmiş ülkelerde eksiye dahi düştüğü, az gelişmiş ülkelerde ise çok yüksek seyrettiği gözlenmektedir. Sanayileşme, kentleşme, turizm v.b. çevre sorunları da ancak eğitim düzeyi yüksek bilinçli toplumlarca önlenebilecektir. Gerçekleştirdiği faaliyetlerin kendisine ve içinde yaşadığı topluma zararının farkında olmayan bilinçsiz bir sanayici, işadami, yerel yönetici, turizmcı veya herhangi bir ferdin çevreye duyarlı olması beklenemez.

Doğanın, insan merkezli faaliyetler neticesinde özellikle Sanayi Devrimi sonrasında daha fazla ihmal edildiği söylenebilir. Sanayi Devrimi ve kapitalizm ile birlikte sermaye birikimi amaç, bu amaca ulaşmak için doğa ise bir araç konumuna indirgenmiştir. Bu durum ise doğal kaynakların acımasızca yok edilmesine ve insanın doğaya daha fazla yabancılaşmasına hatta doğadan kopmasına neden olmuştur. Canlılığın sürdürülebilirliğine büyük bir engel teşkil eden, böyle bir insan merkezci yaklaşımın neden olduğu çevre sorunlarının temelinde eğitimsizlik yatmaktadır. (Karataş, 2011: 8).

Çevrenin bilinçsiz ve hoyratça kullanımı sonucu pek çok sorun ortaya çıkmıştır ve çıkmaya devam etmektedir. Hızla artan dünya nüfusu, çarpık kentleşme, sanayileşme, atıkların çevreye saçılması, hava, toprak, su gibi doğal kaynakların israf edilmesi, nükleer denemeler, doğal afetler, savaşlar, sera etkisi, ozon tabakasının delinmesi ve eğitimsizlik sonucunda doğanın kirlenmesi hızlanmış ve neredeyse önüne geçilemeyecek duruma gelmiştir (Morgil, Oskay ve Göktaş, 2005: 589).

Çevreye karşı duyarlı olma, çevre bilincinin tüm bireylere kazandırılması konusunda sorumluluklarının farkına varan gelişmiş ülkeler bu konudaki ilk girişimlerini 70'li yıllarda yapmaya başlamışlardır. 1972'de Stockholm'de gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Konferansı'nda ilk defa çevre sorunları gündeme getirilmiş, günümüze kadar da dünya gündeminden düşmemiştir (Uzun, 2006: 14).

“Gündem 21” adı verilen bütüncül görüş, Rio de Janerio'da toplanan ilk Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi'nde 175 ülke tarafından benimsenmiştir. Stockholm ve Rio de Janerio'da varılan ortak görüş, bu konunun eğitimsizlikten kaynaklandığıdır. Çözüm ise, çevre eğitiminin artık ülkelerin tüm eğitim basamaklarında yer almasının sağlanmasıdır. İnsanlar çevre ve çevreyi koruma konusunda bilgilendirilecek, küçük yaşlardan itibaren çevre eğitimi ile bilinçlendirilecek, duyarlı ve olumlu davranış değişiklikleri yaratılacak ve bu yaşam boyu öğrenme şeklinde devam edecektir.

Beklenen olumsuzlukların yaşanmaması ve yaşanabilir bir doğanın, çevrenin devamlılığı için en etkili yol onu en çok etkileyen insanın bu konuda eğitilmesidir (Kuzu, 2008: 329).

Çevre koruma ancak kamuoyunun bilinçlenmesi ile gerçekleşebilir. Türkiye'de çevre sorunlarının fark edilme evresi aşılmıştır. Toplumca artık bilgilenme evresinde olduğu söylenebilir. Ancak koruma bilincine ulaştığımız ve bu bilincin yerleştiği söylenemez (Kuleli ve Sonat, 1995: 30).

Bilinçlenmenin, mevcut çevre sorunlarının çözümünde etkili olmasının yanında, çevre sorunlarının ortaya çıkmasının önlenmesinde de etkili olduğu söylenebilir. Bilinçli insan, sorunlar ortaya çıkmadan önce önlem alır ya da hangi faaliyetlerinin ne tür sonuçlar doğuracağını bilir ve bu sayede çevre konusunda sağlıklı davranışlar sergiler. Eğitim, bilinç kazandırmanın en etkili aracı olarak, çevre sorunlarının kaynağında önlenmesi bakımından büyük önem taşır. Çevre sorunlarına dair yaşanmış tecrübeler, çevre eğitimi yoluyla sık sık gündemde tutulmalı ve gelecek kuşaklara da tekrar yaşanmasını önlemek adına bu bilgiler aktarılmalıdır.

1.2. EĞİTİM VE ÇEVRE EĞİTİMİ

1.2.1. Eğitim Kavramı

İnsanoğlunun eğitim yolu ile yetenek sahibi olduğu, yeteneğini geliştirip artırdığı bir gerçektir. Eğitim, beceri kazandırarak işlerin daha iyi yapılmasını sağlamaktadır. Günümüzde eğitim, öğretimi de kapsayan bir anlam taşımakta ve bu anlamı ile “nazari ve pratik bilgi ve beceri kazandırma, yetenekleri geliştirme amacını” gütmektedir (Çengelci, 1974: 4)

Eğitim, insanlar arasında bilgi alış-verişi nedeniyle iletişimi ve diyalogu güçlendirdiği gibi, farklı kültürler arasında da birbirini anlamayı ve olduğu gibi kabul etmeyi kolaylaştıran bir faktördür. Bu da sonuç olarak kültürler arası çatışmaların azalmasını ve insanların daha barışçıl bir dünyada yaşamasını sağlayacaktır.

Eğitim, hem bireyler olarak yüksek bir yaşama düzeyi elde etmemizin başlıca yolu, hem toplum olarak gelişme ve ilerlemenin, ileri ülkeler arasında yer almanın hem

de ülkede demokratik bir siyasal toplumsal yaşamı gerçekleştirmenin temel bir yoludur (Ozankaya, 1977: 26).

Eğitimin çevreye dair önemi ise geniş kitlelere çevre bilinci kazandırmada en etkili araç olarak kullanılması olarak görülebilir. Eğitim ayrıca birikmiş tecrübe ve yaşanmışlıklardan çıkarılan derslerin de gelecek kuşaklara aktarılmasında etkilidir. Bu manada geçmişten ders çıkarılmasına da olanak sağlamaktadır.

1.2.1.1. Eğitim ve Önemi

Eğitim, konunun uzmanlarınca aşağıda verildiği üzere çeşitli şekillerde tanımlanmış ve eğitimin önemi farklı yönleriyle ele alınmıştır.

Ertürk (1972: 12)'e göre; eğitim bireyin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir

Demirel ve Kaya (2009: 5-6) ise eğitimi şu cümlelerle tanımlar:

“Eğitim, kişinin yaşadığı toplum içinde değeri olan, yetenek, tutum ve diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçlerin tümüdür,

Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişme oluşturma sürecidir,

Eğitim geniş anlamda bireyin toplum standartlarını, inançlarını ve yaşam yollarını kazanmasında etkili olan tüm sosyal süreçlerdir.”

Simon ve diğerleri (1973: 342)'ne göre ise eğitim; “yaşanılan ve yaşanıldığı dönemlere karşı duyarlı olan bir süreçtir. Toplumsal değişmelerle etkileşim halindedir.” Eğitim; yetiştirme, geliştirme, bilgi ve hüner sahibi yapma, yetiştirmek ve geliştirmek için gerekli olan bilgilerin verilmesidir (Anonim,1985: 315). Eğitim, insanı dönüştürmeye yönelik çabaların tamamı olarak ifade edilmektedir (Kalkandelen, 1979: 13).

Eğitim bilimcileri eğitimin davranış değiştirme yönünü ve hayat boyu süren bir öğrenme faaliyeti oluşunu vurgulamakta olup, Preston, Taba, Bloom gibi eğitimciler, genellikle eğitimin öğrenci davranışlarında değişiklik oluşturan bir süreç olduğunda birleşmektedirler.

Varış, eğitimin tarihi gelişimini göz önüne alarak, eğitimi kişilik, zekâ, ilgi ve yaşantılar gibi kuvvetlerin etkileşmesi olarak açıklamakta, bu etkileşim sonucunda

kişinin amaçları, bilgileri, davranışları, idealleri ve ahlâkî ölçülerinin değiştiğini ifade etmektedir. Ona göre eğitimde amaç; bireyin kendini gerçekleştirmesine imkân hazırlayarak insan ilişkilerini, ekonomik etkinliğini ve vatandaşlık sorumluluğunu geliştirmektir (Varış ve arkadaşları, 1991:26).

Pestalozzi'ye göre eğitim, çocuğun “güç ve yetilerinin” doğal ve ahlâkî bir şekilde geliştirilmesidir. Herbart erdem/fazilet sözcüğü ile açıkladığı eğitimin amacını, çocuğun mevcut sosyal düzene uyumu olduğunu ve önemli olanın kişinin yalnızca bilgi edinmesi değil, aynı zamanda karakter ve sosyal ahlâk bakımından da gelişmesi olduğunu belirtmiştir (Varış ve arkadaşları, 1991:162-163).

Aldous Huxley ise “eğitimin, gençlerin özgürlük, adalet ve barış doğrultusunda insan olmalarını sağlamak” olduğunu kaydetmiştir. George Kerschensteiner, eğitimin amacında vatandaşlığı ön plâna çıkararak, “Eğitimin amacı, karakter formasyonu olduğuna göre, en iyi okul, karakter geliştiren okuldur. Karakter ise, yalnızca etkinlik yoluyla gelişir.” demiştir (Varış ve arkadaşları, 1991: 167).

Eğitimin; kişiyi akıl, duygu ve davranışlarıyla bir bütün olarak ele alan bir oluşturma ve yönlendirme süreci olduğu söylenebilir. Eğitimin yön verme ve insan davranışlarında olumlu değişiklikler tesis etme özelliği, çevre konusunda daha da belirginleşen bir görüntü arz etmektedir. Bilgi aktarımı en kolay eğitimle olacağı gibi, geniş kitlelerde de farkındalığı en kolay oluşturacak araç yine eğitimidir.

Eğitim toplumsal bir kurumdur. Eğitim kurumu toplumun bireyleri arasında oluşan eğitsel ilişkileri anlatır. Bir toplumda her bireyin yaşamını sürdürmek, toplumsal üyelik görevini yerine getirmek, toplumda kendine bir konum sağlamak için bazı davranışları öğrenmesi gerekir. Birey bu davranışları öğrenmek için, toplumda bunları bilen başka üyelere başvurur. Böylece toplumda üyeler arasında bir eğitsel ilişkiler dokusu oluşur, eğitim kurumsallaşmaya başlar (Ateş, 1995: 1).

Genel anlamda eğitimi, davranışlarda kalıcı bir değişiklik meydana getirme süreci olarak tanımlayabiliriz. Bu süreçte öğretmenin yeterliliği, aktardığı bilgilerin niteliği, aktarım teknikleri ve öğrenenin kişisel özellikleri gibi faktörler eğitimin sonucunu etkileyebilmektedir. Bu nedenle çevre için verilecek eğitimlerde, istenilen sonuca ulaşmak adına bu faktörlerin göz önünde bulundurulması uygun olacaktır.

1.2.1.2. Eğitimin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal İşlevleri

Atatürk, eğitimi milletin cehaletten kurtarılmasında, kişilerin mutlu ve başarılı olmasında, Türk Gençliğinin iyi yetiştirilmesinde, yeni Türk Devleti'nin milli davalarının, Atatürkçülüğün bir bütün olarak anlaşılıp anlatılmasında, kuşaktan kuşağa iletilmesinde, Türk Milletinin topyekûn kalkınıp çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkmasında, temel faaliyetleri kapsayan bir sistem olarak düşünmüştür (Fidan ve Erden, 1988: 10).

Atatürk'ün de eğitimi, ekonomik, toplumsal ve siyasal işlevleri bulunan çok önemli bir araç olarak algıladığı görülmektedir. Zira eğitim sistemi ile toplumun kalkınması, kültür aktarımı ve toplumu bir arada tutan değerlerin bir bütün olarak anlaşılmasının sağlanacağı üzerinde önemle durmuştur.

Toplumlar, ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerden, bir bütünlük içinde kalkınmaktadırlar. Elbette bu olgunun, siyasi bir ortama ihtiyacı vardır. Bir ülkeyi diğer bir ülkeyle karşılaştırırken, ekonomik göstergeler yanında, sosyal göstergeler de kullanılmaktadır. Temel sosyal göstergeler içinde, eğitim, istihdam, kültür ve sağlık bulunmaktadır. Bunlardan eğitim sektörü, kalkınma çabalarında, ekonominin ihtiyaç duyduğu insan gücünü yetiştiren esas kaynaktır. Eğitimin sosyal ve kültürel fonksiyonları olduğu gibi, ekonomik fonksiyonu da vardır. Kalkınmada fizikî sermaye önemlidir. Ancak statik olan bu yapıya, dinamik özellik kazandıran insan gücüdür; insandaki bilgi ve beceridir. Buna göre, insanın nitelik sahibi olması, özellikle bir eğitim sürecine girerek vasıflı hâle gelmesi önem taşımaktadır (Levent,2011).

Genellikle eğitim, bütün diğer toplumsal, ekonomik, yönetsel ve siyasal gelişmeler için bir ön koşul olarak düşünülmektedir. Ekonomik büyüme, yeni bilimsel bilgilerin birikimi ve bu bilgilerin teknolojiye uygulanmasından ibarettir. Bir ülkenin kalkınması o ülke halkının kişisel ve toplumsal gelişmesine bağlıdır. Kalkınmak için yetiştirilmiş yeterli sayıda nitelikli insan gücüne duyulan gereksinme eğitimin önemini ortaya çıkarmaktadır (Kaya, 1984: 11).

Bir ülkenin eğitim düzeyi ile ekonomik gelişmişliği arasında sıkı bir ilişki bulunduğu söylenebilir. Günümüzün modern ve gelişmiş olarak tanımladığımız ülkelerinin tarihine bakıldığında, öncelikle bilgiye ulaşmış, ardından bu bilgiyle kalkınma için gerekli teknolojiyi üretmiş oldukları görülmektedir. Eğitim insana

yatırım olarak görülmekte ve toplumdaki tüm bireylerin bilgi, beceri ve yeteneklerinin geliştirilmesini ifade etmektedir.

Eğitim ve ekonomik kalkınma arasındaki yakın ilişki, modernist eğitim planlamacılarının da üzerinde çok durduğu bir konudur. Bunlara göre de modern eğitim ekonomik kalkınmanın miktarını ve hızını belirleyen en önemli etkidir. Örneğin, bu görüşe göre Amerika’da 1900 ile 1956 yılları arasında ekonomik gelirin artmasındaki en önemli neden işçilerin eğitim düzeylerindeki gelişmelerdir (Eskicumalı, 2003: 18).

Kalkınma, hem ekonomik hem de toplumsal bir süreçtir. Adem’e göre kalkınma, bireylerin gönenç (refah) düzeylerini artırmak amacı ile siyasal iktidarın belli ekonomik politikaları izleyerek, toplumun yapısını değiştirme girişimidir (Adem, 1993: 36).

Eğitimin amacı, bilgi seviyesi yüksek hem bireysel hem de evrensel bir kültüre sahip, sağlıklı bir toplum yetiştirmektir. Eğitimdeki tüm yenileşme ve gelişme girişimleri, toplumun her kesiminin ilgi alanına girmektedir. Eğitim, toplumda değişimlerden sorumlu olması nedeniyle değişime diğer sistemlerden önce uyum sağlamak durumundadır. Bir ülkenin refah ve mutluluğu; o ülke insanların nitelikli ve sürekli bir eğitim almaları ve bununla kazandıkları bilgi, beceri ile ekonomik büyümeye yapabilecekleri katkıya bağlıdır. Bunun için, sosyo-ekonomik gelişmenin en önemli itici gücü ve verimlilik artışının en önemli unsuru, toplumun eğitim düzeyidir (Çakmak, 2008: 34-35).

Eğitim, toplumsal bir süreçtir. Eğitimin temel işlevi toplumsal yaşamın ürünü olan kültürü yeni kuşaklara aktarmaktır. Öyle ise, eğitim hem kökeni, hem de işlevi bakımından toplumsal bir olgudur. Eğitimin içeriğinin toplumdan topluma farklılık ve çeşitlilik göstermesi, her toplumun kendi coğrafyasında ürettiği sosyal, siyasal ve ekonomik değerlerinin yani kültürünün farklılığından ileri gelmektedir (Aslan, 2001: 16).

Eğitimin siyasal işlevleri mevcut rejimi koruyacak bireyler yetiştirme, bireylere siyasal bilinç kazandırma ve siyasal liderler yetiştirme olarak üç noktada toplanabilir. Toplumun mevcut ve gelecekteki varlığını sürdürebilmesi, kendini kargaşa ve dağılmadan koruyabilmesinin temel koşulu bireyle siyasal düzen arasındaki

ilişkinin sağlıklı bir şekilde kurulabilmesi ve bireylerde-yurttaşlarda siyasal düzene sadakat duygusunu geliştirebilmesine bağlıdır (Kaya, 2006).

1.2.1.3. Eğitim Türleri

Genel bir ifadeyle eğitim, “bireyde kendi yaşantıları yoluyla davranış değişikliği meydana getirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Eğitimin sınıflandırılmasında ise bu sürecin planlı-plansız, programlı-gelişigüzel, kasıtlı-kasıtsız ve kontrollü-kontrolsüz oluşu baz alınmakta olup, formal eğitim (örgün eğitim), non-formal eğitim (yaygın eğitim) ve informal eğitim (bireysel eğitim) ayrımına gidildiği görülmektedir (Erden, 1998: 13-14).

1.2.1.3.1. Formal (Örgün) Eğitim

Formal (örgün) eğitimin, bir amaca yönelik kasıtlı ve bilinçli olarak öngörülü bir programla uzman kişiler tarafından verilen eğitimi içerdiği görülmektedir.

Uzunboylu ve Hürsen (2008: 14) formal (örgün) eğitimin sınırlı bir süreci içerdiğini ve bu süreçte bireylerin kasıtlı ve planlı olarak istendik davranışlar kazanmakta olduklarını söylemişler.

Formal (örgün) eğitim, belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla okul çatısı altında yapılan düzenli eğitimidir. Bir kişinin bilinçli olarak eğitimci rolü oynadığı, diğerinin öğrenci rolünde olduğu bir süreçtir. Bundan başka, formal (örgün) eğitimin olduğu yerde, öğretmen ve öğrenci ikilisi, öğretmenin gerçekleştirmek için çaba sarf ettiği öğrenme amacı biçimiyle ilgili olarak, aynı beklentilere sahiptirler. Eğitimcinin ve öğrencinin rolleri, farklı ya da aynı kişiler tarafından yürütülebilir. (Gürbüztürk, 1984: 252)

Formal (örgün) eğitimin amacı; araştırma, geliştirme ve davranışları itibariyle bilimsel verileri değerlendiren, kullanan, yorumlayan ve yeni değerler üretebilen insanlar yetiştirmektir. Bu bağlamda T.C. Anayasası’nda da yer aldığı gibi her T.C. vatandaşının çevre eğitimi ve öğretimi yapma hakkına sahip olduğu gerçeğinden hareketle formal (örgün) eğitimin her kademesindeki kişilerin çevreye ilişkin tutum ve

davranışlarını pozitif yönde geliştiren programlar ve uygulamalar mevcuttur (Tombul, 2006: 7).

Formal (örgün) eğitim, okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsamaktadır. Genelde devlet kontrolünde olup, kamu hizmeti veren devlet okullarında sunulduğu görülmektedir.

1.2.1.3.2. Non-formal (Yaygın) Eğitim

Formal (örgün) eğitim sistemine hiç girmemiş, bu sistemin herhangi bir kademesinde bulunan veya sistemi tamamlamış tüm yurttaşlar Non-formal (yaygın) eğitimin kapsamına girerler. Bunlar, öğrenim çağına gelmiş değişik yaşta kadın-erkek, sağlam-özürlü, bir işi veya mesleği bulunan veya bulunmayan tüm yurttaşlardır. (Kılıç, 1983: 472)

Non-formal (yaygın) eğitim; örgün eğitimi tamamlayan ve eğitime süreklilik kazandıran okul dışı eğitim programları, hizmet içi eğitimi ve kamuoyu aydınlatma çalışmaları biçiminde yürütülür. Örgün eğitimi tamamlayıcı nitelikteki Non-formal (yaygın) eğitim çalışmaları Milli Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler, Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Savunma, Sağlık Ve Sosyal Yardım, Tarım ve Orman, Adalet, Kültür, Turizm, Çalışma Bakanlığı gibi bazı bakanlıklarla, özel ve gönüllü bir takım kuruluşlar tarafından yapılmaktadır. Hizmet içi eğitim programları daha kapsamlı olup, tüm merkezi yönetim, yerel yönetimler, akademik kurumlar ve özel kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Kamuoyu aydınlatma çalışmalarında ise basın, radyo ve televizyonun ve din görevlilerinin Non-formal (yaygın) eğitim hizmetleri ağırlık taşır (Kılıç, 1983: 469).

1.2.1.3.3. İnfomal (Bireysel) Eğitim

İnfomal (bireysel) eğitim, eğitim programı dışında günlük hayatta, ailede, akran gruplar arasında, medyada, değişik kültür ortamlarında gerçekleşen öğrenmedir. Gençlerin hayatında giderek daha çok önem kazanan infomal (bireysel) eğitim oldukça geniş bir alandır (Uzunboylu ve Hürsen, 2008: 14).

Bununla birlikte informal (bireysel) eğitimin hayat içerisinde (okul ortamı da dahil olmak üzere) farkında olmadan, gelişigüzel olaylar tarafından davranışlar kazandırdığı ve bu davranışların sadece istedik değil aynı zamanda istenmedik olabileceği de ifade edilmektedir.

İnformal eğitim günlük yaşamda devam eden öğrenmedir. İnformal eğitim her yerde olabilir. İşyerinde, aile içerisinde, arkadaş gruplarında, televizyon izlerken, araba kullanırken v.b. çok değişik ortamlarda informal (bireysel) eğitim gerçekleşebilir. Bu ortamlardan işyerleri uzmanlarca informal eğitimin gerçekleşebileceği en önemli alanlardan bir tanesi olarak kabul edilmektedir.

1.2.2. Çevre Eğitimi

Günümüzde bilim ve teknolojinin hızlı gelişimi; bireylerin yaşam standartlarını arttırırken yine bireylerin yaşadığı çevrede pek çok şeyin yok olmasına veya değişim geçirmesine neden olmaktadır. Bu şekilde ortaya çıkan çevre sorunları eğer yine bireyler tarafından engellenemezse yaşam sona erebilir. Çevre sorunlarının oluşumunda ve önlenmesinde hem devletin hem de bireylerin ortak sorumlulukları vardır. Bu sorumlulukların tanınması ve görevlerin yerine getirilebilmesi için çevre eğitimi gerekli ve zorunludur (Yılmaz ve diğerleri, 2002: 156)

Çevre eğitiminin günümüz dünyasında bir ihtiyaç haline geldiği ve çevre sorunlarının her geçen sürekli artması ve baş edilemez boyutlara ulaşması nedeniyle insanların çözüm yolları aramaya yöneldiği söylenebilir. Bu noktada çevre eğitiminin önemi daha da belirginleşmektedir.

Ülkemizde de çevreyi korumak önemsenmiş ve buna ilişkin hak ve ödevler anayasada düzenlenmiştir. 1982 Anayasasının 56. maddesinde " Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir, çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir" denilmektedir. Anayasa ve ona paralel olarak çıkartılmış olan 2872 Sayılı Çevre Kanunu da, çevrenin korunması ve geliştirilmesi için hem devlete hem bireylere aktif olarak katılmaları gereken bir görev vererek, çevre hakkını birçok gelişmiş ülkede kabul edilen çağdaş bir yaklaşımla ele almaktadır (Türkiye Çevre Atlası, 2004).

Çevre sorunlarının son yıllarda tüm dünyanın gündemine oturmasıyla birlikte çevre eğitimi bireysel ve toplumsal bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Çevreyi koruyucu, çevre kirliliğini önleyici, çevreyi geliştirici tüm çabaların amacı; bireylerin rahat, huzurlu ve sağlıklı bir çevrede yaşamalarının sağlanmasıdır (Güngör, 1995: 132).

1.2.2.1. Çevre Eğitimi ve Çevre İçin Eğitim

Çevre eğitimi, toplumun tüm kesimlerinde çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı, kalıcı ve olumlu davranış değişikliklerinin kazandırılması ve doğal, tarihi, kültürel, sosyo-estetik değerlerin korunması, aktif olarak katılımın sağlanması ve sorunların çözümünde görev almak olarak tanımlanabilir (Güngör, 1995: 452).

Bir başka tanıma göre; çevre eğitimi insanların kendileri ile kültürel ve biyolojik çevreleri arasındaki karşılıklı ilişkileri ve etkileşimleri anlamalarına ve bunun korunmasına uygun davranışlar ve hüneler kazanmalarına yardım sürecidir (Kulaksızoğlu, 1988:269).

Çevre bilincini kazandırmak ve istenilen davranış değişikliğinin sağlanması konusunda büyük rol oynadığı görülen “eğitim” konusunda, eğitimciler farklı görüşler ileri sürmektedirler. Buna göre çevre ile ilgili eğitim konusunda belli başlı üç yaklaşım vardır (Geray, 1995: 666) :

“Bunlardan çevreye ilişkin eğitim, önceleri kırların korunmasına ve kırsal kaynakların yönetimine duyulan ilgiden kaynaklanmıştır. Bu, teknolojinin çevrecilikle liberal eğitim arasında bir alışımlı temsil etmektedir. Uygulamalı ekoloji ve çevre yönetimi konularına ilişkin giriş niteliğindeki bu tür bir eğitim teknik özerkli anlayışa dayalı olduğu için yetersiz bulunmaktadır.

Çevreden eğitim yaklaşımı çevreye eğitim için bir ortam olarak bakmaktadır. Çevreyle ilgili buluşlara dayalı bir eğitim yapılmasına olanak sağlayan bu tür bir eğitim yaklaşımı çevreyi tanıma ve çevre duyarlılığını geliştirme açısından katkıda bulunabilir. Ancak genellikle, çevrenin toplumsal olarak nasıl yapılandığına çok az dikkat göstermektedir.

Çevre için eğitim yaklaşımı yerel toplumlarda soruna dayalı çalışmalarla bireyin çevresini okumaya yazmaya başlaması anlamında “toplumsal okuryazarlık”ını

geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, daha geniş toplumsal hareketlerin bir parçası olarak gelişmiştir.”

Kişisel ve toplumsal eğitimle uyandırılacak çevre bilinci, çevre hukukunun en sağlıklı güvencesidir. Havayı suyu ve toprağı temiz, güzel ve yararlı tutacak önlemler kaynağını hukuktan almakla birlikte, eğitimin katkısı da büyüktür (Özden, 1990: 3)

1.2.2.2. Çevre Eğitiminin Amaç Hedef ve İlkeleri

Çevre için eğitimin başlıca amaçları; bireyin topluma ilişkin çevre hakkını savunmak ve gerçekleştirmek için çevreyle ilgili kararlara katılma, karar süreçlerini etkileme, sonuçları izleme, değerlendirme, denetleme yolunda örgütlü, bilinçli biçimde ele alması, sivil toplum örgütlenmelerini geliştirme alışkanlıklarını kazanması olarak ele alınabilir (Keleş, 1997: 416).

Geray (1997: 329) 'a göre çevre için eğitimin ana amacı, bireyin çevresini bir bütün olarak kavraması, çevreyle etkileşiminde eleştirci bir bakış, çevreyle ilgili konularda duyarlılık, bilinçlilik, girişkenlik sahibi bir yurttaş, kenttaş olarak yetişmesidir.

Çevre eğitimi; bilgilendirme, bilinçlendirme, uyarma, dengeleme, geliştirme, koruma vb. süreçleri içermekte ve insanlarda bu yönde davranışlar oluşturmaya amaçlamaktadır. Ayrıca, insanın biyofiziksel ve sosyal çevresiyle ilgili değerlerin, tutumların ve kavramların tanınması ve ayırt edilmesini de hedeflemektedir (Güler, 2009: 32).

Çevre ve insan arasındaki hassas dengenin korunması insan sorumluluğundadır. Çevre eğitimi, insanları sorumluluklarının bilincine vardırmak ve yarattığı çevre sorunlarının çözümüne katılımlarını sağlamak için en uygun yol olarak görülmektedir. Çevre eğitiminin hem bilişsel hem de duyuşsal alanda amaçları vardır. Bilişsel alandaki amaçları, kişileri daha çevre okur-yazar yapmaya yöneltirken, duyuşsal alandaki amaçları, çevreye ve çevre sorunlarına karşı değer ve tutumları oluşturmaktadır (Tosunoğlu, 1993: 54).

Genel anlamda eğitim sonuç odaklı düşünüldüğünde, sebat ve sabır gerektiren uzun bir süreçtir. Bu kapsamda başarılı bir çevre eğitimi de uzun dönemli bir uğraşı gerektirir. Arada bir yapılan ve kısa süren eğitim kampanyalarından verimli bir sonuç

almak imkânsızdır. Bu aktiviteler ancak devamlı bir şekilde organize edildikleri zaman başarılı olabilmektedirler. Gayeye ulaşmak için eğitimin çok geniş, yaygın ve devamlı olması gereklidir. Eğitim her sınıfı ve yaşı kapsamalıdır (Dağlı, 1980: 13).

Doğal çevreye ilişkin olarak, insanın doğayı yeniden uyum sağlayacak biçimde algılayıp kavraması, doğal dengeyi bozmaksızın yaşamının yolları, doğal çevreyi yıkıma uğratan, yok eden, kirleten uygulamaların engellenmesi, izin verilmesi, kaldırılması, yenilenebilir enerji kaynaklarına ağırlık verilmesi, doğa sevgisinin yeniden kazandırılması vb. konular önem kazanmaktadır. Tarihsel, yapay ve kültürel çevreyle ilgili olarak, bu çevrenin tanınması, korunması, sürekliliğinin sağlanması, yerel halkın yaşamının bir parçası durumuna getirilmesi gibi konular çevre eğitiminin hedefleri arasındadır (Geray, 1997: 223).

Çevre bilincine sahip bir toplum yetiştirmek için verilmesi gereken eğitimin temel hedefleri şunlardır (DPT, 1994: 85) :

- a) “ İnsan etrafında gelişen çevre ve doğa olaylarına karşı daha hassas bir yaklaşım olanağı yaratacak ve çevredeki olayları duyu organları yolu ile algılayabilecek,
- b) Yapay çevre ile doğal çevrenin özelliklerini karşılaştırmalı olarak çözümleyip, aralarındaki etkileşim ağını inceleyebilecek,
- c) Çevre araştırmaları yapabilmek için gerekli teknik ve metotları öğrenip uygulayabilecek,
- d) Çevre bilimleri ile diğer disiplinler arası dinamik ilişkileri ve kaçınılmaz bağlantıları inceleyip kavrayabilecek,
- e) Karar verme yeteneği gelişmiş, böylece çevre sorunlarını tanımlayıp çözümlemeyi gerçekleştirecek işlev ve becerileri kazanmış,
- f) Çevre ile ilgili olayları izleyip kişinin ister yakınında ister uzağında meydana gelmiş olsun bu olaylarla bütünleşmesinin önemini hissedene,
- g) Yakın çevresinde ve kendi yaşam ortamında doğayı koruma felsefesini geliştirip tatbik edebilen,
- h) Sosyal yaşamında gerekli olan özellikleri (Özgüven, sorumluluk, yaratıcılık, kendini diğerlerine anlatabilmek inandığını uygulayabilme gibi) gelişmiş,

1) Sahip olduğu değer yargılarının neler olduğunu bilen ve diğer kişilerin aynı değer yargılarına sahip olmaması halinde doğan çelişkilerin uzlaşma ile nasıl giderilebileceğini bilen,

i) Doğal çevrenin özelliklerini bozmadan hatta korumak ve geliştirme yapabilecek sosyal faaliyetler yaratabilen veya bunlara katılan fertler eğitilmelidir.”

DPT’nin, evre bilincine sahip bir toplum yetiştirmek için verilecek eğitime yönelik hedeflerinin, kişide daha çok farkındalık yaratmak üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. evre bilinci oluşumunun ilk adımının öncelikle çevreyi tanımak olduğu da vurgulanmaktadır.

evre için eğitim etkinliklerinde hedeflenen amaçlara ulaşmakta gözetilmesi gereken ilkelerse şöyledir (Geray, 1994: 14) :

“ 1. Herkes evre eğitimi görmek ve bu konuda ğretim yapma hakkına sahiptir.

2. evre için eğitim, “ yaşam boyu eğitim” çerçevesinde, toplumun tüm katmanlarına yöneliktir.

3. Devlet evre eğitimi için gereken önlemleri almalı, gerekli imkânları sunmalıdır.

4. Eğitimin her düzeyinde evrebilim, disiplinlerarası bir yaklaşım olarak ele alınmalıdır.

5. Gönüllü örgütlerce yürütülen evre eğitimi etkinlikleri devletçe desteklenmeli; toplanma ve örgütlenme özgürlüğü konusunda her türlü sınırlandırmalar kaldırılmalıdır.

6. Bireyler eğitim-ğretim sürecine etkin bir biçimde katılmalı, sürecin planlama ve yürütülmesinde sorumluluk almalı, eğitim süreci, katılanların deneyimlerine dayandırılmalı, bu deneyimlerden yararlanılmalıdır.

7. evre eğitimi her çevrede verilmeli, daha doğrusu, evre, hem eğitimin konusu, hem de ortam ve aracı olarak kullanılmalıdır.”

evre eğitimi aracılığıyla toplumda bireysel ve kitlesel duyarlılığı artıran faaliyetlere öncelik verilmelidir. Kullanılan kaynakların, üretiminden tüketime kadar geçirdiği süreçler anlatılarak halka neye mal olduğu anlatılmalıdır. Evimizde kullandığımız elektrikten, uzaya gönderdiğimiz mekiğin yakıtına kadar, dışsal ve

gözle görünemeyen etkileri olan insan faaliyetleri, önlem alınmadığında, domino etkisi yaparak başka büyük sorunları tetiklemektedir.

1.2.2.3. Çevre İçin Eğitimin Rolü ve Önemi

Çevre eğitimi, eğitimi alanın çevreyle ilgili davranış biçimini şekillendirir. Çevre eğitimi okulda öğrencilerden istenen doğal, sosyal ve yapay çevreyle olan davranış ilişkilerini şekillendirir ve kapsar. Çevre eğitimi okulda sorunların çözümü için gerekli yeteneğin öğrenciye kazandırılmasına yardımcı olur, ileride siyasi yaşama katılımını sağlayarak kendi inisiyatifini yönlendirir (Kızıroğlu, 2000: 167).

Çevre için eğitimin rolünün tartışılmaz derecede önemli olduğu bir gerçektir. Çevre için eğitimin gerekliliği hemen hemen çevreyle ilgili tüm ulusal ve uluslararası kaynaklarda, bildirge ve sözleşmelerde, anlaşmalarda yer almaktadır. Bu nedenle (Geray, 1997: 227) ;

“1. “Bireylerin sağlıklı, yeterli, güzel bir çevrede yasama hakkı çoğu anayasalarda, uluslararası demeç ve sözleşmelerde yer almıştır. Bireylerin bu haklarına sahip çıkmaları için bu konuda bilgilenmeleri gerekmektedir.

2. 1982 Anayasasının 56. maddesinde, herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yasama hakkına sahip olduğu yazılıdır. Anayasa’ya göre “Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak, çevre kirlenmesini önlemek devletin ve yurttaşların görevidir”.Burada Anayasa, çevre hakkının gerçekleşmesini yalnızca devlete görev olarak vermemiş, yurttaşlara da bu konuda görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Bu, çevre hakkını, yurttaşların dayanışmasına dayalı olan “yeni kuşak” insan hakları kavramına uygun bir düzenlemedir. O halde yurttaşın bu hakkını savunacak, gereklerini, sorumluluklarını yerine getirecek bilinç düzeyine gelmesi bir eğitim konusudur. Çevresiyle ilgili her konuda bilgilenmek, aydınlanmak, yasal yönetsel girişimlerde bulunmak herkesin en doğal hakkı olduğuna göre yurttaşların bu haklarını kullanmalarına eğitimin yardımcı olması gerekir.

3. Çevre için eğitim, pek çok ülkede çevreyi korumak, geliştirmek için uygulamaya geçtikleri, yeşil alan ya da çevre planlaması olarak adlandırılan planların en önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Örneğin, Kanada’nın uygulamasına geçtiği beş yıllık Çevre Planında halkı ve kamuoyunu bilgilendirme konusunda neler yapılacağını içeren bölüm yanında yurttaşların çevreyle ilgili kararlara katılımı amaçlayan “Çevresel Yurttaşlık” kavramı geliştirilmiş, bu amaçla yapılacak işler belirlenmiştir.

4. Doğrudan ve temsili demokrasi kavramları, çağımızda artık yerini çoğulcu, katılımcı demokrasi kavramlarına bırakmıştır. Çevre sorunlarının çözümü çoğulculuk çerçevesinde, katılım yoluyla gerçekleşebilecektir.

5. Toplumun her kesimi için hayati önem taşıyan, insanlığın, dünyanın geleceğini giderek artan bir hızla tehlikeye sokan çevre sorunlarının çözümünde doğanın savurganca gelişigüzel sömürülmesinin ardında

yatan gerçekleri olduğu gibi tespit etmekte fayda vardır. Bu da toplumdaki çıkar çelişkilerinin, bireyciliğin, kar dürtüsünün, ekonomik toplumsal, siyasal ilişkilerin, karar verme sürecinin farkına varmayı gerektirir. Çevre sorunlarını, yalnız çevre kirlenmesinin önlenmesi, çevrenin korunması olarak anlamak yanıltıcıdır.

6. Köklü çözüm, insanlığın içine düştüğü bunalımlardan kurtulmasının sağlıklı, güzel, yeterli bir çevreden bağımsız düşünülmeyeceğinin farkında olan bireylerin bu uğurda savaşım vermelerindedir. Bireyin bu konuda bilinçlenmesi, duyarlılık kazanmasını, bunun zorunlu kıldığı davranış, tutum ve etkinlikleri gösterebilmesine yönelik eğitim verilmesi zorunludur.

7. Çevre sorunlarını ancak demokratikleşme süresi içinde çözülebileceği açık olduğuna göre, çevre için eğitim demokratikleşme açısından da yarar sağlayacaktır.

8. Çevre için eğitim yalnızca resmi öğretim kurumlarının görevi değildir. Gönüllü kuruluşların, yerel yönetimlerin çevre duyarlılığını, çevre bilincini geliştirici, kamuoyunu oluşturuca, karar süreçlerine ağırlıklarını koyucu nitelikteki etkin bir halk eğitimi katkısı daha büyüktür.”

Çevre eğitimi okul öncesi döneminden itibaren başlamalı ve belirli eğitim programları ile eğitim süreci içerisinde verilmeye devam edilmelidir. Öğrencilere eğitim verilirken deneyim olgusu, anlatma olgusundan önce gelmelidir (Yücel ve Morgil, 1998: 89).

Çevre ile ilgili konularda aktif katılımı sağlayan, olumsuzluklara karşı tepki gösteren bir eğitim sistemi geliştirilmesinin, çevreye duyarlı bireylerin yetiştirilebilmesi için gerekli olduğu söylenebilir.

Bireyi merkeze alan ve karşılaşılan olumsuzluklara karşı çözüm üretebilen, kritik düşünebilen, yaratıcı, üretken vb becerilere sahip bireyler yetiştirmeyi amaçlayan eğitim sisteminde; gelecek nesillerin yetiştirilmesinde önemli görevlere sahip olabilecek eğitimcilerin ve öğretmen adaylarının çevreye karşı göstermiş oldukları davranışların ve aldıkları çevre eğitiminin yeterli olmasının önemi büyüktür (Çabuk ve Karacaoğlu; 2003:190-191).

1.3. ARA SONUÇ

Çevre sorunlarının etkilerine bakılırsa günümüzde insan yaşamını tehdit eder boyutlara ulaştığını söylemek mümkündür. Sanayi devriminden bu yana olumsuz etkileri artarak devam eden çevre sorunlarının önlem alınmadığı takdirde, dünyayı yaşanamaz bir küre haline dönüştüreceği söylenebilir. Hava, su ve toprak gibi doğal çevrenin temel unsurlarının kirlenmesinin doğrudan insan sağlığını etkilediği,

uzmanlarca da belirtilmektedir. Örneğin hava kirliliğinin doğrudan solunum yolları hastalıklarına, ozon tabakasının delinmesinin doğrudan cilt hastalıklarına neden olduğu bilimsel araştırmalarca kanıtlanmıştır. Nüfus artışı, kentleşme, gürültü kirliliği, görüntü kirliliği v.b. birçok çevre sorununun da dolaylı olarak insan sağlığında olumsuz etkilere yol açtığı bilinmektedir.

Çevre sorunlarına karşı önlem alınmadığı takdirde günümüzde insan yaşamının vazgeçilmezi gibi görünen endüstriyel üretimlerin devam edemeyeceği de görülmektedir. Örneğin fosil yakıtların çevreye olan zararlı etkileri artık bilinen bir gerçektir. Bir zaman sonra tükenecek oluşu da ayrıca kaygı nedenidir. Bu nedenle yenilenebilir çevre dostu enerji kaynaklarına yönelmedikçe insanlığın bugünkü gelişmişlik düzeyini koruyamayacağını söylemek mümkündür.

Günümüzde genel anlamda nüfus artışının yanında özellikle sanayileşmiş kentlerin nüfuslarının göç nedeniyle de hızla arttığı görülmektedir. Ayrıca bu şehirlerin kuruldukları alanlar da, nüfus artışına bağlı olarak hızla genişlemekte ve eskiden şehir dışında kalan sanayi kuruluşları bir süre sonra yerleşim alanlarının ortasında kalmaktadır. Bu ise, kentleri ekolojik bir yaşama uygun olmayan alanlar haline dönüştürmektedir.

Nüfus artışı, zincirleme olarak birçok çevre sorununu da beraberinde getirmesi nedeniyle çağımızın en önemli çevre sorunlarının başında gelmektedir. Çünkü nüfus artışı ile birlikte dünya üzerinde enerji tüketiminden su tüketimine, yer altı madenlerinin kullanımından sera gazı salınımındaki artışa kadar, birçok olumsuz durumun ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu ise yaşam standartlarını oldukça düşürmekte, dünyanın bazı bölgelerinde yaşayanları açlığa ve salgın hastalıklara maruz bırakmaktadır.

İnsan davranışlarında istendik değişiklikler meydana getirdiği bilinen eğitim, çevre sorunlarını önlemede de etkili bir araç olarak kullanılabilir. Çevre sorunlarının ortaya çıkmadan önlenmesinin önemi, geçmişte yaşanan çevre sorunlarının ortaya çıkardığı çok ağır ve üzücü sonuçlardan daha iyi anlaşılabilmektedir. Bu nedenle çevre eğitimi, geçmişte yaşanan tecrübelerin aktarılması yoluyla gelecek kuşakların aynı olumsuz durumlarla karşılaşmalarını önlemek bakımından çok önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ÇEVRE EĞİTİMİ

2.1. ÇEVRE BİLİNCİ

Çevre sorunlarının ortaya çıkmasına büyük oranda insanın eylem ve davranışlarının neden olduğu bilinmektedir. Bilimin ilerlemesi yanında yaşanan tecrübelerle de eskiden bilinmeyen birçok şey bugün artık bilinir hale gelmiştir. Örneğin atmosfere verilen gazların sera etkisi yaratması sonucunda küresel ısınma meydana geldiği, bunun da yeryüzüne birçok olumsuz etkilerinin bulunduğu artık bilinmektedir. İnsanın çevresinde olup bitenlerin farkında olması ve bunların neden ve sonuçlarını araştırması, çevre için büyük önem arz etmektedir.

2.1.1. Çevreye Dair Farkındalığın Oluşumu

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana çeşitli faaliyetleri ile çevresini çoğu kez olumsuz yönde etkilemiş ve kirlenmesine neden olmuştur. Özellikle 17. yüzyıldan bu yana sanayi devrimi ile birlikte insan, doğayı yalnızca olanaklar elverdiği oranda yararlanması gereken bir meta olarak değerlendirmiş ve doğanın kendini yenileme kapasitesinin sınırlı olduğunu oldukça geç fark edebilmiştir. Günümüzde bu olumsuz gidiş toplumlar tarafından anlaşılmaya ve “Çevremize ne oluyor?” sorusu sıklıkla sorulmaya başlanmıştır. Bu tür sorular ilginizin “Çevre” kavramına yönelmesine ve bireylerde “Çevre Bilinci”nin oluşmasına katkıda bulunmuştur (Akyarlı, 1993: 1).

Doğanın atalarımızdan miras değil, gelecek kuşaklardan emanet alındığı fikri 1960'li yılların sonları ile 1970'li yılların başında anlaşılmaya başlanmış, bu gidişle insanlığın kendi yarattığı ve teknoloji adını verdiği devin yine insanlığın hem bugününü hem de geleceğini tehdit ettiği gerçeği herkesçe tartışmasız kabul edilmeye başlanmıştır (Arslan,1997: 23).

Avcılık amaçlı üretilen basit bir silahın zaman içinde teknolojik dönüşümle birlikte bir türün yeryüzünden tamamen silinmesi sonucunu, ya da enerji kaynağı olarak icat edilen atomun bir şehri hatta bir ülkeyi yeryüzünden silecek bir canavara dönüşeceğini ilk başta belki de kimse hesap edememişti.

20. yüzyılın sonuna doğru yaşanan çevre kirliliğinin sınır tanımaması, diğer yandan iletişim araçlarının çok hızlı gelişmesi sonucu, dünyanın bir ucunda yaşanan bir olayın, diğer ucunda kısa sürede duyulması, bütün dünyada önemli bir çevre duyarlılığının oluşmasının nedenlerinden biridir (Geray, 1997: 327).

Bir ülkede yaşanan çevre sorunlarının diğer ülkeleri de etkilemesiyle ülkeler, çevre konularında ortak hareket etmeye başlamışlar, adeta aynı gemide yolculuk yaptıklarının farkına varmışlardır.

İnsanlar artık bir yandan, kendi dar çevresinin kirlenmemesi ve bozulmaması için mücadele ederken, diğer yandan dünya ölçeğinde sonuçlar doğuran çevreyi bozucu faaliyetlere karşı çıkmaktadırlar. Çünkü artık insanlar, dünya ölçeğinde, ormansızlaşmadan, çölleşmeden, kirlenmeden, çevrenin bozulmasından, bitki ve hayvan türlerinin kaybindan, yağış düzeninin değişmesinden, asit yağmurundan, ozon tabakasının delinmesinden dünyada yaşayan herkesin zarar gördüğünü, en çok zararı da yoksul ülkelerin gördüğünü bilmekte ve yeni bir çevre bilinci ortaya çıkmaktadır (Ünlü, 1995: 76).

2.1.2. Çevre Bilinci Kavramı

Çevre bilinci, ‘bir insanın çevresiyle ilişkisinin kendi varlığı bakımından öneminin farkına varmasıdır’ şeklinde tanımlanabilmekte olup, çevre bilinci kavramının çok çeşitli kullanım alanları bulunmaktadır. Çevre bilincinden amaçlanan, birçok bilim adamının da vurguladığı gibi çevre bilgisi, çevreye olan tutum ve çevreye yararlı davranışlardır.

Bunları çok kısa olarak şu şekilde açıklayabiliriz (Erten,2004: 25) :

“Çevre bilgisi: Çevreye ait sorunlar, bu sorunlara aranan çözüm yolları, ekolojik alandaki gelişmeler ve doğa hakkındaki tüm bilgilerdir.

Çevreye yönelik tutumlar: Çevre sorunlarından kaynaklanan korkular, kızgınlıklar, huzursuzluklar, değer yargıları ve çevre sorunlarının çözümüne hazır bulunuşluk gibi kişilerin çevreye yararlı davranışlara karşı gösterdikleri olumlu veya olumsuz tavır ve düşüncelerin hepsidir.

Çevreye yararlı davranışlar: Çevrenin korunması için gösterilen gerçek davranışlardır. Bu tür davranışlar literatürde, çevre dostu veya çevreye yararlı davranışlar olarak yer almaktadır. Ancak şimdiye kadar çevre bilinci alanında gerçekleştirilen araştırmalar, çevre bilgisinin, çevreye yararlı davranışlar üzerine olan etkisinin düşük olduğunu ve çevreye yönelik olan tutumların da çevreye yararlı davranışlar üzerinde çok fazla anlamlı olmadığını göstermiştir. Çevre bilincine sahip kişi, çevre dostu davranışların yanı sıra, çevrenin bozulmasına tarafsız, duyarsız kalmayan, egoist davranmayan ve sadece kişisel kazanımlarını hırsla dönüştürmeyen kişidir.”

Çevre bilincinin düşünsel, duygusal ve davranışsal boyutları bulunmaktadır. Diğer bir deyişle çevre bilinci; çevreyle ilgili kararları, ilkeleri, yorumları içeren düşüncelerden, bu düşüncelerin yaşama aktarılması olan davranışlardan ve duygulardan oluşmaktadır. Böylesine kapsamlı bir kavramın gelişimi de kuşkusuz basit bir süreçle oluşmamaktadır. İnsanoğlunun çevresiyle etkileşime girişiyle ivme kazanan bu süreç yaşam boyu devam etmektedir. Çevre bilinci kişilik gelişimine paralel olarak çeşitli etkenlerin karşılıklı etkileşimi ile gelişmektedir. Çevre bilincinin geliştirilmesinde aile, eğitim kurumları, kitle iletişim araçları ve sivil toplum örgütlerinin önemli rolleri bulunmaktadır. Çevre bilinci yaşam boyunca gelişebilen dinamik bir yapı içermektedir (Karataş,2011: 9).

Çevre bilinci çevreyi koruyucu, çevre kirliliğini önleyici çalışmalar için önemli bir koşul olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Buna tüm toplumun katılımı gerekir. Birey ve ailenin tek tek katılımı olmadıkça, yanlış alışkanlıklar

değiştirilmedikçe sorunların çözülmesi güçtür. Çevre bilincine sahip kişi günlük yaşantısında üretirken veya tüketirken çevreye en az olumsuz yol ve yöntemi seçen kişidir (Şafak ve Erkal,1999: 64).

Çevre bilinci insanlar için giderek yaşamın her alanını kucaklayan, bir ortak anlayış ve ortak sorumluluk haline gelmektedir. Böyle olunca da, çevre bilincine sahip olma, temel insan haklarını, eşitlik ve adalet ilkelerini kucaklayan, çağdaş insanın davranışlarının çerçevesini oluşturmaktadır (Ünlü,1995: 76).

Çevre bilinci ile insanların, çevrelerinde yaşanan olayların kendilerine ve aynı çevreyi paylaştıkları diğer canlılara olan etkilerini bilerek, buna göre hareket ettikleri düşünülmektedir. Çevre bilincine sahip bireyin ayrıca etrafında yaşananlara karşı duyarlı olacağı, bu sayede çevre sorunlarına karşı olumlu davranış geliştireceği de umulmaktadır.

2.1.3. Çevre Duyarlılığı ve Çevre Eğitimi İlişkisi

Çevre duyarlılığı, çevre sorunlarına karşı olumlu girişimlerde bulunmaya istekli olma biçiminde tanımlanabilir (Çalışkan, 2002: 3). Bu durumda bireylerde çevre duyarlılığının geliştirilmesi, bilinç düzeyinin arttırılmasıyla mümkün olabilir. Bilinç düzeyinin arttırılması da her düzeye uygun olarak verilecek olan çevre eğitimi ile söz konusu olabilir (Türksoy, 1991: 22).

Çevre sorunlarını ve çevre sorunlarının önemini bilmeyen, bugün ya da yarın karşı karşıya kalabileceği tehditlerin farkında olmayan bir bireyin, çevreye ilişkin olumlu davranış sergilemesi beklenemez. Çevresinde olup bitenlerden habersiz, neyi koruyacağını ya da nelerden kaçınacağını öğrenmeden sürdürülen bir yaşam, ne zaman nereye çarpacağı belli olmayan düzensiz bir gemiye benzer.

Çevreye duyarlılığın bilinçlenmeyle doğru orantılı gelişen bir kavram olduğu bilinmektedir. Bilinçlenme ise öğrenme neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda çevre eğitiminin bilinçlenmeyi ve ardından çevreye duyarlılığı sağladığı sonucuna ulaşmak mümkündür.

Çevre eğitimi bireyin doğal ortamı algılamasını sağlamak, değer ve davranışlarını olumlu yönde etkilemek için hazırlanır. Temel amaç; çevre bilinci,

doğal çevreyi koruma ve kullanma ile ilgili duyarlılığı geliştirmektir (Başal,2003: 366).

Bireylerin çevreye yönelik davranışlarının, çevre duyarlılıklarının yansıması olduğu söylenebilir. Bu bağlamda bireylerin çevre duyarlılığı, yeşil alan sorunlarına, çevre kirliliğine, nüfus artışına ve ekolojik dengeye ilişkin davranışlarına bakılarak belirlenebilir.

Çevre sorunları ile çevre duyarlılığı ve çevre eğitimi arasında doğrudan bir ilgi görülebilmektedir. Çevre sorunlarının çözümünde, bireyin duyarlılığının ve aldığı çevre eğitiminin yeterliliğinin etkisi göz ardı edilemez. Ailede ve tüm örgün eğitim kurumlarında verilecek olan çevre eğitiminin başlangıç noktasının belirlenmesi için, bireyin çevreye karşı göstermiş olduğu davranışlara ve aldığı çevre eğitiminin yeterli olup olmadığına bakılmalıdır (Çabuk ve Karacaoğlu,2003: 190).

2.1.4. Çevre Koruma Düşüncesi

Son yarım asra kadar bugünkü anlamda bir kriz yaşanmadan, doğal dengesi bozulmadan insanlığı tehdit etmeden varlığını sürdürebilen çevre; bilim ve teknolojiye hızlı gelişme, nüfusun hızlı artması, sanayileşme ve kentleşmedeki hızlı artışlar neticesinde sorunlara yenik düşmüştür (Demirekin, 2001: 24).

Dünya nüfusunun son yüzyılda hızlı artışı, mal ve hizmetlerde kitlesel üretimi de beraberinde getirmiştir. Tam gün durmadan çalışan ve üretim yapan fabrikalar artan talebi karşılamak için adeta doğanın sınırlarını zorlamış ve çevreyi büyük oranda tahrip etmiştir.

Çevre sorunlarının boyutu ve insan sağlığına verdiği zararlar arttıkça, sorunlara çözüm arama ve eyleme geçme zorunluluğu da artmıştır.

Çevre sorunları konusunda halkın bilinçlenme sürecini hızlandıran, başka bir deyişle çevreye ilginin artmasına katkıda bulunan etmenler, hızlı sanayileşme ve bunun sonucunda ortaya çıkan kirlenme, enerji krizi, kimi büyük kazalar, nükleer gücün getirdiği sorunlar, sanayileşmenin değiştirdiği yaşam tarzına tepkiler biçiminde sıralanabilir. Bu konuları işleyen kitapların yayımlanması ve basının çevre konularına eskisine oranla daha çok yer vermesinin de söz konusu ilgiyi arttırdığı eklenmelidir (Duru, 1995: 28).

Çevre sorunlarının küreselleşmesinin, çevre koruma çabalarını tetiklediği, uluslararası platformlara taşıdığı ve ülkelerin önlem almalarını zorunlu kıldığı söylenebilir.

1973'te dünyada petrol krizinin patlak vermesi, dünyanın hammadde kaynaklarının tükeneyeceği ve sanayinin neden olduğu çevre kirliliğinin insanlığın geleceğini tehdit edeceği tartışmaları, sınırlı dünya kaynaklarının daha dikkatli kullanılması yönünde yeni stratejilerin geliştirilmesine neden olmuştur (Çoban, 1997: 10).

1992 yılında, Brezilya'nın başkenti Rio'da yapılan Yeryüzü Zirvesi, çevre kirliliğinin her yönüyle tartışıldığı bir zirve olmuştur. Doğal dengenin nasıl derinden sarsıldığının, kaynakların göz göre göre ne denli yitip gittiğinin konuşulduğu Zirvede ayrıca, son 20 yıl içinde dünyanın ne derece kirlendiği de, sayısal verilerle ortaya konulmuştur.

Bireysel ve toplumsal kalkınmanın sürdürülebilirliğinin çevresel değerlerle eş zamanlı olarak gerçekleştirilmesi noktasında, uluslararası toplum tarafından 1972'de Stockholm'de başlayan, Rio(1992)'da ivme kazanan ve Johannesburg Zirvesi'ne (2002) kadar uzanan HABITAT, Gündem 21 ve Birleşmiş Milletler öncülüğünde sağlanan önemli girişimler vardır (Marın ve Yıldırım, 2004: 452).

Günümüzde de çevre koruma ve çevre sorunlarının çözümüne yönelik girişimler doğrultusunda uluslararası konferansların, zirvelerin, sivil toplum hareketlerinin devam ettiği görülmektedir.

Ayrıca toplumlarda bilinç düzeyinin geliştirilmesine yönelik olarak faaliyette bulunan aktörler arasında “gönüllü kuruluşlar” olarak adlandırılan oluşumlar da bulunmaktadır. Bu gönüllü kuruluşlar gerçekleştirdikleri çeşitli etkinliklerle çevre bilinç düzeyinin geliştirilmesine hizmet etmektedirler. Çevre sorunlarının öncelikle sanayileşmiş toplumlarda kendini göstermesine koşut olarak, çevreye yönelik gönüllü örgütlenmelerin de ilk olarak bu toplumlarda ortaya çıktığı görülmektedir. (Sümer, 2007: 280).

2.1.5. Türkiye’de Çevre Bilincinin Kökeni

Türkiye’de çevre bilincine yönelik ilgilerin diğer ülkelerdeki çevre sorunları ve beraberinde yaşanan gelişmelere paralel bir seyir izlediği görülmektedir. Bu alanda 1960’lı yıllardan bu yana çeşitli gönüllü kuruluşların ve baskı kümelerinin etkinlikler göstermeye başlaması çevreye duyulan ilgiyi artırmıştır. 1970’li yıllar Türkiye’de çevre alanına yönelik resmi ilginin başladığı yıllar olmuştur (Keleş ve Hamamcı, 2002: 25).

Çevreyi olumsuz yönde etkileyecek uygulamalara karşı ilk tepkilere örnek olarak; 1975’de Murgul’da faaliyete geçen Etibank Bakır İşletmeleri’nin bitki örtüsüne, tarım alanlarına verdiği zararların sonucunda yöre halkının dava açması, Çarşamba Ovası’nda 1970’lerden sonra açılan fabrikaların aynı biçimde çevresine zarar verip tazminat davasına konu olmaları gösterilebilir. Türkiye’de çevre bilinci oluşumu, bireysel ya da toplumsal duyarlılığın göstergesi sayılabilecek tepkiler ve eylemlerin ilk örnekleri ise şöyle sıralanabilir (Özbek, 1989: 26):

“a) 25 Temmuz 1975 yılında Samsun Bakır İzole Tesisleri’nden çıkan zehirli gazlardan zarar gören 21 köy ve mahalle halkı 2 kilometrelik bir kortej oluşturarak sessiz yürüyüş yapmıştır.

b) 1977 yılında Ankara’da Elmadağlı köylüler yakınlarında kurulan barut ve çimento fabrikalarının tarım arazileri üzerindeki zararlı etkilerinden şikayetçi olarak seslerini Ankara’ya kadar duyurmayı başarmışlardır.

c) 1977’de Silifke Taşucu Balıkçılar Kooperatifi üyeleri Akkuyu’da nükleer santral yapılacağı biçimindeki söylentiler üzerine bu durumu protesto etmek amacıyla, deniz araçlarıyla gösteri yapmışlardır.

d) 9 Temmuz 1978’de İzmitli balıkçılar körfezin kirliliğine dikkat çekmek için bir gösteri düzenlediler.”

1986 yılında Çernobil’de yaşanan nükleer facianın da ülkemizde, nükleer enerjiye karşı bilincin oluşmaya başlamasında etkili olduğu ve bu acı tecrübe sonrası, nükleer enerji kullanımının çevresel etkilerine dair insanlarda farkındalık oluştuğu söylenebilir.

2.2. ÖRGÜN EĞİTİMDE ÇEVRE EĞİTİMİ

2.2.1. Okul Öncesi Dönemde (36–72 Aylık Çocuklara Yönelik) Çevre Eğitimi

“Erken Çocukluk Eğitimi” olarak da adlandırılan okul öncesi eğitim, çocuğun doğumundan, ilköğretime başladığı güne kadar geçirdiği 0-6 yaşları kapsamına alır.

Çocukların tüm gelişimlerini, toplumun kültürel değerleri doğrultusunda gerçekleştirmeye çalışan, duyguların gelişimini ve algılama gücünü arttırarak akıl yürütme sürecinde çocuklara yardımcı olan ve yaratıcılığını geliştiren; çocukların milli, manevi, ahlaki, kültürel ve insani değerlere bağlılığını sağlayan; kendini ifade etmesine, öz denetimlerini sağlayabilmesine ve bağımsızlık kazanmasına olanak sağlayan, sistemli bir eğitim sürecidir (Yılmaz, 2003: 15).

Okul öncesi dönem öğrenme hızının en yüksek olduğu ve uzmanlara göre zekâ yapısının oluşumunu büyük ölçüde tamamladığı bir dönem olarak görülmektedir. Ülkemizde okul öncesi eğitime özellikle son yıllarda büyük önem verilmiş ve bu doğrultuda okul öncesi eğitime ilişkin kurum, öğretmen ve öğrenci sayılarında Tablo 2’den de görüleceği üzere, önemli artışlar sağlanmıştır.

Tablo 2. Türkiye’de yıllara göre okul öncesi eğitime ilişkin istatistikî bilgiler, (Kaynak: TÜİK, (2011) <http://www.tuik.gov.tr>).

Okul Öncesi Eğitim	2007/2008 Öğretim yılı	2010/2011 Öğretim Yılı	Değişim% (Yaklaşık)
Öğrenci Sayısı	701,762	1115,818	59%
Öğretmen Sayısı	10,819	17,531	62%
Derslik Sayısı	36,326	46,336	28%

Çevre bilgisi ve çevreye yönelik tutumun okul öncesi dönemde şekillenmeye başladığını, okul öncesi dönemde kazandırılan çevre bilincinin ileriki yıllarda da çevreye karşı olumlu tutum geliştirmede önemli yeri olduğunu araştırmacılar ifade etmektedir (Taşkın ve Şahin, 2008: 7).

Ayrıca kentleşme olgusu içerisinde çocukların doğal çevreden uzak büyümeleri, çevre sorunlarının gün geçtikçe artması ve çevre ile ilgili konularda yapılacak çalışmalar ile gözlem, sınıflandırma gibi becerilerin eğlenceli biçimde kazandırılması, okul öncesi dönemde çevre eğitiminin önemini arttıran diğer önemli gelişmelerdir (Buhan, 2006: 34).

2.2.1.1. Okul Öncesi Eğitimin ve Öğrencisinin Ayırt Edici Özellikleri

“Okul öncesi eğitiminin amaç ve görevleri; milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, çocukların beden, zihin ve duygu gelişmesini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak, onları ilköğretime hazırlamak, şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetiştirme ortamı yaratmak, çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır” (M.E.B., 2011: 10-11).

Okul öncesi dönem yaşamın temelidir. Bu dönemde öğrenme hızı çok yüksektir. Bir yaş grubunun genel gelişim özellikleri o yaş grubundaki tüm çocuklar için ortaktır; ancak her çocuğun kendine özgü olduğu da unutulmamalıdır (M.E.B., 2011: 11).

Formal bir eğitimin ilk basamağı olan okul öncesi eğitim, çocuğun çevresini büyük oranda keşfettiği dönem olarak da görülmektedir.

Okul öncesi dönem yaşamın en duyarlı dönemlerinden biridir. Bu dönemde içinde bulunulan çevre, alınan uyarılar, çocuğun fiziksel, zihinsel, sosyal ve ruhsal yönden büyüme ve gelişiminde çok etkin rol oynar. Okul öncesi çocuğunun belirgin özelliklerinden biri taklitçi olmasıdır. Erkek çocuk babayı, kız çocuk anneyi taklit eder. Çocuğun sağlıklı ve istendik davranışlar geliştirmesinde anne babanın tutarlılığı ve ona iyi örnek olması en temel koşuldur (Merdol, 2008: 7-8).

Okul öncesi dönem, çocuğun çevresine ilgisinin yeni başladığı ve bir ömür boyu kullanacağı temel bilgi ve alışkanlıkların edinildiği dönemdir. Okul öncesi çocuğunun özbakım becerilerini henüz yeni kazandığı ve aileden başka farklı sosyal ortamlara ilk kez adımını attığı görülmektedir.

2.2.1.2. Okul Öncesi Eğitim Müfredat Programında Çevre Eğitimi

Türkiye’de okul öncesi eğitim, çeşitli yasa ve yönetmeliklerle resmi ve özel kuruluşlar tarafından açılan kurumlarda yürütülmektedir. Bu kurumlar, Milli Eğitim Bakanlığı ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun ilgili organlarınca denetlenmektedir (Oktay, 2006: 17).

36–72 aylık çocuklar için geliştirilmiş Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Programı, 2006’ da ilköğretim programında yapılan yenilikler ve alınan geribildirimlerle paralel olarak yeniden düzenlenmiştir. Düzenlemenin sonucunda,

program kitabı ve öğretmen kitabı hazırlanmıştır. Okul öncesi dönem çocuklarının çok yönlü gelişimini amaçlayan programda, kültürel toplumsal değerler, eğitimi bireylerde olması gereken nitelikler de temel alınmıştır (MEB. Okul Öncesi Eğitim Programı, 2006).

İlköğretimde kazandırılması hedeflenen ortak becerileri (problem çözme, akıl yürütme, yaratıcılık vb.) kapsayan bu program, çocuk merkezlidir. Programda her gelişim alanı için oluşturulmuş amaç ve kazanımlar esastır. Konular, amaç ve kazanımlara ulaşmak için araçlardır. Çocukların düzenli ve sistematik biçimde gözlenmesi programın önem taşıyan diğer unsurlarındandır. Program, çocukların ilgi, istek, ihtiyaçları, çevresel koşullar doğrultusunda şekillenebilen esnek bir yaklaşıma sahiptir. Programda her yaş grubu için ayrı gelişim özelliklerinin belirtilmesi, yaş gruplarına göre farklı planların yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Programın temel öğeleri, 36–72 aylık çocukların gelişim özellikleri, amaç, kazanımlar, belirli gün-haftalar ve kavramlardır. Bu unsurlar doğrultusunda oluşturulan, yıllık, günlük planlar, aile katılımı çalışmaları programın uygulamaya yönelik unsurlarıdır. Gelişim Kontrol Listesi, Kazanım Değerlendirme Formu, Gelişim Raporu Formu, programdaki çocukların gelişimlerini değerlendirmeye yönelik araçlardır (MEB. Okul Öncesi Eğitim Programı, 2006).

Okul öncesi eğitim programında belirtilen hedefler ve hedef davranışlar incelendiğinde, okul öncesinde çevre eğitimine yer verilmektedir. Bu kapsamdaki eğitimi öğretmenler genel olarak “Fen ve Doğa Çalışmaları” başlığında toplamış olsalar da; çevre eğitimine yönelik etkinliklerin sanat, Türkçe Dil, serbest zaman, okuma yazmaya hazırlık, müzik ve oyun etkinlikleri içine serpiştirildiklerini görülmektedir. Özellikle sanat etkinlikleri kapsamında artık materyallerle çalışma yapılması, çocukların geri dönüşüme yönelmelerine katkıda bulunması açısından önemlidir. Ayrıca Haziran ayının ikinci haftasında kutlanan “Çevre Koruma Haftası”nın, program kapsamında ele alınması önerilen, belirli gün ve haftalar listesinde bulunduğu da görülmektedir.

Programın “36-72 Aylık Çocukların Eğitimleri İçin Belirlenen Amaç ve Kazanımlar” bölümünde yer alan ve aşağıda belirtilen amaç ve kazanımların çevre eğitimine yönelik olduğu söylenebilir (MEB. Okul Öncesi Eğitim Programı, 2006: 28-31).

“ Amaç 9. Yaşamın iyileştirilmesinde ve korunmasında sorumluluk alabilme

Kazanımlar

1. Yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan kaynakları verimli kullanır.
2. Canlıların yaşama hakkına özen gösterir.
3. Canlıların bakımını üstlenir ve korur.
4. Yaşamda diğer canlılarla paylaştıklarını açıklar.

Amaç 12. Çevredeki güzellikleri koruyabilme

Kazanımlar

1. Çevredeki güzelliklerin korunma nedenlerini söyler.
2. Çevredeki güzellikleri korumak için yapılması gerekenleri açıklar.
3. Çevredeki güzellikleri korumada sorumluluk alır.

Amaç 13. Çevreyi estetik bakımdan düzenleyebilme

Kazanımlar

1. Çevresinde gördüğü güzel / rahatsız edici durumları söyler.
2. Çevre sorunları ile ilgili kendi yapabileceklerine örnek verir.
3. Çevresini farklı biçimlerde düzenler.”

2.2.2. İlköğretim Programında Çevre Eğitimi

İlköğretim 6-14 yaş grubundaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsar. İlköğretim kız ve erkek bütün yurttaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. Türkiye’de 18.08.1997 tarih ve 4306 sayılı yasa ile 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçilmiştir. Halen 2010/2011 eğitim-öğretim yılı itibariyle 32,797 ilköğretim okulu bulunmakta olup, 503,328 öğretmenin görev yaptığı ve toplam 418,334 şubenin bulunduğu bu okullarda 10.981,100 öğrenci eğitim görmektedir (TÜİK,2011).

Zorunlu eğitim, örgün eğitimin en fazla önem verilen bölümünü ifade eder, bireyin belli bir çağda belli bir sürede eğitim almasını öngörür. Zorunlu eğitim; bir yurttaşın belirtilen bir yaşa gelinceye kadar gösterilen eğitim kurumlarında belli bir süre öğrenim görmesini zorunlu kılan yasal bir deyimdir. 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Yasasında " İlköğretim, her yurttaşın görmesi gereken temel eğitimidir." biçiminde tanımlanmıştır (İÖGM, 2011).

Ülkemizde İlköğretimde çevre ile ilgili konular ilköğretimin 1. Kademesinde (1. 2. 3. 4. ve 5. Sınıf) Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Fen ve Teknoloji derslerinin içinde belli konular altında verilmektedir. Bunun dışında adı “Çevre” olan ya da adının içinde çevre geçen bir ders bulunmamaktadır.

Ülkemizde, İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinin Genel ve Özel Amaçlar Bölümünde çevreyi korumanın günümüz ve gelecek yıllar için önemini kavramaları gibi hususlar derste ulaşılması arzulanan 34 amaçtan sadece birisi olarak işlenir. 1. Sınıf üniteleri içerisinde “Çevremizdeki Canlılar” ünitesinde 4 hedef ve 24 davranış biçimi verilmekte ve çevre ile ilgili konuların ağırlığı %11’i bulmaktadır. İlköğretim programından çıkarılan Çevre Eğitimi ilk sınıftan itibaren ele alan birleşik dersin diğer derslerle bütünleştirilme oranının yetersiz olduğu görülmekte olup, bu nedenle çevre ile ilgili konuların ağırlığının diğer derslerde artırılmasına gerek olduğu söylenebilir (Kızıroğlu, 2001: 79-87).

2.2.2.1. İlköğretim Öğrencisinin Özellikleri

Bu yaşta çocuk okul öncesi döneme göre, olaylarda daha aktif rol oynamaya meyillidir. Aynı zamanda kazanımları hayatının ileri aşamalarına da belirgin bir şekilde yansıyacaktır. Bundan dolayı çocuğa küçük yaşta çevre bilinci verilmeli ki ilerideki hayatında belirleyici bir etki oluştursun. Ayrıca bireyleri çocukluk yaşında tek tek eğiterek başarılı olunabilirse zamanın belli bir diliminden sonra, verilen bilinç toplumun tümünü kapsayacak ve çevre duyarlılığı sağlanmış olacaktır (Tombul, 2006: 45).

Ericson’un gelişim kuramına göre bu yaş çocuğunun özellikleri şöyledir (Senemoğlu, 2005: 72) ;

Beceri veya aşağılık duygusu (6-11 yas) : Bu dönemdeki çocuk yaşantıdan bazı sonuçlar çıkartabilir, yetişkinlerin kullandığı alet araç vb. kullanma denemelerine girer. Sürekli bir şeyler yapmaya çalışır. Eğer bu çabalarına karşı çıkılırsa çocuk yaptıklarının değersizliğine inanır ve aşağılık duygusuna kapılır. Bu yaşta okul ve öğretmen çok önemlidir. Okul kendine olan saygısının gelişmesine veya aşağılık duygusuna kapılmasına neden olacaktır.

Egokimlik veya rol karmaşası: (11-16 yas) : Birey kişiliği için kimlik geliştirmeye çalışır. Dış görünüm önem kazanır. Görünüme gösterdiği ilgi benliğin

oluşmasına yardımcı olur. Kimliğini arayış çabası içinde kahramanlara, öğretilere ve karşı cinse alakası artar. Grup oluşturmada artma görülür. Bu dönem en fazla bocaladığı dönemdir. Yaşantısında çeşitli dönem ve olaylarda egokimlik gelişmezse rol kargaşası ortaya çıkar. Bu yaşlardaki çocuğa grup projeleri ve çalışmaları yaptırılabilir.

İlköğretim öğrencisinin özellikleri dikkate alındığında İlköğretim döneminde verilecek olan çevre eğitiminin başlıca hedefleri aşırı tüketimi önlemek, kullan-at tarzı tüketimden kaçınma ve geri dönüşümü özendirmek üzerine olabilir. Çünkü günümüz gençlerinde yoğun bir şekilde tüketim arzusu, marka düşkünlüğü (büyük oranda reklam ve modanın etkisiyle oluşan) olduğu görülmektedir.

2.2.2.2. İlköğretim Müfredat Programında Çevre Eğitimi

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ülkemizde İlköğretim müfredatı dâhilinde 2005 yılına kadar 1998 yılında hazırlanmış olan program uygulanmış, 2005 yılında program yeniden revize edilerek köklü değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Eğitim alanında yapılan bu müfredat değişiklikleri yeniden yapılandırmacı olarak tanımlanırken, ders kitaplarından, öğretim yöntem ve tekniklerine, eğitim araç ve gereçlerinden ölçme değerlendirmeye birçok değişikliği de beraberinde getirmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2005 yılında yenilenen ilköğretim programı içerisinde çevre konuları eski programa göre daha fazla yer almakta ve konu ile ilgili oldukça kazanım bulunmaktadır. 1998 yılı programında olgular, birbirinden bağımsız çok sayıda üniteye bölünmüşken, 2005 yılı programında bütüncül bir yaklaşım izlenerek farklı disiplinlere ait bilgiler toplulaştırıldığı görülmektedir.

İlköğretim hayat bilgisi programının öncelikli amacı, öğrencilerin temel yaşam becerilerini kazanmalarına ve olumlu kişisel nitelikler geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Bununla birlikte hayat bilgisi dersinde öğrenciler aynı zamanda 4 ve 5. sınıf programlarında yer alan sosyal bilgiler, fen ve teknoloji derslerine temel oluşturabilecek bilgileri de kazanacaklardır. Hayat Bilgisi Programının “Beceriler” başlığı ve “Kaynakları Etkin Kullanma” alt başlığı altında Çevre eğitime ilişkin yer alan bölüm şöyledir (İÖGM, 2011) ;

“10.2. Bilinçli Tüketici Olma

- a. Elektrik, su vb. kaynakları tutumlu kullanma,
- b. Tüketici olarak belli haklara sahip olduğunu kavrama,
- c. Haklarını nasıl kullanacağını ve hakları ihlâl edildiğinde kime/nereye başvurabileceğini açıklama,
- d. Reklâmlarla tüketici hakları arasında ilişki kurma,
- e. Reklâmlar yoluyla isteklerinin nasıl yönlendirildiğinin farkında olma,
- f. Tüketim yaparken bütçesine göre ihtiyaçlarına öncelik verme,
- g. Bilinçli tüketicinin ayırt edici özelliklerini belirleme ve uygulama,
- h. İhtiyaçlarını önceden tespit etme ve önem sırasına göre sıralayarak liste yapma,
- ı. Satın alınan ürünleri temiz, düzgün kullanma ve iyi saklama,
- i. Tutumlu olma,
- j. Verilen harçlıklarla haftalık, aylık bütçeler yapma,
- k. Gereksiz yere para harcamama,
- l. Yiyecek ve içecekler özen gösterme,
- m. Açıkta satılan yiyeceklerden uzak durma,
- n. Gazlı içecekler yerine mümkün olduğu kadar süt, ayran ve doğal meyve sularını tercih etme,

- o. Çok fazla abur-cubur tüketmeme,
- ö. Beslenme çantasına evde hazırlanmış doğal gıdalar ve taze meyve koyma.

10.3. Çevre Bilinci Geliştirme ve Çevredeki Kaynakları Etkili Kullanma

- a. Yaşadığı çevre ile bir bütün olduğunu fark etme,
- b. İnsanla çevre arasındaki karşılıklı etkileşimi görme,
- c. Çevreye zarar vermenin kendine zarar vermek olduğunu kavrama,
- d. Kendi kültürünü ve başkalarının kültürlerini keşfetme ve kültürün farklılıklarını veya benzerliklerini tanıma,
- e. Kültürel eserleri koruma.”

Ayrıca Hayat Bilgisi dersinde yer verilen kazanımlarından çevreye ilişkin olanları şunlardır (İÖGM, 2011) ;

- “1. Çevre haklarının varlığını bilir.
- 2. Çevreye karşı duyarlı olur.
- 3. Çevrenin korunmasında diğer insanlarla işbirliği yapar.

4. Yaşadığı çevreyi daha temiz hale getirmek için bir proje tasarlar.
5. Doğal afetlerin çevreyi nasıl değiştirdiğini araştırır.”

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan becerilerde ; insan ve çevrenin karşılıklı etkileşiminin neden ve sonuçlarını araştıran, gözlemleyen ve elde ettiği bilgileri analiz edebilen, ayrıca bu doğrultuda mevcut soruna çözüm arayabilen sorgulama becerisine sahip bireylerin yanı sıra, zaman ve mekâna bağlı kalmayarak değişim ve sürekliliğin farkında olan kendini toplumun bir parçası olarak görebilen, toplumun öz değerlerine sahip, girişimci ve mevcut doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin önemini ortaya koyabilecek becerilere sahip bireylerin yetiştirilmesinin ön planda olduğu söylenebilir (Kaya ve Tomal, 2011: 54).

Sosyal Bilgiler Dersi Programında çevre eğitimine dair genel amaçlar aşağıdaki gibidir (İÖGM, 2011);

- “1- Çevreyi korumanın günümüz ve gelecek yıllar için önemini kavrar,
- 2-Yaşanabilir bir çevrenin temel insan hakkı olduğunu kavrar.”

Programda 4. Sınıfta yer alan;

“A. İlimiz ve Bölgemizin Bulunduğu Çevrenin Korunması ve Güzelleştirilmesi

1. En Az Bir Ağaç Dikelim ve Ormanlarımızı Koruyalım
2. Doğal Güzelliklerimizi, Millî Parklarımızı ve Kültürel Varlıklarımızı

Koruyalım” konularında çevre olgusu işlenmektedir.

5. sınıfta yer alan çevreye dair konular ise şöyledir (İÖGM, 2011);

“A. Yurdumuzun Doğal Durumu

1. Doğal Bitki Örtüsü (doğal bitki örtüsünün genel özellikleri açıklandıktan sonra ormanlarımızın yararları üzerinde durulacaktır.)

B. Doğal Çevremizin Önemi ve Sorunları

1. Doğal Çevremiz ve Önemi
2. Çevre Sorunları ve Sonuçları
 - a. Hava Kirliliği ve Sonuçları
 - b. Toprak Kirliliği ve Sonuçları
 - c. Su (deniz, göl, akarsu) Kirliliği ve Sonuçları (katı atıkların ve geri dönüşümü olamayan maddelerin hava, toprak ve su kirliliğine etkileri belirtilecek, bunların değerlendirilmesi üzerinde özellikle durulacaktır.)
 - d. Gürültü ve Sonuçları

C. Çevre Sorunlarının Çözümü

1. Çevre Sorunlarının Çözümünde Bize Düşen Görevler
2. Çevre Sorunlarının Çözümünde Devlete Düşen Görevler

D. Doğal Afetler ve Korunma Yolları

1. Depremler ve Korunma Yolları
2. Erozyon ve Önleme Çalışmaları
3. Sel Baskınları ve Önleme Çalışmaları
4. Toprak Kayması ve Önleme Çalışmaları
5. Çığ ve Buna Karşı Alınabilecek Önlemler
6. Yangınlar (özellikle ülkemizdeki orman yangınlarının sonuçları üzerinde durulacaktır).

Çevre ile ilgili ilköğretim 6., 7. ve 8. sınıf Fen ve Teknoloji dersinde yer alan Fen-Teknoloji-Toplum-Çevre (FTTÇ) kazanımları şunlardır (İÖGM, 2011) :

“1. Atıkların (evsel, sanayi, tıbbi, kurumsal vb.) çevreye verebileceği zararları önlemek için uygun bir şekilde geri dönüştürülmesi veya imha edilmesi gerektiğini; teknolojik sistemlerin oluşturduğu atıkların (kimyasallar, plastikler, metaller vb.) yönetiminin önemli bir toplumsal sorun olduğunu anlar.

2. Teknolojik ürün ve sistemleri kullanarak doğal kaynaklar, canlılar ve habitatların (yaşam alanlarının) nasıl korunabileceğini ve çeşitli ürün ve sistemlerin kullanımından kaynaklanan zararlı atıkların nasıl azaltılabileceğini açıklar.

3. Modern teknolojik sistemlerle küresel çevre problemleri arasındaki bağlantılarını belirler ve çevre problemlerini çözmek için önerilerde bulunur.

4. Yerel, ulusal ve küresel çevre sorunlarını bilir ve olası çözüm yollarını ve sonuçlarını tartışır.

5. Çevreyi ve yabani hayatı koruma yollarını bilir ve tartışır.

6. Çevre ve yabani hayatı korumada hem bireylerin hem de toplumun sorumlu olduğunu bilir.

7. Doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi gerektiğini bilir.

8. Çevrede sadece yapay ürünlerin değil, şartlara göre doğal ürünlerin de olumsuz etkisinin olabileceğini anlar.

9. İnsanların ve toplumun çevreyi nasıl etkilediğini bilir.

10. Çevre koruma ile ilgili faaliyetlerin öneminin bilincine varır ve bu faaliyetlere katılır.

11. Fen ve teknoloji uygulamalarının birey, toplum ve çevre üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler yapabileceğini anlar.

12. Bireyin teknoloji geliştirirken veya kullanırken sonuçları hakkında kendine, topluma, çevreye ve yasalara karşı sorumluluk hissetmesi gerektiğini anlar.”

Yapılandırmacılık esasına göre organizasyon yapısı belirlendiği bilinen fen ve teknoloji dersi müfredatında çevre ve çevre eğitiminin önemli bir yeri bulunduğu görülmektedir.

2.2.3. Ortaöğretim (Lise) Müfredat Programında Çevre Eğitimi

Ülkemizde Ortaöğretim, Genel Ortaöğretim ve Meslekî ve Teknik Ortaöğretim olarak iki bölüme ayrılarak, ilköğretime dayalı, en az dört yıllık genel, meslekî ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar.

Türkiye’de 2010/2011 eğitim-öğretim yılı verilerine göre ortaöğretimde 222,705 öğretmen görev yapmakta ve 117,760 derslikte 4.748,610 öğrenci eğitim görmektedir (TÜİK, 2011).

Ortaöğretimin amacı; öğrencilere asgarî ortak bir genel kültür vermek, birey ve toplum sorunlarını tanıtmak ve çözüm yolları aramak, ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak bilinci kazandırarak öğrencileri ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda yükseköğretime, hem yükseköğretime hem mesleğe veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaktır (MEB, 2011).

Ortaöğretimde genel anlamda adında “Çevre” geçen bir ders bulunmamaktadır. Eski müfredatta adı “Çevre ve İnsan” olan ders, yeni müfredatta kaldırılarak 9-12. sınıflarda okutulan Biyoloji dersi içinde ana alandaki ilgili ünitelerde temel kavramlar, sarmallık yapısına uygun olarak konu içeriğine yansıtılmıştır. Bakalorya sistemini uygulayan özel okullarda seçmeli olarak “Çevre Sistemleri” adı altında bir ders bulunmakta ancak yeteri kadar tercih edilmemesi nedeniyle dersin açılmadığı görülmektedir (MEB, 2011).

Ayrıca Biyoloji dersi yanında Coğrafya dersinde de çevre ile ilgili konulara yer verilmektedir.

2.2.3.1. Ortaöğretim Öğrencisinin Özellikleri

Öğrenciler orta öğretimde öğrenmeye açık, güçlü bir motivasyon duygusuna ve çevre eğitimini özümseyebilecek bir hazır bulunuşluğa sahiptir (Mert, 2006: 13).

Ericson'un gelişim kuramına göre bu yaş çocuğunun özellikleri şöyledir: Yakın ilişkiler ya da Soyutlama (Ergenlik-Orta yaş): Başarı daha önceki dönemlerde ana babanın neler verebilmiş olduğuna ve genç yetişkinin çevresiyle nasıl etkileştiğine bağlıdır. Kimlik sorununu başarıyla çözebilmiş olan genç yetişkin, kendi kimliğini yitirmekten korkmaksızın insanlarla yakınlık kurabilir. Buna karşılık rol kargaşası yaşayan kişi, yakın dostluklardan, karşı cinsle ilişkiden ve herhangi bir yere bağlanmaktan ürker. Uzun süreli ve yoğun yakınlıklar kuramayan genç yetişkin giderek kendine döner ve soyutlanmış olma duygusu giderek tehlikeli boyutlara ulaşabilir.

Bu dönem artık bireyin kişiliğinin kalıcı olarak oluşmaya başladığı zaman aralığıdır. Bu dönemde kazanılan alışkanlıklar kalıcı olacağından dolayı kişinin ileriki hayatında önemli roller üstlenecektir. Bu sebepten dolayı bu dönemde verilecek olan çevre eğitimiyle birlikte kazandırılacak olan çevre duyarlılığı ve bilinci, bireylerin ileriki hayatlarında çevre ile uyumlu bir şekilde yaşamalarını sağlayacaktır (Tombul,2006:80).

Uzmanlarca ergenlikten yetişkinliğe geçiş dönemi olarak da adlandırılan ortaöğretim çağı, kişinin tutum ve davranışlarının büyük oranda pekiştiği ve sonraki yaşamında da sürecek kalıcı davranış değişikliklerinin tesis edilmesine olanak tanıyan bir dönem olarak görülmektedir. Bu da, bu dönemde verilecek çevre eğitiminin etkilerinin daha kalıcı olacağını göstermektedir.

2.2.3.2. Ortaöğretim Müfredat Programında Çevre Eğitimi

Türkiye’de Orta Öğretim Kurumlarında çevre eğitimi, esasları 2455 ve 2470 sayılı Tebliğler Dergisinde belirtilen “Ders Geçme ve Kredi Sistemi” ne göre dönemler esas alınarak hazırlanan ve halen sınıf geçme sisteminde uygulanmakta program dâhilinde verilmektedir.

Ortaöğretim Biyoloji Dersi Programındaki kazanımlarda, genelde bilimin, özelde biyolojinin insan hayatındaki rolü; bilim ve teknolojinin doğası; bilim ve teknoloji arasındaki ilişkiler; bilim tarihi ve bilim kültürü; bilim, teknoloji, toplum ve çevre arasındaki karşılıklı etkileşimler ile ilgili bilgi ve anlayışlar vurgulanmıştır. Biyoloji Dersi 9-12. sınıf için “Bilim-Teknoloji-Toplum-Çevre” (BTTÇ) kazanımlarından çevre eğitime ilişkin olanları şöyledir (OGM,2011);

“BTTÇ 1. Bireysel ve toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında bilimin rolünü anlar.

BTTÇ 7. Biyolojinin yaşamın anlaşılmasına sağladığı katkıların farkına varır.

BTTÇ 9. Biyolojinin birey, toplum ve çevre üzerindeki uygulamalarını değerlendirir.

BTTÇ 13. Bilim-teknoloji-toplum-çevre arasındaki ilişkileri anlar.

BTTÇ 17. Teknolojik gelişim sürecinin sınırlılıklarını, kaynaklarını ve teknolojik uygulamaların olası etkilerini fark eder.

BTTÇ 22. Bilimdeki gelişmelerin; teknolojinin gelişmesine, teknolojiye yeni icatlara ve uygulamalara yol açtığına örnekler verir.

BTTÇ 23. Atıkların yönetiminin önemli bir toplumsal sorun olduğunu algılayarak çevreye verebileceği zararları önlemek için uygun bir şekilde geri dönüştürülmesi veya imha edilmesi gerektiğinin farkına varır.

BTTÇ 24. Teknolojik ürün ve sistemleri kullanarak doğal kaynaklar, canlılar ve habitatların nasıl korunabileceğini, çeşitli ürün ve sistemlerin kullanımından kaynaklanan zararlı atıkların nasıl azaltılabileceğini açıklar.

BTTÇ 25. Yerel, ulusal ve/veya küresel çevre sorunlarının nedenlerini ve etkilerini idrak eder.

BTTÇ 26. Yerel, ulusal ve/veya küresel çevre sorunlarının olası çözüm yollarını tartışır.

BTTÇ 27. Çevre, yaban hayatı ve doğal kaynakları koruma yöntemlerini kavrar ve tartışır.

BTTÇ 28. Çevre, yaban hayatı ve doğal kaynakları korumada hem bireylerin hem de toplumun sorumluluklarını bilir.

BTTÇ 29. İnsanların ve toplumun çevreyi nasıl etkilediğine örnekler verir.

BTTÇ 30. Bilimin ve teknolojinin gelişmesinde önemli bir sürükleyici gücün bireysel, toplumsal ve çevresel ihtiyaçlar olduğunu fark eder.

BTTÇ 31. Bireyin teknoloji geliştirirken veya kullanırken sonuçları hakkında kendine, topluma ve çevreye karşı sorumluluk hissetmesi gerektiğini anlar.

BTTÇ 33. Günlük yaşamında kullandığı her türlü tüketim mallarına ilişkin olarak fayda, kalite ve maliyet anlayışı geliştirir.”

Coğrafya Dersi Öğretim Programında çevre ile ilgili kazanımlarsa şöyledir (OGM, 2011);

“9. Sınıfta yer alan kazanımlar:

ÖĞRENME ALANI: D. ÇEVRE VE TOPLUM

D.9.1. İnsanların gereksinimlerinden yola çıkarak doğal çevreyi kullanma biçimlerini örneklendirir.

D.9.2. Doğal çevrenin insan faaliyetlerine etkilerini ve insanların doğal çevreye uyum süreçlerini karşılıklı ilişkileri çerçevesinde analiz eder.

D.9.3. Örneklerden yararlanarak doğal ortamda insan etkisiyle meydana gelen değişimlerin sonuçlarını analiz eder.

10. Sınıfta yer alan kazanımlar:

ÖĞRENME ALANI: A. DOĞAL SİSTEMLER

A.10.1. Kayaçların özellikleri ile yeryüzü şekillerinin oluşum süreçlerini ilişkilendirir.

A.10.2. Levha tektoniği ile deprem kuşakları, sıcak su kaynakları ve volkanların dağılışını ilişkilendirir.

A.10.3. Su kaynaklarını farklı özelliklerine göre sınıflandırır.

A.10.4. Toprak çeşitliliğini oluşum süreçlerine göre açıklar.

A.10.5. Bitki tür ve topluluklarını genel özelliklerine göre sınıflandırır.

A.10.6. Farklı bitki topluluklarının dağılışı ile iklim ve yer şekillerini ilişkilendirir.

ÖĞRENME ALANI: D. ÇEVRE VE TOPLUM

D.10.1. Doğal afetleri; oluşum nedenleri, özellikleri, dağılışları ve insanlara olan etkileri bakımından analiz eder.

D.10.2. Dünyanın farklı bölgelerinde doğal afetlere yönelik geliştirilen yöntemleri afet yönetimi açısından analiz eder.

D.10.3. İnsanların doğal afetlerin oluşumuna etkisini, afet bilincinin geliştirilmesi açısından değerlendirir.

11. Sınıfta yer alan kazanımlar:

ÖĞRENME ALANI: A. DOĞAL SİSTEMLER

A.11.1. Biyoçeşitliliğin oluşumunda ve azalmasında etkili olan faktörleri sorgular.

A.11.2. Ekosistemi oluşturan unsurları, madde döngüsünü ve enerji akışını ekosistemin devamlılığı açısından analiz eder.

A.11.3. Su ekosisteminin unsurlarını ve işleyişini analiz eder.

ÖĞRENME ALANI: B. BEŞERÎ SİSTEMLER

B.11.1. Ülkelerin farklı dönemlerine ait nüfus politikalarını ve bunların sonuçlarını karşılaştırır.

B.11.2. Şehirleri fonksiyonel özellikleri açısından örneklendirerek bunların küresel ve bölgesel etkilerini yorumlar.

B.11.3. Tarihsel süreçte şehirlerin nüfus ve fonksiyonel özelliklerindeki değişimleri küresel etkileri açısından yorumlar.

B.11.4. Doğal unsurların üretim, dağıtım ve tüketim süreçleri üzerindeki etkisini analiz eder.

B.11.5. Beşerî unsurların üretim, dağıtım ve tüketim süreçleri üzerindeki etkisini analiz eder.

B.11.6. Üretim, dağıtım ve tüketim sektörleri arasındaki ilişkiyi ekonomiye etkisi açısından analiz eder.

B.11.7. Doğal kaynakları sınıflandırarak doğal kaynak- ekonomi ilişkisini açıklar.

ÖĞRENME ALANI: D. ÇEVRE VE TOPLUM KİTAPLAR

D.11.1. Doğal kaynakların değeri ve kullanımındaki değişimi tarihsel süreçte farklı bölgelerle örneklendirir.

D.11.2. Yenilenemeyen kaynakların kullanımını “tükenbilirlik” ve “alternatif kaynaklar” çerçevesinde analiz eder.

D.11.3. Ülkeler arasında doğal kaynak kullanımındaki farklılığı çevresel sonuçlar açısından değerlendirir.

D.11.4. Madenlerin ve enerji kaynaklarının üretim, dağıtım ve tüketiminin çevreye olumsuz etkilerini örneklendirir.

D.11.5. Doğal kaynakların kullanımındaki farklı tutumları “çevreye duyarlılık” açısından sorgular.

D.11.6. Doğal kaynakların etkin kullanımında çevre planlamasının önemini kavrar.

D.11.7. Örneklerden yararlanarak “etkili arazi kullanma” uygulamalarının çevre üzerindeki etkilerini değerlendirir.

D.11.8. Çevre sorunlarını farklı kriterlere göre sınıflandırır.

D.11.9. Çevre sorunlarının oluşum ve yayılma süreçlerini küresel etkileri açısından sorgular.

D.11.10. Örnek incelemeler yoluyla teknolojik değişimleri çevresel sonuçları ve insana etkileri açısından analiz eder

D.11.11. İnsan faaliyetlerinin karbon, azot, oksijen ve su döngülerine olan etkilerini örneklendirir.

D.11.12. Farklı atık türlerini çevre ve insan sağlığına etkileri açısından değerlendirir.

D.11.13. Çevre ve insan sağlığı açısından atıklardan korunma yöntemlerini sorgular.

D.11.14. Yenilenemeyen kaynakların sürdürülebilir kullanımı açısından geri dönüşüm stratejilerini değerlendirir.

D.11.15. Çevre sorunlarının önlenmesine yönelik stratejiler geliştirir.

12. Sınıfta yer alan kazanımlar:

ÖĞRENME ALANI: B. BEŞERİ SİSTEMLER

B.12.3. Şehirleşme, göç ve sanayileşme olgularını birbirleriyle olan ilişkileri ve toplumsal etkileri açısından yorumlar.

ÖĞRENME ALANI: D. ÇEVRE VE TOPLUM

D.12.1. Doğal çevrenin sınırlılığını “beslenme halkaları” ve “taşıma kapasitesi” kavramlarına dayalı olarak açıklar.

D.12.2. Doğa-insan etkileşiminden kaynaklanan riskler hakkında çıkarımlarda bulunur.

D.12.3. Çevre sorunlarının önlenmesine yönelik farklı ülkelerdeki uygulamaları tarihsel süreçte değerlendirir.

D.12.4. Çevre yönetimi ve koruma açısından çevresel örgütlerin etkinliklerini değerlendirir.

D.12.5. Doğal kaynakların yönetimine ait ilkeler belirler.

D.12.6. Sınırlı kaynakların etkili kullanımı konusunda projeler geliştirir.

D.12.7. Doğal çevreyi korumaya yönelik alınan önlemlerin ve projelerin mekâna etkilerini değerlendirir.

D.12.8. Ortak doğal mirasın ekosistemdeki öneminden yola çıkarak doğal miraslara yönelik tehditleri sorgular.

D.12.9. Çevre bilincine sahip olur.”

Görüldüğü üzere ortaöğretim müfredatında çevre ile ilgili özellikle Biyoloji ve Coğrafya Dersleri içinde çok sayıda kazanıma yer verilmektedir. Ancak çevreye dair çok iddialı ve başlı başına bir ders oluşturabilecek dolulukta bu kazanımların, bir dersin belli bölümlerinde öğrencilerde çevre bilinci oluşturacak derecede etkin verilebileceğinin zor olduğu ortadadır.

2.2.4. Yüksek Öğretimde Çevre Eğitimi

Türkiye’de üniversite sayılarında son yıllarda büyük artış yaşanmış ve 2003 - 2011 yılları arasında 89 yeni üniversitenin kurulmasıyla toplam üniversite sayısı 103’ü devlet 62’si vakıf olmak üzere 165’e yükselmiştir.

Türkiye’de üniversite ve yüksek teknoloji enstitülerinin bünyesinde bulunan çeşitli programlarda çevreye ilişkin konularda üniversite gençlerine arzu edilen tutum ve davranışları kazandırmaya dönük dersler bulunmaktadır. Bu dersler Ekoloji, Türkiye’nin Çevre Sorunları, Çevre Hukuku, Çevre Felsefesi, Ekosistemler, Çevre ve İnsan, Çevre Biyolojisi gibi değişik başlıklar altında öğrencilere sunulmaktadır. Esas itibarıyla bu derslerde ekosistemlerin işleyişi, çeşitlilik, insan faaliyetleri sonucu ortaya çıkan çevre sorunları ve çözüm önerileri anlatılmaktadır. Özellikle ziraat, orman, biyoloji, mimarlık, çevre mühendisliği, biyoloji öğretmenliği, sınıf öğretmenliği gibi programlara kayıtlı öğrenciler zorunlu olarak konuya ilişkin dersler almaktadırlar. Diğer programlara kayıtlı öğrencilerden isteyenlere ise seçimli olarak çevreye ilişkin dersler verilmektedir. Üniversitelerin lisansüstü programları kapsamında çok sayıda çevreye ilişkin ders verilmekle beraber çevre eğitimi ile ilgili araştırmalar az sayıda da olsa göze çarpmaktadır. Son yıllarda Türk Üniversitelerinde çevre ve çevre sorunlarının araştırılması ve çözüm önerilerinin geliştirilebilmesi için çok sayıda araştırma merkezi kurulmuştur (Doğan,1997: 12).

Yüksek Öğretimde çevre için eğitimin amacı şöyle sınıflandırılmaktadır (Özer,1993: 54) ;

“1. Çevre için eğitim çevre bilimci ve çevre mühendisi yetiştirmek amacıyla yapılmalıdır (profesyonel çevrecilik)

2. Çevre korumasına yönelik bilimsel araştırma ve teknolojinin geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla çevre için eğitim yapılmalıdır.

3. Çevre bilimleri öğretmeni yetiştirmek amacıyla çevre için eğitim yapılmalıdır.

4. Yükseköğretim kurumlarının farklı disiplinlerde lisans öğrencileri, amatör çevreci ve mesleklerinde çevre konularında birikimi olacak şekilde çevre için eğitilmelidirler.”

Sosyal Bilimler alanında çevre eğitimi, üniversitelerde Kamu Yönetimi alt dalı olarak “Çevre Dersi” adı altında ve ayrıca Coğrafya bölümlerinde verilmektedir. Ancak ilköğretim ve ortaöğretimdeki uygulamaların aksine, üniversite düzeyinde coğrafya öğretimine yönelik ulusal bir program mevcut değildir. Üniversiteler ve bölümler, coğrafya derslerini ve misyonlarını kendileri belirlemektedirler. Bu yüzden, bazı üniversitelerin coğrafya bölümlerinde çevre sorunları öğretimine diğerlerine göre daha fazla önem verildiği görülmektedir. Bazı bölümlerde, bu tür konular derslerin merkezine yerleştirilirken, diğer bölümlerde seçmeli ders olarak okutulabilmektedir. Bazı konular üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmaktadır. Örneğin, insanların neden olduğu küresel ısınma, önemli bir konu haline gelmektedir. Ancak, bu konuyu klimatoloji dersini seçmeli ders olarak alan öğrenciler ayrıntılı bir şekilde inceleyebilmektedirler. Aynı zamanda, çevre yönetimi ve koruması üzerine yeni derslerin, hem coğrafya bölümlerinde hem de diğer bölümlerde hızla çoğaldıkları görülmektedir. Bu yeni derslerin birçoğu coğrafya ile ilişki içerisindedir. Coğrafya öğretiminde ulusal bir eşgüdümün yetersizlik özelliklerinden birisi de programda yer alan dersler ve öğretim üyelerinin araştırdıkları konulardan kaynaklanmaktadır. Belli çevre sorunları (örneğin; sera etkisi, asit yağmurları, ormanların tahrip edilmesi, toprak erozyonu) çoğu çevre coğrafyası derslerinde incelenen konulardır. Bu konulardan bazıları konu alanı öğretimi olarak (örneğin, ormanların tahrip edilmesi, toprak erozyonu) uzun bir tarihi geçmişe sahiptir (Demirkaya,2006: 216).

Üniversite gençleri tarafından kurulan çevre ile ilgili öğrenci toplulukları bünyesinde çeşitli seminer, konferans, video gösterileri ve ödüllü şiir, kompozisyon ve resim yarışmaları yapılmaktadır. Yöredeki gönüllü kuruluşlarla devamlı ilişki içinde bulunan bu topluluklar gönüllü kuruluşlar ve öğrenciler arasında köprü rolünü de üstlenmektedir (Tombul,2006: 77).

Birçok Üniversitede bahar şenliği, yılsonu partileri gibi organizasyonlar öğrenciler tarafından düzenlenmekte ve zaman zaman ünlü sanatçılar da

çağırılmaktadır. Geniş öğrenci kitlesinin katılımının gerçekleştiği bu organizasyonların çevre eğitimine uygun zemin hazırladığı görülmektedir.

Ülkemizin eğitim sisteminde yer alan çevre eğitiminin, (özellikle ilköğretim ve ortaöğretimde) çoğunlukla adı çevre olmayan diğer bazı derslerin içine yayılmış halde verildiği görülmektedir. Bunun olumlu etkileri yanında olumsuz etkileri de olacağı söylenebilir. Olumlu etkilerinden biri, bu derslerin zorunlu olması ve öğrencilerin seçimine bırakılmadan çevre eğitiminin tüm öğrencileri kapsayacak şekilde verilebilmesidir. Olumsuz görülebilecek yanı ise adı çevre olmayan bir derste, öğrencilerin bu konuların önemini yeterince kavrayamayacakları ve çevre bilinci oluşturabilecek bir başarının sağlanamayacağıdır. Bu nedenledir ki, bu konuların diğer dersler içinden çıkartılarak adı “Çevre Eğitimi” olan ve yine zorunlu bir ders olarak tek çatı altında toplanmasının daha yararlı olacağı söylenebilir.

2.3. YAYGIN EĞİTİMDE ÇEVRE EĞİTİMİ

Türkiye’de 2008/2009 eğitim-öğretim yılı sonu verilerine göre 2165’i resmi, 11274’ü özel olmak üzere, toplam 13439 yaygın eğitim kurumu bulunmaktadır. Bu kurumlarda bulunan 83708 derslikte 7.062,429 kursiyer eğitim görmekte ve 92976 öğretmen görev yapmaktadır (TÜİK,2011).

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı faaliyet gösteren yaygın eğitim kurumları arasında Pratik Kız Sanat Okulu, Olgunlaşma Enstitüsü, Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezi, Mesleki Eğitim Merkezi, Endüstri Pratik Sanat Okulu, Halk Eğitim Merkezi, Çıraklık Eğitim Merkezi, Özel Kurslar, Özel Dershaneler ve Meslek Kursları (3308 Sayılı Kanun'a göre açılan) sayılabilir.

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Yasası ile belirlenmiş olan Millî Eğitim Sistemi, "Örgün Eğitim" ve "Yaygın Eğitim" olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Buna göre yaygın eğitim, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar. Yaygın eğitimin özel amacı, millî eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş olan veya herhangi bir kademesinde bulunan, ya da bu kademedan çıkmış yurttaşlara örgün eğitimin yanında veya dışında belirlenen amaca yönelik eğitimleri vermektir (MEB, 2011).

Eğitim yaşam boyu devam eden bir süreç olarak ele alındığında, çevre için eğitimi örgün öğretim kurumları ile sınırlandırmak yeterli olmayacaktır. Doğayı yeterince tanımayan, onunla ilişki kuramayan, örgün öğretimin dışında bulunan bireylerin eğitimi de önem taşımaktadır. Çevrenin korunup geliştirilmesinde yurttaşlara düşen görevin etkili olarak yerine getirilebilmesi, buna ilişkin bilincin bireylerce kazandırılmasıyla mümkündür. Böyle bir bilincin yerleşmesi ise, hem tutarlı ve bütüncül bir çevre eğitim politikasının saptanmasına ve bunun küçük yaşlardan başlanmak üzere her kesim için uygulamaya aktarılmasına hem de mevcut eğitim sistemindeki olumsuzlukların giderilmesine bağlıdır (Turgut, 1993:46).

Çevre için eğitimin, yaygın eğitim düzeyinde ele alınmasında ve uygulanmasında, bilgi sağlamak, sorunların çözümü için yardım etmek, etkinliklere bireylerin katılmalarına olanak sağlamak, gibi temel işlevleri vurgulanarak, vatandaşlık eğitimi, kamu eğitimi veya kamuyu eğitme gibi kavramlarla da ele alındığını görmekteyiz.

Toplu hayat, işbirliği, demokrasi, toplum kalkınması, yardımlaşma, dayanışma konularını ele alan programlarla oluşturulan vatandaşlık eğitiminin, yaygın eğitim olarak çevre için eğitim amacıyla bütünleştirilmesi uygun bir yaklaşım olmaktadır. Vatandaşın çevresini tanıyarak, koruyarak, geliştirerek, hayatı için eğitilmesi biçiminde çevre için eğitim sağlanmalıdır. "Derin Çevrecilik" anlayışının temelinde de bütün toplumu kuşatmak, onları katılımcı kılmak vardır. Yaygın eğitimde çevre için eğitimin, amaçları şöyle özetlenebilir (İleri,1998: 8):

- “1.Çevrenin ve çevre sorunlarının farkına varma ve duyarlılık geliştirme,
- 2.Çevre ve çevre sorunları hakkında bilgi sağlama,
- 3.Çevre ile ilgili olumlu ve gerçekçi tutumlar geliştirilmesini sağlama,
- 4.Çevrenin geliştirilmesi, korunması için gerekli felsefenin yaygınlaştırılması,
- 5.Çevreyi ve çevre sorunları belirleme, anlama ve çözme işlem ve yaklaşımlarında becerilerin geliştirilmesi,
- 6.Çevrenin oluşumuna, korunmasına ve sorunlarının çözümüne katılımın sağlanmasıdır.”

Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetiminde açılan sürücü kurslarında sürdürülen programda çevre bilimleri yer almaktadır. Bu derse ilişkin program şu şekildedir (Doğan,1997: 14):

- “1) Çevreye İlişkin Genel Bilgiler,
- 2) Çevre ve Trafik Arasındaki İlişki,
- 3) Çevre Kirliliğinin İnsan Sağlığı, Bitki ve Hayvanlara Etkisi,
- 4) Çevrenin Tanımı,
- 5) Sürücü ve Taşıtların Sebep Olduğu Kirlilik ve Alınması Gereken Önlemler
 - a- Havanın Niteliğini Olumsuz Yönde Etkileyen Kirliliğin Nedenleri
 - b- Trafik Kirliliği
 - c- Su Kirliliği”

Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü bünyesinde sürdürülen çıraklık eğitimi programlarına kayıtlı çırak öğrencilerin çevreye ilişkin duyarlılıklarını artırmak ve aktif katılımlarını sağlamak amacıyla çıraklık dönemi müfredat programlarında "Genel Çevre Bilgisi" konularının yer alması kararlaştırılmıştır. Bu konular ana başlıklar halinde şöyledir (Doğan, 1997: 14):

- “1) Çevre
- 2) Çevre Sorunları
- 3) Hava Kirliliği
- 4) Su
- 5) Toprak
- 6) Gürültü”.

2.4. ÇEVRE KORUMAYA HALK KATILIMI

Çevre sorunlarına büyük oranda, insanların kendi yararları için kurdukları sistemler ve bu sistemleri kurarken ve kullanırken çevreye verdikleri zararlar neden olmaktadır. Faydalarından tüm insanların az ya da çok pay aldığı insanlığın ortak malı olan çevreyi (hava, toprak, su v.s.), korumak da, elbette bir kısım kişi ya da kurumların değil, tüm insanların görevi olmalıdır.

Çevre için, örgün ve yaygın olarak verilen eğitim, çevrenin değişken niteliği itibarıyla tek başına yeterli olmamakta, çevre sorunlarının önlenmesi, çevre koruma ve çevre bilincinin tam anlamıyla sağlanabilmesi için halkın katılımı da gerekmektedir.

Çevreyi koruyucu, çevre kirliliğini önleyici, çevreyi geliştirici tüm çabaların amacı, insanların ve gelecek kuşaklarının rahat, huzur içinde sağlıklı bir çevrede

yaşamalarının sağlanmasıdır. Durum böyle olunca, çevre konusunda başarılı sonuçlar alınması, büyük ölçüde halkın katılımına bağlı olacaktır (Ünlü, 1995: 77).

Çevreyi koruma tedbirleri sadece bir kişi ya da gruplar için değil, herkesin çıkarları için alınmakta olduğundan, tedbirlerin yerine getirilmesi de herkese bunları kabul edip uygulama sorumluluğunu yüklemektedir. Elbette bu anlamda gerek mevzuatta gerek bu mevzuatın uygulanmasında halkın katılımına olanak sağlanmasının gerekliliği göz ardı edilmemelidir.

Toplumsal bir çevre duyarlılığı ve birçok alanda olması gerektiği gibi, çevre alanında da oluşması gereken halk katılımı, sorunların çözümünde önemli ve ciddi bir başlangıç noktasıdır. Ne var ki yurttaşlık bilinci yüksek bireylerin karar süreçlerine katılabilmeleri, katılma yollarının kendilerine açık bulundurulmasına bağlıdır (Keleş, 1997: 420).

“Geniş anlamıyla katılım, bireylerin çevresel yönetim sürecinde rol oynamaları etkide bulunmaları ve böylelikle kendi yaşamlarını şekillendirecek bu süreci yönlendirmeleri demektir” (Turgut, 1996: 109).

Bu kapsamlı tanımdan da anlaşılacağı üzere, çevre alanında halk katılımının, gerek faaliyetler, gerekse katılım şekilleri bakımından oldukça kapsamlı olduğu görülmektedir. Tanımda geçen yönetim süreci kavramı, hem plan ve politikaların oluşturulup hukuki düzenlemelerin yapılması, hem de kararların alınmasını ve bunların uygulanmasını içine almaktadır.

Türkiye’de çevre konularına halk katılımı siyasi partilerin, profesyonel kuruluşların, çevre ile ilgili STK’ların, yerel belediyelerin, basın kuruluşlarının ve belli oranda özel sektörün liderliğinde gerçekleşmektedir. Bu katılımlar, çevre sorunlarına çözümler getirmek ve çevreyi tehdit eden ve kirlilik problemleri yaratan kararlara, planlara ve sürmekte olan faaliyetlere tepki göstermek şeklinde gerçekleşmektedir (Kerestecioğlu, 2012: 16).

Çevreye dair konularda halkın katılımı arttıkça karar vericilerin daha doğru kararlar vermesi beklenebilir. Çünkü “ne yaparsak yapalım halk kabullenir” düşüncesi artık yerini “acaba bu konuda halkın tepkisi ne olur” sorusuna bırakacaktır.

2.5. ÇEVRE EĞİTİMİNİN ULUSLARARASI BOYUTU

Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği çevre koruma çalışmalarını başlatan başlıca iki örgüttür. Avrupa Konseyi ve GATT gibi örgütler de konuyla yakından ilgilenmişlerdir. 1968'de düzenlenen İnsan ve Çevresi adlı konferans, 1970'te İnsan ve Biyosfer konulu özel araştırma programı, Ramsar ve Paris sözleşmelerinin imzalanması, 1972'de Stockholm Konferansı'nın düzenlenmesi, 1987'de Brundtland Raporunun yayınlanması, 1992' de Rio Konferansı'nın, 2002'de Johannesburg Konferansı'nın düzenlenmesi uluslararası çapta çevre adına yapılmış çalışmalardandır (Boztaş,2006:57).

2.5.1. Birleşmiş Milletler ve Çevre Eğitimi

Küresel düzeyde çevreye ilişkin toplantı ve belgelerin pek çoğunun altında Birleşmiş Milletlerin imzası bulunmaktadır. Bu toplantılardan en önemlisi ve çevre adına uluslararası alanda milat olarak görülen 1. Çevre Konferansı'nda, çevre eğitimi için önemli bir ilke benimsenmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen çevreyle ilişkili önemli toplantı ve belgeler kısaca şöyledir.

2.5.1.2. Birleşmiş Milletler Birinci Çevre Konferansı (1972)

Stockholm'de düzenlenen konferans, “İnsan Çevresi Konferansı”, “Stockholm Konferansı” adıyla da anılmaktadır ve çevre konusunda küresel ölçekte yapılan ilk değerlendirme toplantısı olması bakımından önemlidir. 113 ülkenin katıldığı ve Birleşmiş Milletler'in çevre konusundaki çalışmalarının temelini oluşturan konferans sonunda Stockholm Bildirgesi yayınlanmıştır. Bu bildirgenin 19. ilkesi çevre eğitime yönelik olup şöyledir (Akdur,2005 :47-48):

“Çevreyi insancıl boyutları ile koruyup geliştirmek için bireylerin, girişimcilerin ve toplumların aydın bir görüş temeline gereksinimi vardır. Bu nedenle, yetişkinler ve genç kuşaklarla temel haklardan yoksun halk kitlelerine, çevre konusunda eğitim verilmesi gereklidir. İnsanın her konuda gelişmesini sağlamak amacı ile iletişim sistemleri, çevrenin bozulmasına katkıda bulunmaktan kaçınılmalı, tersine çevre koruma ve geliştirme üstüne eğitici bilgiler yaymalılardır.”

Konferansta ayrıca, Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın (UNEP) kurulması ve 5 Haziran'ın "Dünya Çevre Günü" olarak kutlanması kararları da alınmıştır (Çamur ve Vaizoglu,2007: 299).

2.5.1.3. Habitat I (1976)

"Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı - Habitat I" 1976 yılında Kanada'nın Vancouver kentinde yapılmıştır. Toplantıda özellikle gelişmekte olan ülkelerin karşılaştıkları kentleşme ve konut sorunlarının çözümüne katkıda bulunabilmek ve yerleşme konularında uluslararası çapta işbirliği ve eşgüdüm sağlayabilmek amacıyla Birleşmiş Milletler bünyesinde uzmanlaşacak bir "merkez" oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu karar doğrultusunda 1978 yılında "Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Merkezi-Habitat (United Nations Center For Human Settlements-UNCHS)" kurulmuştur (Uluslararası Çevre Mevzuatı,2012).

2.5.1.4. Birleşmiş Milletler Brundtland Raporu (1987)

1983 yılında BM tarafından dönemin Norveç Başbakanı olan Gro Harlem Brundtland'ın başkanlığında kurulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED), yeryüzündeki kritik çevre ve kalkınma sorunlarını değerlendirmek ve gelecek nesillerin yararlanacağı kaynakları tahrip etmeden sürdürülebilir bir kalkınmayı sağlayabilmek için gerekli koşulları inceleyerek, 1987 yılında Komisyon Başkanı Brundtland'ın adıyla da anılan "Ortak Geleceğimiz" adlı raporu hazırlamıştır (Uslu, 1991: 20).

2.5.1.5. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (1992)

"Çevre ve Kalkınma Konferansı", "Rio Konferansı" ve "Yeryüzü Zirvesi" olarak da bilinen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, 3-14 Haziran 1992 tarihleri arasında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde düzenlenmiştir.

Konferansta, iklim değişiklikleri, ormansızlaşma, denizlerin korunması, biyolojik çeşitliliğin korunması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi v.b. acil ekonomik ve sosyal sorunlara karşı alınacak önlemler ve izlenecek politikalar yanında, çevre üzerinde baskı yaratan kalkınma biçimleri ile gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluk, gelişmişlik düzeyleri, üretim ve tüketim biçimleri, demografik baskılar ve uluslararası ekonominin etkileri gibi konular da ele alınmıştır (Ertürk, 1998: 220).

2.5.1.6. Birleşmiş Milletler Nüfus ve Kalkınma Konferansı (1994)

Birleşmiş Milletler Nüfus ve Kalkınma Konferansı (ICPD) 1994 yılında Kahire’de yapılmıştır. Konferansta 15 temel ilke belirlenmiştir. Konferansta “İnsanların yalnız günümüzde değil gelecekteki refahını da teminat altına almak için, nüfus, kaynaklar, çevre ve kalkınma arsındaki karşılıklı ilişkilerin bilincinde olunması gerekir. Tüm ülkeler üretim ve tüketim modellerini “sürdürülebilir kalkınma” prensibine uygun biçimde geliştirmelidir.” denilmektedir (Keleş ve Hamamcı, 2002: 65-67).

2.5.1.7. Habitat II (1996)

1996 yılında İstanbul’da yapılan “İnsan Yerleşimleri Dünya Konferansı-Habitat II “toplantısının o güne kadar gerçekleştirilen diğer konferanslardan farkı, devletlerarası niteliğinin değişmesi, sivil toplum kuruluşlarının konferansta etkin rol almaları ve katkıda bulunmalarıdır (Uluslararası Çevre Mevzuatı,2012).

2.5.1.8. Stockholm Sözleşmesi (2001)

UNEP tarafından kalıcı organik kirleticileri ve etkilerini azaltmaya yönelik olarak, 21- 23 Mayıs 2001’de Stockholm’de yapılan toplantıdan sonra “Bazı Kalıcı Organik Kirleticilerin Çevresel Açıdan Etkin Yönetimi Üzerine Stockholm Sözleşmesi” imzalanmıştır (Uluslararası Çevre Mevzuatı,2012).

2.5.1.9. Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (2002)

Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi sonrası yayınlanan bildirmede “ekonomik kalkınma”, “sosyal kalkınma” ve “çevrenin korunması” sürdürülebilir kalkınmanın üç bileşeni olarak belirlenmiştir. Türkiye bu zirve sonrası kabul edilen “Siyasi Bildirge”, “Uygulama Planı” ve “Yenilenebilir Enerji Bildirgesi”ni kabul etmiştir (Uluslararası Çevre Mevzuatı,2012).

Birleşmiş Milletlerin uluslararası alanda en organize ve kurumsallaşmış örgüt olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca kararlarının uygulanmaması durumunda çeşitli yaptırımları da bulunan etkili bir kuruluştur. Buna göre Birleşmiş Milletlerin çevre konusunu ele alması ve çevre konusunda uluslararası alanda çeşitli faaliyetlerde bulunması geleceğe dair umut verici görülmektedir.

2.5.2. Türkiye’nin Taraf Olduğu Uluslararası Çevre Sözleşmeleri

Türkiye çevreye ilişkin halen yürürlükte olan 19 sözleşmeyi imzalayarak taraf olmuş ve yükümlülük altına girmiştir. Diğer anlamda çevreye ilişkin yapacaklarına dair taahhütlerde bulunmuştur. Bu sözleşmeler şunlardır (Orman ve Su İşleri Bak.,2012):

- “1. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (Floransa Sözleşmesi) ,
2. Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Bern Sözleşmesi),
3. Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi (Barselona Sözleşmesi),
4. Balina Avcılığının Düzenlenmesi Sözleşmesi (Balina Avcılığı Sözleşmesi),
5. Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi),
6. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Sözleşmesi),
7. Denizde Kara kaynaklı Kirliliğin Önlenmesi Sözleşmesi (Paris Sözleşmesi),
8. Denizlerin Gemiler Tarafından Kirlenmesinin Önlenmesine Ait Sözleşme (Marpol 73/78),
9. Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme (Dünya Mirası Sözleşmesi),
10. Kalıcı Organik Kirleticilere İlişkin Stockholm Sözleşmesi (Stockholm Sözleşmesi),
11. Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (Bükreş Sözleşmesi),
12. Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticareti Sözleşmesi (CITES Sözleşmesi),
13. Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Sözleşme (Viyana Sözleşmesi),

14. Özellikle Afrika’da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşmeyle Mücadele İçin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi),

15. Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (Ramsar Sözleşmesi),

16. Petrol Kirliliğinden Doğan Zararın Hukuki Sorumluluğu İle İlgili Uluslararası Sözleşme (Hukuki Sorumluluk Sözleşmesi),

17. Petrol Kirliliği Zararlarının Tazmini İçin Bir Fonun Kurulmasıyla İlgili Uluslararası Sözleşme (Fon Sözleşmesi),

18. Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Sözleşme (Basel Sözleşmesi),

19. Uzun Menzilli Sınır Ötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi”.

Türkiye’nin uluslararası alanda çevreye dair çok çeşitli konularda sözleşme imzaladığı görülmektedir. Çevre sorunlarının artık küreselleştiği gerçeğini göz önünde bulundurursak, bunun, çevre sorunlarının önlenmesi konusunda ülkelerin ortak hareket etmesi gerektiği fikrinin uygulamaya yansımaları olduğunu söyleyebiliriz.

2.5.3. Türkiye’nin Avrupa Birliği Uyum Çalışmalarında Çevre

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 3 Ekim 2005 tarihinde başlayan müzakere süreci, AB müktesebatına ilişkin ulusal programın çevre için getirdiği yükümlülükler çerçevesinde Mülga Çevre ve Orman Bakanlığı’nın başkanlığında çevre ile ilgili bütün kurum ve kuruluşların katılımı ile ulusal çevre mevzuatının AB çevre mevzuatına uyumunun sağlanması için yapılan çalışmalarla sürdürülmektedir (Euractiv, 2012) .

Türkiye’nin AB’ye uyum konusunda en çok güçlük çekeceği alanlardan birinin çevre olduğunu söylemek ilk bakışta şaşırtıcı gibi gelse de, çevre sorunlarının niteliği, çevresel değerlerin insan yaşamını bütün yönleriyle kuşatması gibi nedenler bu görüşü doğrulamaktadır.

Çevre’nin AB müktesebatının uyumlaştırılmasının zor alanlarından biri oluşunun nedeni büyük ölçüde, çevrenin çok sektörlü oluşuna ve çevre ile ilgili uygulamaların maliyetlerinin yüksekliğine bağlanmıştır. Gündelik yaşamda karşılaşılan bütün sıkıntılar bir biçimde çevre yönetiminin, çevreyle ilgili yasal düzenlemelerin ilgi alanı içine girmektedir. İçme suyunun sağlanmasından, katı atıkların denetimine değin bütün bu yaşamsal sorunların çözümü için büyük mali kaynaklar gerektiği açıktır. Yapılan kimi kestirimlere göre Türkiye’nin çevre

konusunda AB'ye tam uyumu sağlayabilmesi için 60 milyar dolar dolayında kaynağa gereksinimi bulunmaktadır (Duru,2007: 14).

Çevre için AB'ye uyum konusunda Türkiye'nin önündeki mali engellerin yanına, teknik olanakların yetersizliğini, nitelikli personel eksikliğini ve çevre bilincinin yeterince gelişmiş olmamasını da eklemek gerekir. Tam anlamıyla kurumsallaşamamış ve siyasi kaygıların etkisiyle eylemlerine yön veren ülkemiz yerel yönetimlerinin içinde bulunduğu durumu göz önüne getirmek, konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Üstelik bu kurumların çevreyle ilgili yasal düzenlemelerin yaşama geçirilmesinden birinci derecede sorumlu olan çevre yönetiminin en önemli aktörlerinden biri olduğu kabul edilmektedir.

Türkiye'de çevre ile ilgili düzenlemelerin AB müktesebatına uyum düzeyini değerlendirebilmek için 2011 yılında yayımlanan İlerleme Raporu'na bakmak yararlı olabilecektir. Buna göre (Avrupa Komisyonu,2011: 99-101):

“Tüm düzeylerde bilinçlendirme konusunda kayda değer bir ihtiyaç bulunmaktadır. İdari kapasite konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Bakanlıkların yeniden düzenlenmesine ilişkin yasal düzenlemelerle, çevre yönetimi ile ilgili yapılanma daha merkezi bir hale gelmiştir. Ulusal bir çevre ajansının kurulması yönünde ilerleme kaydedilmemiştir. Çevrenin korunması ile ilgili gereklilikler, politikaların şekillendirilmesinde ve altyapı projelerinin uygulanmasında hâlâ dikkate alınmamaktadır. Bakanlık bünyesinde bulunan İklim Dairesinin daha fazla güçlendirilmesi gerekmektedir. İklim değişikliği konusunda çalışan farklı Bakanlıklar ve kurumlar arasında işbirliği ve eşgüdümün desteklenmesi yönünde kayda değer çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Tüm düzeylerde ilgili kurumlar arasında daha iyi eşgüdüm sağlanması konusu dahil olmak üzere, daha fazla güçlendirilmesi gereken su kalitesi, kimyasallar ve idari kapasite konularında çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Doğa koruması konusunda ilerleme sağlanmamıştır. Çevre alanındaki yatırımların artırılması gerekmektedir. İklim değişikliği konusunda, AB iklim gereklilikleri ile ilgili farkındalık yaratılması konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir.”

2011 İlerleme Raporu'nda da görüleceği üzere AB'ye uyum sürecinde Türkiye'de çevre bilinci konusunda geline nokta kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştır. Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki müzakere sürecinin 3 Ekim 2005 tarihinde başladığı düşünülürse, geride bırakılan 6 yıllık süreçte bu konuda herhangi bir ilerleme sağlanamamasının büyük ölçüde maddi olanaksızlıklar yanında, çevre eğitiminin eksikliğinden de kaynaklandığı söylenebilir.

2.6. ARA SONUÇ

Çalışmada da görüleceği gibi, çevre eğitimi ile insanlarda çevre bilinci ve duyarlılığının kazandırılacağı, bunun ise, çevrede olan bitene dair farkındalık, çevre bilinci ve ardından çevre duyarlılığı olarak bir sıra izlediği, ülkemizde farkındalık aşamasının geçildiği ve çevre bilinci aşamasına gelindiği uzmanlarca belirtilmektedir.

Çevre eğitiminin okul öncesinden yükseköğrenime ve yaygın eğitimle örgün eğitim çağından çıkmış tüm bireylere verilmesi gereken bir eğitim olduğu söylenilebilir. Çünkü çevre sorunlarının zaman içinde yapısının ve içeriğinin değişmesi nedeniyle bilgilerin güncellenmesi gereklidir.

Ülkemizde okul öncesinde çevre eğitiminin, öğrencilerin yaş gruplarına yönelik küçük beceriler kazandırma şeklinde verildiği ve sınıf öğretmenin inisiyatifinde olduğu görülmektedir.

Genel anlamda bakıldığında ülkemiz resmi okullarındaki ilköğretim ve ortaöğretim müfredatında doğrudan çevre eğitime yönelik olarak adında “çevre” kelimesi geçen bir ders bulunmamaktadır.

Ülkemiz örgün eğitim sisteminde son yıllarda büyük değişiklikler yapılmış, ders programları baştan sona yeniden düzenlenmiştir. Örgün eğitim sisteminde 2005 yılında uygulamaya konulan bu değişikliklerin çevre eğitimi için olumlu değişiklikler olduğunu söylemek güçtür. Zira değişiklik öncesi müfredatta seçmeli de olsa yer alan “Çevre ve İnsan” dersi kaldırılarak, bu dersin konuları Fen ve Teknoloji, Biyoloji ve Coğrafya gibi derslere paylaştırılmıştır.

Örgün eğitimde olduğu gibi yaygın eğitimde de ülkemizde çevre eğitime gerekli önemin verilmediği söylenebilir. Ülkemizde yaygın eğitimin çoğunlukla belediyelerin, halk eğitim merkezlerinin ve diğer bazı kurumların bünyesinde açılan kurslardan oluştuğu, bu kursların içeriğinin de genel olarak el sanatları, meslek edindirme, müzik, resim gibi konular olduğu görülmektedir.

Yükseköğrenimde ise çevre eğitiminin, çevre konusunun uzmanlık dalı olarak verildiği birkaç bölüm dışında genele yayılmadığı söylenebilir.

Ülkemizde çevre korumaya halk katılımının da daha çok sivil toplum örgütleri aracılığıyla gerçekleştiği, bunun da karar alma sürecine halkın katılımından ziyade alınan kararlara tepki gösterme şeklinde gerçekleştiği görülmektedir.

Ülkemiz sınırları dışında uluslararası alanda ise ülkemizin de bir üyesi olduğu ve kararlarının ülkemiz için de bağlayıcılığı bulunan Birleşmiş Milletlerin, çevre ve çevre eğitimi konularındaki çalışmaları göze çarpmaktadır. Birleşmiş Milletlerin bu kapsamda üye ülkelerin katılımıyla çeşitli tarihlerde toplantı, seminer, zirve gibi etkinlikler gerçekleştirdiği ve bu etkinlikler sonrası raporlar yayınladığı görülmektedir.

Türkiye'nin uluslararası alanda çevreye dair çeşitli konularda çok sayıda sözleşmeyi imzaladığı, ayrıca Avrupa Birliği uyum çalışmalarının da ülkemizde çevre konusundaki çalışmalara yeni bir ivme kazandırdığı görülmektedir.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ÇEVRE EĞİTİMİNDE KAMU ÖRGÜTLERİ, SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ VE MEDYANIN ROLÜ

3.1. KAMU ÖRGÜTLERİNİN ÇEVRE EĞİTİMİNDEKİ ROLÜ VE ULUSAL BELGELERDE ÇEVRE EĞİTİMİ

Ülkemizde okul öncesinden yükseköğrenime dek eğitim hizmetinin, büyük oranda devlet eliyle sunulduğu görülmektedir. Çoğu Bakanlığın da çevreyle ilgili olduğu ve çevreye dair faaliyetleri bulunduğu bilinmektedir. Örgütsel anlamda çok geniş yapılanması bulunan ve ülkenin geneline hitap eden bu Bakanlıkların, çevre eğitiminde önemli görevler üstlenmesi gerektiği düşünülerek, bu çalışmada Bakanlıkların çevre eğitimine ilişkin faaliyetleri incelenecektir.

3.1.1. Çevre Eğitimi İle İlişkili Bakanlıklar ve Faaliyetleri

Anayasada Türkiye Cumhuriyeti’nin nitelikleri; “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir” şeklinde tanımlanmaktadır (Gözler,2010: 18).

Sosyal devlet, eğitim ve öğretimi devletin başta gelen ödevleri arasında saymakta; tüm vatandaşların eşit imkânlar içinde, bilime dayalı düşündüren, bilinçlendiren, yaratıcı, barışçı, laik ve demokratik eğitim görmesini amaçlamaktadır. Eğitimin parasız yapılması, eğitim faaliyetlerinin planlanması, eğitim kurumlarının yurt çapında yayılması, mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilmesi sosyal devletin başlıca görevleri arasında sayılabilmektedir (Yaman, 2000).

Anayasamızda, çevre hakkı ve çevrenin korunması ile doğrudan ilgili hükümler bulunmakta olup bu hükümler, sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması başlığı altında 56. Maddede düzenlenmiştir. Buna göre (T.C. Anayasası, Md.56) ;

“Madde 56 : “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek ve çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.” Denilmektedir.

Görüldüğü üzere sosyal devlet anlayışında devletin tüm vatandaşlarını bilinçlendiren nitelikte eğitim vermesi ödevleri arasında sayılmaktadır. Sosyal devlet anlayışını benimseyen ülkemizde de bilinçlenmenin en çok ihtiyaç duyulduğu alanlardan biri olan “çevre” ve “çevre eğitimi” konusunda devlete önemli görevler düşmektedir.

Türkiye’de 2011 yılında devlet yapısında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bazı bakanlıklar kapatılmış, bazıları birleştirilmiş ya da daha önce hiç olmayan bakanlıklar kurulmuştur. Yeniden yapılanma olarak da adlandırılan bu değişim ve dönüşüm süreci yakın tarihe rastlamıştır. Bakanlıkların yeni isimleri altında faaliyetlerinin çok az ya da hiç bulunmaması, çevre eğitimi ile ilişkili bakanlıklar ve buna dair faaliyetleri aşağıda ayrıntılı olarak anlatılırken, yer yer eski ve yeni adlarının iç içe geçmesi sonucunu doğurmuştur.

3.1.1.1. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

4 Temmuz 2011 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 644 Sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’de Bakanlığın görevleri arasında;

“b) (Değişik: 8/8/2011-KHK-648/ 1 md.) Çevrenin korunması, iyileştirilmesi ile çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik prensip ve politikalar tespit etmek, standart ve ölçütler geliştirmek, programlar hazırlamak; bu çerçevede eğitim, araştırma, projelendirme, eylem planları ve kirlilik haritalarını oluşturmak, bunların uygulama esaslarını tespit etmek ve izlemek, iklim değişikliği ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek.” Bulunmaktadır (644 Sayılı KHK: Md.2/b).

Ayrıca Bakanlığın eğitim ve yayın işlerini yürütmek üzere kurulu Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığının görevleri 644 Sayılı KHK'nin 20. Maddesinde şöyle belirtilmektedir.

“a) Çevre ve şehircilik konularında yazılı, işitsel ve görsel dokümanların basım ve yayımını desteklemek.

b) Eğitim amacıyla Bakanlığın görev alanıyla ilgili her türlü bilgi ve belgeyi toplamak, değerlendirmek, yayımlamak, film, slayt, fotoğraf ve benzeri belgeleri hazırlamak, hazırlatmak, arşiv, dokümantasyon ve kütüphane hizmetlerini yürütmek.

c) Çevre ile ilgili yayın konusunda kamu kurum ve kuruluşları ve özel kuruluşlarla işbirliği yapmak.

Ç) Çevre ile ilgili konularda plan ve programların hazırlanmasında, uygulanmasında ve halkın eğitilmesinde Milli Eğitim Bakanlığı ile bilimsel ve gönüllü kuruluşlarla işbirliği yapmak.

d) Kamu kurum ve kuruluşları ile üniversitelerin faaliyet ve araştırma programlarına çevre konularını katmak için ortak çalışmalar yapmak, gerektiğinde ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak, bilgi, belge ve eğitimcilerin mübadelesinin sağlanması çalışmalarını yürütmek.

e) Çevre değerlerini ortaya çıkarmak ve tanıtmak amacıyla gerekli çalışmaları yapmak, çevre eğitimi konusunda uluslararası kuruluşların program, proje ve faaliyetlerini izlemek, uluslararası ve kurumlar arası enformasyon hizmetlerini yerine getirmek.

f) Bakanlığın görev alanına giren konularda kamu kurum ve kuruluşları ile meslek kuruluşlarına mesleki eğitim vermek veya verdirmek.

g) Bakan tarafından verilen benzeri görevleri yapmak.” (644 Sayılı KHK: Md.20).

Yine Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı'nın adı, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir. Bu Genel Müdürlüğe bağlı olarak Koruma ve Kontrol Dairesi Başkanlığı bünyesinde oluşturulan Çevre Eğitimi ve Yayınlar Şube Müdürlüğü'ne de çevre eğitimi ile ilgili önemli görevler verilmiştir.

Buna göre (644 Sayılı KHK: Md.20) ;

a) Çevre değerlerinin korunması ve gelecek nesillere intikalinin sağlanması amacıyla çevre koruma eğitimi ve bilinçlendirme çalışmaları yapmak, bu amaçla eğitim materyalleri hazırlamak.

b) Çevre eğitimi ve yayınlar konusunda Bakanlıkla eşgüdümü sağlamak.

c) Genel Müdürlüğün görev alanıyla ilgili her türlü bilgi ve belgeyi toplamak, değerlendirmek, film, slayt, fotoğraf ve benzeri belgeleri hazırlamak, arşiv, dokümantasyon ve kütüphane hizmetlerini yürütmek.

d) Proje ve çalışmalar sonucunda birimlerce teklif edilen ve yayımlanması istenilen eserleri incelemek veya incelenmesini sağlamak.

e) Genel Müdürlük tarafından gerçekleştirilecek her türlü yayın ile satın alınacak veya abone olunacak yerli ve yabancı eserler ve süreli yayınlarla ilgili yıllık yayın program taslağını hazırlayarak birim amirine teklifte bulunmak.

f) Yayın programına alınan eserlerin ilk denetimini yapmak, gerektiğinde bilirkişiye veya bilirkişilerden oluşan inceleme kurullarına eserleri inceletmek.

g) Telif ve işleme ücreti ödenecek eserler ile yayım hakkının devri konularında Genel Müdürlüğe teklifte bulunmak.”

Bakanlığın çevre eğitime dair önemli faaliyetlerinden birisi çevre şûralar’dır. İlki 1991 yılında sonuncusu 2000 yılında yapılmış olup, 10 yılı aşkın bir süredir şûra toplantısı yapılmadığı görülmektedir. Ancak Bakanlığın 20 Ekim 2011 tarihli Çevre ve Şehircilik Şûrası Yönetmeliği’nde; “şûra toplantılarının dört yılda bir yapılması esas olmakla birlikte, Bakan gerekli gördüğü durumlarda Şûrayı olağanüstü toplantıya çağırabilir.” Maddesi yer almaktadır (Çevre ve Şehircilik Şûrası Yönetmeliği, 2011).

Bugüne kadar toplam 4 kez yapılan çevre şûralarında önemli kararlar alınmıştır. 1. Çevre Şûrası 18-21 Eylül 1991 tarihlerinde Ankara’da yapılmış olup, Şûranın Çevre Eğitimi, Bilinçlenme ve Katılım Kurulu’nda ortaya çıkan görüş ve öneriler şöyledir (Çevre Bakanlığı, 1994):

“Çevre eğitiminin temeli sevgi unsuruna oturtulmalı ve doğa sevgisinin geliştirilmesi yoluyla, çevre korumada her birey çevre için mücadele etme yolunda özendirilmelidir. Çevre eğitimi aynı zamanda demokrasi eğitimidir, bu nedenle toplumsal katılım sağlanmalıdır. Katılımın gerçekten toplumsal olarak var edilebilmesi gönüllü çevreci örgüt ve toplulukların benimsenmesi ve desteklenmesiyle gerçekleştirilebilecektir. Çevre eğitimi, etkin bir eğitim anlayışıyla ele alınmalı, küçük toplulukların ve gönüllü örgütlerin yapacakları uygulamalar desteklenmelidir. Çevre eğitimi, yerleşik bir eğitim programı şeklinde değil, sürekli ve uygulamalı olmalıdır. Örgün eğitimde, çevre konusunda gençlere örgüt içinde çalışma sansı verilmelidir. Böylece, topluluk içinde, işbirliği yöntemi ile hedefe doğru hareket etmeyi öğrenebileceklerdir. Çocukların eğitiminde, önce iyi ve kötü çevre gösterilmeli, sonra anlatılmalıdır. Öğrenciler ve çocuk liderler, etkinliklerin asıl yöneticisi olmalıdır.”

2. Çevre Şûrası 28 Şubat-2 Mart 1994 tarihlerinde İstanbul’da yapılmış ve genel olarak şu konulara değinilmiştir (Çevre Bakanlığı, 1995):

“İlköğretimdeki “Çevre, Sağlık, Trafik ve Okuma”, Ortaöğretimdeki “Çevre ve İnsan” dersinin kapsamının ve ayrılan zamanın az ve eğitim verecek nitelikte eğitici ve öğretmenlerin yeterli sayıda olmaması, Yükseköğretimde, çevre bilimi programlarından çok çevre mühendisliği programlarına ağırlık verilmesi, kitle iletişim araçlarında, çocuklara, gençlere ve ev hanımlarına yönelik programlarda çevre eğitime yeterince önem verilmemesi, gönüllü kuruluşların yeterince özendirilememesi sorunları artırmaktadır. Etkili toplulukların, yani kadınların, gençlerin, yerel halkın, hükümet dışı örgütlerin, işçilerin, ticaret birliklerinin, yerel

yetkililerin, iş, endüstri, bilim ve teknoloji çevrelerinin ve çiftçilerin rolleri güçlendirilmelidir.”

4-6 Aralık 1996 tarihlerinde Antalya’da düzenlenen 3. Çevre Şûrası’nın sonuç raporlarında, “Çevre eğitimi sadece bilgi aktarımı şeklinde değil, uygulamaya da yönelik olmalıdır. Çevre eğitimi, insanlarda kirletmeme bilincinin yerleşmesiyle, sorunun kaynağında çözümlenmesini hedef almalıdır” görüşüne yer verilmiştir (Çevre Bakanlığı, 1997).

Bir çevre sorunun ortaya çıkmadan önlenmesine vurgu yapan 3. Çevre Şûrası’nda ortaya konulan bu görüş, çevre eğitiminin önemini çok iyi ortaya koymaktadır. Çünkü çevre sorunlarının ortaya çıkması, kimi zaman çok acı sonuçları da beraberinde getirmektedir.

“Çevre Eğitimi, Halkın Bilinçlendirilmesi ve Katılımı” adı verilen 4. Çevre Şûrası 6-8 Kasım 2000 tarihleri arasında İzmir’de toplanmış ve çevre eğitimin önemi vurgulanarak örgün eğitim, yaygın eğitimle ilgili yapılması gerekli konularla ilgili kararlar alınmıştır (Çevre Bakanlığı, 2001).

Ayrıca Çevresel Etki Değerlendirmesi’nin tüm iş ve işlemlerini düzenleyen ÇED Yönetmeliği, 17 Temmuz 2008 gün ve 26939 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak Bakanlıkça yürürlüğe konulmuştur.

Bakanlığa bağlı Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü’nün görevlerinden biri “çevre kirliliğini önleme ve çevre kalitesini iyileştirmeye yönelik her türlü faaliyet ve tesisi izlemek, gerekli tedbirleri almak ve aldirmek, denetlemek, çevre izni ve lisansı vermektir.” Bakanlık bu kapsamda, gerçekleştirilmesi planlanan bir projenin, çevre üzerine olabilecek olumlu ya da olumsuz etkilerinin önlenmesi, en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin tespit edilmesi, seçilen yer ve proje alternatiflerinin değerlendirilmesi çalışmalarını da yürütmekte, gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapımı planlanan faaliyetler için ilgili kurum ve kuruluşlardan görüş istemektedir.

3.1.1.2. Milli Eğitim Bakanlığı

Çevre eğitimi konusunda önemli görevler üstlenen kamu örgütlerinden birisi de Milli Eğitim Bakanlığı’dır. Milli Eğitim Bakanlığı’nda 14/09/2011 tarihinde

yayınlanan “652 Sayılı Milli Eğitim Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile yeniden yapılanmaya gidilerek kurumun örgütsel yapısında birçok değişiklik ve yenilik gerçekleştirilmiştir (Resmi Gazete,2011).

Milli Eğitim Bakanlığı’nın 2. Bölüm’de bahsedildiği üzere okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim müfredat programlarına çevre eğitimini aldığı görülmektedir. Bunun dışında gerçekleştirdiği projeler ve diğer Bakanlıklarla yaptığı protokoller çerçevesinde, çevre eğitimine ilişkin faaliyetlerde bulunmaktadır.

Bu projelerden “ Çevre Uyum Projesi (Eko-Okullar)” isimli proje 1995 yılından itibaren Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV) tarafından ülkemizde uygulanmaya başlamış olup, Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı (FEE) eşgüdümünde yürütülmektedir (İÖGM,2012).

14.10.1999 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı ile Çevre Bakanlığı arasında imzalanan “Çevre Eğitimi” konularında yapılacak çalışmalara ilişkin işbirliği protokolü çerçevesinde “Eko-Okullar Projesi” devam etmektedir.

Proje, yaparak ve yaşayarak çevre eğitimini hedeflemektedir. Öğrencilerin çevreye ilişkin konuların önemini kavramalarını, doğal kaynak tüketimini azaltarak (enerji, su tasarrufu yaparak, atıkları yeniden değerlendirerek) çevrenin daha etkin korunacağını öğrenmelerini ve tüketim alışkanlıklarını değiştirmelerini amaçlayan projenin hedef kitlesi ilköğretim okullarındaki öğrenciler, öğretmenler ve yöneticilerdir. Proje kapsamında proje okullarındaki öğretmen ve yöneticilerle birlikte her yıl proje değerlendirme seminerleri yapılmaktadır. Bu seminerlerde il uygulamaları ve başarılı örneklerle ilgili deneyimler paylaşmakta ve gelecek yıllarda yapılacak çalışmalar belirlenmektedir.

Proje halen Ankara, Antalya, Aydın, Bartın, Bilecik, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, Giresun, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Manisa, Mersin, Muğla, Sakarya, Tekirdağ, Trabzon, Van illerinde 93’ü Yeşil Bayraklı olmak üzere 159 ilköğretim okulunda yürütülmektedir.

“Okullarda Orman” projesi ise okul çağındaki çocukların ve öğretmenlerinin ormanlar hakkında bilgilerini ormanın içinde, ormanlara geziler düzenleyerek artırmak ve deneyimlerini uluslararası düzeyde paylaşmalarını sağlamayı amaçlamaktadır.

2000 yılından itibaren ülkemizde yürütülmekte olan “Okullarda Orman Projesi” ülkemizde ulusal bir komite tarafından yürütülmektedir. Bu komite tarafından

proje pilot bölgeleri Kastamonu ve Sakarya olarak belirlenmiş ve bu bölgelerde yapılan tanıtım çalışmaları sonucunda okulların katılımı sağlanmıştır. Şu anda 40'ı pilot bölgelerden olmak üzere toplam 50 okul projeye kayıtlı durumdadır.

Proje ile ilgili olarak, çevrenin korunması, doğal çevre, atıklar, temiz su, doğal kaynaklar, enerji vb. konularda kitaplar hazırlanmış ve proje okullarına dağıtılmıştır. Proje okullarında Avrupa Çevre Eğitim Vakfı'nın belirlediği ve diğer ülkelerde de uygulanan kriterleri yerine getiren okullar yeşil bayrak ödülü ile ödüllendirilmektedir. Projeye katılan okullarda yürütülen faaliyetler sonucu üretilen malzemelerin ve çalışmaların sergilenmesi, birlikteliğin sağlanması amacıyla her yıl şenlik düzenlenmektedir.

Konuya ilişkin bir diğer önemli proje Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü ve TETRA PAK Paketleme San ve Tic. A.Ş. işbirliği ile 2005 yılından bu yana yürütülen “Küçük Şeyler Doğayı Yeniler Çevre Eğitim Projesi”dir.”

Amacı, teknolojik gelişmeler ve hızlı şehirleşme sebebiyle toprak ile bağlarını kaybeden genç kuşakları, “sürdürülebilir tüketim”, “yenilenebilir kaynaklar” ve “atık yönetimi” konularında bilgilendirerek sağlıklı bir çevrede yaşama, doğayı koruma, atıklar ve geri dönüşüm konusunda bilinçlendirme olan bu projenin hedefleri şunlardır (İÖGM, 2012) :

- “a) Çocuklara çevre bilincinin aşılınması,
- b) “Yenilenebilir Kaynaklar” ve “Sürdürülebilir Tüketim” kavramlarının öğretilmesi,
- c) Atık yönetiminin anlatılması ve uygulamasının teşvik edilmesi,
- d) Öğrenciler aracılığı ile ailelere çevreye duyarlı olunması mesajının iletilmesi.”

Aralık 2009 tarihine kadar her yıl proje kapsamında eğitim verilen ve projenin boyutunu göstermesi bakımından önemli olan öğrenci sayıları ise şöyledir (İÖGM, 2012) ;

- “ 22 Kasım 2004-14 Ocak 2005, 11 Nisan 2005-3 Haziran 2005 ve 14 Kasım 2005-16 Aralık 2005 tarihlerinde İstanbul’da 434 okulda 428.000 öğrenciye,
- 25 Nisan 2005- 27 Mayıs 2005 tarihlerinde Ankara’da 20 okulda 34.216 öğrenciye,
- 14 Kasım 2005- 16 Aralık 2005 tarihlerinde Diyarbakır’da 26 okulda 37.368 öğrenciye,
- 9 Mayıs 2009- 7 Haziran 2006 tarihlerinde İzmir’de 91 okulda 78.512 öğrenciye,
- 16 Kasım 2007-19 Aralık 2007 tarihlerinde Bursa’da 56 okulda 66.189 öğrenciye,

15 Nisan 2008- 23 Mayıs 2008 tarihlerinde Antalya’da 54 okulda 58.527 öğrenciye,
31 Mart 2009- 5 Mayıs 2009 tarihlerinde Adana’da 52 okulda 56.325 öğrenciye,
19 Ekim 2009-20 Kasım 2009 tarihlerinde Konya’da 55 okulda 56.560 öğrenciye eğitim verilmiştir.”

“Çevreyi Koruma Bilincinin Geliştirilmesi (Küresel Isınma) Projesi” de Milli Eğitim Bakanlığı ile Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı, Kipa ve Unilever arasında 03.10.2008 tarihinde imzalanan işbirliği protokolü içinde yürütülen bir projedir (İÖGM,2012).

Projeyle, Milli Eğitim Temel Kanunun genel amaçları ve ilkeleri doğrultusunda, olumsuz etkileri yoğun bir şekilde görülmeye başlayan küresel ısınmanın gerekli tedbirler alınmadığı takdirde geleceğin yetişkinleri olan bugünün çocuklarına ne gibi olumsuz yansımaları olacağını ve olası olumsuz yansımaları önlemek amaçlanmaktadır. Ayrıca yarını yaşanılır kılmak için bireysel ve toplumsal sorumluluklarımız konusunda ilköğretim çağındaki çocuklara verilecek eğitimle çevreyi koruma bilincinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu proje kapsamında çevre bilincinin kazanılması için en uygun dönem olarak kabul edilen 1, 2 ve 3. Sınıf öğrencilerinin çevreye duyarlı bireyler olarak yetişmelerini sağlamak amacıyla, küresel ısınma konulu eğitimler verilmekte tiyatro ve belgesel film gösterileri ile eğlenerek öğrenmeleri amaçlanmaktadır.

Ayrıca Bakanlık, INEPO derneği öncülüğünde düzenlenen “Uluslararası Çevre Proje Olimpiyatları’nı” da desteklemektedir. Uluslararası Çevre Olimpiyatları insanlığın ortak mirası olan dünyadaki sağlıklı hava, temiz içme suyu, güvenli besin kaynakları ve gezegenimizdeki tür çeşitliliğini yok eden unsurlara karşı biyoloji, fizik, kimya, sağlık ve sosyal bilimler yönüyle hazırlanan projelerin gerçekleştirilmesi için her yıl düzenlenen uluslararası bir organizasyondur. Yarışmaların (INEPO,2012).;

“a) Çevre dostu alternatif enerji kaynaklarının bulunmasına katkı sağlaması,
b) Kirletici unsurların ortadan kalkmasını sağlayacak projeler geliştirmesi,
c) Ülkelerin bilgi paylaşımına imkân vermesi bakımından önemli olduğu söylenebilir”

Uluslararası alanda da UNESCO ile “Kardeş Okullar Projesi” ve “Güneydoğu Akdeniz Çevre Projesi’nde (SEMEP)”, ABD ile de ‘The Globe’ programında işbirliği yapmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı, ülkemizde büyük oranda devletin sahipliğini yaptığı eğitim sisteminin yöneticisi konumundadır. Okullarda verilecek derslerden, eğitim materyallerine kadar birçok konuda da karar verici durumdadır. Bu nedenle çevre eğitimi konusunda Milli Eğitim Bakanlığı’ndan çok şeyler beklendiği söylenebilir.

3.1.1.3. Sağlık Bakanlığı

Sağlık Bakanlığı’nın kuruluş amacı; “herkesin hayatının beden ve ruh sağlığı içinde devamını sağlamak, ülkenin sağlık şartlarını düzeltmek, fertlerin ve cemiyetin sağlığına zarar veren amillerle mücadele etmek ve halka sağlık hizmetlerini ulaştırmak, sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermelerini temin etmek” olarak mevzuatta belirtilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2012).

Bakanlık 1994 yılından bu yana Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü İşbirliği içerisinde yürütülen Çevre Sağlığı Programı çerçevesinde kullanılmak üzere toplam 25 adet kitap yayımlamıştır. Bu kitapların isimleri şöyledir (Sağlık Bakanlığı,2012) :

- “a) Hastanede Çevre Sağlığı Önlemleri ve Hastane Atıkları,
- b) Kimyasallar ve Çevre,
- c) Gecekondu ve Çevre Sağlığı,
- d) Çevre Sağlığı Boyutlarıyla Habitat II ve Kent Çevresi,
- e) Enerji ve Çevre,
- f) Sağlık Evi Ebeleri İçin Çevre Sağlığı Rehberi,
- g) Çevre Sağlığı Teknisyenleri El Kitabı,
- h) Çevre Sağlığı Mevzuatı İndeksi,
- ı) Kırsal Bölgelerde Çalışan Sağlık Personeline Yönelik Çevre Sağlığı,
- i) Çevresel Etki Değerlendirmesi,
- j) Afetlerde Çevre Sağlığı Önlemleri,
- k) Kalkınma Planlarında Çevre Sağlığı,
- l) Çevre Sağlığı Konusunda Toplum Eğitimi İlkeleri,
- m) Spor ve Rekresyon (Mesire) Çevresi,
- n) Sosyal Çevre,
- o) Kentleşme ve Çevre Sağlığı,
- ö) Yaşlı ve Çevre,
- p) Çocuk ve Çevre,
- r) Çevresel ve Biyolojik İzleme ve Değerlendirme,
- s) Çevresel Etkenlere Bağlı Ortaya Çıkan Hastalıklar,

- ş) Çevre Kirliliğine Vücut Cevabı ve Beslenme,
- t) Bireyin İş ve Çevresel Zararlara Cevabını Değiştiren Durumlar,
- u) Çevre Kirliliği ve İnsan Vücudu,
- ü) Çevre ve İş Öyküsünün Alınması,
- v) Çevre Sağlığının İlkeleri ve Genel Bakış Açısı.”

Bakanlığın turizm sağlığı konusunda da eğitim çalışmaları bulunmaktadır. Turistik bölgeler başta olmak üzere, tüm yurttaki seyahat edenlere sağlıklı bir ortam sunulması, yiyecek ve içeceklerin sağlığa zararlı olmasının engellenmesi, sağlık ve turizm konularında bilimsel koruyucu sağlık hizmetlerinin sağlanması, özellikle kişisel hijyen, temiz gıda, çevrenin korunması, kazaların önlenmesi konusunda eğitim faaliyetleri yürütmektedir. Bu konuda 2001 yılında “Turizm Sağlığı Eğitimi Kitabını” yayınlamıştır (Oğuz ve diğerleri,2001).

Türkiye bugüne kadar düzenlenen dört Avrupa Çevre ve Sağlık Bakanları Konferansı’na katılmış ve alınan kararlar doğrultusunda “Ulusal Çocuk Çevre Sağlığı Eylem Planı (UÇÇSEP)”nı hazırlama ve uygulama taahhüdünde bulunmuştur. Buna paralel olarak Bakanlık “Ulusal Çevre Sağlığı Programı” UÇÇSEP’in ana çerçevesini ortaya koymuştur. Bu program içinde etkili bir çevre sağlığı hizmeti verilebilmesi için halkın ve personelin eğitilmesi gerektiğine değinilerek eğitimin önemi vurgulanmış ve bu konuda öneriler sunulmuştur.

4. Avrupa Çevre ve Sağlık Bakanları Konferansı Macaristan Hükümeti ve Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölge Ofisi’nin işbirliği ile 23-25 Haziran 2004 tarihlerinde Macaristan’ın Budapeşte kentinde düzenlenmiştir. Konferansa DSÖ Avrupa Bölgesi’ne üye 52 ülkenin Sağlık ve Çevre Bakanları ile üst düzey yetkilileri, uluslararası kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri katılmıştır. Konferansın ana teması “Çocuklar için Sağlıklı Çevreler” olmuştur. Toplantıda ayrıca, Avrupa’da sağlık ve çevre durumu, barınma ve sağlık, olağanüstü hava koşulları ve sağlık, sağlık ve çevre konularında karar verme süreçleri ve politika oluşturulması gibi konular ele alınmıştır.

Bu kapsamda Bakanlığın Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Çevre Sağlığı Daire Başkanlığı 2004 Eylül ayında çalışmalara başlamış, ilgili bakanlıkların, üniversitelerin, kurum ve kuruluşların katılımı ile “Ulusal Çocuk Çevre Sağlığı Eylem Planına” yönelik kuramsal ağırlıklı bir doküman hazırlanmıştır (Sağlık Bakanlığı,2012).

3.1.1.4. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı da 2011 yılında yapılanma süreci geçirmiş bakanlıklardan biridir. Bakanlar Kurulu’nca 03/06/2011 tarihinde alınan kararla Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın adı değiştirilerek Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı kurulmuştur. 639 Sayılı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile de Bakanlığın yapısı belirlenmiştir.

Buna göre Bakanlığın görevleri (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bak.,2012) ;

- “a) Bitkisel ve hayvansal üretim ile su ürünleri üretiminin geliştirilmesi,
- b) Tarım sektörünün geliştirilmesine ve tarım politikalarının oluşturulmasına yönelik araştırmalar yapılması,
- c) Gıda üretimi, güvenliği ve güvenilirliği,
- d) Kırsal kalkınma, toprak, su kaynakları ve biyoçeşitliliğin korunması, verimli kullanılmasının sağlanması,
- e) Çiftçinin örgütlenmesi ve bilinçlendirilmesi,
- f) Tarımsal desteklemelerin etkin bir şekilde yönetilmesi, tarımsal piyasaların düzenlenmesi gibi ana faaliyet konularının gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması,
- g) Gıda, tarım ve hayvancılığa yönelik genel politikaların belirlenmesi, uygulanmasının izlenmesi ve denetlemesi” olarak belirlenmiştir.

Ülkemizde Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana sanayileşme desteklenmesine rağmen kırsal nüfus ve tarımsal faaliyetlerin ekonomideki payı hala büyüktür. Türkiye’de 2001 yılında yapılan genel tarım sayımına göre 37465 yerleşim yerinde yaşayan 23.753.359 kişinin tarımla geçindiği ve tarımsal nüfus yoğunluğunun da 98 olduğu bilinmektedir (TÜİK,2012).

Yaşamını tarım ve hayvancılıkla sürdüren bu denli büyük bir nüfusu, bir başka deyişle çiftçileri eğitme ve bilinçlendirme görevi Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’na verilmiştir. Toprağın, suyun tarımsal üretim faaliyetleri gereği en çok kullanıldığı sektörün tarım sektörü olduğu bilinmektedir. Doğal çevre ile her an iç içe olan ve bilinçsizce yapılacak uygulamalarla (örneğin zirai mücadelenin uygun tarzda

yapılmaması gibi) çevreye ve ekosisteme en çok zarar verebilecek olan kesimin eğitiminin ne denli önemli olduğu ortadadır.

Bakanlığın çiftçi eğitimi kapsamında faaliyetleri; tarım ve hayvancılık alanında projeler, tv programları, basılı yayınlar üretmek, ulusal fotoğraf yarışmaları düzenlemek olarak sayılabilir.

Bu proje ve faaliyetlerin içerikleri şöyledir: (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bak.,2012).

“a) Tarımsal Üretimi Geliştirme-Yönlendirme Yayın Projesi

Tarımsal Üretimi Geliştirme-Yönlendirme Yayın Projesinde, bitkisel üretim, hayvancılık ve tarım-sanayi alanlarında üretimde verimliliği artıracak teknik ve yöntemler konusunda üreticiyi bilgilendirici; stratejik tarım ürünlerinin üretimini rasyonel ölçüler içersinde teşvik edici; kırsal alanda yaşayan nüfusa geçim kaynaklarını artırıcı tarımsal üretim alternatifleri önermeye yönelik kitap, broşür, liflet ve video-CD filmler hazırlanarak proje uygulanan illerdeki hedef kitleye ulaştırılmaktadır.

b) GAP Yöresi Eğitim ve Yayın Projesi

GAP Yöresi Eğitim ve Yayın Projesi ile bölge çiftçisinin eğitimine yönelik görsel ve basılı yayın üretimi yapılmaktadır. Hazırlanan yayınlar çiftçinin sulu tarım koşullarına adaptasyonu yanı sıra; modern tarım teknik ve yöntemlerini teşvik etmek, tarım alanındaki potansiyeli en üst düzeyde kullanabilmek ve alternatif üretim imkânlarını geliştirmek doğrultusunda şekillenmektedir.

c) YAYÇEP (Yaygın Çiftçi Eğitimi Projesi)

I. YAYÇEP: Bakanlığın Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmekte olan ve proje kapsamında toprak, su, bitkisel üretim, hayvancılık, ormancılık, yöresel el sanatları gibi konularda üretilen toplam 338 adet eğitim filmi 1991-1998 yılları arasında TRT kanallarında yayınlanmıştır.

II. YAYÇEP: Proje 2000 yılında yeniden başlatılmış 2010 yıl sonu itibariyle toplam film sayısı 651’e ulaşmıştır.

d) Ekotarım

Ülkemizde tarım gündemini takip etmek, aktüel tarımsal faaliyetlere yer vermek, Bakanlık faaliyetlerini kamuoyuna duyurmak, tarımı gündemde tutmak, üreticiyi ve tüketiciyi tarımsal konularda bilinçlendirmek amacıyla 26.07.2004 tarihinden itibaren yayınına başlanan bir programdır.

e) Bereketli Topraklar

Her türlü tarımsal konuda bilgi paylaşımını, tarım gündemini yakından takip eden ve tarımın toplumsal hayatın her alanını etkileyen güçlü bir sektör olduğunu vurgulamayı amaçlayan bir programdır.

f) Web Tarım TV

Bakanlık faaliyet ve politikalarının daha etkin biçimde duyurulması, basında yer alan tarımsal içerikli bilgi, doküman ve haberlerin arşivden uzun süreli olarak izlenirliğinin sağlanması, çiftçi eğitim filmlerine internet üzerinden de erişimin sağlanarak tarımsal yayımdan beklenen sonuçların etkinliğinin artırılması, üretici ve tüketici açısından önem taşıyan güncel konularla ilgili doğru ve yeterli bilgilendirme yapılması amacıyla hayata geçirilmiş bir programdır.

g) Tarım ve İnsan Ulusal Fotoğraf Yarışması

Her yıl Bakanlık tarafından düzenlenen ve dereceye girenlere çeşitli ödüllerin verildiği ulusal bir yarışmadır.

Bakanlığın basılı yayınları ise şöyledir (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bak.,2012) :

- a) Çiftçi Eğitim Serisi,
- b) Türktarım Dergisi,
- c) Tarım Bülteni,
- d) Hobi Yetiştiriciliği Serisi,
- e) Gıda Serisi,
- f) Broşür ve Lifleter.”

Bakanlığın görev alanı olan gıda, tarım ve hayvancılık sektörleri doğal çevre ile doğrudan ilişkili olup, bu sektörde bulunanların çevre konusunda eğitimi için Bakanlığın, yaygın eğitim üzerine yoğunlaştığı görülmektedir.

3.1.1.5. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür ve Turizm Bakanlığı; kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak, değerlendirmek ve benimsetmek, tarihî ve kültürel varlıkların tahririni ve yok edilmesini önlemek, yurdun turizme elverişli bütün imkânlarını ülke ekonomisine olumlu katkı sağlayacak şekilde değerlendirmek, turizmin geliştirilmesi, pazarlanması, teşvik ve desteklenmesi için gerekli önlemleri almak, kültür ve turizm

konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve bu kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmak amacıyla kurulmuş bir Bakanlıktır (Resmi Gazete,2003).

Bakanlığın çevreye ilişkin faaliyetleri daha çok çevreyi koruma ve çevre bilincinin geliştirilmesine yöneliktir. Bakanlık bu faaliyetlerini Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Çevre Sorunlarını Önleme Şube Müdürlüğü ve Basın ve Halkla ilişkiler Müşavirliği'nin koordineli çalışmaları ile gerçekleştirmektedir.

Bakanlık bünyesinde çevreye dair faaliyetleri yürütmek üzere kurulan Çevre Sorunlarını Önleme Şube Müdürlüğü, turizmden beklenen ekonomik ve sosyal faydaları gerçekleştirmek için ilgili kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, sivil toplum örgütleri, ulusal ve uluslararası çevre kuruluşları ve halkla işbirliği yaparak sürdürülebilir turizmin geliştirilmesini sağlamak üzere çalışmalar yürütmektedir. Bakanlığın yürüttüğü bu çalışmalar şöyledir (Kültür ve Turizm Bak.,2012) ;

h) **Mavi Bayrak**

Mavi Bayrak Programı ülkemizde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın finansal (Sağlık Bakanlığı'na analizler için) ve teknik desteği, Sağlık Bakanlığı'nın teknik desteği ile Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV) tarafından yürütülmektedir. Bu projenin Uluslararası ayağı ise Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı (FEE) dir.

Esas itibariyle Mavi Bayrak Programı belli kriterleri yerine getiren plaj ve marinalara verilen bir ödül uygulamasıdır. Ancak uluslararası standart özelliği taşıması ve uygulama alanının kıyılar olması nedeni ile turizm sektörü açısından büyük bir öneme sahiptir. Plajlar ile ilgili kriterler, yöredeki atıksu arıtma tesisi, kanalizasyon sistemleri gibi belediye hizmetlerini kapsayacak, sürdürülebilir kalkınma ve Yerel Gündem 21 öncelikleri üzerinde odaklanmaktadır (Özellikle Çevre Eğitimi). 2004 yılında yürürlüğe giren yeni marina kriterlerine çevre eğitimi ve çevre yönetimi odaklı bir anlayış getirilmiş, ayrıca Mavi Bayraklı marinalarda marina güvenliği ön plana çıkarılarak, Çevre Yönetimine geçiş konusunda ilk adımlar atılmıştır.

Plaj ve marinalar için belirlenen kriterler birbirlerinden farklı olmasına rağmen, hepsini aşağıdaki 4 ana grupta toplamak mümkündür.

1. Yüzme amacıyla kullanılan suyun niteliği.

2. Çevresel eğitim ve bilgilendirme çalışmalarının yönlendirilmesi.
3. Plaj düzeni ve emniyetinin sağlanması.
4. Çevre Yönetimi

Bu kriterleri sağlayan plaj ve marinalara 1 yıl süreyle Mavi Bayrak verilerek ödüllendirilmektedir. Mavi Bayraklı plaj ve marinalar Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı tarafından internet ortamında yayınlanarak tüm dünyaya duyurulmaktadır.

2010 yılında Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı'nca yapılan değerlendirmeler sonucunda 314 plaj, 14 marina ve 9 yatın Mavi Bayrak ile ödüllendirilmesi uygun görülmüştür. Kıyıların korunması, çevre bilincinin gelişmesinde ve turizm pazarlanmasında Mavi Bayrak Projesinin önemli bir yeri bulunmaktadır (Mavi Bayrak, 2012).

b) Turizm Yörelerinde Haşaratla Mücadele

Sivrisinekle mücadele ve sivrisinek aracılığıyla bulaşan hastalıkların önlenmesi amacıyla 22 Ağustos 1995 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında “Turizm Öncelikli İllerde Haşaratla Mücadele Projesi” adı altında protokol yapılmıştır. Buna göre, Aydın, İzmir, Muğla, Antalya, Balıkesir ve Nevşehir illerindeki haşaratla mücadele amacıyla kullanılacak ilaçların satın alımı için Bakanlık bütçesinden belli bir miktar ödenek her yıl Sağlık Bakanlığına aktarılmaktadır (Kültür ve Turizm Bak.,2012).

Projenin sorumluluğu merkezde; Sağlık Bakanlığı adına Sıtma Savaş Daire Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü Proje Daire Başkanlığı Çevre Sorunlarını Önleme Şube Müdürlüğü'nde, illerde ise İl Sağlık Müdürlüğü ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğündedir.

Proje kapsamında;

- 1) Vektör sivrisinek hakkında biyolojik bilgi,
- 2) Vektör Kontrol Mücadelesi yöntemleri,
- 3) Sivrisinek üreme yerlerinin tespiti ve haritalandırılması,
- 4) Mücadelede kullanılan ilaçlar ve dozajları,
- 5) Turistik otellerin havuzlarında kullanılacak teknikler konularında halkın ve otel yöneticilerinin bilgilendirilmesine yönelik eğitim programları düzenlenmektedir.

c) Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)

ÇED faaliyetleri de Çevre Sorunlarını Önleme Şube Müdürlüğü'nce yürütülmektedir. ÇED Yönetmeliği gereği Bakanlığın görüşüne ihtiyaç duyulan konularda, faaliyet sahibince hazırlanan ÇED raporları, Bakanlığın Mevzuatı çerçevesinde incelenir, bu kapsamda düzenlenen toplantılara katılım sağlanarak, rapor ve faaliyete ilişkin “olumlu” ya da “olumsuz” görüş oluşturulur. Bakanlığa sunulan ÇED Raporları incelenirken; özellikle, Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi ile Turizm Merkezi ve turizm potansiyeli taşıyan yerler olmak üzere, çevre üzerine yapabilecekleri bütün etkiler incelenir ve değerlendirme yapılır.

Ayrıca turizm yörelerindeki çevre sorunları ile ilgili olarak, kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, özel sektör, sivil toplum örgütleri ve vatandaşlar tarafından Bakanlığa yapılan başvuruların değerlendirilmesi Ulusal ve Uluslararası çevre kuruluşları ile yapılan çalışmalar da Müdürlük tarafından yürütülmektedir (Kültür ve Turizm Bak.,2012).

Bunlardan başka Bakanlık tarafından sürdürülebilir turizm kapsamında, çevrenin korunması, çevre bilincinin geliştirilmesi, turistik tesislerin çevreye olan olumlu katkılarının teşvik edilmesi ve özendirilmesi amacıyla, 1993 yılından itibaren talep eden ve aranılan nitelikleri taşıyan konaklama tesislerine, Çevre Dostu Kuruluş Belgesi (Çam Simgesi) verilmiştir. 2008 yılında çevreye duyarlı konaklama işletmeleri için uygulanmakta olan sınıflandırma formu, güncelleştirilmiş ve geliştirilmiş olup “Turizm İşletmesi Belgeli Konaklama Tesislerine Çevreye Duyarlı Konaklama Tesis Belgesi Verilmesine Dair 2008/3 no’lu Tebliğ” ekinde, 22.09.2008 tarih ve 27005 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Tebliğ, enerji, su, çevreye zararlı maddelerin tüketiminin ve atık miktarının azaltılmasını, enerji verimliliğinin artırılmasını, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesini, konaklama işletmelerinin yatırım aşamasından itibaren çevreye duyarlı olarak planlanmalarını ve gerçekleştirilmelerini, tesisin çevreye uyumunu, çevreyi güzelleştirici düzenleme ve etkinlikleri, ekolojik mimariyi, çevreye duyarlılık konusunda bilinçlendirmeyi, eğitim sağlanmasını ve ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılmasını kapsamaktadır.

Bakanlık “Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisleri” projesi, 2008/3 no’lu tebliğ kapsamında Bakanlık belgeli konaklama tesislerine, belirlenen kriterlere uymaları koşuluyla verilen mevcut Turizm İşletmesi Belgelerindeki yıldızların yeşil olarak

gösterildiği ve plaketlerinin üzerinde çevreye duyarlı tesis ibaresinin yazıldığı bir çevre etiketi (eko-label) uygulaması başlatmıştır (Kültür ve Turizm Bak.,2012).

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ülkenin tarihi, kültürel ve doğal mirasını korumak ve bizden sonraki nesillere devraldığımız gibi aktarmakta önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Bu nedenle bu değerlerin önemine vurgu yapan çevre eğitimleri bu alanda bilincin oluşması bakımında önem taşımaktadır.

3.1.1.6. Orman ve Su İşleri Bakanlığı

Orman ve Su İşleri Bakanlığı da 2011 yılında yeniden yapılanma sürecinden geçmiş eski adı Çevre ve Orman Bakanlığı iken, 29/6/2011 tarihli ve “645 sayılı Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile bugünkü halini almıştır. Buna göre Bakanlığın görevleri şunlardır (Orman ve Su İşleri Bak.,2012) ;

“a) Ormanların korunması, geliştirilmesi, işletilmesi, ıslahı ve bakımı, çölleşme ve erozyonla mücadele, ağaçlandırma ve ormanla ilgili mera ıslahı konularında politikalar oluşturmak,

b) Tabiatın korunmasına yönelik politikalar geliştirmek, korunan alanların tespiti, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve biyolojik çeşitlilik ile av ve yaban hayatının korunması, yönetimi, geliştirilmesi, işletilmesi ve işlettilmesini sağlamak,

c) Su kaynaklarının korunmasına ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasına dair politikalar oluşturmak, ulusal su yönetimini koordine etmek,

ç) Meteorolojik olayların izlenmesi ve bunlarla ilgili gerekli tedbirlerin alınmasına yönelik politika ve stratejiler belirlemek,

d) Bakanlığın faaliyet alanına giren konularda uluslararası çalışmaların izlenmesi ve bunlara katkıda bulunulması amacıyla ulusal düzeyde yapılan hazırlıkları ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde yürütmek,

e) Mevzuatla Bakanlığa verilen diğer görev ve hizmetleri yapmak.”

Ormanlar, tabiat hayatı, su kaynaklarının korunması gibi doğal çevreye yönelik önemli görevler Orman ve Su İşleri Bakanlığına verilmiştir. Bu nedenle Bakanlığın

doğal çevreye dair konularda çevre eğitimi faaliyetlerini yoğunlukla yürütmesi ve bu alanda öncülük eden kurumlardan olması umulmaktadır.

Mülga Çevre Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında 14.10.1999 tarihinde “Çevre Eğitimi Konularında Yapılacak Çalışmalara İlişkin İşbirliği Protokolü” imzalanmıştır. Öğretmen ve öğrencilerde çevrenin korunması, çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevre bilincinin geliştirilmesi amacıyla “Uygulamalı Çevre Eğitimi Projesi”, Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı eşgüdümünde İl Müdürlükleri tarafından uygulanmaktadır. Sayısal verileri Tablo 3’de yer alan bu proje kapsamında bulunan ilköğretim okullarında genel çevre ve orman konularında çevre kirlilikleri ve alınacak önlemler konusunda eğitim çalışmaları yapılmakta, slayt eşliğinde sunumlar, konu ile ilgili filmler ve ücretsiz tiyatro gösterileri sunulmaktadır.

Tablo 3. “Uygulamalı Çevre Eğitimi Projesinde” Yer Alan Okul ve Eğitime Katılan Öğrenci Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı, (Kaynak: Çevre ve Orman Bak., 2010).

Uygulamalı Çevre Eğitimi Projesi	Birim	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Okul Sayısı	Adet	50	50	30	30	30	20
Öğrenci Sayısı	Adet	5.000	5.000	4.000	4.000	5.000	5.000

Bunlardan başka Bakanlığın çevre eğitimine yönelik faaliyetleri şöyledir;

Bakanlık ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında ve Genelkurmay Başkanlığı arasında “Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi” Konusunda İşbirliği protokolü yapılmıştır.

Bakanlık ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında “Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi” Konularında İşbirliği Protokolü çerçevesinde; konferanslar verilmektedir.

Bakanlığın internet sayfasında çocuklara yönelik eğitim faaliyetleri kapsamında “Çevre ve Ormanı Seven” adında çocuklara yönelik karikatür, şiir, resim ve hikâyelerden oluşan bir bölüm açılmıştır.

“Türkiye’nin En Çevreci Organize Sanayi Belgesi, Türkiye’nin En Çevreci İlköğretim Okulu ve Türkiye’nin En Çevreci Belediyesi” isimleri altında yarışmalar düzenlenmektedir.

5 Haziran Dünya Çevre Günü münasebetiyle kutlama programları düzenlenmekte, yayın standı kurularak çevre ve orman konularında hazırlanmış yazılı ve görsel Bakanlık yayınları vatandaşların istifadesine sunulmaktadır. Bu kutlama programlarına katılımcı sayısı ise Tablo 4’den görülebilir. Ayrıca Bakanlık bünyesinde konuya dair Sempozyum, Sergi ve Çalıştaylar gerçekleştirilmektedir. Bakanlık faaliyet ve çalışmalarını daha fazla kitleye ulaştırmak amacıyla merkez ve taşra teşkilatlarında pano, 110illboard ve totem gibi görsel araçlar kullanılmaktadır (Çevre ve Orman Bak.,2010):

Tablo 4 : “5 Haziran Dünya Çevre Günü” Etkinliklerine Katılım, (Kaynak: Çevre ve Orman Bak., 2010).

Dünya Çevre Günü	Birim	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Katılımcı Sayısı	Kişi	2.000	5.000	5.000	3.000	2.000	1.500

Yeşil Kutu Çevre Eğitimi Projesi kapsamında ülkenin çeşitli illerinde sabit eğitimler gerçekleştirilmektedir.

Bakanlığın Kozalak Gazetesi ve Çevre ve İnsan Dergisi ismi ile yayınlanan iki adet süreli yayını bulunmaktadır. Başta öğrenciler olmak üzere basılı ve görsel materyaller (Kitap, Broşür, Afiş, CD, DVD vb.) üretilerek hedef kitlelere ücretsiz olarak dağıtılmakta, hazırlanan görsel materyaller ulusal ve bölgesel televizyonlarda yayınlatılmaktadır.

Ayrıca Bakanlığa ait “Çevre ve Orman Seyyar Eğitim Aracı” adı verilen 5 adet tır çevre bilincini yükseltmek amaçlı 81 ilimizi gezerek eğitimler vermek üzere, özel olarak giydirilip hazırlanarak “Çevre Eğitimi Seferberliği” projesi uygulamaya konulmuştur. Hedef kitlesi; öğretmenler ve öğrenciler, yerel yönetim temsilcileri, Sanayi ve Ticaret Odaları / Meslek Odaları, KOBİ’ler, küçük esnaf ve ev hanımları olarak belirlenen projenin amaçları şunlardır (Çevre ve Orman Bak.,2012);

“a) Su kaynaklarımızın israf edilmeden kullanılması için farkındalık yaratılması,

- b) Ülkemizdeki doğal zenginliklerin, bitki ve hayvanların korunması, ormanların her türlü tehlikeden korunması,
- c) Yeşil bir Türkiye'nin tesisi için ağaçlandırma çalışmalarına önem verilmesi,
- d) Temiz bir çevre için yapılan çalışmalara katılımın sağlanması ve vatandaşlarımızın gerekli bireysel tedbirleri alması için bilgilendirilmesi,
- e) Hayatımızı etkileyen meteorolojik olaylar konusunda bilgi sahibi olarak gerekli tedbirlerin alınmasının sağlanması,
- f) Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülmekte olan projelerin vatandaşlarımıza anlatılarak projelere dair görüş ve önerilerinin alınması."

3.1.1.7. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın çevreye ilişkin olduğu söylenebilecek görevleri şunlardır (Enerji ve Tabii Kay. Bak.,2012):

"Görev

Madde 2-

e)Yeraltı ve yerüstü enerji ve tabii kaynaklar ile ürünlerinin üretim, iletim, dağıtım ve tüketim fiyatlandırma politikasını tayin ve gerektiğinde fiyatlarını tespit etmek,

h)Yenilenebilir enerji kaynaklarının değerlendirilmesi ve enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik politikaların ve stratejilerin belirlenmesine yönelik çalışmalarda bulunmak."

Ayrıca Bakanlık 2010-2014 dönemini kapsayan stratejik planında misyonunu; "Enerji ve maden kaynaklarını verimli, etkin, güvenli, zamanında ve çevreye duyarlı şekilde değerlendirerek dışa bağımlılığı azaltmayı ve ülke refahına en yüksek katkıyı sağlamayı görev edindik." Şeklinde tanımlamaktadır.

Günümüzde enerjinin ve enerji kaynaklarının önemi, tartışma götürmeyen bir gerçekliktir. Enerji kullanımı nedeniyle ortaya çıkan gazlar, çevrenin en önemli kirleticilerinden biri olarak görülmekte ve çözüm olarak da yenilenebilir enerji kaynakları gösterilmektedir. Bu açıdan bakıldığında enerjide dışa bağımlı ülkemiz için, ucuz ve sürekli bir kaynak olan yenilenebilir enerji kaynaklarının değerlendirilmesi ve enerji verimliliğinin artırılması büyük önem arz etmektedir. Konunun uzmanı olan bir kurum olarak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın bu görevleri üstlenmesi ise, çevreye ve çevre eğitimine ilişkin faaliyetlerde bulunmasını gerekli kılmaktadır.

Bakanlığın enerji verimliliği, yenilenebilir enerji kaynakları ve nükleer enerji gibi konularda faaliyetleri bulunmaktadır. Bu kapsamda yönetmelikler çıkarmakta, uluslararası anlaşmalar imzalamaktadır (Mavi Kitap, 2011: 43).

Bakanlık, Enerji Verimliliği Koordinasyon Kurulu tarafından her yıl Ocak ayının ikinci haftasında, Enerji Tasarrufu Haftası etkinlikleri düzenlemektedir. Bu etkinlikler kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı ve TÜBİTAK işbirliği ile “ENERJİ VERİMLİLİĞİ” konulu, ilköğretim öğrencileri arası resim ve öykü dalında, lise ve dengi okul öğrencileri arasında ise proje dalında yarışmalar yapmaktadır.

Enerji verimliliği konusunda öğrencilerin bilinçlendirilmesi amacıyla seminerler düzenlemekte, öğrenci ve öğretmenlere yönelik çeşitli dokümanlar sağlamaktadır. Kamu kurum ve kuruluşlarına ise hizmetiçi eğitim programları kapsamında enerji verimliliği konulu seminerler vermektedir.

Ayrıca Enerji Verimliliği Koordinasyon Kurulu ve TRT’nin işbirliği ile enerji verimliliği konusunda halkı bilinçlendirmek ve ülkemizde yürütülen enerji tasarrufu çalışmalarının etkinliğini artırmak amacıyla TRT kanallarında dönüşümlü olarak yayınlanmak üzere enerji verimliliği ile ilgili spot filmler hazırlamıştır.

Binalarda ve ulaştırmada enerji verimliliğine yönelik çeşitli broşür ve kitapçıklar hazırlayarak, kamu kurumlarına, üniversitelere, belediyelere valiliklere, enerji verimliliği ile ilgili etkinliklerde katılımcılara dağıtmaktadır.

2010 yılı içinde Bakanlıkça “Balance Modeli” isimli bir eğitim faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Bu eğitimle; iklim değişikliği ile mücadelenin etkinliğinin artırılması ve çevrenin korunması hedefleri doğrultusunda enerjiden kaynaklı emisyonların azaltılmasına yönelik politikalar geliştirilmesi hedeflenmiştir (Strateji Gel. Başk.,2011: 53).

Kamu kurumları olarak Bakanlıkların çevre eğitime yönelik faaliyetlerini, genel anlamda kendi hizmet alanlarına yönelik olarak projeler bazında yürüttükleri görülmektedir. Mevcut faaliyetlerin spesifik konuları içeren ve belli kitleyi hedef alan nitelikte oluşu, sürekli ve geniş kesimlerin eğitimini içeren faaliyetlerin azlığı göze çarpmaktadır. Ayrıca çevre konusunda çoğu Bakanlıkların etkili bir yaygın eğitim aracı olarak medyayı yeterince kullanmadıkları, kullanan Bakanlıkların da

yayınlarının izlenme/dinlenme oranı düşük saatlerde verilmesi dolayısıyla fazla etkili olamadığı söylenebilir.

Çalışmada faaliyetleri yer alan Bakanlıklardan başka, özellikle Ulaştırma Bakanlığı ile Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın çevre ile yakın ilgili olan Bakanlıklar olduğu söylenebilir. Ancak her iki Bakanlığın da çevre eğitime yönelik kayda değer faaliyetlerinin olmadığı görülmektedir. Çevre sorunlarının en önemli nedenlerinden birinin sanayileşme olması dikkate alındığında, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın çevre eğitimi konusunda daha aktif rol alması beklenebilir.

3.1.2. Ulusal Belgelerde Çevre ve Çevre Eğitimi

Ulusal belgelerde çevre ve çevre eğitimi, önemli görülen ve Devletin faaliyetlerine yön veren Kalkınma Planları, Hükümet Programları, Anayasa, Çevre Kanunu ve diğer yasalar kapsamında incelenecektir.

3.1.2.1. Kalkınma Planlarında Çevre Eğitimi

Türkiye'de planlı ekonomik kalkınma dönemine girilmesiyle birlikte hızlı bir değişim süreci yaşanmış ve bu sürecin en olumsuz etkileri ise çevre üzerinde ortaya çıkmıştır. Modern tarımda artan makineleşme sonucunda meralar sürülmeye, plansız kentleşme ile birlikte verimli tarım toprakları kaybedilmeye, gelişmemiş olan deşarj sistemlerinden dolayı akarsu ve göller kirlenmeye ve birçok büyük kentte, başta Ankara olmak üzere, tehlikeli boyutlarda hava kirliliği oluşmaya başlamıştır (Türkiye Bilimler Akademisi, 2002: 17).

Tüm bu olumsuz gelişmelerin ortaya çıktığı dönemde hazırlanan ve 1963 1972 yılları arasını kaplayan ilk iki planda çevre sorunları için özel bölümlere yer verilmemiş ve çevre ile ilgili olarak, ayrıntılı politikalar oluşturulmamıştır. Sadece genel olarak “çevre sağlığı” konusundan söz edilmiştir (Keleş ve Hamamcı, 2005: 336).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın “Sosyal Kalkınma ve Gelişme” ve “Tarım ve Endüstriyel Üretim” bölümlerinde dolaylı şekilde çevre konusuna değinilmiş, sanayileşmenin ülkenin gelişmesindeki önemine dikkat çekilirken,

yarattığı kirlilikten söz edilmemiştir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise, şehircilik problemleri ve sağlık politikalarına uygun kentleşme stratejileri belirlenmiş; ancak yine çevre konusunda ayrı bir düzenlemeye yer verilmemiştir (Egeli, 1996: 89).

3.1.2.1.1. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ayrı bir çevre bölümü bulunmakta olup, ülkenin su, hava ve kıyı gibi belli başlı çevre sorunlarına dikkat çekilmekte ve bunların bir bütün olarak planlama sistemi içinde incelenmesinin gereği vurgulanmaktadır. Ayrıca, ülkeyi sanayileşerek kalkınma hedefinden saptıracak hiçbir yükümlülüğün kabul edilmemesi koşuluyla çevreye ilgi gösterileceği belirtilmektedir (Keleş - Hamamcı, 2005: 336).

Planın dördüncü kısmında çevre sorunlarının mevcut durumu hakkında şu saptamalar yapılmıştır (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1972: 866):

“a) Toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlerinin nitelik ve niceliklerinin belirlendiği düzen içinde mekâna yerleşmesi sonunda çevre-insan ilişkileri oluşur. Toplum ve toplumun yakın ve uzak çevresi arasındaki bu ilişkiler için teknolojik koşullara dayalı bir optimum düzey bulunmaktadır. Çeşitli ülkelerin bu optimuma iki yönlü uzaklığı, çevrenin yeterince kullanılamamasını ya da aşırı ve yanlış kullanılması sonucunda çevre sorunlarını yaratmaktadır.

b) Çevre sorunları ve bunlara yol açan unsurlar için uluslararası geçerliliğe sahip bir gruplama yapmak mümkün değildir. Ayrıca, bunları geliştirmekte olan ülkelerin kalkınma sorunları dışında görmek mümkün olmadığı gibi, bu sorunları ileri sürerek kalkınma çabalarının yavaşlatılması da geçerli görülmemektedir.

c) Türkiye’de özellikle son on yıl içinde bazı sanayi projeleri çevresinde ve yoğun kentleşme alanlarında hava, su ve kıyıların kirlenmesi gibi dar anlamda ve ülkenin tümü için geçerli olmayan çevre sorunlarının ortaya çıktığı görülmüştür. Ancak, erozyon ve çevre sağlığı gibi doğal kaynakların gerekli biçimde ve yeterince kullanılamamasına ya da gelir ve eğitim yetersizliğine dayanan çevre sorunları uzun zamandır Türkiye’de ağırlık taşımaktadır.

d) Çevre sorunları bugüne kadar farklı bakanlık ve kuruluşlarca ele alınmıştır. Ancak, uluslararası ilgi düzeyinin hızla artması ve Devletler Hukuku içinde düzenleme teşebbüslerinin ortaya çıkışı ve Türkiye’nin sanayileşme kararları dikkate alınarak konunun bir bütün olarak ve planlama sistemi içinde incelenmesi gerekli olmaktadır.”

Planda yapılan saptamalardan da anlaşılacağı üzere ülkemizde çevre sorunlarının varlığı devlet tarafından da 70’li yıllardan itibaren kabul edilmektedir. Bu

sorunların nedenlerinin başlıcaları olarak da özellikle büyük sanayi projeleri ve bu sanayi çevrelerinde yoğunlaşan kentleşme olduğu belirtilmektedir.

Planda çevre konusu ile ilgili belirlenen ilkeler ve alınan tedbirler ise şöyledir (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1972: 866-867);

“a) Çevre ve insan ilişkilerini rasyonel bir dengede sürdürebilecek bir toplum yapısına ulaşılmasının yolu, sosyal ve ekonomik kalkınmadır. Çevre sorunlarının, kalkınmaya ayrılmış fonları olumsuz yönde etkilemeksizin çözülmesi esastır.

b) Çevre sorunları ile ilgili olarak uluslararası düzeyde sürdürülecek çalışma ve yasal düzenlemelerde, Türkiye’yi sanayileşerek kalkınma hedefinden saptıracak hiçbir yükümlülük kabul edilemeyecektir.

c) Sanayi sektörünün giderek ağırlık kazanacağı ülkemizde, uzun dönemde sahip olunacak sanayi türlerinin çevreyi kirlenme dereceleri tahmin edilecek ve gelişmiş ülkelerce kullanılan ve ileride yurda transferi düşünülen sanayi türlerinde kirlenmenin önlenmesi için yapılan araştırma ve çalışmalar ile özellikle dış ticaret malları konusunda ve deniz kaynaklarının kirlenmesiyle ilgili olarak uluslararası düzeydeki gelişmeler önemle izlenecek ve değerlendirilecektir. Bu çerçevede, çevre sorunları ile ilgili uluslararası araştırma ve değerlendirme çalışmalarına iştirak edilmelidir.

d) Çevre sorunları konusunda ilgili bakanlık ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması ve ulusal düzeyde görev dağılımının yeniden düzenlenmesi Devlet Planlama Teşkilatı’nın koordinatörlüğünde yapılacak çalışmalarla tespit edilecektir.

e) Çevre sorunları konusunda bugüne kadar çıkarılmış yasalar taranacak ve yukarıda belirtilen ilkeler ışığında yeniden gereken düzenlemelerin yapılması sağlanacaktır.

f) Çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda toplumun aydınlatılması için halk eğitimi bir araç olarak kullanılacaktır.”

Bu dönemin politikalarında öncelikli olarak, ekonomik gelişmenin benimsendiği, ancak çevre ile ekonomik ve sosyal kalkınma arasında dengeyi sağlayacak ilkelerin yer almadığı ve planın bütüncül bir çevre yaklaşımını yansıtmadığı görülmektedir.

3.1.2.1.2. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile belirlenen çevre politikaları ise şunlardır (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1979: 295):

“a) Mevcut çevre sorunlarını giderici yaklaşımlarda, alternatif çözüm önerileri dikkate alınarak sosyo-ekonomik ve ekolojik yapıya en uygun çözümler seçilecektir. Çevre sorunlarını gidermeye yönelik önlemler yöresel ortamın özelliklerine göre yapılacaktır. İnsan sağlığı için yakın tehlike yaratan yörelerle ilgili çevre projeleri öncelikle uygulamaya konulacaktır.

- b) Ankara'nın hava kirliliğine çözüm getirici projeler hazırlanarak, yapılabilirliği olanlar plan döneminde uygulamaya konulacaktır.
- c) İstanbul Haliç'in rehabilitasyonu ile İzmit Körfezi'nin çevre sorunları bakımından, uluslararası işbirliği olanakları da dikkate alınarak, yeniden düzenlenmelerine yönelik çalışmalara etkinlik kazandırılacaktır.
- d) Arazi kullanım planları olmayan durumlarda, yörelerin ekolojik özellikleri ve çevre koruma önlemleri dikkate alınacaktır.
- e) Yerel çevre, politika ve uygulama kararlarının oluşumunda gerekli bilgi birikimini sağlamak üzere yerel yönetimle merkezi yönetim arasında iletişim ağı kurulacak, kararların yerel yönetimlere doğru kaydırılmasına ağırlık verilecektir.
- f) Çevre sorunları konusunda çalışan vakıf, dernek ve benzeri gönüllü kuruluşların plan doğrultusundaki faaliyetleri desteklenecek ve özendirilecektir.
- g) Tarihi çevrenin ve önemli savaş alanlarının, kırsal ve kentsel dinlenme bölgelerinin saptanması, korunması ve ulusal tarihi parklar çerçevesinde iç ve dış turizme yönelik olarak değerlendirilmesi çalışmalarına hız verilecektir.
- h) Büyük kentlerin yoksun bulunduğu yeşil alanlar ve parklar kısa sürede çoğaltılacak ve halkın yararlanmasına sunulacaktır.
- ı) Uluslararası düzeydeki yasal, bilimsel ve teknolojik gelişmeler yakından izlenerek, bölgemizi ilgilendiren konularda etkin tutum takınılacaktır.”

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan çevre politikalarında çevrenin, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göre daha bütüncül bir yaklaşımla ele alındığı, politikaların hem önleyici, hem de onarıcı nitelikte oluşu göze çarpmaktadır.

Planda büyük kentlerin yeşil alanlar ve parklardan yoksun olduğu belirtilmektedir. Planın hazırlandığı dönemde gecekondulaşma ve çarpık kentleşmenin ülkenin gerçeklerinden olduğu, buna ise büyük oranda siyaset kurumunun neden olduğu bilinmektedir. Planda çevreye dair belirlenen politikaların, dönemin şartları düşünüldüğünde çok iddialı olduğu söylenebilir.

3.1.2.1.3. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın çevre konusundaki temel yaklaşımı; sadece, mevcut kirliliğin engellenmesi değil, kaynakların gelecek nesillerin de yararlanabileceği en iyi şekilde kullanılması, muhafazası ve geliştirilmesi şeklinde belirlenmiştir (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1984: 171).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın dördüncü bölümü olan “Sosyal Hedef ve Politikalar” başlığı altında yer alan, çevreye ilişkin ilke ve politikalar şunlardır (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1984: 171):

- a) “Ülkemiz, şehirleşme, erozyon ve tabii afetlerin sonucu olan çevre kirlenmeleri ile hızlı sanayileşme ve tarımda modernleşmenin getirdiği çevre sorunlarıyla karşı karşıyadır.
- b) Ülkemizde tabii kaynakların kullanımında ekolojik denge gözetilerek, bu kaynakların gelecek nesillerin de kullanabileceği şekilde muhafaza edilmesi ve geliştirilmesine önem verilecektir.
- c) Arazi kullanımı ve yatırım kararlarında çevre sorunları planlama aşamasında teşhis edilecek ve ilgili mevzuatın gerektirdiği tedbirler alınacaktır. Havza boyutunda su kalitesinin değerlendirilmesine ve su kaynaklarının kullanımında rasyonel bir düzenlenmeye önem verilecektir.
- d) Marmara denizi, Haliç İzmir ve İzmit Körfezleri gibi su kirlenmesinin aşırı olduğu yerlerde mevcut sanayiler tasfiye işlemlerinde gerekli tedbirleri alacaklardır.
- e) Yatırımların projelendirme, ön izin, tesis izni proje değerlendirme, üretim aşamalarında çevre faktörü sistematik olarak değerlendirilecek ve sanayi atıkları denetlenecektir.
- f) İçme ve kullanma suyunda insan sağlığının gerektirdiği şartların yerine getirilmesi sağlanacak su kaynaklarının değişik kullanım amaçlarını göz önünde bulunduran alıcı ortam ve atık standartları düzenlenecektir.
- g) Başta Ankara olmak üzere hava kirliliğinin sağlık yönünden ciddi tehlike teşkil ettiği şehirlerde acil tedbirler alınacak, bu amaçla hava kirliliği kontrol istasyonları ağı geliştirilecek, iyi kalitede ve yeterli miktarda yakıt temin edilerek soruna köklü çözümler bulmak için yeni yakıt türleri ile ısınma proje çalışmaları yapılacaktır.
- h) Çevre alanında sürdürülmesi gerekli olan araştırma ve geliştirme faaliyetlerine öncelik tanınarak ilgili üniversite ve kuruluşlar desteklenecektir.”

Çevre konusunda çalışma yapan üniversitelerin ve kuruluşların desteklenmesiyle arazi kullanım ve yatırım kararlarında çevre sorunlarının planlama aşamasında tespitine yönelik önlemler alınması konusuna ilk kez bu planda yer verilmiştir. Bu dönemde ulusal düzeyde yeni oluşumları gerçekleştirmek üzere uluslararası bazı düzenlemeler uygulamaya konulmaya çalışılmıştır.

Ayrıca o dönemde ülkenin su kaynaklarının sanayileşmeden dolayı kirlendiği buna karşı önlem olarak özellikle Marmara Denizi, Haliç, İzmir ve İzmit Körfezleri gibi su kirlenmesinin aşırı olduğu yerlerde mevcut sanayilerin tavsiye edildiği de anlaşılmaktadır.

3.1.2.1.4. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın temel sorunları bölümünde, önceki plan döneminde çevreye yönelik nisbi gelişmelerin kaydedildiği, içme suyu, kanalizasyon, arıtım tesisleri gibi önemli yatırımların yapıldığı; ancak, buna rağmen, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de çevre sorunlarının devam ettiği belirtilmiştir (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1989: 341).

Bu plan döneminde sürdürülebilir kalkınma kavramına ilk kez yer verilmiştir. Bunun da en önemli sebebi, kavramın küresel düzeyde yaygınlığını ve içeriğini kazandığı “Ortak Geleceğimiz (Brundtland)” adlı raporun yayımlanması ve bu rapora bağlı olarak küresel düzeyde yaşanan gelişmelerin Türkiye üzerindeki etkisidir. Ortak Geleceğimiz adlı raporda yapılan sürdürülebilir kalkınma tanımı ile tam uyum içerisinde olan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın çevre konusundaki temel ilkesi ise, “İnsan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak, sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkân verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek nesillere insana yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakmak” olarak belirlenmiştir (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1989: 312).

Planın, “Sosyal Hedef, İlke ve Politikalar” bölümünün dördüncü kısmının “Çevre ve Yerleşme” başlığı altında çevre sorunlarına yönelik olarak 30 maddelik geniş kapsamlı ilke ve politikalar yer verilmiştir. Çevre kirliliğinin önlenmesi amacıyla yatırım kararlarının çevresel etki değerlendirilmelerinin yapılması; verimli tarım topraklarının korunması; atıklar konusunun ayrı bir başlık altında değerlendirilmesi ve Avrupa Topluluğu çevre politikalarına uyum çalışmalarının sürdürülmesi konularına ilişkin politikalar bu planı, önceki döneme ait beş yıllık kalkınma planlarından ayıran en önemli noktalardır.

3.1.2.1.5. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Yedinci Kalkınma Planı'nın hazırlık çalışmaları arasında yer alan ve planın çevre konusundaki ilke ve politikalarının oluşturulmasında yol gösterici olması amacıyla, bir “Özel İhtisas Komisyonu Raporu” yayımlanmıştır. Bu raporun giriş kısmında, çevre politikaları ve ayrıca tüm ekonomik sektörler ve bunlarla ilgili politikalarla çevre konusunun da dâhil edilmesinin sağlanacağı, ekonomik faaliyetlerin yarattığı çevre zararlarının kaçınılmaz olduğu ve bu yüzden çevre politikalarında

“sürdürülebilir kalkınma” ve “kirlenen öder” ilkelerinden hareket edileceği belirtilmiştir. Çevresel kirlenmeyi arıtmaya yönelik pasif yaklaşımlar yerine, “emret-yaptır” politikaları ile birlikte “teşvik et-özendir oluştur” politikalarının uygulanması önerilmiştir. Ayrıca, raporda, çevre üzerinde olumsuz etki yaratanların, bu dışsallığı “içselleştirme” süreçlerine işlerlik kazandırmaları, bu amaçla ekonomik ve mali araçlardan (vergi, teşvik, ceza vb.) yararlanılması, çevre sorunlarının çözümü için görev ve yetki dağılımının yeniden gözden geçirilmesi gereği belirtilmiştir. Çevresel Etki Değerlemesi (ÇED) uygulamasına ağırlık verilmesi ve çevre dostu üretim araçları ve teknolojilerin kullanımı, atıkların minimizasyonu, geri kazanımı için programlar geliştirmenin gerekli olduğu vurgulanmıştır (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1994: 4).

Plan’da “Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi” başlığı altında çevre konusunun mevcut durumu ile ilgili saptamalar 10 madde halinde sıralanmıştır. Bu saptamalardan birinde çevre eğitiminin önemi şu şekilde vurgulanmıştır (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1996: 188-189):

“Çevre mevzuatında başlıca sorun 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun günün ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmesidir. Kanun’da öngörülen müeyyidelerin yetersizliği ve eksikliği, Kanun’un daha ziyade kirlilik boyutuna önem vererek çevre koruma boyutunun ihmal edilmiş olması, katılım ve eğitim konusunda herhangi bir düzenleme ihtiva etmemesi uygulamada karşılaşılan aksaklıkların başlıca nedeni olarak görülmektedir.”

Planda Türkiye’nin gelişmiş ülkeler arasında yerini almasının hedeflendiği ve bu doğrultuda yapılması gerekenler arasında çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine çalışılacağı vurgulandığı görülmektedir. Planın temel stratejisi ise “sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, insan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkân verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek kuşaklara insana yakışır bir doğal fiziki ve sosyal çevre bırakmak”, olarak benimsenmiştir (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1996, 190-193).

Planın çevre konusuna yönelik ilke ve politikaları içinde yer alan ve çevre eğitimi için önemli olduğu söylenebilecek madde şöyledir: “Sürdürülebilir kalkınma

hedefi doğrultusunda çevre bilinci oluşturmak üzere örgün ve yaygın eğitimde düzenlemeler yapılacak, gönüllü kuruluşların faaliyetleri desteklenecektir”.

Çevre eğitimi için önemli olan bu maddenin, uygulamaya çok da fazla yansımadağı söylenebilir.

3.1.2.1.6. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, çevre sorunlarını çözmek amacıyla mevzuatta ve kurumsal yapının oluşturulmasında ilerlemelerin kaydedilmiş olduğı, Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP)’nin hazırlandığı belirtilmektedir. Temiz bir çevreye yönelik toplumsal duyarlılığın arttığı, ancak, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, insan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak sürekli ve ekonomik kalkınmaya imkân verecek, doğal kaynakların yönetimini sağlayacak, gelecek kuşaklara daha sağlıklı bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakacak yönde bir gelişmenin kaydedilememiş ve çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalara uyumunun sağlanamadığı vurgulanmıştır (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2000: 22).

Planın çevrenin mevcut durumu ile ilgili olarak yapılan saptamalar bölümünde; “Eğitim, kararlara katılım süreçleri ve yerleşme konularındaki eksiklikler, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve çevre sorunlarının çözümünde önemli engeller oluşturmaktadır” denilmektedir. Sorunların çözümünde çevre eğitiminin önemini vurgulayan önemli görülebilecek bir saptamadır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın çevre konusundaki temel ilkesi; insan sağlığını, ekolojik dengeyi, kültürel tarihi ve estetik değerleri korumak suretiyle ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak olduğı görülmektedir (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2000: 233-234).

Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı’nın güncelleştirilerek yasal bir çerçeveye kavuşturulmasına ve Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Yasası’nın yürürlüğe konulmasına yönelik çevre politikalarına ilk kez Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde yer verildiğı görülmektedir. Ayrıca 2001, 2002, 2003, 2004, 2005 ve 2006 yıllarına ait Avrupa Birliği İlerleme Raporları da bu plan döneminde yayımlanmıştır.

3.1.2.1.7. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)

Ülkemizde ilk kez yedi yıllık hazırlanan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda "Çevrenin Korunması ve Kentsel Altyapının Geliştirilmesi" başlığı altında mevcut durumun değerlendirilmesi yapılmıştır. Bunlardan önemli olan iki madde şöyledir (DPT, 2006: 28) :

"a) Hızlı nüfus artışı ve sanayileşme süreci doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı üzerinde önemli bir baskı unsuru olmaya devam etmektedir. Çevrenin korunması ve üretim sürecinin olumsuz etkilenmemesi açısından doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda kurum ve kuruluşlar arasındaki görev ve yetki dağılımındaki belirsizlikler yeterince giderilememiştir.

b) AB'ye uyum sürecinde, atık yönetimi, doğa koruma, gürültü ve çevresel etki değerlendirme konularında ilerleme sağlanmasına rağmen, çevre alanında hala çok sayıda düzenlemeye gereksinim bulunmaktadır. Ancak, uyumun gerektirdiği yüksek maliyetli yatırımların fazlalığı bu alanda özel sektörün katılımı da dahil yeni finansman yöntemleri arayışını gündeme getirmiştir. Bu kapsamda mevzuat uyumunun sağlanması ve gerekli ilave yatırımların yapılabilmesi için uzun bir zaman dilimine ihtiyaç vardır."

Plan'da aynı başlık altında, 2007 ve 2013 yıllarını kapsayan zaman diliminde yapılacak olanlar toplam 21 madde halinde belirtilmiş olup, çevre eğitimine şu şekilde yer verilmiştir (DPT, 2006: 75):

"Çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitim ve kamuoyu bilgilendirme çalışmaları yapılacaktır."

Ülkemizde kalkınma planlarında çevreye ve çevre eğitimine dair önemli saptamalar yer almış ve bu saptamalar ışığında yapılacaklar planlanmıştır. Ancak plan dönemlerinde gerçekleştirilmesi öngörülenlerin, uygulamada çoğunlukla hayata geçirilemediği görülmektedir.

3.1.2.2. Hükümet Programlarında Çevre Eğitimi (1991-2011 arası 20 yıl)

Türkiye'de 1991-2011 yılları arasında birbirinden farklı siyasi yapıda partilerin iktidara gelişiyle toplam 13 hükümet kurulmuştur. Bu hükümetlerin bazıları tek parti hükümeti olarak kurulurken bazıları da koalisyon hükümeti olarak kurulmuştur. Son yirmi yıllık süreçte özellikle 2000 yılı öncesi bazı hükümetlerin görev sürelerinin çok kısa olduğu görülmektedir. Hükümet programlarında yer alan çevre ve çevre eğitimine dair ifadeler incelenirken, kimilerinin göz ardı edildiği bu nedenledir. Ayrıca 1991-2011

arası son yirmi yılda ülkemizde çok hızlı gelişmelerin yaşandığı ve günümüzde de etkilerinin devam ettiği düşüncesiyle, bu tarih kesitinde yer alan ülkemiz hükümetlerinin programlarını incelemek uygun görülmüştür.

3.1.2.2.1. 49. Hükümet Programı (VII. Demirel Hükümeti, 21.11.1991-25.06.1993)

49. Hükümet'in Başbakanı Süleyman DEMİREL tarafından 25 Kasım 1991 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne okunan Hükümet Programı'nda çevreye ve çevre eğitime dair şu ifadeler yer almaktadır (Resmi Gazete,1991):

“Hükümetin çevre alanındaki temel hedefi tarihsel, kültürel, doğal çevrenin ve yeşilin korunmasıdır. Hükümetimiz, çevrenin korunmasında birinci şartın, toplumun tümünde ve özellikle yöneten ve yönetilenlerde çevre bilincinin geliştirilmesi olduğunu düşünerek toplumun her kesiminin çevre konusundaki eğitim ve bilinçlendirilmesine ağırlık verecek ve ilköğretimden başlayarak çevre konularının müfredat programlarında yer almasını sağlayacaktır. Çevreyi ve yeşili korumada deniz, akarsu, kara ve hava kirliliğini ve gürültüyü önleyici tedbirler alınacak ve bu bilinç geliştirilecektir. Atıkların yeniden kullanılması projelerine önem verilecektir. Bu temel inanış çerçevesinde gerek ulusal ölçekte ve gerekse yerel yönetimler düzeyinde gerçek bir çevre yönetimi modeli uygulanacaktır. Çevresel yaptırımlar yeniden düzenlenecek, yeni bir kredi, teşvik, harç ve vergi sistemi getirilecektir. ”

1991 yılında kurulan 49. Hükümet, çevre bilincinin sağlanmasında çevre eğitiminin önemli olduğunu belirtmekte ve ilköğretimden başlayarak okullarda çevre eğitimi verilmesini gerekli görmektedir.

Programda ayrıca doğaya, çevreye ve kültürel değerlere duyarlı bir turizm politikası geliştirileceği, çevre sağlığı eğitimi ve hayvancılığın çevre şartlarının geliştirilmesi ifadeleri de yer almaktadır.

3.1.2.2.2. 50. Hükümet Programı (I. Çiller Hükümeti, 25.06.1993-05.10.1995)

Başbakan Tansu ÇİLLER tarafından 30 Haziran 1993 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne okunan Hükümet Programı'nda yer alan çevre ve çevre eğitime dair hususlar şunlardır (Resmi Gazete,1993):

“Modern yaşamın en önemli unsurlarından biri çevre sorunu olmuştur. Gelişmeyi doğaya rağmen değil, doğayla uyum içinde gerçekleştireceğiz. Kalkınma sürecinde insan sağlığını ve doğal

dengeyi koruyacağız. Çevre alanında karar alıcı, plan yapıcı, uygulayıcı ve denetleyici bütün kamu, yerel ve gönüllü kuruluşların kurumsallaşmasını sağlayacak, bu alanda çalışan insan gücü eğitimine önem vereceğiz. İnsan sağlığı ve çevresel değerlerin korunması amacıyla özellikle büyük şehirlerin çöp sorununa en kısa sürede bir çözüm getireceğiz. Çevre mevzuatında yer alan "kirleten öder" ilkesi ile birlikte "kullanan öder" ilkesini de etkili bir şekilde uygulamaya geçireceğiz. Çevre kirliliğinin önlenmesi için teşvik mekanizmalarını geliştirecek ve diğer ekonomik araçların da bu amaçla kullanılmasını sağlayacağız.”

Görüldüğü gibi 50. Hükümet Programı’nda, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik olarak çevreye rağmen bir gelişmeyi değil, çevreye de duyarlı bir gelişmeyi hedeflediğini belirtmektedir. Ayrıca, mevzuatta yer alan ancak o güne kadar çok etkili olarak uygulanmadığı anlaşılan “kirleten öder” ve “kullanan öder” ilkelerini de uygulamaya geçireceğini belirtmektedir. Bunun da çevre sorunlarını önlemek adına caydırıcılık sağlayabilmesi bakımından önemli olduğu söylenebilir. Yine 50. Hükümet Programı’nda önemli olarak görülebilecek çevre alanında faaliyeti bulunan kamu ve gönüllü sivil toplum kuruluşlarının kurumsallaşmasının sağlanacağı ifadesi yer almaktadır.

3.1.2.2.3. 53. Hükümet Programı (II. Yılmaz Hükümeti, 06.03.1996-28.06.1996)

Başbakan Ahmet Mesut YILMAZ tarafından 8 Mart 1996 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne okunan Hükümet Programı’nda çevreye ve çevre eğitimine dair yer alan önemli ifadeler şunlardır (Resmi Gazete,1996):

“Kentlerde tarihi, doğal ve kültürel değere sahip alan ve eserlerin korunması ve yenilenmesine önem ve öncelik verilecek; kent kimliğini oluşturan şehircilik ve mimarî tarzlarını koruma ve geliştirme faaliyetleri teşvik edilecektir. Çevrenin korunması ekonomik, ticarî, sosyal ve siyasî açılardan birbiriyle uyumlu ve bütünleşmiş bir yaklaşımla ele alınacaktır. Çevrenin kirlenmesi sonunda alınacak onarımcı politikalar yanında, öncelikle kirlenmeden korunmasını sağlayacak önleyici politikalar tercih edilecektir.

Çevre politikaları tüm ekonomik ve sosyal politikalarla entegre edilecek ve bu amaçla ekonomik araçlardan azamî düzeyde istifade edilecektir. Toplumda çevre bilincinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ve yerel yönetimler arasında eşgüdüm sağlanarak eylem planları yapılacaktır. Kent planlamasında çevre düzeni imar planlarına uygun olarak hazırlanacaktır”.

54. Hükümet Programı’nda çevre bilincinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ve yerel yönetimler arasında

eşgüdüm sağlanarak eylem planları yapılacağı belirtilmektedir. Özellikle yerel yönetimlerde karar alma sürecinde halk katılımı sağlanması bakımından önemlidir. Böylelikle çevre konularında halkın da söz hakkı olacağı söylenebilir.

3.1.2.2.4. 54. Hükümet Programı (Erbakan Hükümeti, 28.06.1996-30.06.1997)

Başbakan Necmettin ERBAKAN tarafından 7 Temmuz 1996 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne okunan Hükümet Programı'nda, 53. Hükümet'in Programında yer alan çevre ve çevre eğitimi ile ilgili ifadeler aynen korunmuş, farklı olarak şunlar eklenmiştir (Resmi Gazete, 1996) :

“Toplumda çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar artırılarak sürdürülecektir. Su havzalarının ve denizlerin korunması hususunda kararlı ve netice alıcı bir politika izlenecektir. Her türlü atık ve atığın ülkemize girişi engellenecek, yurtiçinde ortaya çıkan atıkların en aza indirilmesi, geri kazanılması ve yeniden değerlendirilmesi çalışmaları desteklenecektir”.

Bir zamanlar dünya üzerinde önemli bir çevre sorunu olarak gündeme gelen gelişmiş ülkelerin atıklarının, azgelişmiş ülkelere transferi sorunundan ülkemizde nasibini almıştır. Yasadışı bir şekilde ülkemize sokulduğu belirlenen zehirli kimyasal atıkların bulunduğu variller, zaman zaman basında haber olmuş ve görüntüleri yayınlanmıştır. Görülüyor ki bu konu öneminden dolayı dönemin hükümetinin de gündemine girmiş ve her türlü atığın ülkemize girişinin önleneceği, hükümet programında yer almıştır.

3.1.2.2.5. 55. Hükümet Programı (III. Yılmaz Hükümeti, 30.06.1997-11.01.1999)

Başbakan A. Mesut YILMAZ tarafından 7 Temmuz 1997 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne okunan Hükümet Program'da çevre ve çevre eğitimine ilişkin içerik şöyledir (Resmi Gazete, 1997) :

“Enerji projelerinde, çevre açısından temiz ve kullanımında verimli enerji kaynaklarına öncelik verilecek, özellikle, doğal gaz, kaliteli kömür ve yenilenebilir kaynaklara dayanan enerji projelerine ağırlık verilecektir. Nükleer enerjiye geçiş, çevreye zarar vermeyecek şekilde planlanacaktır. Deniz kirliliğini önleyecek önlemler alınacaktır.

Ülkemizdeki erozyon ve çölleşmenin, ülkenin en önemli ve ertelenemez sorunu olduğu bilinci ile, ülke topraklarının erozyonla yok olmasını önleyen ve aynı zamanda verimliliğini artırıcı tedbirler alınacaktır. Ülkemizin zengin biyolojik çeşitlilik kaynakları korunacak, ormanların korunmasına ve genişletilmesine önem verilecek, ağaç tarımının geliştirilmesi teşvik edilecek, tarım alanlarının amaç dışı kullanılması önlenecektir. Bu konularda sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapılacak, onların da gayretleri desteklenecektir. İçerisinde çevre ve doğal yaşam için zararlı unsurlar bulunan atıkların doğrudan doğaya atılması kesinlikle önlenecektir. Sıvı atıkların, doğada yok olacak ayrışma dönüşmesi için biokimya olanakları yoğun olarak kullanılacaktır. Bu amaçla kirlilik düzeyi yüksek bir nehir, pilot bölge olarak seçilecektir.”

55. Hükümetin çevre açısından temiz ve kullanımında verimli enerji kaynaklarına ağırlık vereceğini belirtmesi özellikle, doğalgaz, kaliteli kömür ve yenilenebilir kaynaklara öncelik vermesi, o yıllarda kalitesiz yakıtlardan dolayı hava kirliliği problemi yaşayan ülkemiz açısından önemlidir.

3.1.2.2.6. 57. Hükümet Programı (V. Ecevit Hükümeti, 28.05.1999-18.11.2002)

Başbakan Bülent ECEVİT tarafından 4 Haziran 1999 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne okunan Hükümet Programı'ndaki ifadeler ise şöyledir (Resmi Gazete, 1999):

“Hükümetimiz, 2000'li yıllarda bir enerji darboğazı ile karşılaşılması amacıyla, ülkenin ihtiyacı olan enerjinin zamanında, güvenilir, ucuz, kaliteli ve çevreyle uyumlu olarak temini için her türlü önlemi alma kararlılığındadır. Bilinçsiz tarım uygulamaları, tarım alanlarının amaç dışı kullanımı, erozyon ve su kaynaklarımızdaki çevre sorunları, tarımda yeni bir strateji belirlememizi zorunlu kılmaktadır. Uzun yıllardan beri öncelikli sorunlar arasında yer alan; ancak, çözümü sürekli ertelenen çevre sorunları, doğanın dengesini bozacak duruma gelmiştir.

Hükümetimiz, kalkınma yolunda yapılan atılımlarda doğa dengesinin ve çevre sağlığının korunmasına özen gösterecektir. Sanayi ve ev atıklarının arıtılmadan doğaya bırakılmasının nehir ve göllerimizde yarattığı çevre kirliliği önlenecektir. Turizm yatırımlarının doğal, tarihsel ve toplumsal çevreyi kollayıcı, koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde olmasına özen gösterilecektir”.

57. Hükümetin çevreyle uyumlu bir enerji temini politikasını benimsediği görülmektedir. Ayrıca sanayi ve evsel atıkların arıtılmadan su kaynaklarına bırakılmasının önüne geçileceği planda vurgulanmaktadır. Ancak günümüzde özellikle büyük şehirlerde (örneğin Ankara Çayı) bazı akarsuların kirli oluşu, bu çevre sorununun halen tam anlamıyla çözülemediğini göstermektedir.

3.1.2.2.7. 58. Hükümet Programı (Gül Hükümeti, 18.11.2002-14.03.2003)

Başbakan Abdullah Gül tarafından TBMM'ye sunulan 58 inci Hükümet Programı'nda şu ifadeler bulunur (Resmi Gazete, 2002):

“Çevre konusu Hükümetimizin duyarlı olduğu konuların başında gelmektedir. Doğal ve çevresel varlıklarımızı bozmadan korumak, gelecek kuşaklara yaşanabilir bir coğrafya bırakmak için her türlü tedbir alınacaktır. Kentli hakları ve kente karşı işlenen suçlar ile çevre hakkı konusunda halkın katılımı ve denetimi etkin bir biçimde sağlanacaktır. Sürdürülebilir kalkınma; çevreye duyarlılık ve demokratik yönetim gibi unsurları da içermektedir. Çevrenin bir değer ve maliyet unsuru olduğu dikkate alınarak, enerji dönüşüm işlemleri sırasında ortaya çıkan kirleticiler titizlikle kontrol edilecek ve çevrenin korunması amacıyla, temiz enerji kaynakları ve dönüşüm teknolojilerinden yararlanılacaktır. Maden üretiminde, çevreye zarar verilmemesine büyük özen gösterilecektir.

Ulaştırma sektöründe Hükümetimizin birinci önceliği, ulaşımın alt sektörleri arasındaki bütünleşmenin temini, ekonomik büyüme amacına en fazla katkının sağlanması ve çevreyi tahrip etmeyen bir ulaştırma alt yapısının oluşturulmasıdır. Sürdürülebilir turizm politikasının gereği olarak, turizm alanındaki tüm uygulamalarda doğal-kültürel ve sosyal çevrenin talep ve gereklerini göz önünde bulunduran bir anlayış benimsenecektir”.

58. hükümetin, yenilenebilir enerji kaynaklarına önem verdiği ve sürdürülebilir kalkınma üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak Hükümetin programında yer alan maden üretiminde çevreye zarar verilmemesine özen gösterileceği ifadesinin, günümüzde Bergama altın madeninin çevreye verdiği zararlar ve buna tepki olarak yöre halkının eylemleri dikkate alınırsa, tam olarak gerçekleşmediği söylenebilir. Programda ayrıca doğal-kültürel ve sosyal çevrenin korunmasının sürdürülebilir turizm için gerekli olduğu da vurgulanmıştır.

3.1.2.2.8. 59. Hükümet Programı (Erdoğan Hükümeti, 14.03.2003-29.08.2007)

Başbakan Recep Tayyip ERDOĞAN tarafından TBMM'ne sunulan 59'uncu Hükümet Programı çevre ve çevre eğitimine dair şunları içermektedir (Resmi Gazete, 2003):

“Yasal düzenlemeler yoluyla rekabeti engelleyen kısıtlamalar kaldırılacak, çevreyi koruma ve etkin düzenleme ve denetim gerçekleştirilecektir. Çevre dostu sosyo-ekonomik yapıların oluşturulmasına özel önem verilecektir. Çevrenin sermaye stoku olarak ele alınması gereken hava, ısı, su, mineral ve diğerleri tüm ekonomik birimlerin faaliyetlerinin yapı ve kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu konuda duyarlılık artırılacak ve söz konusu stokta değişim yaratan çevresel yapıda

kötüye gidiş, gürültü, kirlenme ve değişim maliyetlerini belirlemek amacıyla sosyal refah ağırlıklı yaklaşım geliştirilecektir.

Hükümetimizin enerji politikasının temelinde ulusal çıkarlarımızı koruyarak enerji arzının güvenliğini ve devamlılığını sağlamak, serbest rekabete dayalı bir enerji piyasası oluşturmak ve duyarlı olduğumuz çevreyi ve insan sağlığını korumak bulunmaktadır”.

59. hükümetin çevre korumaya dair düzenleme ve denetim üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Bu nedenle yasal düzenlemeler yapılacağı rekabet artırıcı faaliyetlerde bulunacağı belirtilmektedir.

3.1.2.2.9. 60. Hükümet Programı (II. Erdoğan Hükümeti, 29.08.2007-13.07.2011)

Başbakan Recep Tayyip ERDOĞAN tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunulan 60. Hükümet Programı’nda çevre ve çevre eğitimine yönelik şu ifadeler yer almaktadır (Resmi Gazete, 2007):

“Anayasamızda ifadesini bulan "sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı", çevre politikalarımızın temelini oluşturmaktadır. Türkiye’yi biyolojik çeşitliliğin korunduğu, doğal kaynakların sürdürülebilir kalkınma yaklaşımıyla yönetildiği, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkını gözetten bir ülke yapmayı hedefliyoruz. Su kaynaklarımızın çok daha verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik çalışmalarımız artarak devam edecektir. Bu çerçevede; atıksu, katı atık, tehlikeli atık gibi çevre korumaya yönelik tesislerin yaygınlaşmasını sağlayacağız. Geri dönüşüm çalışmalarına ağırlık vereceğiz. Ağaçlandırma, erozyonla mücadele ve iyileştirme çalışmalarımızı hızlandıracak, kentlerimizin etrafındaki "yeşil kuşak ormancılığını" geliştirerek, daha yaşanabilir kentler oluşturulmasına katkıda bulunacağız. Avrupa ülkeleri ile mukayese edildiğinde, önemli üstünlüklerimizden biri olan biyolojik çeşitliliğimizi koruyucu tedbirleri sürdüreceğiz. Küresel ısınmayla ilgili olarak daha önce başlatılan enerji, ulaştırma, tarım ve sanayi gibi sektörel alandaki çalışmalara ve ağaçlandırmalara kararlılıkla devam edeceğiz”.

60. hükümet programında anayasada ifadesini bulan çevre hakkına vurgu yapılmakta olup, doğal kaynakların yönetimine ve geri dönüşüm çalışmalarına ağırlık verileceği belirtilmektedir.

3.1.2.2.10. 61. Hükümet Programı (III. Erdoğan Hükümeti, 13.07.2011-.....)

Başbakan Recep Tayyip ERDOĞAN tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan 61. Hükümet Programı'nda çevre ve çevre eğitime dair yer alan ifadeler şunlardır (Başbakanlık,2012):

“Hükümetimiz çevre konularında uluslararası gelişmeleri yakından takip ederek, koruma ve kullanma dengesini gözeterek ve sürdürülebilir kaynak kullanımının önemini bilen bir anlayışa sahiptir. Diğer taraftan, gerek çevre ve tabiatın dengesiz kullanımı ve gerekse diğer sebeplerden kaynaklanan afetlere karşı tedbirli olmak da halkımızın can ve mal emniyeti bakımından en çok öncelik verdiğimiz alanlardan birisi olmaya devam etmektedir. İklim değişikliği başta olmak üzere, artan çevresel sorunlara karşı hassasiyet ve tabii afetler konusunda hazırlıklı olmak, bu dönemde de halkımıza ve yegâne yaşam ortamımız dünyaya karşı Hükümetimizin en önemli yükümlülükleri arasında yer almaya devam edecektir. Bu çerçevede, çevreci bir ulaşım anlayışıyla, başta kentler olmak üzere yolcu ve yük trafiğinin yoğunlaştığı alanlarda gürültü kirliliği dâhil olmak üzere kirliliğin azaltılmasına özel önem vereceğiz. Atık yönetimi hizmetlerinin desteklenmesine devam edeceğiz. Atık azaltma, yeniden kullanım ve geri kazanım uygulamaları ile çevreye verilen tahribatı en aza indireceğiz”.

Ülkemizde son yirmi yıl içinde kurulan 13 hükümetin hemen hemen hepsinin çevre konusunu programlarına aldıkları görülmüştür. Buna karşılık çevre bilinci sağlanarak çevrenin korunması ve çevre sorunlarının ortaya çıkmadan önlenmesinde en önemli önceliğin verilmesi gereken çevre eğitimi, çoğu hükümetlerin programlarına almadığı ortadadır. Hükümet programlarına bir bütün olarak bakıldığında çoğunun birbirinin tekrarı metinler olduğu görülmektedir. Bir önceki hükümetin programında çevreye dair yer alan cümlelerin, bir sonraki hükümetin programında da aynen ya da çok az değişikliklerle yer alması, geçen zaman içinde çevre için hükümetler tarafından yeni bir yaklaşımın ortaya konulmadığı düşüncesini doğurmaktadır. Bazı hükümet programlarında ortaya konulduğu dönem itibarıyla fazla iddialı olduğu söylenebilecek vaatler içeren ifadeler yer almaktadır. Zaman içinde bakıldığında bu vaatlerin gerçekleşmediği görülmekte bu ise, siyasi kaygılarla ortaya atılmış olduğu şüphesini oluşturmaktadır.

3.1.2.3. Türkiye’de Çevrenin Yasal Boyutu

Çevre konusunun ilk kez ayrı bir madde olarak ele alındığı anayasa olan 1982 Anayasası'nda, çevre hakkı ve çevrenin korunması ile doğrudan ilgili hükümler, sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması başlığı altında 56. maddede düzenlenmiştir. Buna göre (T.C. Anayasası, Md.56) ;

“Madde 56 : “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek ve çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak onları denetleyerek yerine getirir. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.”

Ayrıca Anayasa’nın 43, 44, 46, 57, 63, 168 ve 169. Maddeleri de çevreyi ilgilendiren maddelerdir.

Bunlardan 43. madde, kıyılardan yararlanmada öncelikle kamu yararının gözetileceğini düzenlemektedir.

44. madde ise devleti, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemekle görevlendirmiş, 45. maddede tarım arazileri ile çayır ve mer’aların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önleme görevini de devlete vermiştir.

Kamulaştırma esaslarını düzenleyen 46. maddede yer alan ve kamulaştırılan taşınmazın bedelinin peşin ödenmesinin istisnai durumları olarak; tarım reformunun uygulanması, büyük enerji ve sulama projeleri ile iskân projelerinin gerçekleştirilmesi, yeni ormanların yetiştirilmesi, kıyıların korunması ve turizm gibi hususların gösterilmesi çevreyi korumayı destekleyici nitelik taşımaktadır.

57. madde ile devletin, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetten bir planlama çerçevesinde konut ihtiyacını karşılaması düzenlenmiştir.

Anayasa'nın 63. maddesi ile tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasında devlet görevlendirilmiştir.

Yine devletin tasarrufu altında olduğu belirtilen “tabiî servetlerin ve kaynakların aranması ve işletilmesi” 168. maddede düzenlenmiştir.

169. madde ile de ormanların korunması ve genişletilmesi de devletin görevleri arasında önem ve özellikle belirtilmiştir.

1982 Anayasası’nda çevre hakkına ilişkin doğrudan bir hüküm bulunması, o dönemde Ankara’da insan sağlığını tehdit edici düzeyde yoğun bir hava kirliliğinin yaşanması ve Ankara’da faaliyet gösteren Türkiye Çevre Vakfı’nın 1981 yılında

başlattığı Çevre Koruma Kanunu oluşturma girişimleri ile 09.08.1983 yılında 2872 sayılı Çevre Kanunu kabul edilerek, Resmi Gazete 'de yayımlanmıştır (Ekmeztoglov v.d., 2001: 133).

2872 Sayılı Çevre Kanunu, ana çerçevesi değiştirilmeden 1986, 1987, 1988, ve 2001 yıllarında değişikliklere uğramıştır. 2006 yılında ise 5491 Sayılı bir kanunla köklü değişiklikler yapılmış ve 1. maddede kanunun amacı, “Bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamak” olarak belirlenmiştir (Resmi Gazete,2006).

Kanunun birinci bölümünde kanunda geçen çevreye ilişkin terimler tanımlanmakta ve çevrenin korunmasına, iyileştirilmesine ve kirliliğinin önlenmesine ilişkin genel ilkeler toplam 10 madde halinde sayılmaktadır. Kanunun ikinci bölümünde, 2006 değişiklikleri ile “Yüksek Çevre Kurulu ve Görevleri” anlatılmış, üçüncü ve en kapsamlı bölümünde ise çevre korunmasına yönelik önlemler ve yasaklar bulunmaktadır. Dördüncü bölümde çevre için fon kurulması, bu fona sağlanacak gelirler ve kullanma esasları, beşinci bölümde cezai hükümler, altıncı ve son bölümde ise çeşitli hükümler yer almaktadır.

5491 Sayılı Kanun’la yapılan değişiklikler sonrası Çevre Kanunu, çevrenin korunmasına, iyileştirilmesine ve kirliliğin önlenmesine yönelik önemli bir kanuni metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanunda çevre eğitime yönelik olarak üçüncü bölümün 9. Maddesinde;

“1) Çevrenin korunması ve kamuoyunda çevre bilincinin geliştirilmesi amacıyla, okul öncesi eğitimden başlanarak Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı örgün eğitim kurumlarının öğretim programlarında çevre ile ilgili konulara yer verilmesi esastır. Yaygın eğitime yönelik olarak, radyo ve televizyon programlarında da çevrenin önemine ve çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik programlara yer verilmesi esastır. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu ile özel televizyon kanallarına ait televizyon programlarında ayda en az iki saat, özel radyo kanallarının programlarında ise ayda en az yarım saat eğitici yayınların yapılması zorunludur. Bu yayınların % 20'sinin izlenme ve dinlenme oranı en yüksek saatlerde yapılması esastır. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, görev alanına giren hususlarda bu maddenin takibi ile yükümlüdür.”

Kanunda, çevre eğitiminde etkili bir yöntem olan yaygın eğitime yönelik olarak medya kuruluşlarına önemli görevler yüklenmiştir. Ancak bu kanun uyarınca medya kuruluşları tarafından çevre eğitime yönelik yayınların özellikle de izlenme ve dinlenme oranı en yüksek saatlerde yapılmadığı ortadadır. Bu anlamda kanunun uygulanmasını denetleme konusunda eksikler olduğu ya da cezai yaptırımların yetersiz kaldığı söylenilebilir.

3.1.2.4. Ulusal Çevre Eylem Planı

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan çevre politikalarının gerçekleştirilmesi için Dünya Bankası'nın finansal desteği ile DPT Müsteşarlığı ve Çevre Bakanlığı arasında 08.05.1998'de imzalanan protokolle uygulama çalışmaları başlatılan UÇEP, ülkemizde eksikliği hissedilen çevre stratejisini belirleyen bir rehber olup, planın biçimlendirilmesinin çerçevesini oluşturan ve hazırlık sürecinde belirlenen hedefleri şunlardır (Çevre ve Orman Bak.,2012):

- “a) Yaşam kalitesinin iyileştirilmesi;
- b) Çevre bilinç ve duyarlılığının geliştirilmesi;
- c) Çevre yönetiminin iyileştirilmesi;
- d) Sürdürülebilir nitelikte bir ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişme sağlanması.”

Plan dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, çevre koşullarını etkileyen, Türkiye'nin fiziki, beşeri ve ekonomik özellikleri; ikinci bölümde, ulusal çevre politikası ve uluslararası taahhütler, çevre yönetimine ilişkin yasal çerçeve, kurumsal yapı, başlıca yönetsel araçlar, etkin bir yönetimin karşı karşıya olduğu kısıtlar; üçüncü bölümde, Türkiye'nin çevre sorunları, kentsel alanlar, doğal kaynaklar, deniz ve kıyı kaynakları, kültürel ve doğal miras, çevresel tehlikeler konularına değinilmiş ve dördüncü bölümde de, ilk üç bölümdeki bulgulara dayanarak UÇEP oluşturulmuştur (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1998: vi).

Planda Türkiye'de çevrenin korunması ile ilgili olarak sistemin karşılaştığı sorunlar; “düzenleyici mekanizmalara aşırı bağımlılık, halkın katılımının sınırlılığı, çevre kuralları konusunda duyarlılığın düşük olması, çevre etmenlerinin planlamaya sınırlı ölçüde dâhil edilmesi, çevre yasalarının yaşama geçirilmesinde gerekli yaptırım

gücünün sınırlılığı, eğitim sisteminde çevre konusunun az yer tutması” olarak sıralanmıştır (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1998: vi).

Kirliliğin önlenmesi ve azaltılması, temel çevre altyapı ve hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması, kaynakların sürdürülebilir kullanımını teşvik, çevreyle ilgili sürdürülebilir uygulamaların desteklenmesi ve çevresel tehlikelere maruz kalmanın asgari düzeye indirilmesi, UÇEP’in stratejik hedefleridir. İlkeleri arasında ise; demokratik ve katılımcı mekanizmaların kullanılması, uzlaşma ve sahiplenme, verimlilikle ekonomik rasyonalitenin karşılaştırılması, öncelikli eylemlerin eşgüdümü ve içselleştirilmesi ve çözümlerin uygun düzeyde yerleştirilmesi yer almaktadır (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 55-56).

UÇEP içerisinde çevre eğitime yer verildiği ve çevre eğitiminin kısa vadede yatırım planları arasına alındığı görülmektedir. UÇEP'in çevreyle ilgili bilgi ve duyarlılık düzeyini yükseltmek üzere önerdiği iki proje ise (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 58):

“Çevreyle ilgili verilerin analiz, karar alma ve halkın duyarlılığını geliştirecek biçimde yönetilmesi; ve hem örgün hem de yaygın kanallardan çevre eğitimin sağlanmasıdır. Plana göre çevreyle ilgili daha sağlıklı bilgilere sahip olunması ve halkın çevre konusunda daha iyi eğitilmiş olması, planın 3. bölümünde yer alan bütün sorun alanlarında ileri adımlar atılmasına şöyle katkıda bulunabilecektir;

- (a) Devletin ve kamuoyunun bozulmuş bir çevrenin getireceği riskleri daha iyi kavramasını sağlayarak,
- (b) Devletin kaynakları öncelikli sorunlara yöneltmesine yardımcı olarak,
- (c) Kamuoyunun çevre sorunlarını çözümlemesi için siyasal sistem üzerindeki baskılarını artırarak,”

UÇEP’ in ülkemizde çevreye dair strateji oluşturmak adına önemli bir plan olduğu söylenebilir. Ayrıca çevre konusunda uluslararası standartlara ve üyesi olmayı hedeflediğimiz AB’ye uyum açısından da önemlidir. Çevre bilincinin ve duyarlılığın artırılması bakımından çevre eğitiminin önemine vurgu yapması ve buna dair projeler ortaya koyması da planın olumlu yönlerindendir. Planda ayrıca devletin çevre eğitiminde daha çok nasıl katkıda bulunabileceğine dair öneriler de sunulmakta olduğu görülmektedir.

3.1.2.5. Gündem 21

1992 Rio Yeryüzü Zirvesi Konferansı'nın beş temel belgesinden biri olan Gündem 21, 1990'lı yıllardan başlayarak 2000'li yıllar boyunca çevre ve ekonomiyi etkileyen tüm alanlarda yapılması gereken etkinlikleri tanımlamaktadır. Gündem 21 çevre ve kalkınma konularının birlikte ele alınmasını ve devletlerin, kalkınma örgütlerinin uluslararası ölçekte işbirliğinde bulunarak yapmaları gereken etkinlikleri kapsayan bir eylem planıdır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 203).

Gündem 21 “insanlık tarihsel bir dönüm noktasındadır” cümlesiyle açılmaktadır. Uluslararası ve ulusların kendi içindeki eşitsizliklere giderek artan yoksulluk, açlık, hastalıklar ve cehalete, ekosistemlerdeki kötüleşmeye dikkat çekilmektedir. Çıkış yolu olarak da temel gereksinimlerin karşılanmasını, yaşam standartlarının iyileştirilmesini, ekosistemlerin daha iyi korunması ve yönetimini ve daha güvenli bir geleceğe giden yolun yapı taşlarının döşenmesini sağlayacak küresel ortaklık kavramı gündeme gelmektedir. Gündem 21 dinamik bir program olarak görülmekte ve bu sürecin sürdürülebilir kalkınma için yeni bir küresel ortaklığın başlangıcı olduğu belirtilmektedir (Gündem,2012).

Gündem 21, temel dört bölümden oluşmaktadır. Bunlar; Birinci Bölümde “Sosyal ve Ekonomik Boyutlar” başlığı altında, uluslararası işbirliği, yoksullukla mücadele, tüketim kalıplarının değiştirilmesi, demografik hareketler, insan sağlığı ve insan yerleşmeleri ve karar verme düzeyinde çevre ve kalkınmanın entegrasyonu konuları, İkinci Bölümde “Kalkınma İçin Kaynakların Korunması ve Yönetimi” başlığı altında, atmosferin korunması, çevresel değerlerin korunması ve yönetimi, zararlı faaliyetlerin önlenmesi ve yönetimi konuları, Üçüncü Bölümde “Etkin Grupların Rolünün Güçlendirilmesi” başlığı altında, kadınlar, gençler, yerli halklar, hükümet dışı örgütler, yerel otoriteler, iş çevreleri, ticaret birlikleri, bilimsel ve teknolojik topluluk, çiftçiler gibi grupların faaliyetlerinin artırılması konuları ve Dördüncü Bölümde “Uygulama Mekanizmaları” başlığı altında, finansman, teknoloji transferi, bilim, bilinçlendirme, uluslararası işbirliği, kurumsal düzenlemeler, hukuki araçlar ve mekanizmalar ile enformasyon konuları incelenmiştir (Ertürk, 1998: 227).

İnsanlığın tarihsel bir dönüm noktası olduğu cümlesiyle açılan ve birçok konuda özellikle de çevre konusunda çok önemli uyarı ve önerilerde bulunarak

kapanan Gündem 21, ülkelere yol haritası niteliğinde bir program olarak görülmektedir. Ayrıca da sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin küresel çabaların ilk meyvesi olduğu da belirtilmektedir. Ancak sonuçta Gündem 21'in, bir metinden ibarettir. Esas önemli olanınsa bu metinde yazılı olanların ülkeler tarafından ne kadar hayata geçirildiğidir.

3.2. ÇEVRE EĞİTİMİNDE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN RÖLÜ

Stockholm Konferansı'ndan günümüze, riskleri tanımlama, çevre etkilerini değerlendirme, onlara karşı tedbirler uygulama ve eyleme temel verecek yüksek düzeyde bir kamu bilincini ve siyasal ilgiyi sürdürme açılarından, sivil toplum kuruluşlarının vazgeçilmez bir rolü olduğu vurgulanmaktadır (Ertürk, 2009:493).

Sivil toplum kuruluşlarının birincil görevinin kamuoyunu bilgilendirmek olduğu söylenebilir. Sivil toplum kuruluşları toplum bilincinin oluşmasında, hükümetleri harekete geçiren siyasal baskıların ortaya çıkmasında öncülük etmektedir. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca hazırlanan "Ortak Geleceğimiz" raporunda da bu duruma değinildiği görülmektedir.

Bugün çevreci sivil toplum kuruluşları pek çok ülkede etkili birer baskı grubuna dönüşmüş durumdadırlar. Hızla artan üye sayıları ve büyüyen gelir kaynakları bu tür örgütlerin şimdiki konumlarına yerleşmelerinde oldukça etkili olmuştur. Artık sivil toplum kuruluşları yalnızca, hükümetin çevre sorunları alanında gerekli önlemleri almaları yolunda kamuoyu yaratmakla görevli kuruluşlar olarak görülmeyip; siyasal karar alma sürecinde -dolaylı ya da dolaysız- etkide bulunması gerekli olan bir güç olarak da kabul edilmektedirler (Duru, 1995: 47).

Sivil toplum kuruluşları genellikle tüzel kişiliğe haiz dernek ve vakıf adı altında faaliyet göstermektedirler. Bunlardan dernekler belli sayıda kişilerin bir amacı gerçekleştirmek üzere kurduğu tüzel kişiliklerdir. Vakıflar ise bir veya birden fazla kişinin belli bir amaca tahsis ettiği malvarlığı ile meydana gelmektedirler. Dernek ve vakıf birey için temel bir haktır. Çoğulcu demokratik toplumlarda bu hak bir kanun özgürlüğü sayılır (Doğan, 1997: 20) .

Türkiye'de çevre için belli amaçlar doğrultusunda farklı yıllarda kurulmuş ve gönüllü kuruluş anlayışı içinde faaliyet gösteren çok sayıda dernek ya da vakıf

mevcuttur. Bu dernek ve vakıfların bazıları yerelde faaliyet göstermekte, bazıları ise ulusal çapta örgütlenmiş, geniş kitlelere hitap eden yapılarıyla çevre eğitiminde önemli görevler üstlenebilecek durumdadırlar. Bu örgütlerin bazılarının birkaç konuyla kısıtlı kaldıkları bazılarının ise çevre konularını bütüncül bir yaklaşımla ele aldıkları görülmektedir. Bu nedenle Türkiye’de farklı yıllarda kurulmuş, çevre ve çevre eğitiminde faaliyetleri bulunan dernek ve vakıflardan, çevre konularını genel olarak ele alan, özellikle çevre eğitime yönelik faaliyetlerinden ötürü önemli görülen başlıcaları aşağıda incelenmiştir.

3.2.1. Dernekler

3.2.1.1. Türkiye Tabiatını Koruma Derneği (TTKD)

1955 yılında kurulan, doğa ve çevre konularında çalışan en eski derneklerden biri olan Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, doğanın korunması, çevre sorunları ve kirlenmenin önlenmesi, toplumun bilinçlendirilmesi, şiddetin engellenmesi, doğal denge sorunlarının çözümü için gönüllü olarak çalışmaktadır. Derneğin amacı Dernek Tüzüğü’nde (TTKD Tüzüğü,2009: 1):

“Memleketin tabii kaynaklarının; özellikle tarım, orman, çayır ve meralarının, yaban hayatının, av hayvanlarının ve kuşlarının, diğer canlı varlıkların (fauna ve floranın) peyzajının korunması yanında; toprak su, bitki ve insan arasındaki dengenin sağlanması, endüstrileşme ve şehirleşmenin meydana getirdiği çevre sorunları ve kirlenmelerin önlenmesi ve dolayısıyla tabii denge sorunlarının halline çalışmak” şeklinde belirtilmektedir.

TTKD bu amaçlarına yönelik olarak projeler gerçekleştirmekte, kitaplar yayımlamakta, konferanslar, seminerler ve sempozyumlar düzenlemektedir. Derneğin, ayrıca 1966 yılında yayın hayatına başlayan ve 45 yıldır düzenli olarak üç ayda bir yayınlanan “Tabiat ve İnsan” isimli bir dergisi de bulunmaktadır. Dergi ülkemizde doğanın korunmasına yönelik yürütülen çalışmaların ulusal ve uluslararası alanda tanıtılmasını amaçlamaktadır (TTKD, 2012).

Kuruluş tarihi dikkate alındığında, ülkemizde uzun yıllardır özellikle doğal çevrenin kirlenmesine neden olan çevre sorunlarının önlenmesi konusunda, TTKD’nın faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir.

3.2.1.2. Greenpeace Türkiye

1971 yılında Kanadalı küçük bir grup tarafından kurulan ve Türkiye’de 1992 yılından bu yana faaliyet gösteren Greenpeace, kendini “yeşil ve barışçıl bir gelecek için gereken güçlü çözümleri ve küresel çevre problemlerini ortaya koymak için şiddet içermeyen ve yaratıcı çatışma kullanan bağımsız bir kampanya organizasyonu” olarak nitelirmektedir. Amacının dünyayı tehdit eden en önemli çevre sorunları üzerinde çalışmak, çözümler önermek ve çevresel yıkımı durdurmak olduğunu belirtmektedir (Greenpeace, 2012).

Greenpeace’in küresel olarak belirlediği kampanya konuları; “İklim Değişikliği, Okyanuslar, Ormanlar, Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar, Nükleer ve Toksik Maddeler”dir. Greenpeace, Türkiye’de kısıtlı kaynaklar nedeniyle yalnızca İklim Değişikliği ve Enerji, Akdeniz’i Koruma, Tarım Kampanyası ve Nükleersiz Gelecek alanında etkin çalışmalar yürütmektedir. Greenpeace yürüttüğü kampanyalar çerçevesinde diğer derneklere göre aktif bir politika izlemekte ve “çevreci toplumsal hareket” olarak niteledikleri eylemler gerçekleştirmektedirler (Greenpeace, 2012).

Greenpeace’in bu eylemlerini arada bir ortaya çıkıp ortalığı karıştıran bir grup maceracının faaliyetleri olarak görenler olabilmektedir. Oysaki Greenpeace’in yaptığı her bir çevreci toplumsal hareket aslında, yürüttüğü kampanya gereğidir. Çevre ile ilgili her olayda Greenpeace yer almamaktadır. Örneğin; Ankara’da “Papazın Bağı” olarak bilinen yerdeki ağaçlar kesilmek istenirken, bazı çevreci grupların tepki göstermesine rağmen, Greenpeace’in konu ile ilgili doğrudan bağlantılı bir kampanyası olmaması nedeniyle hiçbir faaliyette bulunmadığı görülmüştür (Çalı, 2006: 111).

Greenpeace’in çevreyi koruma amaçlı aktif eylemlerde bulunarak çevreye zarar veren, gerçek ya da tüzel kişileri protesto etme yolunu seçtiği görülmektedir. Çevre sorunlarına dikkat çekmesi ve kamuoyunda farkındalık oluşturmaları bakımından Greenpeace’in bu eylemlerinin önemli olduğu söylenebilir.

3.2.1.3. Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD)

1975 yılında İstanbul’da kurulmuş ve 1990’da kamu yararına çalışan dernek statüsü kazanmış olan Doğal Hayatı Koruma Derneği’nin varoluş nedeni; doğa ve doğal kaynakların korunmasına doğrudan veya dolaylı olarak eğitim, araştırma, proje ve uygulama çalışmaları yoluyla katkıda bulunmak olarak belirtilmektedir (DHKD, 2012).

Türkiye'nin olağanüstü zengin bitki ve hayvan türleri ile bunların doğal yaşam alanlarının değerinin farkına varılması, koruma altına alınmasını amaçlayan dernek, gönüllü olarak katkıda bulunan katılımcıların dışında profesyonel bir çalışma kadrosuna da sahiptir. DHKD amacı doğrultusunda koruma projeleri yürütmekte; ilgili yasaların uygulanabilmesi için lobi faaliyetleri sürdürmekte; kamuoyu, yerel/merkezi yöneticiler ve şirketlerle işbirliği yapmaktadır. DHKD Türkiye'nin biyolojik çeşitliliğini koruma sorumluluğunun iş dünyası, resmi kurumlar, bireyler ve genel kamuoyu tarafından paylaşılması gerektiğine inanmaktadır (DHKD, 2012).

Dernek 27 Şubat 2010 tarihinde gerçekleştirilen genel kurulunda Doğal Hayatı Koruma Vakfı (DHKV) ile birleşme kararı almış, bu birleşme sonrasında, aidatını ödemiş olan tüm DHKD üyeleri vakıf üyeliği statüsü kazanmış, ayrıca DHKD tarafından yürütülen bitki projeleri de Vakıf tarafından sürdürülmek üzere devredilmiştir (WWF, 2012).

Ülkemizin doğal güzelliklerinin ve özellikle endemik türlerin yok olmasını önlemek için, sivil toplum kuruluşlarının halkı bilinçlendirmede etkin rol alabileceği söylenebilir. DHKD de bu amaçla kurulması nedeniyle önemli görülebilecek bir sivil toplum örgütüdür.

3.2.1.4. Doğa İle Barış Derneği

9 Haziran 1993 tarihinde kurulan dernek, toplumun birleşik gücünü insan ve doğa sevgisinde odaklaştırarak sürdürülebilir çevrede yaşayan bilinçli üreten ve tüketen toplumu oluşturmayı kendine amaç edinmiştir. Bu amaçla başta çevre olmak üzere tüm sorunların çözümü için bilgili, bilinçli, örgütlü toplum oluşturabilmek amacıyla yaygın organizasyonlar yapmayı da hedefi olarak belirlemiştir (Doğa İle Barış Derneği, 2012) .

Derneğin çevre için yaptığı önemli çalışmalarının; yaygın çevre anketleri ile duyarlı kişilerin tespiti, sanatçılarla birlikte çevre şölenleri, okullara yönelik çevre çocuk kulüpleri, çevre yürüyüşleri, "Nasıl bir belediye istiyoruz?" panelleri, konserler, okul kampanyaları, ağaç dikme kampanyaları, imza kampanyaları, "Karadeniz Ölmesin" sempozyum ve seminerleri, atık pillerin toplanması, mahalle eğitim seminerleri, yaygın halk eğitimleri olduğu söylenebilir. Dernek ayrıca Türk Boğazlarının çevre sorunları ve bu bölgede yaşanabilecek bir felaketi engellemek amacıyla ulusal ve uluslararası kuruluşların katılım ile her yıl İstanbul Boğazında yüzlerce teknenin katılımı ile yapılan deniz etkinlikleri gerçekleştirmektedir. Dernek 2001 yılından beri, okul içinde ve yaşadıkları bölgelerde çevre kirliliğinin önlenmesinde ve oluşan her türlü çevre sorununun ortadan kaldırılmasında düşünen, sorgulayan ve fiilen çaba sarf eden bir gençlik oluşturulmasını amaçlayan "Okullarda Çevre Eğitim ve Uygulama Projesi"nin ortağı, uygulayıcısı ve izleyicisidir (Doğa İle Barış Derneği, 2012) .

Derneğin faaliyetlerinin genel anlamda doğrudan çevre eğitime yönelik olduğu görülmektedir. Bu nedenle Doğa İle Barış Derneği'nin çevre eğitimi konusunda önemli görevler üstlendiği söylenebilir.

3.2.1.5. DenizTemiz Derneği (TURMEPA)

1994 yılında kurulan ve kurulduğu günden bu yana deniz ve kıyılarımızın korunmasını ulusal bir öncelik haline getirerek gelecek nesillere, kalkınmada sürdürülebilirlik hedefine ulaşmış yaşanabilir bir Türkiye bırakmak amacıyla çalışmalarını sürdüren TURMEPA, Türkiye'nin denizlerini ve su yollarını koruma konusunda önemli bir rol üstlenmektedir (TURMEPA,2012) .

Derneğin, toplumun her kesiminin deniz ve çevre konusunda bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi ve doğru davranış değişikliğini kazanması amacıyla, başta okullar olmak üzere kamu ve özel sektör kuruluşlarına yönelik etkinlikler gerçekleştirdiği görülmektedir. Bunların önemli olanlarından birisinin, her yıl 23 Nisan'da özellikle toplumun dezavantajlı bölgelerinde yaşayan çocukları hedefleyen etkinlikler olduğu söylenebilir.

Dernek proje çalışmalarını eğitim, koruma, farkındalık başlıkları altında üç ayrı kategoride yürütmektedir. Dernek eğitim projelerinin hedefini; “geliştirdiği yenilikçi ve yaratıcı araçlarla; çocuklara, gençlere ve yetişkinlere deniz sevgisi ve denizleri koruma bilinci aşılama ve deniz kirliliği ile mücadele konusunun ulusal önceliklerden biri haline gelmesini sağlamak” olarak belirtmektedir. Bu doğrultuda derneğin yürüttüğü eğitim projeleri şunlardır (TURMEPA,2012) :

- “a) Sınırsız Mavi,
- b) Kıyı ve Deniz İnceleme Merkezi Eğitim Çalışmaları,
- c) Mavi Yunus Çevre Dedektifleri Projesi,
- d) Transat Projesi,
- e) Geleceğimiz Erimesin Projesi,
- f) Genç Turmepa Akran Eğitimleri,
- g) Özel Sektör Eğitimleri.”

Dernek ayrıca, uluslararası sivil toplum kuruluşları ile ortak projeler de düzenlemektedir.

Üç tarafı denizlerle çevrili olan ve aynı zamanda deniz trafiğinde kıtalararası geçiş noktasında bulunan Türkiye’nin, denizlerin kirlenmesinden en olumsuz etkilenecek ülkelerden biri olma olasılığı yüksektir. Özellikle boğazlardan geçen petrol ve kimyasal madde taşıyan büyük tonajlı gemiler, ülkemizin kıyı şeridini ve denizlerini kirlenme riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Denizlerin kirlenmesinin, doğal hayat başta olmak üzere turizmden ekonomiye birçok alanı olumsuz etkiler nitelikte oluşu göz önünde bulundurulursa, TURMEPA’nın faaliyetlerinin çok önemli olduğu söylenebilir.

3.2.1.6. Doğa Derneği

2002 Yılından bu yana faaliyet gösteren derneğin merkezi Ankara’da olup, Antalya, Burdur, Hasankeyf ve Birecik’te temsilcilikleri bulunmaktadır. Bununla birlikte Ankara’nın Beypazarı ilçesi ve İstanbul’un Çengelköy semtinde “Doğa Evi” adını verdikleri, bölgenin doğasını ve derneği tanıtmak için oluşturdukları büroları mevcuttur. Dernek ayrıca merkezi İngiltere’de bulunan Dünya Kuşları Koruma Kurumu’nun da (BirdLife International) Türkiye ortağıdır (Doğa Derneği, 2012).

Derneğin misyonu; “doğa ve insanı bir bütün halinde ele alarak başta "Önemli Doğa Alanları" olmak üzere tüm Türkiye sathında doğanın yaşamasını sağlamak” olarak belirtilmektedir. Bu misyon doğrultusunda yurdun çeşitli yerlerinde projeler ve eğitim amaçlı faaliyetler yürütmektedir. Ayrıca doğa adına yararlı gördüğü çeşitli projelere de dışarıdan destek vermektedir. Derneğin Doğa Okulu, Doğa Çantam, Akıcı Öğrenme, Yeşil Kutu, Bozayı Eğitim Çalışması isimli eğitim faaliyetleri ve “Doğa Dergisi” adlı bir süreli yayını bulunmaktadır. Ayrıca “Türkiye ve Ortadoğu’nun Kuşları, Türkiye’nin Kelebek Rehberi, Türkiye’nin Önemli Doğa Alanları” derneğin yayımladığı çeşitli kitaplardır (Doğa Derneği, 2012).

Günümüzde ülkemizin farklı bölgelerinde önemli doğa alanlarının tahrip edildiği bilinmektedir. Bu tür yerel sorunların ülke genelinde fark edilmesi, bilgilendirme ve haberdar etme bakımından sivil toplum örgütlerine önemli görevler düşmektedir. Kimi zaman çok yakınımızda da olsa farkına varamadığımız bu gibi çevre sorunlarının önlenmesinde Doğa Derneği’nin faaliyetlerinin etkili olabileceği söylenebilir.

3.2.2. Vakıflar

3.2.2.1. Türkiye Çevre Vakfı (TÇV)

1 Şubat 1978 tarihinde kurulan vakıf çevre konusunda faaliyet gösteren en eski vakıflar arasındadır. Vakfın amacı kısaca “hepimizin daha temiz, daha düzenli, daha güzel bir çevrede yaşamasını sağlamak” olarak ifade edilmektedir Bu amaçla Türkiye Çevre Vakfı’nın, araştırma, yayın ve kamuoyu aydınlatma faaliyetleri bulunmaktadır. Vakfın bugüne kadar yayınladığı, çevre konusunun hemen her yönünü işleyen ve Türkiye’deki çevre literatürünün temelini teşkil ettiği söylenebilen, 186 kitap bulunmaktadır (TÇV, 2012).

İlk yıllarda, çalışmalarını daha ziyade kamuoyunu aydınlatma ve uyarma şeklinde yürüten Vakıf, özellikle son yıllarda bu tarzını değiştirmiş, çevre kavramının toplumda kabul edilmesi ve önemsenmesi karşısında; daha ziyade teknik ayrıntılara inen ve başka kuruluşların fazla ilgilenmediği alanlardaki hizmetlere ağırlık vermeye başlamıştır. Avrupa Birliği’nin politikaları, Gümrük Birliği’nin çevre yönünden neler

getirdiği, serbest ticaret antlaşmaları, genel olarak gönüllü kuruluşların demokratik sistemdeki yeri, yenilenebilir enerji, karbon emisyonları, biyolojik çeşitlilik gibi konular, TÇV'nin son yıllarda öncelik tanıdığı konular olmuştur.

Ayrıca Vakıf ülkemizde, çevre ile ilgili birçok konuda ilklere imza atmıştır. Çevre kavramının yeterince bilinmediği 1978 yılında, konunun devlet bünyesinde ele alınmasına önayak olmuş, o günlerde Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı'nın kurulmasını teklif etmiş ve bu şekilde “kamuoyunu ve devleti, yapıcı bir şekilde etkileme” gayretlerinin ilk başarılı örneğini vermiştir. Kuruluşundan iki yıl kadar geçtikten sonra, çevre hukuku kavramının yeterince bilinmediği ve tanınmadığı ülkemizde, bu hukuk dalının yerleşmesi için gayret sarf etmiş, yayınladığı kitaplarla, Türkiye’de çevre hukuku dalının temelini atmıştır (TÇV, 2012).

Vakfın çevre eğitimine, özellikle yayınladığı kitaplarla destek verdiği görülmektedir. Ülkemizde çevre eğitimi alanında çalışan kişi ve kurumlara da yol gösterici olması bakımından vakfın bu tür faaliyetlerinin önemli olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.2.2. Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL)

ÇEKÜL ülkemizin doğal, tarihsel ve kültürel varlıklarını korumak amacıyla 1990 yılında kurulmuş, kuruluşundan itibaren doğa-kültür-insan arasındaki yaşamsal uyumun savunucusu olmuş ve “Doğa ve Kültürle Varız” sloganıyla yaşama geçirdiği proje ve programlarla, en küçük yerleşmeden ülke bütüne açılan bir yaklaşımı benimsemiştir. Vakfın resmi olarak amaçları şöyle belirlenmiştir (ÇEKÜL, 2012):

"Kamuoyu duyarlılığını güçlendirerek, kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel değerlere ve kimliklere sahip çıkılmasını sağlamak; bu varlıkları özgün niteliğine dokunmadan, benzersiz kimliğini bozmadan ortaya çıkarmak, korumak, iyileştirmek, çağdaş bir anlayışla işlevlendirmek ve yaşatmak; bir miras, bir belge olarak geleceğe aktarmak."

ÇEKÜL, kültürel mirasın korunması konusunda eğitim, tanıtım ve yayın çalışmaları yürütmektedir. Vakfın “7 Bölge 7 Kent” ve “Kendini Koruyan Kentler” projeleri bu doğrultuda yürüttüğü projelerdendir. ÇEKÜL, Türkiye coğrafyasının bütününe bir miras olarak kabul etmekte ve barındırdığı binlerce canlı ile birlikte bu

mirası korumanın en temel sorumluluğu olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle, doğal mirasın korunması için hazırladığı eğitim programlarının ve yerelde yürüttüğü koruma politikalarının yanı sıra devam eden “7 Ağaç Ormanları” programıyla, ülke çapında ağaçlandırma çalışmaları da yürütmektedir (ÇEKÜL, 2012).

ÇEKÜL’ün şehirlerdeki çarpık kentleşme dolayısıyla meydana gelen görüntü kirliliğinin önlenmesi, ayrıca kültürel miras olarak addedilen tarihi yapıların aslına uygun restorasyonu üzerine çalışmaları önemlidir. Günümüzde ekonomik kaygılarla inşaat sektörünü de etkisi altına alan seri üretim anlayışı ve dolayısıyla yapı mimarilerinde yaşanan tekdüzelik, çevrede görüntü kirliliğine neden olmaktadır.

3.2.2.3. Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO)

ÇEVKO Vakfı, Türkiye’de ambalaj atıklarının ekonomik ve düzenli geri kazanımı için sanayi, yerel yönetim ve tüketicilerin katkı ve katılımları ile sürdürülebilir bir geri kazanım sisteminin kurulmasına katkıda bulunmak amacıyla, 1 Kasım 1991’de ülkemizin 14 önde gelen sanayi kuruluşunun girişimleri ile kurulmuş, kar amacı gütmeyen bir vakıftır (ÇEVKO Vakfı Senedi, 2002: 2).

ÇEVKO Vakfı, kuruluş amaçları doğrultusunda yaptığı tüm çalışmalarda “Entegre Atık Yönetimi” ilkelerini benimsemektedir. Vakıf bugüne kadar cam, metal, plastik, kompozit ve kâğıt/ karton türü ambalaj atıklarının sağlıklı, temiz bir şekilde geri kazanımlarının sağlanması amacıyla, gereken sistemin oluşturulması için çalışmalar gerçekleştirmektedir. Entegre Atık Yönetimi ile yerel yönetimlerin, sanayinin ve tüketicilerin sorumluluk paylaşımını ön planda tutmaktadır (ÇEVKO, 2012).

Vakıf, Türkiye’nin AB’ye uyumu sürecinde 2005 yılında yayınlanan “Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği” çerçevesinde T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Yetkilendirilmiş Kuruluş ilan edilmiştir. 2005 yılından itibaren ambalajlı ürün piyasaya süren firmalar, ambalaj atıklarının geri kazanımı için ÇEVKO Vakfı’na kazanım yükümlülüklerini devretmeye başlamıştır (ÇEVKO, 2012).

ÇEVKO Vakfı, üstlenmiş olduğu yükümlülükleri yerine getirmek için iletişim, bilinçlendirme ve eğitim çalışmaları düzenlemektedir. Yetkilendirilmiş kuruluş, temsil ettiği piyasaya ambalaj süren ambalaj üreticileri ve ekonomik işletmelerin adına,

ambalaj atıklarının kaynağında ayrı toplanması için yerel yönetimler ve lisanslı firmalarla işbirlikleri geliştirmektedir. Ayrıca Vakfın üç ayda bir yayınlanan “ÇEVKO Dönüşüm” adlı bir dergisi de bulunmaktadır (ÇEVKO, 2012).

ÇEVKO Vakfı’nın, atıkların yeniden değerlendirilmesi yoluyla çevre kirliliğinin önlenmesi ve ekonomiye katkı sağlanması konusunda önemli bir işlevi olduğu görülmektedir. Ancak bunu yaparken Vakfın işini kolaylaştıracak en önemli unsurun, çevre bilinci ve duyarlılığına sahip toplum ve bireylerin var oluşu söylenebilir. Çünkü geri dönüşümde atıkların kaynakta ayrıştırılmasının, maliyeti büyük oranda düşürdüğü bilinmektedir. Bu ise çevre eğitiminin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

3.2.2.4. Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı (ÇEVKOR)

Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı (ÇEVKOR), 1991 yılında Ege ve Dokuz Eylül üniversitelerindeki öğretim üyeleri tarafından kurulan bir vakıftır. Vakfın amacı; doğal, tarihi ve kültürel varlıkların korunması, geliştirilmesi, yaşatılması, çevre kirliliği meydana getirmeyecek sistemlerin teşvik ve geliştirilmesi, toplumun her kesiminde çevre bilincinin arttırılması ve bu konuda eğitim çalışmalarının yapılmasıdır (ÇEVKOR, 2012).

Vakfın, bu amaçlara yönelik olarak gerçekleştirdiği faaliyetler şöyle sıralanabilir:

- “a) Ekoloji Yaz Okulları
- b) Çevre Eğitimi Kitapları
- c) Bilimsel ve Popüler Dergiler
- d) Çevre Gazete ve Bültenleri
- e) Ulusal ve Uluslar arası Sempozyum ve Kongreler
- f) Temizlik, Ağaç Kesimine Son, Her Balkona Bir Kuş Yuvası gibi kampanyalar
- g) Dokümanter TV Dizileri
- h) Ağaçlandırma Çalışmaları
- ı) Çevre Başarı Ödülleri
- i) Genç Ekologlar Eğitim Programı
- j) Çevre Araştırma Projeleri, Çevre Sloganları, Çevreci Edebi Eserler gibi konularda çeşitli yarışmalar
- k) Avrupa Birliği Projeleri”

Vakfın ayrıca düzenli olarak yayınlanan, Ekoloji Dergisi (Uluslararası Bilimsel Çevre Dergisi), Ekoloji Magazin Dergisi (Doğa, Çevre ve Kültür Dergisi), EurAsian Journal of Biosciences (Uluslararası Elektronik Biyolojik Bilimler Dergisi-Hakemli) ve Ekoloji Teknik Dergisi (Çevre ve Enerji Sektörü Dergisi) isimli dört süreli yayını bulunmaktadır (ÇEVKOR, 2012).

Vakfın amaçları arasında toplumun her kesiminde çevre bilincini artırmak amacıyla çevre eğitimi çalışmaları yapılmasının bulunduğu görülmektedir. Bu da, çevre eğitiminin çevre bilinci sağlamakta önemli olduğunun, sivil toplum örgütlerince de kabul edildiğini göstermektedir.

3.2.2.5. Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA)

11 Eylül 1992 tarihinde kurulmuş olan vakfın amaçları şöyledir (TEMA Vakıf Senedi, 2010: 1) :

- “a) Ülkemizde ve Dünyada doğal varlıkların ve sağlığın korunması, erozyonla mücadele, toprak-su düzeninin sürekliliğine ve ekolojik dengeye müdahalelerin önlenmesi, tarım arazilerinin korunması, mera ıslahı, toprak örtüsü ve toprağın korunması ve ağaçlandırmanın önemi ile iklim değişikliği ve değişkenliği konusunda kamuoyunun eğitimi ve bilgilendirilmesi, kırsal kalkınmaya öncülük edilip yardımcı olunması, bu alanda milli politikaların oluşturulmasına yardımcı olmak ve bu esaslardan ödün verilmemesi için gerektiğinde hukuksal alanda da mücadele etmek,
- b) Ağaç ve orman sevgisini topluma mal etmek,
- c) Doğal varlıkların, insan sağlığının, yeşil alanların, toprak ve toprak örtüsünün, tarım alanlarının, meraların, suların, ormanların korunması, geliştirilmesi, mümkün olanlarının yenilerinin tesis edilmesini sağlamak için faaliyette bulunmak”.

TEMA bu amaçlarına yönelik olarak, Koruma Projeleri, Orman Projeleri, Eğitim Projeleri, Uluslararası Projeler ve Teşkilatlanma Projeleri olarak sınıflandırdığı beş ayrı konu başlığı altında projeler gerçekleştirmektedir. Özellikle Koruma ve Orman Projeleri tüm ülke sathına yayılan çok sayıda projelerden oluşmaktadır. Yasal çalışmalar, eğitim çalışmaları, uluslararası çalışmalar ve ülke çapında teşkilatlanma çalışmaları da vakfın amacına yönelik olarak yürüttüğü çalışmalardır. Eğitim çalışmalarını yürütmek üzere ise vakıf bünyesinde 1996 yılında eğitim bölümü kurulmuştur. Vakıf ayrıca toprağın ve doğal varlıkların korunması, erozyonun önüne geçilmesine yönelik çalışmalarında Milli Eğitim Bakanlığı, Silahlı Kuvvetler, Diyanet

İşleri Başkanlığı, Anadolu Üniversitesi ve daha birçok kurum ve kuruluşla eğitim için işbirliği yapmaktadır. Eğitim için Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliğine öncelik vermektedir (TEMA, 2012).

Ülkemiz ormanlarının çevre sorunlarından olumsuz etkilendiği ve giderek azaldığı bilinmektedir. Ormanın faydaları, korunması ve ağaçlandırma konularında TEMA Vakfı'nın çalışmaları önemlidir.

3.2.2.6. Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV)

Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV) 1993 yılında, Turizm Bakanlığı önderliğinde, Mavi Bayrak Programı'nın ülkemizde de başlatılabilmesi amacı ile kurulmuştur. Akdeniz çanağında turizmde gelişmiş olan ülkelerde yaygınlaşmaya başlayan, sağlıklı yüzme suyu, donanımlı plaj ve iyi bir çevre yönetimi ile çevre bilinçlendirme etkinliklerini içeren Mavi Bayrak'ın turizm ve çevre açısından da önemli olduğu yaklaşımı ile çalışmalarına başlamıştır (TÜRÇEV,2012).

Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı (Foundation for Environmental Education, FEE) 'nın da bir üyesi olan TÜRÇEV'in esas itibarıyla amacı şöyledir (TÜRÇEV Resmi Senedi, 1993: 1) :

“İnsanın, insan sağlığının, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve tabii kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması, her türlü çevre kirliliğinin önlenmesi, çevre bilincinin geliştirilmesi, ülkenin doğal bitki ve hayvan varlığı ile tabii ve tarihi zenginliklerinin korunmasını ve bu hedefler doğrultusunda; Avrupa Çevre Eğitim Vakfı'nca başlatılmış bulunan Avrupa Topluluğu'nca yürütülen Mavi Bayrak Kampanyası'nın ülkemizde organizasyonu, yürütülmesini ve geliştirilmesini, Rio Çevre ve Kalkınma Konferansında alınan kararlar doğrultusunda uluslararası NGO (Non Governmental Organization – Resmi Kuruluşlar dışı organizasyonlar) tarafından yürütülecek çevresel çalışmalarda ülkemizin temsilini ve bu çalışmaların ülkemizde yerleşmesini sağlamaktır”.

Vakıf bu amaçlara yönelik olarak kuruluşunu takiben Mavi Bayrak Programı'na başlarken, yine FEE şemsiyesi altında; 1995 yılında “Eko-okullar”, 1996 yılında “Çevrenin Genç Sözcüleri” ve 2004 yılında da “Okullarda Orman” Programları'nı ülkemizde yürütmeye başlamıştır ve halen bu projeleri yürütmeye devam etmektedir. Ayrıca, çevrenin korunması yönündeki girişimleri ödüllendirerek destekleyen, özellikle enerji ve su tasarrufuna yönlendirerek iklim değişikliğinin önlenmesine ve sürdürülebilir turizme katkıda bulunmayı amaçlayan, konaklama tesisi

ile kongre salonlarını kapsayan uluslararası bir eko-etiket olan ve Kasım 2011 tarihi itibarıyla ülkemizde de uygulanmaya başlanan Yeşil Anahtar Programı'nın eşgüdümünü Vakıf üstlenmiştir (TÜRÇEV Bülten,2011: 1).

Türkiye Çevre Eğitimi Vakfı'nın çevre eğitimi kapsamında çok değişik alanlarda faaliyeti bulunduğu görülmektedir. Özellikle turizm alanında işletmeleri enerji ve su tasarrufuna yönlendirmeleri, küresel ısınmanın önüne geçilmesi bakımından önemli sayılabilecek bir uygulamadır.

3.3. ÇEVRE EĞİTİMİNDE MEDYANIN ROLÜ

Kuşkusuz günümüzün vazgeçilmez bilgi kaynaklarından biri de medyadır. İnsanlar medya araçlarının ürünlerini tüketerek olan biten hakkında bilgilenmektedirler. Henüz çevre sorunları kendi yaşamını tehdit etmemiş insanların, çevre sorunlarının yol açtığı tehlikenin boyutlarını ve varlığını algılaması doğru, ayrıntılı ve sürekli bilgilenmeleriyle olanaklıdır. Bu ise önemli ölçüde medya yoluyla gerçekleşebilir (Koçak, 2006: 16).

Medya; her türden sözlü, yazılı, basılı görsel metin ve imgeler (kitaplar, gazeteler, dergiler, broşürler, reklam panoları, radyo, televizyon, internet gibi) içeren çok geniş bir iletişim araçları yelpazesidir. Demokrasilerde yasama, yürütme ve yargı güçlerine ilaveten dördüncü kuvvet olarak kabul edilmektedir (Pehlivan ve Diğerleri, 2008: 1).

Dördüncü kuvvet olarak adlandırılan medyanın, kamu adına, yöneticileri denetleme, kamuoyunu olan bitene ilişkin bilgilendirme ve bunu yaparken de hesap sorulabilmesine katkıda bulunabilme gibi önemli bir işlevi olduğu da sıklıkla dile getirilir (Özdemir, 2005: 1-2).

Gerçekten de medyanın artık günümüzde hükümetleri bile devirebilecek güçte olduğu görülmektedir. Kimi zaman bazı ülkelerde bir yolsuzluğun medya aracılığıyla halka duyurulması sonrası, sorumlu bir bakan ya da başbakanın hatta hükümetin istifası bilinmektedir. Ayrıca seçim çalışmaları öncesinde siyasetçilerin, toplumu yönlendirme gücünden yararlanmak amacıyla medyanın desteğini almak istedikleri de bilinmektedir.

Günümüzde medya, kısa vadede toplumların yönetiminde ve yönlendirilmesinde, uzun vadede ise toplumların gelişmesinde ve demokratik erklerin (yasama, yürütme ve yargı güçlerinin) kullanılma biçimlerinin şekillendirilmesinde geniş anlamda çok önemli bir kuvvettir (Pehlivan ve Diğerleri, 2008: 1).

Elbette ki toplumu yönlendirme konusunda bu denli önemli bir güce sahip olduğu görülen medyanın, çevre eğitimi yoluyla toplumda çevre bilinci ve duyarlılığı kazandırmada etkili ve gerekli bir araç olduğu da söylenebilir.

Ayrıca eskiye oranla medyayı oluşturan araçların çok çeşitlendiğini, bunun da daha geniş kitlelere ulaşımı sağladığını, dolayısıyla çevre eğitiminde medyanın daha önemli hale geldiğini söyleyebiliriz. Örneğin 19. Yüzyılda yazılı araçlar medyayı oluştururken, iletişim alanında gelişen teknolojilerin de etkisiyle, günümüzde çok çeşitli ve toplumun her kesimine hitap edebilen medya araçlarının ortaya çıktığı görülmektedir.

Günümüzde bu yeni medya araçlarından özellikle sosyal medyayı çevre örgütlerinin başarılı bir şekilde kullandıklarını görmekteyiz. Çevre örgütleri, sosyal medyayı kullanan tüm sivil toplum örgütleri gibi, mobil iletişim teknolojileri aracılığıyla eylemlerini, web sayfaları ve bloglarının yanında Facebook, Twitter, Friendfeed gibi ortamlardan duyurabilmekte, fotoğraflarını ve videolarını paylaşabilmektedirler. Diğer medyanın çevre konularına duyarsızlığı ve çeşitli kaygılarla çevre konularına yer vermeyişi, ayrıca daha az maliyetli oluşu gibi nedenlerin, günümüzde sosyal medyayı önemli bir güç haline getirdiği söylenilebilir.

Çevre için sosyal medyanın ne denli etkili oluşuna Greenpeace'in 2010'da yürüttüğü "Hindistan cevizi yağı için kesilen ağaçlar yüzünden evsiz kalan orangutanlar", konulu kampanyası örnek gösterilebilir. Facebook'ta 715 bin takipçisi bulunan Greenpeace'in, konuya ilişkin hazırladığı reklam filmi sadece Youtube'da 400 binden fazla kişi tarafından izlenmiş ve yılın "Viral Video" ödülünü alırken Hindistan cevizi yağı kaynaklarını da değiştirtmeyi başarmıştır (Onat: 2011).

Çevre sorunlarının artışıyla beraber medya, ekonomi, kültür - sanat, sağlık, spor gibi, çevreyi de yeni bir tema olarak görmeye başlamıştır. Günümüzde artık medya kuruluşları tarafından çevre haberciliği için özel muhabir kadrolarının ve basın yayın-organlarında çevreye özel sayfaların oluşturulduğu görülmektedir. Çevre haberi olarak, önceleri sadece çevresel bir soruna karşı gösterilen protesto eylemleri haber

olarak sunulmakta iken, bugün ise gerek ana akım gerekse alternatif medya, çeşitli eksikliklerine rağmen çevreye ve çevre korumaya daha çok yer ayırmaktadır. Medya, sadece çevre sorunlarına ve protestolarına değil ekolojik yaşam biçimlerine ve dünyadaki son eğilimlere de yer vermektedir (Baykan, 2008: 5).

Ülkemizde de medyanın çevre eğitiminde önemli bir araç olarak görüldüğü söylenebilir. Bu kapsamda Çevre Kanunu'nda medya kuruluşlarına bazı önemli görevler yüklenmiştir. Kanunda (Çevre Kanunu: 2006);

“Yaygın eğitime yönelik olarak, radyo ve televizyon programlarında da çevrenin önemine ve çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik programlara yer verilmesi esastır. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu ile özel televizyon kanallarına ait televizyon programlarında ayda en az iki saat, özel radyo kanallarının programlarında ise ayda en az yarım saat eğitici yayınların yapılması zorunludur. Bu yayınların % 20'sinin izlenme ve dinlenme oranı en yüksek saatlerde yapılması esastır. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, görev alanına giren hususlarda bu maddenin takibi ile yükümlüdür” denilmektedir.

Ayrıca yukarıda kamu örgütlerinin çevre eğitime yönelik faaliyetleri incelenirken de görüldüğü üzere, bazı bakanlıklar çevre eğitiminde medyadan önemli ölçüde yararlanmaktadırlar. Özellikle Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın çiftçilerin eğitimine yönelik faaliyetlerinde büyük oranda medyayı kullandığı görülmektedir.

Medya araçları, her ne kadar kamu hizmeti yapan kuruluşlar olsa da, sonuç itibarıyla ticari kar amacı güden işletmeler olduğu bilinen bir gerçektir. Toplumun kültür yapısı, bilinç düzeyi ve ilgi alanlarının değişmesine paralel olarak medyada çıkan haberlerin de değiştiğini söyleyebiliriz. Toplumun ilgilenmediği konular elbette ki medyada fazla yer bulamayacaktır. Çünkü medya kuruluşlarına en çok reyting yaptıran haberler, toplumun en çok ilgilendiği konulara dair haberler olmaktadır. Ayrıca medya araçlarının gelir kaynağı olan reklamın da en çok reyting alan medya kuruluşlarına verildiği görülmektedir. Medyanın konular karşısındaki duruşunu belirleyen bir diğer önemli unsur da, iştiraklerinin veya sahiplerinin taşıdığı ideolojiler olduğu söylenebilir.

3.4. ARA SONUÇ

Görüldüğü üzere ülkemizde kamu örgütlerinin çevre eğitime yönelik çok çeşitli faaliyetleri bulunmaktadır. Kalkınma planları ve hükümet programları gibi önemli ulusal belgelerde de çevre eğitiminin gerekliliğinden söz edilmekte ve önemine vurgu yapılmaktadır. Çevre Kanunu'nun bulunduğu ülkemizde, insanların temiz bir çevrede yaşama hakları Anayasayla korunmuş ve çeşitli çevre konularına dair kanun maddeleri de oluşturulmuştur.

Ülkemizde toplumu bilinçlendirme ve çevre sorunlarının önlenmesine yönelik toplumda duyarlılık oluşturma gibi önemli bir görevi üstlenen diğer örgütlerin de çevre alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları olduğu, bu örgütlerin kuruluş amaçlarından da görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının toplumda duyarlılık oluşturarak sivil inisiyatif harekete geçiren özelliği bulunmakta ve çevre sorunlarının önlenmesine yönelik etkili bir tepki mekanizması oluşturmaktadır. Sivil toplum örgütlerinin çevrenin korunmasına ve çevre sorunlarının önlenmesine yönelik olarak ortaya koydukları tepkiler sonucu, kimi zaman hükümetlerin ya da uluslararası dev şirketlerin geri adım attıkları görülmektedir.

Medyanın da toplumu etkileyen ve çevre eğitimi için bir araç olarak kullanılabilecek, bu yolla toplumda çevre bilinci ve duyarlılığı oluşturabilecek önemli bir güç olduğu görülmektedir. Ülkemizde kitap okuma oranlarının düşük olmasına karşın televizyon izleme oranlarının yüksek olduğu ve sanal medya araçlarının kullanımının da yaygın olduğu bilinmektedir. Bu araçlar üzerinden toplumun neredeyse tümüne ulaşılacağı ve etkili mesajlar iletilebileceği açıktır.



SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çevre sorunlarının ortaya çıkışından günümüze kadar geçen sürede içeriğinin ve boyutlarının her geçen gün değiştiği ve etkilerinin daha fazla hissedildiği, içinde yaşadığımız dünyayı neredeyse tehdit eder hale geldiği görülmektedir. Bugün artık zararlı etkileriyle insan faaliyetlerinin, yeryüzünde ne gibi olumsuz etkiler ortaya çıkaracağını kestirmek zorlaşmıştır. Belki de ozon tabakasındaki delinme, küresel ısınma, buzullardaki erime gibi çevre sorunları ortaya çıkana değin, havaya salınan zehirli gazların nasıl olsa yükselerek ortadan kaybolduğu ya da atmosfere taşınarak dünyamızdan uzaklaştığı ve bize bir zarar veremeyeceği düşünülüyordu. Ancak bugün

artık çok iyi bilinmektedir ki, havaya salınan zehirli gazlar yok olmamakta, güneşin zararlı ışınlarını süzen atmosfer tabakasına zarar vermekte, bu ise insan sağlığında çok ciddi problemlere yol açmaktadır.

Ne zaman ki çevre sorunları ortaya çıkmış ve yaşamın temel unsurlarını olumsuz etkilemeye başlamış, işte bu noktada insanlar çözüm yolları aramaya başlamışlardır. Bu nedenle, birçok alanda olduğu gibi, çevre için eğitimin de bir ihtiyaçtan doğduğu söylenebilir.

Çevre için eğitimi, önleyici özelliği ağır basan, etkisini hemen gösteren, uzun vadede ise, insanı ve gelecek nesilleri yaşadığı sürece koruyacak uzun ömürlü bir aşıya benzetebiliriz.

Eğitimle, kişide sağlanan çevre bilinci ve duyarlılığı, kendisinin ve bir arada yaşadığı canlıların hayat kalitesini yükseltmede bir araç olarak düşünülebilir. Çevre bilincine sahip olmayan bir insan, yaşadığı dünyayı kendisinden sonra başkalarının da kullanacağını idrak edemez. Halbuki çevre, bize geçmişten kalan bir miras değil; korunması, geliştirilmesi ve gelecek nesillere en güzel şekilde devredilmesi gereken bir emanettir.

Günümüzde büyük kentlerde yaşayan insanların birçoğunun, emekli olduktan sonra, köyüne ya da sakin bir tatil kasabasına yerleşmeyi istedikleri görülmektedir. Bunun da en önemli nedenlerinin gürültü, trafik, hava kirliliği gibi çevre sorunları olduğu bilinmektedir. Ayrıca aşırı nüfus yoğunluğu bulunan şehirlerin uzmanlarca da ekolojik bir yaşama uygun olmadığı belirtilmektedir.

İnsanları kaygılı, korkulu, mutsuz, huzursuz ve stresli bir yaşama mahkûm ederek yaşam kalitesini düşüren çevre sorunlarının önüne geçmek için çevre bilinci ve duyarlılığı gerekir ki, bunun için en önemli aracın çevre eğitimi olduğu söylenebilir. Çevre sorunlarının yıkıcı etkileri göz önüne alındığında çevre eğitiminin, örgün ve yaygın olarak verilen diğer eğitimlerden daha önemsiz olmadığı görülebilir. Çevre bilincinin sağlanması için çevre eğitiminin önemli olduğu konusunda uzmanların fikir birliği içinde oldukları görülmektedir. Uzmanlarca çevre duyarlılığın ön koşulu olarak görülebilen çevre bilinci, eğitimle doğrudan ilişkilendirilmekte ve çevre için yapılan eğitimin artışıyla birlikte çevre bilincinin de yayılacağı kabul edilmektedir. Tüm bunlar da çevre bilinci ve duyarlılığının kazandırılmasında çevre eğitiminin etkili bir araç olduğunu doğrulamaktadır.

Okul öncesinden yükseköğretime değin örgün eğitim sistemine dahil milyonlarca öğrenci bulunmaktadır. Ülkemizde ilköğretimin zorunlu olduğu da düşünüldüğünde, her vatandaşımızın örgün eğitim sistemi içinde belirli bir süre yer aldığı görülmektedir. Son yıllarda eğitim harcamalarında önemli artışlar yaşanmıştır. Amaca yönelik olup olmadığı tartışılabilir olsa da, 2008 yılında ilk kez bütçeden en büyük payın Milli Eğitim Bakanlığı'na ayrıldığı, son yıllarda üniversite, okul, öğretmen ve öğrenci sayılarında artış yaşandığı da bunu doğrular niteliktedir. Yapılan bu harcamaların örgün eğitim sisteminin fiziki kapasitesini artırdığı bir gerçektir. Nüfusunun büyük çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu ülkemizde örgün eğitim sistemine katılan öğrenci sayıları da her geçen yıl artmaktadır. Görülmektedir ki, ülkemizde örgün eğitim sistemi ile neredeyse her bireye ulaşılmakta ve toplumun her bireyi bu sisteme zorunlu olarak dahil olmaktadır. Bu da Türkiye'de örgün eğitim sisteminin, çevre eğitiminde en önemli rolü üstlendiğini göstermektedir.

Türkiye'de okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretimde, eğitim sisteminde yapılan son değişikliklerden sonra, adında çevre geçen herhangi bir dersin bulunmadığı görülmektedir. Diğer dersler içine dağıtılarak çevre eğitimi verilmeye çalışılmaktadır. Bu ise, çevre eğitiminin önemsiz görüldüğü düşüncesini doğurmakta, ayrıca okul öncesinden, yükseköğretime Türkiye'de çevre için yapılan eğitimin yeterli olmadığını göstermektedir.

Bu uygulamanın çevre dersini seçmeli bir ders olarak vermektense, zorunlu dersler arasına sokarak her öğrenciye ulaştırmak gibi bir gerekçesi olabilir. Ancak başlıbaşına bir bilim dalı olarak görülebilen ve ayrı bir uzmanlık gerektiren çevre eğitiminin, farklı alanlarda uzmanlaşmış eğitimciler tarafından parçalı bir halde verilmesinin, istenilen kazanımların gerçekleşmemesi sonucunu doğurabilme olasılığının yüksek olduğu söylenebilir. Bu nedenle, sadece çevreye yönelik bir zorunlu dersin ülkemiz eğitim sistemine konulması, bu eğitimin çevre konusunda eğitimini tamamlamış ve bu alanda uzmanlaşmış eğitimcilerce verilmesi daha uygun olacaktır.

Geniş halk kitlelerine ulaşan yaygın eğitimde de, ülkemizde çevre eğitimine çok fazla yer verilmediği, bu eğitimlerin daha çok meslek edindirme, el sanatları ve ev hanımlarına yönelik kurslardan oluştuğu görülmektedir. Örgün eğitimde çevre eğitimi için yapılan uygulamanın, yaygın eğitimde uygulanmasının daha başarılı sonuçlar

doğuracağını söyleyebiliriz. Çünkü, gönüllü olarak katılımın gerçekleştiği yaygın eğitimdeki kursların arasına belli oranda çevre konularının serpiştirilmesi, hedef kitesinin, çoğunlukla bu konuda hassas olduğu görülen ve aynı zamanda çocukların yetiştirilmesi ve eğitilmesi konusunda önemli roller üstelenen anneler olması bakımından önemlidir.

Çevre eğitiminin yükseköğretimde de yeterli olmadığı söylenebilir. Ülkemizde yükseköğretimde gençlere yönelik çevreye ilişkin aktif katılımların sağlanabildiği gezi, gözlem, inceleme gibi faaliyetlere öncelik verilmesi gerekmektedir. Bunun için üniversiteler bütçelerinden çevre için yapılacak etkinliklere dair pay ayırmalıdır. Ayrıca, üniversitelerin tüm birimlerinde çevre sorumlusu olarak en az bir kadrolu çalışanın görevlendirildiği bir örgütlenmeye gidilmesi de gereklidir. Aksi takdirde, yükseköğretimde çevre eğitimi, sadece uzmanlık alanı olarak bu konuda eğitim alan belirli kişilere yönelik olmaktadır. Örneğin, dil alanında eğitim gören ya da matematik bölümünde okuyan bir yükseköğretim öğrencisine de çevre eğitimi bu yolla verilebilir.

Çevre eğitimi konusunda okullarda verilen eğitimin içeriği de çevre bilincinin sağlanmasında önemli olmaktadır. Ülkemiz ekonomisinin enerjide dışa bağımlı olması ve bu nedenle kaynakların israf edilmemesi konusunun, özellikle okullarda işlenmesi, hem çevreye zarar vermeyen hem de ekonomik olarak ülkemizi kalkındıracak yenilenebilir enerji kaynaklarının yararlarının, geleceğin yöneticileri ve de karar vericileri olan çocuklarımıza anlatılması, ülkemizin geleceği açısından oldukça önemlidir.

Kullandığımız kaynakların bize neye mal olduğu ve üretiminden tüketimine kadar içinden geçtiği süreçler, öğrencilere çevre eğitimi yoluyla anlatılmalıdır. Ayrıca evimizde kullandığımız elektrikten, uzaya gönderdiğimiz mekiğin yakıtına kadar, dışsal ve gözle görünemeyen etkileri olan insan faaliyetlerinin, önlem alınmadığında, başka büyük sorunları da tetikleyeceği öğretilmelidir. Çevre eğitimi aracılığıyla toplumda bireysel ve kitlesel duyarlılığı artıran faaliyetlere öncelik verilmelidir.

Ülkemizde okul öncesinden yükseköğretime dek örgün ya da yaygın olarak verilen eğitimin, önemli oranda devletin etkisinde olduğu görülmektedir. Okullarda okutulacak derslerin belirlenmesinden, bu derslerde anlatılacak konulara kadar, ülkemizin eğitim sisteminin içeriğini oluşturan konularda belirleyici faktörün devlet

olduğu bilinmektedir. Ayrıca, çalışmada yer alan eğitim istatistiklerinden de anlaşılmaktadır ki, ülkemizde eğitim hizmeti, büyük oranda Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi okullarda devlet eliyle sunulmaktadır.

Çalışmanın 3. Bölümünde de görülmektedir ki, ülkemizde birçok Bakanlık, doğrudan ya da dolaylı olarak, çevreyle ilgilidir ve çevreye ilişkin çalışmaları bulunmaktadır. Özellikle, tarım, orman, hayvancılık, gıda, sağlık, su işleri, yer altı kaynakları, şehircilik, enerji, kültür ve turizm gibi konuların çevreyle doğrudan ilgili olduğu ve ülkemizde bu konularda faaliyet gösteren Bakanlıklar bulunduğu, örgütsel anlamda çok geniş yapılanması bulunan bu Bakanlıkların, ülkenin tümüne hitap ettiği, bu nedenle büyük bir kitleye ulaşabildiği görülmektedir. Ayrıca, hitap ettikleri kitle üzerinde düzenleyici ve denetleyici yetkileri bulunan bu kamu örgütlerinin, toplumu eğitme ve bilinçlendirme konusunda da önemli etkilerinin bulunduğu görülmüştür.

Bakanlıkların çevreye yönelik proje, toplantı, seminer, konferans, sempozyum gibi etkinlikleri, yazılı ve görsel yayınları bulunduğu görülmüştür. Ancak Bakanlıkların çevreye ilişkin bu çalışmalarının çevre eğitiminden ziyade çevre korumaya yönelik olduğu, bunun da çevre sorunlarının önlenmesi için toplumda çevre bilinci oluşturmaktan çok, varolan çevre sorunlarıyla mücadele etmek anlamına geldiği söylenebilir. Ayrıca, her Bakanlığın kendi faaliyet alanları kapsamında çevreye ilişkin konulara yer verdiği, genel anlamda tüm çevre konularının bir arada derli toplu olarak verildiği bir faaliyetin bulunmadığı görülmektedir.

Ülkemizde çevre ve çevre eğitiminin ulusal belgelerde de önemli oranda yer aldığı, ancak uygulamaya geçirilemediği görülmektedir. 3. Kalkınma Planının hazırlandığı 1970'li yıllardan günümüze kadar süre içinde tüm planlarda çevre konusu az ya da çok yer almıştır. Özellikle Hükümet Programlarında çevreye ve çevre eğitimine yönelik konularda çok iddialı ifadelerin bulunduğu, ancak bugün gelinen noktada, gerek kalkınma planlarında gerekse hükümet programlarında yer alan konuların hayata geçirilemediği söylenebilir.

Sivil toplum örgütleri olarak incelenen dernek ve vakıfların da çevreye ve çevre eğitimine ilişkin çalışmaları bulunduğu, bu örgütlerin de çalışmalarını geniş kitlelere ulaştırabildiği, ayrıca eylemleri ile belli bir konuya karşı halkta farkındalık oluşturabildiği görülmektedir. Özellikle, yerel düzeyde yaşanan çevre sorunlarının ulusal, hatta uluslararası boyuta taşınması, kamuoyu oluşturma ve bu konuda insanları

bilgilendirme anlamında önemli işlevleri olduğu görülmüştür. Bu örgütlerin çevre sorunlarının önlenmesine ve çevre eğitime yönelik olarak birbirlerinden farklı yol ve yöntemler izledikleri, hemen hepsinin de az ya da çok medyadan yararlandıkları söylenebilir. Ancak, çevre için kurulmuş bu dernek ve vakıfların yalnızca çevre eğitimi amacıyla yayın yapan bir televizyon kanalının bulunmadığı da bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve medya, toplumu eğitme ve bilinçlendirme konusunda etkilidirler ve toplumu yönlendirme nitelikleri bulunmaktadır.

Günümüzün bilgi kaynaklarından biri olarak görülmekte olan medyanın da çevre eğitimi konusunda etkili bir araç olarak kullanılabileceği ve çevre bilinci oluşturmada önemli rolü olduğu görülmüştür. İletişim teknolojilerinin de gelişimiyle eskiye oranla medya araçlarının çok çeşitlendiği, neredeyse toplumun tüm bireylerinin en az bir medya aracıyla ilişkisi olduğu, toplumun bireylerini siyasi parti tercihlerinden, giyim kuşam tercihlerine kadar birçok konuda olumlu ya da olumsuz yönlendirebilen bir güce sahip olduğu bilinmektedir.

Çalışmadan da görüleceği üzere, medya, toplumun tüm kesimine ulaşabilme özelliği ile günümüzde yaygın eğitimde de yoğun olarak kullanılmaktadır. Birçok kamu kurumu ve sivil toplum örgütü çevre eğitimi konusunda çeşitli medya araçlarından yararlanmaktadırlar. Birçok Bakanlığın çevreye ve diğer konulara yönelik çalışmalarını kendi hedef kitlesine ulaştırmak üzere yararlandığı, özellikle de Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın uzun yıllardan beri görsel medya araçlarını çiftçiyi eğitmek amacıyla kullandığı görülmüştür.

Günümüzde medyanın çevre eğitiminde önemli olduğu ve etkili bir araç olarak kullanılması gerektiği Çevre Kanunu'nda da belirtilmiştir. Buna göre, çevre bilincini geliştirmek amacıyla televizyon ve radyo kanallarına yayınlarının belli bir süresini çevre ile ilgili konulara ayırmaları ve bu yayınların da %20'sini izlenme oranı yüksek saatlerde yapmaları zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca, kanunun uygulanmasını denetlemek için, ülkemizde medya kuruluşlarını denetleyen Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'na görev vermiştir. Kanunla zorunlu kılınan bu yayınların medya kuruluşlarınca yapılmadığı ya da en çok izlenme saatlerinde yapılması kuralına uyulmadığı görülmektedir.

Toplumda çevre eğitiminde bu denli öneme sahip olduğu, hem devlet, hem de özel kesim tarafından görülen medyanın, uygulamada daha etkin kullanılabileceği söylenebilir. Ülkemizde televizyon izleme oranlarının çok yüksek olduğu ve son yıllarda, hem devlet, hem de özel sektörün sahip olduğu televizyon ve radyo kanalı sayısında önemli bir artış olduğu bilinmektedir. Medya kuruluşlarına çevreye ilişkin yayın yapma zorunluluğu getirmektense, özel sektörde ticari kaygılarla gerçekleşmesi zor olsa bile, devlet tarafından sırf çevre eğitimi amacıyla bir televizyon ve bir radyo kanalı kurulabilir. Bu kanallarda yapılan yayınların da okul öncesinden yükseköğretime dek bütün öğrencilere belirli bir programa göre ders mahiyetinde izlettirilmesinin daha yararlı olacağı söylenebilir.

Tüm bu anlatılanlardan da “kamu örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve medya, toplumu eğitme ve bilinçlendirme konusunda etkilidirler ve toplumu yönlendirme nitelikleri bulunmaktadır” hipotezinin doğrulandığı anlaşılmaktadır.

Çevre sorunlarının ilk ortaya çıktığı günden beri, insan ve diğer canlılar için olumsuz etkilerinin devam ettiği, günümüzde ise yaşam kalitesini oldukça düşürdüğü, kimi yerde tehdit eder bir boyuta ulaştığı ve önlem alınmazsa bu olumsuz etkilerinin artarak devam edeceği görülmektedir. Çevre sorunlarının insanın etkisiyle meydana geldiği ve çözümsüz olmadığı da bilinmektedir. İnsanın neden olduğu bu sorunlar, yine insan tarafından ortadan kaldırılacak, hatta ortaya çıkması önlenebilecektir. Bunda da en önemli unsur çevre eğitimi yoluyla toplumu bilinçlendirmek olmaktadır.

Görölmüşür ki ölkemizde kamu örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve medya, toplumu yönlendirme konusunda oldukça etkilidirler ve bu potansiyeli çok fazla kullanmamaktadırlar. Birey, toplum, ulus ve hatta uluslar olarak, çevre eğitiminin hem kendimiz, hem de gelecek nesiller için yatırım yapmak anlamına geldiği bilinciyle hareket etmeli, çevre bilincini kazandırma konusunda var gücümüzle çalışmalıyız. Ayrıca unutmamalıyız ki, tüm canlıların yaşam alanı olan dünya, biz insanların çalışarak kazanmayı hak ettiği, yalnızca bize ait ve üzerinde istediğimiz gibi tasarruf edebileceğimiz bir eşya değildir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Adem, M. (1993) *Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı*, Ankara: EBF Yayını,
- Anonim (1985) *Temel Türkçe Sözlük, Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kamus-I Türki*, İstanbul: Tercüman Gazetesi-Yapı Kredi Bankası Yayınları
- Akdur, R. (2005) *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Koruma Politikaları, “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Uyumunu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi,
- Aytuğ, A.(1990) *Makro ve Mikro Ölçekte Turizm Planlaması*, İstanbul: Y.T.Ü. Yayınları.
- Başal, H. A. (2003). “Okul Öncesi Eğitiminde Uygulamalı Çevre Eğitimi”. *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, (Editör: Müzeyyen Sevinç). İstanbul: Morpa. Kültür Yayınları.
- Bozkurt, G. (1994) *İnsan Ve Kültür*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çetiner, A. (1997) *Kentbilimci Gözüyle Çevre*, Ankara: İmge Kitabevi.

- Çoban, H. (1997) *Bilgi Toplumuna Planlı Geçiş*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- Egeli, G. (1996) *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Politikaları*, Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- Ekmeztoglov T., Balodimos A. ve Sevim Budak (2001) *Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası ve Türkiye’nin Uyumu*, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.
- Erden, M. (1998) *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, İstanbul: Alkım Yayınları
- Ertürk, H. (1998) *Çevre Bilimlerine Giriş*, Bursa: Vipaş Yayınları
- Ertürk, H. (2009) *Çevre Bilimleri*, Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım
- Ertürk, S. (1972) *Eğitimde “Program” Geliştirme*, Ankara: Yelkentepe Yayınları
- Fidan, N. (1984) *Öğrenme ve Öğretme Kuramlar, İlkeler, Yöntemler*. Ankara: Alkım Yayınları.
- Fidan, N. ve Erden, M. (1988) *Eğitime Giriş*, İstanbul: Alkım Yayınevi
- Geray, C. (1997) *Çevre İçin Eğitim, İnsan Çevre Toplum* (Yayıma Hazırlayan: Ruşen Keleş), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Güngör, H. (1995) *Ders Geçme ve Kredi uygulamaları Açık Oturumu*, Ankara: MEB Yayınları.
- Güney, E.(2003) *Çevre ve İnsan,Toplum-Doğa İlişkileri*,Diyarbakır: Çantay Kitabevi
- Güven. S.(1999) *Çevre Korunmasında Ailenin Yeri ve Önemi*, Tüketici Bülteni, Haziran.
- Görmez, K. (2003) *Çevre Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Gazi Kitabevi (Genişletilmiş 3. Baskı)
- Görmez, K.(2007) *Çevre Sorunları*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Gözler, K. (2010) *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Bursa: Ekin Yayınevi
- Hiçyılmaz, E.,ve H. Türkkuşu (1987) *2000 Yılına Doğru Türkiye*, Ankara: TÇSV Yayınları.
- Hoşgörür, Vural ve Nuray Taştan. (2009). *Eğitimin İşlevleri, Eğitim Bilimine Giriş*, (Editörler:Özcan DEMİREL ve Zeki Kaya).Ankara : Pegem Yayınları
- İlkin, A ve E. Alkin, (1991), *Çevre Sorunları- Ekonomik ve Sosyal Sorunlar*, Ankara: TOBB Yayınları
- Kalkandelen, A.H., (1979), *Hizmetiçi Eğitim El Kitabı*, Ankara.
- Kaya, Y. K., (1984) *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Ankara: Hacettepe Ün. Yayını.

- Keleş, R., (1997) *Çevre, Yurttaş, Sorumluluk, İnsan, Çevre, Toplum*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. ve C. Hamamcı, (2002) *Çevrebilim*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. ve C. Hamamcı, (2005) *Çevre Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kılıç, E. (1983) *Yaygın Eğitim, Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Ankara: MEB Yayınları.
- Kışlalıoğlu, M. ve F. Berkes, (1993) *Çevre ve Ekoloji*, İstanbul: Remzi Kitabevi,
- Kışlalıoğlu, M. ve F. Berkes, (1994) *Ekoloji ve Çevre Bilimleri*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kırımhan, S. (2005) *Çevre Yönetimi: Nüfus, Kaynak ve Çevre İlişkileri*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kızıroğlu, İ. (2001). *Ekolojik Potpuri*, Ankara: TAKAV Mat. Yay. A.S.
- Kuleli, Ö. ve A. Sonat (1995) *Türkiye’de Çevre, Türkiye’nin Çevre Sorunları Dizisi 13. Yeni Yüzyıl Kitaplığı*.
- Marın, M. C. ve U. Yıldırım. (2004) *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağ. A.Ş.
- Merdol, K.T., (2008) *Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Beslenmesi*, Ankara: Klasmat Matbaacılık.
- Nazlıoğlu, M. (1991). *Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Kadın ve Çevre. Sürdürülebilir Kalkınma El Kitabı*, Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı.
- Oktay, A. (2006). *Okul öncesi eğitimin önemi ve yaygınlaştırılması*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1977) *Toplum Bilimine Giriş*, Ankara: SBF yayını.
- Oğuz Z. ve diğerleri, (2001) *Turizm Sağlığı Eğitimi Kitabı*, Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Ökmen, M. (2003) *Kent, Çevre ve Globalleşme*, İstanbul: Alfa Yayınları
- Özer, U. (1993) *“Yüksek Öğretimde Çevre İçin Eğitim”*, *Çevre Eğitimi*, Ankara: TÇV Yayını.
- Özey, R. (2009) *Çevre Sorunları*, İstanbul: Aktif Yayıncılık
- Peker, Ö. (1994) *Yönetici Eğitimi*, Ankara: TAKAV Matbaası.
- Senemoğlu, N. (2005) *Gelişim Öğrenme ve Öğretim, Kuramdan Uygulamaya*, Ankara: Gazi Kitabevi.

- Simon,H.A., D.W.Simithburg ve Victor A.Thompson, (1973) *Kamu Yönetimi*, Çev.Cemal Mıhçıoğlu,, Ankara: A.Ü.S.B.F.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1972) *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1979) *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1984) *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1989) *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994*, Ankara: DPT Yayını.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1994) *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı –Çevre Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara: DPT Yayını.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1996) *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000*, Ankara: DPT Yayını.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1998) *Türkiye Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı*, Ankara: DPT Yayını.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2000) *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005*, Ankara: DPT Yayını.
- T.Ç.S.V. (1989) *Ortak Geleceğimiz*, Ankara: T.Ç.S.V. Yayınları.
- Tortop, N. (1991) *Mahalli İdareler*, Ankara: TODAİE Yayınları.
- Tuna, M. (2006) *Türkiye’de Çevrecilik*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Turgut, N. (1993) *Çevre ve Yurttaşlar*, Ankara: Savaş Yayınları.
- Türkiye Bilimler Akademisi (2002) *Türkiye İçin Sürdürülebilir Kalkınma Öncelikleri – Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Johannesburg) İçin TÜBA’nın Görüşü*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayını.
- Türkman, A.(2000) *Yaşanabilir Bir Çevre İçin*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Uslu, O.(1991) *Sanayileşme ve Kentleşmenin Getirdiği Çevre Sorunları, Sürdürülebilir Kalkınma El Kitabı*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını.
- Uzunboylu, H. ve Ç. Hürsen, (2008) *Eğitim Programları ve Değerlendirilmesi*, Ankara: Öğreti-Pegem Akademik Yayıncılık.
- Ünlü, H.(1995) *Yerel Yönetim ve Çevre*. İstanbul: IULA Çevre Kitapları Serisi.
- Varış, F. ve arkadaşları. (1991) *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: AÜ Basımevi.

Yetkin, D. ve Ö. Daşcan, (2008) *İlköğretim programı 1-5. sınıflar (2. bs.)* Ankara: Anı Yayıncılık.

Yıldız, K. ve Sipahioğlu, Ş. ve Yılmaz, M. (2000), *Çevre Bilimi*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Yılmaz, N. (2003) *Türkiye’de Okul öncesi Eğitim*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

MAKALELER

Akyarlı, A. (1993) “ Çevre Bilinci-Bilinçli Çevrecilik” *Ege Kültür Dergisi*, 3, 3, 1-3.

Algan, F.T. ve S. Bilen, (2005) “Toprak Kirlenmesi ve Biyolojik Çevre” *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 36(1),83-88.

Alım, M. (2006) “ Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye’de Çevre ve İlköğretimde Çevre Eğitimi” *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14(2) 604.

Aslan, A.K. (2001) “ Eğitim Toplumsal Temelleri” *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 16.

Arslan, M. (1997) “ Çevre Bilincindeki Değişimler ve Çevre Eğitimi” *Eğitim ve Yaşam Dergisi*, Güz’97,23.

Baylan, E.ve N. Karadeniz, (2006) “Terkos Gölü (İstanbul) Örneğinde Doğal ve Kültürel Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma” *Tarım Bilimleri Dergisi*, 12(2), 152.

Çabuk, B. ve C. Karacaoğlu, (2003) “Üniversite Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının incelenmesi, ”Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 36,1-2,189-198.

Çakmak, Ö. (2008) “Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi” *D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 11, 34-35.

Çamur, D. ve S.A. Vaizoğlu (2007) “Çevreye İlişkin Önemli Toplantı ve Belgeler” *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni* 6(4).

Çengelci, N. (1973) “Kamu Yönetiminde Eğitim ve Mülki İdare Amirlerinin Eğitimi Sorunu”, *Türk İdare Dergisi*, 343, 4.

Dağlı, İ. (1980) “Çevre Eğitimi”, *Tabiat ve İnsan*, 14(4), 13.

Demirkaya, H., (2006) “Çevre Eğitiminin Türkiye’de ki Coğrafya Programları İçerisindeki Yeri ve Çevre Eğitimine Yönelik Yeni Yaklaşımlar”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16,1,207-222.

Duran, M. (1993) “Nükleer Enerji Gerçeği ve Türkiye”, *Çevre ve Mühendis Dergisi*, TMMOB Çevre Mühendisleri Odası Yayın Organı,1 (3), 9.

Eskicumalı, A. (2003) “Eğitim ve Toplumsal Değişme: Türkiye’nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü, 1923-1946” *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 19(2),18

Ersan, O. (1993) “Nükleer Santrallerde Atık Sorunu”, *Çevre ve Mühendis Dergisi*, TMMOB Çevre Mühendisleri Odası Yayın Organı, ,1,(3),12

Erten, S. (2004) “Çevre Eğitimi ve Çevre Bilinci Nedir, Çevre Eğitimi Nasıl Olmalıdır?”, *Çevre ve İnsan Dergisi*, *Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın Organı*, 65,25.

F. Bier ve J.S. Robert, *Psychology Applied to Education*, Boston,1986, s.112.

Özden Demiröven Polat, “Türkiye’de Çevre Eğitiminin Durumu” (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Akdeniz Üniversitesi), s.24 den

Geray, C. (1995) “Çevre Koruma Bilinci ve Duyarlılığı İçin Halk Eğitimi”, *Yeni Türkiye*, Özel Sayı, Yıl.1, No.5.

Geray, C. (1991) “Çevre Duyarlılığı İçin Halk Eğitim Bildirgesi”, *Çevre Koruma*, 45,14.

Güler, T. (2009) “Ekoloji Temelli Bir Çevre Eğitiminin Öğretmenlerin Çevre Eğitimine Karşı Görüşlerine Etkileri” *Hacettepe Üniversitesi Eğitim ve Bilim Dergisi*, 34,151,32.

İleri, R. (1998) “Çevre Eğitimi ve Katılımın Sağlanması”, *Ekoloji Dergisi*, 7,28,3-9

Karacan, A.R. (2002) İşletmelerde Çevre Koruma Bilinci ve Yükümlülükleri, Türkiye ve Avrupa Birliğinde İşletmeler Yönünden Çevre Koruma Politikaları, Ege Üniversitesi, Ege Akademik Bakış Dergisi, 1, 2, 1-11.

Karataş, A. (2011) “Çevre Bilincinin Geliştirilmesinde Doğa Tarihi Müzelerinin Rolü”, *Kırgızistan İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı,27.

Kaya, M., F. ve N. Tomal (2011) “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi Açısından İncelenmesi”, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi- Uluslararası E-Dergi*, 1,2, 50-65.

Keskin, M. E. (1993)“Nükleer Endüstri ve Rutin Radyasyon”, *Çevre ve Mühendis Dergisi*, TMMOB Çevre Mühendisleri Odası Yayın Organı, 1,(3), 23.

Kuzu, T. (2008) “Aytül Akal'ın Masallarıyla Çocukta Çevre Bilinci Geliştirme” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,19,327-339.

Ovalı, P.K. (2007) “Kitle Turizmi ve Ekolojik Turizmin Kavram, Mimari ve Çevresel Etkiler Bakımından Karşılaştırılması” *YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi*, 2, 2.

Öz, E (1989,Haziran) “Dünyada ve Türkiye’de ekoloji hareketinin gelişimi”, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, 3, 27-34.

Özbek, E. (1989) “Biz zaten ölmüşüz”, *Yeni Gündem Dergisi*, 13, 26-27.

Özden, Y. G. (1990) “Teknik Bülten” *Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı. Çevre ve Yargı Özel Sayısı*.

Özerkmen, N. (2002) “İnsan Merkezli Çevre Anlayışından Doğa Merkezli Çevre Anlayışına” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 42,1-2.

Özgüler, H. (1997). ”Su, su kaynakları ve çevresel konular” *Meteoroloji Mühendisliği. TMMOB Meteoroloji Mühendisleri Odası Yayın Organı*, 2,57-63.

Öztürk, N. (2011) “Bölgesel Dengesizliklerin Yarattığı Sorunlar” *Bütçe Dünyası Dergisi*, 35,1.

Sümer, Ç.,G. (2007) “Türkiye’de Çevre Bilincinin Gelişimine Katkıları Bakımından Türkiye Çevre Vakfı” *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12,2,279-297.

Şafak, Ş. ve S. Erkal. (1999) “Çevre Eğitimi ve Aile” *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 23, 112, 64-65.

Taşkın, Ö. ve Şahin, B. (2008) “Çevre kavramı ve altı yaş okul öncesi çocuklar” *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (23), 1–14

Turgut, N. (1996) “Çevre Hukukunda Çevreci Örgütlere Tanınan Olanaklar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 45, 1-4,

Türksoy, Ö. (1991) “Çocuk ve Çevre Duyarlılığı Eğitimi”. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 19,22-31.

Uzun, N. (2006) “Altındağ İlçesi’nde Çevre Eğitimi: Yeşil Sınıf Modeli Uygulamaları”, *Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü Yayın Organı “Çevre Sayısı”*, 8,49.

Vaizoğlu, S., Altıntaş, E., Temel, F., Ahrabi, A., F., Aydoğan, D., Bostancı ve diğ. (2005) Bir Tıp Fakültesinde Son Sınıf Öğrencilerinin Çevre Bilincinin Değerlendirilmesi. *Türk Silahlı Kuvvetleri Korumucu Hekimlik Bülteni*, 4(6),330-343.

Yılmaz, A., Morgil,İ.,Aktuğ, P. ve İsmail, G., (2002) “Ortaöğretim ve Üniversite Öğrencilerinin Çevre, Çevre Kavramları ve Sorunları Konusundaki Bilgileri ve Öneriler” *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 22, 156-162.

İNTERNET KAYNAKLARI

Avrupa Komisyonu (2011) “Komisyon Çalışma Raporu, Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu”,http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf (20/02/2012).

Ay,İ.(2011)“Plastik Malzemelerin İşlenme Teknikleri”, Ders Notları, Balıkesir, <http://w3.balikesir.edu.tr/~ay/lectures/pm/recycle.pdf> (08.04.2011).

Başbakanlık (2012) 61. Hükümet Programı,

<http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/pgGovProgramme.aspx> (06/02/2012).

Bilim-Teknoloji Politikaları ve 21. Yüzyılın Toplumu,(1997, Ağustos)

<http://ekutup.dpt.gov.tr/bilim/yucelih/biltek.pdf> (17/10/2011)

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA),(2011)

<http://www.unfpa.org.tr/turkeytr/unfpa.htm> (17/11/2011)

ÇEKÜL (2012), Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı,

<http://www.cekulvakfi.org.tr/> (06/03/2012).

ÇEVKO (2012), Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı,

<http://www.cevko.org.tr> (07/03/2012).

ÇEVKOR (2012), Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı,
<http://www.cevkor.org.tr/index.php?s=content&id=7> (06/03/2012).

Çevre ve Orman Bakanlığı, (2009) Çevresel Gürültü Eylem Planı,
http://www.cygm.gov.tr/CYGM/Files/EylemPlan/Cevresel_%20Gurultu_%20Eylem_Plani.pdf (29/11/2011).

Çevre ve Orman Bakanlığı, (2010) 2009 Yılı Faaliyet Raporu,
http://sgb.cevreorman.gov.tr/Strateji/Files/duyuru/faaliyetrpr/2009_F.pdf
(10/01/2012).

Çevre ve Orman Bakanlığı (2012) Çevre Eğitimi Seferberliği Projesi,
<http://www.cevreormanegitimi.cob.gov.tr/> (24/01/2012).

DPT (2006) Dokuzuncu Kalkınma Planı, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>
(04/02/2012).

DHKD (2012) Çevre için Çalışanlar, Doğal Hayatı Koruma Derneği
http://www.cevreciyiz.com/biz_ve_cevre/default.aspx?ContentId=31&SectionId=89
(23/02/2012).

Doğa Derneği (2012) <http://www.dogadernegi.org/> (27/02/2012).

Doğa İle Barış Derneği (2012) <http://www.dogailebaris.org.tr/> (28/02/2012).

Doğan, M.,(1997) “Eğitim ve Katılım” Ulusal Çevre Eylem Planı, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, E-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/eylempla/doganm.pdf>,
(05/01/2012).

Duru, B. (2007) “Avrupa Birliği Çevre Politikası”, Avrupa Birliği Politikaları, (Der.) Çağrı Erhan, Deniz Senemoğlu, , Ankara: İmaj Yayınevi, (Kitap Bölümleri)
<http://kentcevre.politics.ankara.edu.tr/duruabcevre.pdf> (20/02/2012).

Eğitim Programı ile Öğretim Arasındaki İlişki: Kavramsal Bir Açıklama, (1984)

Çev: Oğuz Gürbüzürk, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/511/6299.pdf>

(02/11/2011)

Eğitimin Siyasal İşlevi Üzerine, (2006, 4 Aralık)

<http://muratkaymak.blogcu.com/egitimin-siyasal-islevi-uzerine/1242844>

(31/10/2011)

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, (2012) Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, <http://www.enerji.gov.tr> (31/01/2012)

Euractiv (2012) “AB ve Türkiye” AB Haber ve Politika Portalı, <http://www.euractiv.com.tr/ab-ve-turkiye> (20/02/2012).

Greenpeace (2012) <http://www.greenpeace.org/turkey/tr/about/faq/> (28/02/2012).

Günden 21 (2012) Gündem 21 Nedir?, <http://habitat.org.tr/gundem21.html> (11/02/2012).

Güreren, H. (2008) “Yeni Nesil Yalıtım Camları ve Binalarda Enerji Verimliliği”, www.uevf.com.tr/uevf1/sunumlar/ot10-05.doc (23/11/2011).

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2012) 639 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, http://www.tarim.gov.tr/Files/Mevzuat/khk/khk_yeni.htm (18/01/2012).

Hasgür, İ. (2011) “Gürültü Kirliliğinin Türk Mevzuatındaki Yeri” www.ekolojidergisi.com.tr/resimler/4-8.pdf (29/11/2011).

INEPO, (2012) Uluslararası Çevre Olimpiyatları, http://www.inepo.com/index_tukish.asp (17/01/2012).

İnsan Çevresi Konferansı-İnsan Çevresi Bildirgesi,(1972, 5 Haziran)

<http://www.genbilim.com/content/view/1286/84/> (11/10/2011)

İÖGM (2011) Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü

http://iogm.meb.gov.tr/pages.php?page=gorevlerimiz&id=ilk_ogretim (29/12/2011)

İÖGM (2012) Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü

<http://iogm.meb.gov.tr/> (16/01/2012).

Kerestecioğlu, M. (2012) Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma,

http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-9.pdf

(19/02/2012).

Küçükusta, A.R., (2009) “Görüntü Kirliliği”,

<http://www.kentakademisi.com/goruntu-kirliligi/11023/> (30/11/2011).

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2012) Çevre Sorunlarını Önleme Şube Müdürlüğü

[http://yigm.kulturturizm.gov.tr/belge/1-37225/cevre-sorunlarini-onleme-sube-](http://yigm.kulturturizm.gov.tr/belge/1-37225/cevre-sorunlarini-onleme-sube-mudurlugu.html)

[mudurlugu.html](http://yigm.kulturturizm.gov.tr/belge/1-37225/cevre-sorunlarini-onleme-sube-mudurlugu.html) (19/01/2012).

Kuzu, G., Akay, E., Oran, G., T, Erkin,(2008) “Katı Atıklar, Sürdürülebilir Atık Yöntemleri, Batı Karadeniz Kıyıları”,

http://cevre.club.fatih.edu.tr/webbyeni/konfreweb/2008_pdf/sayfa61.pdf (01/12/2011)

Levent, E. (2011) “Eğitim,Birey ve Değişim” İstanbul: Marmara Üniversitesi,Eğitim

Bilimleri,<http://www.etemlevent.com/makale-egitim-birey-degisim.php> (27/10/2011)

Mavi Bayrak (2012) Mavi Bayrak Programı

<http://www.mavibayrak.org.tr/Default.aspx>, (20/01/2012).

M.E.B., (2011) “Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Ay Arası Çocuklar İçin)”

http://ooegm.meb.gov.tr/mevzuat_bank/icerik.asp?id=48,(26/12/2011).

OGM, (2011) “Ortaöğretim Dersleri Öğretim Programları”
<http://ogm.meb.gov.tr/programlar.asp>, (05/01/2011).

Onat, F. (2011) “Sosyal Medya’da Güçlenen Çevre Hareketi”,
<http://www.gennaration.com.tr/yazarlar/sosyal-medyada-guclenen-cevre-hareketi/>
(09/04/2012).

Ormanlar ve İklim Değişikliğine İlişkin Stratejik Çerçeve, (Orman ve Çevre Bakanlığı, O.G.M., http://www.ogm.gov.tr/iklim/orman_iklimc.pdf, (22/11/2011).

Orman ve Su İşleri Bak.(2012) Türkiye’nin Taraf Olduğu Uluslararası Çevre Sözleşmeleri,<http://did.cevreorman.gov.tr/did/AnaSayfa.aspx?sflang=tr> (12/02/2012)

Özdemir, C (2005), Medya Etiği ve Demokrasi,
<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=766828&CategoryID=99> (06/04/2012).

Pehlivan, E. ve Diğerleri (2008) Medya ve Çevre,
http://cevre.club.fatih.edu.tr/webbyeni/konfreweb/2008_pdf/sayfa394.pdf,
(06/04/2012).

Resmi Gazete (1983) 2872 Sayılı Çevre Kanunu, R.G. Tarihi: 11 Ağustos 1983, R.G. Sayısı: 18132, <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx#> (07/02/2012).

Resmi Gazete (2003) Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, R.G. Tarihi: 29 Nisan 2003, R.G. Sayısı: 25093.
<http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx#> (19/01/2012)

Resmi Gazete (1991) 49. Hükümet Programı, R.G. Tarihi: 1 Aralık 1991, R.G. Sayısı: 21068, <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx#> (05/02/2012).

Resmi Gazete (1993) 50. Hükümet Programı, R.G. Tarihi: 6 Temmuz 1993, R.G. Sayısı: 21629, <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx#> (05/02/2012).

Resmi Gazete (1996) 53. Hükümet Programı, R.G. Tarihi: 13 Mart 1996, R.G Sayısı: 22579, <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx#> (06/02/2012).

Resmi Gazete (1996) 54. Hükümet Programı, R.G. Tarihi: 9 Temmuz 1996, R.G. Sayısı: 22691, <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx#> (06/02/2012).

Resmi Gazete (1999) 57. Hükümet Programı, R.G. Tarihi: 10 Haziran 1999, R.G. Sayısı: 23721, <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx#> (06/02/2012).

Resmi Gazete (2002) 58. Hükümet Programı, R.G. Tarihi: 29 Kasım 2002, R.G. Sayısı: 24951, <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx#> (06/02/2012).

Resmi Gazete (2003) 59. Hükümet Programı, R.G. Tarihi: 24 Mart 2003, R.G. Sayısı: 25058, <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx#> (06/02/2012).

Resmi Gazete (2007) 60. Hükümet Programı, R.G. Tarihi: 7 Eylül 2007, R.G. Sayısı: 26636, <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx#> (06/02/2012).

Sağlık Bakanlığı, (2012) Sağlık Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, R.G. Tarihi:14.12.1983, R.G. Sayısı:18251, <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-442/tarihi13121983--sayisi181--rg-tarihi14121983--rg-sayisi-.html> (17/01/2012).

TÇV (2012) Türkiye Çevre Vakfı, <http://www.cevre.org.tr/> (06/03/2012).

TEMA (2012) Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, (04/04/2012).

TEMA Vakıf Senedi (2010) Türkiye, <http://www.tema.org.tr/> (04/04/2012).

TMMOB (2012) Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, http://www.tmmob.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=8019&tipi=9, (28/03/2012).

TURMEPA (2012) DenizTemiz Derneği, <http://www.turmepa.org.tr/index.aspx> (28/02/2012).

TÜİK, (2011) http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=14&ust_id=5, (28/12/2011).

TÜRÇEV, (2012) <http://www.turcev.org.tr/content.php?conID=37>, (01/03/2012).

TTKD Tüzüğü, (2009)

http://www.ttkder.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=52&Itemid=15, (01/03/2012).

TTDK (2012) <http://www.ttkder.org.tr/> (01/03/2012).

Türk Dil Kurumu (2011),”Büyük Türkçe Sözlük”, <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (20/06/2011).

Türkiye Çevre Atlası, (2004)

http://www.cedgm.gov.tr/CED/Files/cevreatlası/atlas_metni.pdf (02/11/2011)

Uluslararası Çevre Mevzuatı (2012)

<http://did.cevreorman.gov.tr/did/Files/ULUSLARARASI%20%C3%87EVRE%20MEVZUATI.pdf> (11/02/2012).

Varınca, B.K., Güneş, G. ve F. Ertürk, (2011) “Hava Kirlleticilerinin İnsan Sağlığı ve İklim Değişikliği Üzerine Etkileri”,

<http://www.yildiz.edu.tr/~kvarınca/Dosyalar/Yayinlar/yayin020.pdf> (24/11/2011).

WWF (2012) Doğal Hayatı Koruma Derneği Vakıflaşma Süreci,
<http://www.wwf.org.tr/page.php?ID=282&mID=274> (23/02/2012).

BİLDİRİ, NOT, TEZ, MEVZUAT VE GAZETE HABERLERİ

Akçay, İ. (2006) Farklı Ülkelerde Okulöncesi Öğrencilerine Yönelik Çevre Eğitimi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Apaydın, A. (2005) Sanayiden Kaynaklanan Toprak Kirliliğinin Araştırılması: Samsun-Tekkeköy Bölgesi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ateş, H. (1995) Türk Eğitim Sistemi'nde Temel Eğitimin Gelişimi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Avanoğlu, Y. (1998) Yönetici, Öğretmen ve Velilerin İlkokul Çevre-Sağlık-Trafik Okuma Ders Programına İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Baykan, B.,G. (2008). Türkiye'de Çevre: Sorunlar, Aktör ve Yeni Alanlar (Araştırma Notu), İstanbul: BETAM Yayınları.

Boztaş, D. (2006) Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Çevre Sorunsalı, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Buhan, B. (2006) Okul öncesinde görev yapan öğretmenlerin çevre bilinci ve bu okullardaki çevre eğitiminin araştırılması, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çalı, H.H. (2006) Çevreci Toplumsal Hareket Olarak Greenpeace-Türkiye Hareketi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çalışkan, M. (2002) Yetişkinlerde Çevre Duyarlılığını Etkileyen Etmenler. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÇEVKO Vakfı Senedi, (2002) Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı Senedi, <http://www.cevko.org.tr> (07/03/2012).

Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 644 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Resmi Gazete Tarihi: 4/7/2011, Resmi Gazete No : 27984 <http://www.ozelcevre.gov.tr/contents/files/mevzuat/644SayiliKHK.pdf> (09/01/2012).

Çevre ve Şehircilik Şûrası Yönetmeliği, (2011) Resmi Gazete Tarihi: 20/10/2011, Resmi Gazete Sayısı: 28090 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111020-7.htm> (09/01/2012).

Çevre ve Orman Bakanlığı (2012) Ulusal Çevre Eylem Planı, <http://www2.cevreorman.gov.tr/Ucep.html> (10/02/2012).

Demirekin, H. (2001) Isparta İlinde Çevre Sorunlarına Duyarlılık Analizi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi.

DPT, (1994) Çevre Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara: DPT.

Doğan, M. (1988) İnsan, Çevre ve Çevre Eğitimi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü, Biyoloji Eğitiminde Çevre Sorunlarına Yaklaşım Sempozyumu, 20-21 Aralık 1988

Duru, B., (1995) Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye’de Gönüllü Çevre Kuruluşları, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Efendi, M. (2005) Çevre ve Sayıştay (Araştırma), Ankara: Sayıştay Bilgi Notları
<http://www.sayistay.gov.tr/yayin/elek/elekicerik/sbn50CevreveSayistay.pdf>
(25/11/2011)

Ertan, B. (1991) Türkiye’de Çevre Hakkının Gelişimi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Gürel, K.Ş., (2008) Çevre Sorunlarına Duyarlılık ve Çevre Bilinci (Afyonkarahisar İli Örneği), Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kadıoğlu, S. ve Z. Tellioglu, (1996) Enerji Kaynaklarının Kullanımı ve Çevreye Etkileri, Ankara: TMMOB 1. Enerji Sempozyumu, 12-14 Kasım 1996

Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, Resmi Gazete Tarihi: 14.03.1991, Resmi Gazete Sayısı: 20814, <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr> (01/12/2011).

Kızıroğlu, İ., (2000) Türk Eğitim Sisteminde Çevre Eğitimi ve Karşılaşılan Sorunlar, Ankara: V. Uluslararası Ekoloji ve Çevre Sorunları Sempozyumu, Kasım.

Koçak, M. S., (2006) Çevre Sorunları ve Ulusal Yazılı Basın, Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kulaksızoğlu, A., (1988) Ekoloji, Çevre Sorunları ve Eğitim, Elazığ: Fırat Üniversitesi Çevre Sempozyumu.

Mavi Kitap, (2011) Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Bağlı ve İlgili Kuruluşlarının Amaç ve Faaliyetleri, Ankara: Bağlı ve İlgili Kuruluşlar Dairesi

Başkanlığı.http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/Mavi_Kitap_2011.pdf
(01/02/2012)

Mert, M., (2006) Lise Öğrencilerinin Çevre Eğitimi ve Katı Atıklar Konusunda Bilinç Düzeylerinin Saptanması, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında 652 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (2011), Resmi Gazete Tarihi: 14.09.2011, Resmi Gazete Sayısı: 28054, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/28054_652.html (16/01/2012).

Morgil İ., Oskay Ö. ve Göktaş A., (2005) Global Çevre Bilinci Ölçeğinin Cümlelerinin Tartışılması, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, , 28-30 Eylül

Orman ve Su İşleri Bakanlığı (2012) 645 sayılı Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr> (23/12/2012).

Özbek, H., (1990) Palandöken ve Kargapazarı Dağları (Hymenoptera: Apoidae) Faunası, X. Ulusal Biyoloji Kongresi, 18–20 Temmuz 1990, Erzurum, s 153–162.

Strateji Geliştirme Başkanlığı, (2011) T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2010 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara.
http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2010_faaliyet_raporu.pdf (01/02/2012)

Taşatar, B., (1995) Topraklarımız ve Toprak Kirliliği, T.C.Çevre Bakanlığı, Çevre Yazıları-3,72.

T.C. Çevre Bakanlığı, (1994) 1. Çevre Şûrası (18-23 Eylül 1991) Sonuç Raporu, Ankara: T.C. Çevre Bakanlığı Yayını.

T.C. Çevre Bakanlığı, (1995) 2. Çevre Şûrası (28 Şubat - 02 Mart 1994) Sonuç Raporu, Ankara: T.C. Çevre Bakanlığı Yayını.

T.C. Çevre Bakanlığı, (1997) 3. Çevre Şûrası (4-6 Aralık 1996) Sonuç Raporu, Ankara: T.C. Çevre Bakanlığı Yayını.

T.C. Çevre Bakanlığı, (2001) 4. Çevre Şûrası (6-8 Kasım 2000) Sonuç Raporu, Ankara: T.C. Çevre Bakanlığı Yayını.

TÜRÇEV Bülten, (2011) Türkiye Çevre Eğitim Vakfı Bülteni, <http://www.turcev.org.tr/userfiles/file/yillik%20bulten%202011.pdf> , (01/03/2012).

Türkoğlu, B., (2006) Toprak Kirlenmesi ve Kirlenmiş Toprakların Islahı, Adana: Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tombul, F. (2006) Türkiye’de Çevre İçin Eğitime Verilen Önem, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tosunoğlu, C., (1993) A Study on The Dimensions And Determinants of Environmental Attitudes, Ankara: ODTÜ, Doktora Tezi.

Uçal, Ö. (2004) Öğrencilerin Çevre İle İlgili Kavramları Algılamaları, Yanlış Kavramaları ve Nedenleri, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yalçın, C. (1993) Çevre Duyarlılığı ve Eğitimi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yaman, H. (2000) Eğitim Hakkı, E-Makale, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_22.htm (06/01/2011).



ÖZET

Çevre sorunları yaşam kalitesini düşüren, hatta kimi zaman yaşamı tehdit eden sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevre sorunlarının önlenmesine dair ortaya konulan yöntemlerin, insanlarda çevre bilinci ve duyarlılığı sağlanmadıkça başarıya ulaşamayacağı bilinmektedir. Çevre bilinci kazandırmak ise çevre eğitimi yoluyla mümkündür ve çevre eğitiminde olabildiğince çok bireye ulaşmak, olumlu sonuç almak için önemlidir. Ayrıca toplumu etkileme ve yön verme niteliği bulunan kamu örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve medya, çevre eğitiminde diğerlerine göre daha önemli aktörlerdir.

Ülkemizde okul öncesinden yükseköğrenime kadar örgün ve yaygın eğitimin büyük oranda kamu örgütlerince yürütüldüğü, düzenlendiği ve denetlendiği görülmüştür. Ülkenin neredeyse tamamına ulaşabilen geniş örgütsel yapıya sahip bu kamu örgütlerinin, potansiyellerini yeterince kullanmadıkları ve çevre eğitiminde daha etkili olabilecekleri saptanmıştır. Ülkemizde çevre eğitiminin örgün ve yaygın eğitimde oldukça yetersiz olduğu tespit edilmiş ve buna yönelik eleştiri ve önerilerde bulunulmuştur.

Sivil toplum kuruluşlarının ve medyanın halkta çevre sorunlarına yönelik farkındalık oluşturma ve sivil inisiyatifleri harekete geçirmede önemli oldukları görülmüştür. Ülkemizde çevre eğitimi için sivil toplum kuruluşlarının ve medyanın faaliyetleri yetersiz görülerek daha neler yapabileceğine yönelik öneriler sunulmuştur.

ARŞİV Kayıt Bilgileri :

Tezin Adı	: Türkiye’de Çevre Eğitimi
Tezin Yazarı	: Sinan GÜRCÜOĞLU
Tezin Danışmanı	: Doç Dr. Kıvılcım ERTAN
Tezin Konumu	: Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	: Mayıs / 2012

Tezin Alanı : Kamu Yönetimi / Çevre
Tezin Yeri : TODAİE - ANKARA
Anahtar Sözcükler : Çevre, eğitim, çevre eğitimi, çevre sorunları, çevre kirliliği, çevre bilinci ve duyarlılığı.



ABSTRACT

Environmental problems are those which deteriorate quality of life and even threaten it. It is known that methods put forward to prevent environmental problems cannot be overcome without a consciousness and sensitivity with regard to environment. Environmental consciousness can be achieved through environmental education. It is important to reach as many people as possible in environmental education in order to get a fruitful result. Moreover, public institutions, voluntary civil society organizations and the media which can affect and direct society more easily are more influential in implementation of environment education. In this study, the role of public institutions, voluntary civil society organizations and the media in environment education is dealt with, considering the fact that each activity which they carry out in implementation of environment education is of primary importance.

It has been observed that formal and non-formal education are largely carried out, organized and inspected by public organizations from pre-school to university. It has also been seen that these public organizations which can reach almost all of the country with their large organizational structure are benefitted adequately and that they can play a more effective role to this end. And environment education has been found to be inadequate both in formal and non-formal education. Several criticisms and recommendations have been offered in this matter.

Voluntary civil society organizations and media have been found to be important in creating people's awareness of environmental problems and encouraging people to this end. Although they are seen to have made important contributions to environment education, they can be more active in this area and various suggestions are offered for this. However, the activities of voluntary civil society organizations and media in this issue are not enough and therefore various recommendations are made to encourage them to play a more important role in this issue.

Archive Registration Data:

The name of the thesis : Environment education in Turkey

The author of the thesis : Sinan GÜRCÜOĞLU
The Advisor of the thesis : Assoc. Prof. Kıvılcım ERTAN
The status of the thesis : Post Graduate
The date of the thesis : May / 2012
The field of the thesis : Public administration/ Environment
The location of the thesis : TODAİE- ANKARA
Key words :Environment, environment education, environmental problems, environmental pollution, environment consciousness and sensitivity



ÖZGEÇMİŞ

Sinan GÜRCÜOĞLU 05/05/1978 tarihinde Sungurlu'da doğdu. Sungurlu Lisesi'ni bitirdikten sonra Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nden 2004 yılında mezun oldu. 2012 yılında TODAİE Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Programını bitirdi. 2001 yılından bu yana Milli Eğitim Bakanlığı'nda görev yapan Sinan GÜRCÜOĞLU, İngilizce bilmektedir. Temel ilgi alanları çevre sorunları, kentleşme, çevre eğitimi, çevresel etki değerlendirmesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarıdır.